

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 09929

A NAYER BAGINEN

Meyer Krawetz

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

א בייצער באַגיבנען

פון

מ. קראוועץ

ארויסגעגעבן פון דעם

פראַגרעסיוון דרעסמאכער ברענטש 122 אַרבעטער־רינג

ניו יאָרק, 1957

פרייז — \$3.50

A NEW DAWN

(Short Stories)

by MEYER KRAWETZ

Copyright by
MEYER KRAWETZ
New York, 1957

Printed in U.S.A.
by FUTURO PRESS
New York, N. Y.

200

א י נ ה א ל ט :

זייט

א. מיינ היים, אמעריקע

5	פארווארט
9	מיינ היים
14	אמעריקע
21	דאס הויז מיטן ווייסגעפארבטן דאך
29	צוויי פריינד
38	אליין
46	פון א טאגבוך
54	קינדער

ב. ארבעט און קאמף

65	בענדזשי
72	פאליפן
82	עלנט
92	„פאסיק ריווער“
102	האט
107	זלמן „רעטייערט“
113	א שאפ איז געשטארבן
119	דזשעקסאן

ג. אויף די וועגן פון ווינט

129	מיליס טויט
135	ביי די ברעגן פון האדסאן
143	אין טומאן
150	דזשעסי און לארא
154	מיט היימלאנע און אומגליקלעכע
162	פעפי
170	אין אפגרוגט
177	גאט וועט אונדז פארגעבן
184	א נייער באגיגען

פאָרוואָרט

מאיר קראָוועץ איז געבוירן געוואָרן אין סטאָליג, מינסקער גובערניע, ביי אַ פּאָטער אַ שניידער.

ער איז געקומען אין אַמעריקע אין 1909, באַלד אָנגעהויבן אַרבעטן אין אַ פּאַבריק. צו 16 יאָר איז ער שוין געווען טעטיק אין דער אַרבעטער באַוועגונג, געוואָרן אַ מיטגליד אין דער „אַידאַבליִודאַבליִוד“ און צו 18 יאָר האָט ער אָנגעהויבן זיינע וואַנדערונגען ווי אַן אַרגאַניזאַטאָר און אַגאַטאָר.

אין משך פון די ווייטערדיקע יאָרן איז אים אויסגעקומען צו אַרבעטן אין קוילנגרוב, שטאַלגיטערייען, וועלדער און איזנבאַנען. ער האָט זיך באַטייליגט אין צענדליקער סטרייקס, געהאַלפן אַרגאַניזירן יוניאָנס אין די שטאַטן אַרעגאָן און וואַשינגטאָן. אַ באַזונדער אַרט אין זיין לעבנס־געשיכטע, ווי אין זיינע געדרוקטע שאַפונגען, פאַרנעמט די צייט, ווען ער איז געווען אַ מאַטראָז און מיט די שיפן באַזוכט אַ סך שטעט און לענדער אין פאַרשיידענע וועלט־טיילן.

אין 1923 האָט ער זיך אָנגעשלאָסן אין דער דרעסמאַכער יוניאָן, געאַרבעט אין שעפער און זיך באַטייליקט אין אלע עקאָנאָמישע און פּאָליטישע קאַמפּן פון די נאָדל־אַרבעטער. אַ צאָל יאָרן האָט ער זיך געפונען אין לינקן לאַגער צוזאַמען מיט אַנדערע פירנדיקע מיטגלידער פון דער יוניאָן, און צוזאַמען מיט זיי שפּעטער אים פאַרלאָזן, ווען מ'האַט זיך אַרומגעזען, אַז די סאָוועטישע „געטער“ האָבן אָפּגענאַרט. מ. קראָוועץ פאַרנעמט איצט דעם פּאָסטן פון מענעדזשער פון דעם „אַפּיליאַיטעד דע־פּאַרטמענט“ פון דער דרעס דזשאַינט באַאַרד.

* * *

אינעם זעלביקן יאָר, וואָס ער איז אַריין אין דער יוניאָן, האָט מ. קראָוועץ אָנגעהויבן אויסלאָדן אויך שעפּעריש די רייכע דערפאַרונג פון זיין אַקטיוון לעבן דורך שרייבן דערציילונגען. ער האָט זיי געדרוקט

אין ארבעטער-צייטשריפטן, ווי „גערעכטיקייט“, דער אָרגאַן פֿון דער „אינטערנעשאַנעל“, די „פֿרייע אַרבעטער שטימע“ א. אַנד. אין 1928 דערשיינט זיין ערשטלינג־זוערק „אויף די וועגן פֿון ווינט“. דאָס בוך איז שטאַרק געלייבט געוואָרן פֿון די קריטיקער. זיי האָבן דערקלערט מ. קראַוועצן פֿאַר איינעם פֿון די באַגאַבטסטע ייִדישע דערציילער.

מיר ווילן קיין סך ניט ריידן וועגן קראַוועצעס ניי בוך, ווייל עס וועט ריידן פֿאַר זיך אַליין. און זאָלן בעסער וועגן אים זיך אַרויסזאָגן די ליינער און די קריטיקער. מיר זיינען זיכער, אז אין די 25 דערציילונגען וועלן זיי געפינען אַ סך ברודערשפּט און געטריישאַפּט צו די אַרבעטער און זייערע קאַמפּן; אַ סך פֿאַרשטענדעניש און מיטגעפּיל מיט די גייער (און פֿאַרער) „אויף די וועגן פֿון ווינט“ און יס, ווי מיט די אַמעריקאַנער „אין אַפּגרונט“ מענטשן; אַ סך ליבשאַפּט און בענקשאַפּט פֿאַרן גרוי־זאַט־פֿאַרשניטן ייִדיש לעבן אין דער „אַלטער היים“; אַ סך עכטע מענטש־לעכקייט, וואָרעמקייט און שיינקייט.

דער פֿראַגרעסיווער דרעסמאַכער בר. 122 א. ר., וואוּ מ. קראַוועץ איז אַ סך יאָרן אַ חשוֹבער מיטגליד, האָט שוין אַרויסגעגעבן עטלעכע ביכער פֿון זיינע מיטגלידער, און מיר האַלטן עס פֿאַר אַ כּבוֹד צו קאָנען אַרויס־געבן אויך דאָס בוך מיט דער הילף פֿון קראַוועצעס גרויסער צאָל פֿריינד. אונזער האַרציקסטער דאַנק די ספּאַנסאָרן, דער רעדאַקציע־קאַלע־גיע — ש. פֿאַרבער, נ. מ. מינקאַף, און באַזונדער דעם פֿריינד אַלעק־סאַנדער פֿאַמעראַנץ — און אלע וואָס האָבן געהאַלפֿן דאָס בוך אַרויסגעבן, ווי אויך אַלע וואָס וועלן העלפֿן דאָס בוך פֿאַרשפּרייטן, ווי עס פֿאַרדינט.

פֿראַגרעסיווער דרעסמאַכער בר. 122, א. ר.

מ. קראַוועץ בוך־קאַמיטעט:

ישראל ברעסלאַוו, פֿאַרזיצער;

דוד שוקין, סעקרעטאַר;

טשאַרלס ס. זימערמאַן, קאַסירער.

א.

מין היים, אַמעריקע

מ י י ן ה י י ם

איך הער נאך דעם קלאנג פון דער מאמעס ליד, בעת זי שטייט ביים הייסן אויוון און באקט חלה אויף שבת. אזוי האָט זיך מיר געדוכט. און מיט אַ מאָל האָב איך זיך אויסגעטשוכעט, דער מאמעס שטימע איז געווען היסטעריש און צעשראָקן: „שטיי אויף, מייערשל! שטיי אויף! — דאָס שטעטל ברענט, וויי צו אונדזער לעבן! די פלאַמען וועלן שוין באַלד דערגרייכן אונדזער הויז!“ באַלד איז דער טאַטע צוגעקומען, מיך אויפגעוויבן, ווי א שפענדל, אין זיינע שטארקע אַרעמס, און מיך אַרויסגעטראָגן פון הויז.

די ווייבער האָבן געכליפּעט, די מענער האָבן פרובירט עפעס טאָן — געשלעפּט פון די הייזער דאָס ביסל אַרעמקייט. אַנדערע זיינען געלאָפּן פון די ברונעמס מיט עמערס וואַסער, אָבער עס האָט ניט געהאַלפּן. דאָס אידישע שטעטל איז געווען איין קנויל פּייער. דער הימל איז געווען רויט מיט פלאַמען, ווי די וואַלקנס וואַלטן געברענט. די כאַטעס, אַ טייל פון זיי מיט שטרויענע דעכער, זיינען אָפּגעווישט געוואָרן פון דער ערד. אַט-די נאַכט וועל איך קיינמאַל ניט פאַרגעסן, ווייל דאָס איז געווען דער שייד-וועג אין אונדזער לעבן, קיין זאָך איז מער ניט געווען ווי פּריער. ווי מיט אַ שאַרף מעסער איז מיין נעכטן געוואָרן אָפּגעשניטן. דער טאַטע האָט זיך איינגעשפּאַרט, אַז מיר מוזן איבערלאָזן אונדזער היים אויף אייביק. אַלע האָבן געוואוסט, אַז די פּאַליאַקן האָבן אונטערגעצונדן די יידישע הייזער. די יידן זיינען געווען צעשראָקן, און מען האָט גערעדט וועגן פּאַגראַמען. קיינער האָט ניט געוואוסט, וואָס דער מאַרגן וועט ברענגן גען. דער טאַטע האָט געזאָגט: „איך וועל גיין וואו די אויגן וועלן טראָגן. איך קען דאָ מער ניט פאַרבלייבן!“ די מאַמע האָט געשוויגן און געווישט די טרערן.

אַלץ איז אַוועק מיט דעם רויך, דאָס הויז — האַלעוועשקעס, די שפּייכ-לערס — האַלב איינגעפּאַלן, דער גאַרטן — צעטראַטן, די פּרוכט-ביימער — האַלב פאַרברענט. דער טאַטע האָט פאַרקויפּט דאָס שטיקל נאַקעט ערד

פאַר אַ שיבוש. די מאַמע האָט מיט טרערן אין די אויגן זיך ביי אים איינגעבעטן צו פאַרבלייבן נאָך אַ פאַר טעג. איין פרימאַרגן האָט זי מיך גענומען פאַר דער האַנט און דורך בוימער און לאַנקעס אַוועק צום הייליקן אָרט. זי איז געשטאַנען מיט אַן אַרונטערגעלאָזענעם קאַפּ ביי די קברים פון איר טאַטע-מאַמע און געכליפעט. איך האָב זיך אָנגעהאַלטן מיט ביידע הענט ביי איר ציצן קליידל און אויך געוויינט.

איך געדענק די לעצטע נאַכט אין פעלד. דער טאַטע האָט זיך גע-פאַרעט ביי פאַרשידענע זאַכן, ניט גערעדט קיין וואָרט צו קיינעם. פון צייט צו צייט פלעגט ער פאַרמאַכן די אויגן און בלייבן שטיין. דערנאָך, נאַכאַמאַל צוגיין צום וואָגן און באַטראַכטן די אַרעמקייט. די מאַמע איז געזעסן אויף דער ערד און זיך געווייגט היין און צוריק. זי איז געווען זייער בלייך. אין דעם שטערן-ליכט האָב איך געזען ווי שיין זי איז! — פעך-שוואַרצע האָר, אויסגעטאַקטע ליפּן, איר געזיכט איז געווען ווי אויסגעשניצט פון אַ סקולפּטאָר.

פאַרטאָג האָבן מיר פאַרלאָזן דאָס שטעטל. אַ סך פון אונדזערע פריינד זיינען געקומען זיך געזעגענען. אַלע האָבן געוויינט, נאָר ניט דער טאַטע. ער איז געווען זייער אַ שטאַלצער, מיט אַן אייזערנעם ווילן. זיינע אויגן האָבן בליציק געלויכטן, און די ליפּן זיינען געווען פאַרקלעמט מיט פאַר-ביסנקייט. עס האָט לאַנג ניט געדויערט, און דער וואָגן האָט זיך גערירט. די פריינד זיינען פאַרשוואונדן און דאָס שטעטל איז געבליבן אין הינטער-גרונד.

דער טאַטע האָט די רייזע קיינמאַל ניט פאַרגעסן. פאַר זיין איינגע-שפאַרטקייט האָט ער זיך ניט פאַרגעבן ביז זיין טויט. די מאַמע האָט זיך דעמאַלט פאַרקילט, געקראַגן היץ און אין אַ פאַר טעג אַרום איז אַלץ געווען פאַריבער. קיין דאַקטאָר, אַדער שפּיטאַל איז ניט געווען. לייבקע דער פעלדשער, אַ קורצער, בייזער ייד, האָט געשריען, זיך געזידלט, האָט אַבער גאָר ניט געקענט העלפן. די מאַמע האָט ניט געקענט אַטעמען: אירע פאַרברענטע ליפּן האָבן געהאַלטן אין איין שעפּטשען, און אין דער פינצ-טערניש פון דער נאַכט איז זי אויסגעגאַנגען.

איר קבר איז אין דאָוידהאַראַדאַק, אַ יידיש שטעטל מיט דריי שולן. איך און דער טאַטע זיינען געשטאַנען און געקוקט אויף דעם בערגל פרישע ערד. איך האָב געכליפעט, און דער טאַטע, ווי אויסגעהאַקט פון שטיין,

מיט פאַרגלעזערטע אויגן און אַרונטערגעלאָזענע אַרעמס ווי טויטע צווייגן. דערנאָך, ווי אַ בלינדער, האָט ער מיך געפירט ביי דער האַנט דורכן שלענגל-דיקן וועג צווישן קברים און בערעזע־בויםער צוריק צום שטעטל.

פון דעם טאָג אָן האָבן מיר מער ניט גערוט, מער ניט געהאַט קיין היים, געלעבט ווי ציגיינער, דאָ געטאָגט, דאָרט גענעכטיקט. געשפּאַנט דאָס פּערד און וואָגן, און אַלע מאָל גרייט צו פּאַרן. דאָס פּערד, אַ ווייסער מיט רויטלעכע פּליאַמעס, אויסגעמאַטערט און אַלט; דער וואָגן, אַפּגעקראַכן און גרוי, ווי אונדזער לעבן. זאַמדיקע וועגן, יונגע וועלדער, שטעטלעך, שולן, טייכן און אַזערעס, טאָג און נאַכט ווי אַ קנויל איינגעוויקלט.

דער טאַטע האָט מיט מיר געלערנט און מיך געמאַכט פּאַר אַ יידן. פון צייט צו צייט פּלעגט ער מיר דערציילן אַ מעשה: „אַמאָל איז געווען...“ איך פּלעג זיצן ווי געפּלעפט און שלינגען זיינע ווערטער. וועגן גאָט האָט ער גערעדט מיט האַלב פּאַרמאַכטע אויגן, דאווענן אין אַ ווינקל, און אַליין. קיין מאָל הויך ניט געשריען, און פּאַרגאַסן אַ טרער שטילערהייד.

מיר זיינען געפּאַרן קיין ראַשטשיצע, אַ היפּשער דאָרף לעבן אַ גרויסן טייך. עס איז דאָרטן געווען אַ טויף יידן. זיי האָבן געדאַרפט אַ לערער פּאַר די קינדער און דער טאַטע האָט אָנגענומען די שטעלע. „שוין גענוג צו האַנדלען און וואַנדלען. צייט מאַכן אַ היים פּאַר דיר, דו זאָלסט זיין מיט אַנדערע יינגלעך פון דיין עלטער און שלאָגן ערגעץ וואַרצלען“, האָט ער גערעדט צו מיר אויף דעם וועג. אַבער עס איז ניט באַשערט געווען. די זעלבע נאַכט איז ער קראַנק געוואָרן. אויף מאַרגן איז ער געשטאַרבן. פונקט ווי די מאַמע איז ער אויסגעגאַנגען פּלוצים. ער האָט ניט געקענט פּאַרגעסן די מאַמע! בין איך געבליבן אַ קיילעכדיקער יתום.

העי, פּערד מיינער, אייל זיך צו.
 ערגעץ איז פּאַראַן אַ לאַנד פון רו.
 ווייל אַלט בין איך און מיד,
 נאָר יונג ווען כּזינג מיין ליד.

(ציגיינער ליד)

מיין מאַמעס ברודער איז געווען אין אַמעריקע. האָבן די יידן פון שטעטל געשריבן צו אים און ער האָט מיר געשיקט אַ שיפּסקאַרטע. נאַכ-

אמאל וואַנדערן! נאָכאַמאל אַ נייע היים! און אין אַ ווינטערדיקן פרימאַרגן
בין איד אַנגעקומען אין אמעריקע.

איך בין אַלט געווען זעכצן יאָר, און זיך געפילט ווי אַן אַלטער מאַן.
איך האָב דעם פעטער קיין מאָל פריער ניט געזען. ער איז געקומען אין
אַמעריקע איידער איך בין געבאָרן געוואָרן. איך האָב געטראַכט, אַז ער
וועט אויסקוקן ווי די מאַמע, אָבער פאַר מיר איז געשטאַנען אַ פּרעמדער
מענטש, אויסגעמאַטערט, מיט מוטנע וואַסערדיקע אויגן, אַ ביסל האָר
אויפן קאָפּ, און דאָס רעכטע אויג האָט געהאַלטן אין איין פינטלען. עס
איז מיר געוואָרן זייער שווער אויפן האַרצן.

דער פעטער בענדזשאַמין האָט געהאַט אַן אייגן הויז אין ברוקלין.
געווען אין די „דזשאַנק“-געשעפטן, און געוואָרן גאַנץ פאַרמעגלעך. ער האָט
דאָס מיר דערציילט מיט שטאַליך, כאַטש ער האָט צוגעגעבן: „איך האָב
זיך גענוג אַנגעמוטשעט אין דעם גאַלדענעם לאַנד! די ביינער אויסגע-
אַרבעט. אָבער איצט, דאַנקען גאָט, אַרבעטן אַנדערע פאַר מיר! מען וועט
שוין פון הונגער ניט שטאַרבן.“

דאָס הויז איז געווען אַ שיינס, אַ ווייס געפאַרבטס מיט אַ דאַך פון
רויטע שינדלען. עס איז געווען אַרומגערינגלט פון בוימער און קוסטעס
בלומען. אַ וויסער שטאַכעט האָט אַרומגערינגלט דעם גאַרטן. עס איז
געווען אַ נייע געגנט מיט ווייניק הייזער. דאָ און דאָרטן האָט מען גע-
בויט. די גאַס איז געווען אַ פריש ברוקירטע און אַלץ האָט געשמעקט מיט
נייקייט און אויפקום.

איך בין זייער איבערראַשט געוואָרן, ווען איך האָב געזען די מומע.
געמיינט, אַז ס'איז זיין טאַכטער. אָבער ווען ער האָט מיר פאַרגעשטעלט,
בין איך געשטאַנען פּריטשמעליעט און ניט געוואוסט וואָס צו זאָגן. זי איז
געווען יונג און פריידיק: שוואַרצע, שיינענדיקע אויגן, ראַזעווע באַקן,
הויך, שלאַנק, מיט אַ זוניקן שמייכל. זי האָט מיך גענומען פאַר דער
האַנט, אַריינגעפירט אין הויז, אַוועקגענומען מיינע זאַכן, דערנאָך אַריינגע-
גענומען מיין פנים אין אירע ביידע הענט, און אַ וואונק געטאָן צום
פעטער: „אַ פיינער יינגל! איך האָף, אַז ער וועט געפינען אַ גוטע היים
ביי אונדז.“

די ערשטע נאַכט האָב איך ניט געקענט שלאָפן. געהאַט אַ גאַנצן חדר
פאַר מיר אַליין, צוויי גרויסע פענצטער, אַ ווייכע, ציכטיקע בעט — אַלץ

אזוי פֿיין מעבלירט. אָבער מיט דעם אַלעמען איז קיין פֿרייד אין מיין האַרצן ניט געווען. אַ גאַנצע נאַכט האָב איך געהאַלטן אין איין כליפּען. פֿאַרוואָס?... גאָט ווייס.

דער טאָג האָט זיך אויסגעשיילט פֿון דער פינצטערניש, און אַ מאַט־טאָווע ליכט איז אַריינגעדֿרונגען דורך דעם פענצטער. איך האָב ניט גע־וואוסט, וואָס מיין מאַרגן וועט זיין! איך האָב ניט געוואוסט, וואוהין מיין וועג וועט פֿירן!... און אין מיין געדאַנק איז געווען געבליבן אַ משונהדיק בילד: פֿלאַמען, דאָס פעלד, דאָס שטעטל, די פֿאַרברענטע קאַשטאַנען־ביימער, די קינדער, וואָס זיינען אין שטעטל פֿאַרבליבן, דער איידעלער פֿנים פֿון מיין מאַמע, דער אומעט פֿון מיין טאַטנס אויגן, וועגן, וועלדער און וועלדער, דער פעטער בען, מומע פֿאַניע. איך האָב געוואָלט וויסן, וואָס וועט דאָ ווערן פֿון מיין לעבן? און ווען איך בין אַנדרימלט געוואָרן, האָב איך אין חלום געזען ווי רויטע פֿלאַמען האָבן זיך געריסן צום הימל! געזען אַ פעלד מיט צעשראַקענע יידן, טאַטע, מאַמע, דערנאָך בין איך געבליבן איינער אַליין! אַליין!...

א מ ע ר י ק ע

איך געפינ זיך אין א זומער־פלאץ אין די בערג. אַרום מיר פעל־דער מיט תבואה, גראָזן און בלומען, גרינע לאַנקעס. אַ זאַמדיקער וועג שלענגלט זיך אַרונטער צום טאַל און ווערט פאַרלויזן צווישן בערעזע־בוימער. דאָס וואַסער פון דעם טייך שפיגלט זיך אין דער זון. ס'איז גוט צו טראַכטן און זיך דערמאָנען עפּיזאָדן פון מיין לעבן.

איך וואוּין אין אַ הויז אויף דער זיבעטער גאַס ניט ווייט פון איסט ריווער. ביים אַריינגאַנג — פעסלעך מיסט, פינצטערע קאַרידאָרן, גאַז־ליכט זשומעט און צאַנקט, דומפיקע לופט, שטויב און שפינוועב. הילצערנע, אויסגעטראַטענע, גליטשיקע שטיגן, בלינדע טירן, קאַלטע פאַדלאַגעס. די ווענט סקריפען און קרעכצן, ווי אַלטע, מידע מענטשן. דו טאַפסט מיט די הענט ווי אַ בלינדער.

מיין טיר איז נומער דריי אויף דעם ערשטן גאַרן. ביי דער זייט אַ מענצטער פאַרדעקט מיט שטויב און פאַרשטעלט פון אַ בלינדער וואַנט. אַ שמאַלע בעט, אַ קליינע שאַפע, אַ שטול, אַ טישל. די קליידער הענגען אויף דער טיר און דאָס גאַז־ליכט פאַרשפרייט שאַטנס איבערן גאַנצן חדר.

די משפּחה־מענטשן, מיט וועמען איך וואוּין, זיינען לאַנדסלייט. אין דער היים, אין פאַליעסיע, האָבן מיר געוואוינט אַ הויז לעבן אַ הויז. געווען אַרעם ווי די מיינ, אַבער אייגענע כאַטעס האָבן מיר געהאַט. אונדזער הויז האָט געהאַט אַ שפייכלער און אַ גאַרטן. מיר פלעגן פאַרזייען ציבעלעס, קאַרטאָפּל און רעטעכלעדן. אויך געהאַט אַ פּאַר ווייניש־ביימער. ווען זיי האָבן געבליט, איז אין אונדזער היים געווען פּרילינג. מיר האָבן געלעבט מיט גרויס דערוואַרטונג אויף דעם, וואָס דער גאַרטן און די ביימער וועלן אונדז געבן.

דער טאטע איז געווען א הויכער מיט ברייטע פלייצעס. ער האט געהאט א זון-פארברוינט פנים, גרויע, ווארעמע אויגן, ברייטע ליפן. דער שטערן איז געווען צעקנייטשט ווי א צעאקערט פעלד. ער האט זעלטן געשמייכלט. געווען אן אומעטיקער, א פארטראכטער. זיינע אויגן — טיף און פארוואלקנט, און א שווערער שווייגן האט איינגעהילט דאס הויז.

* * *

איך גיי ארויף פאמעלעך די טרעפ. איך אטעם אריין דאס לעבן, וואס שרייט ארויס פון הינטער פארמאכטע טירן. בין מיד, די ביינער טוען וויי. איך ארבעט שווער, טראג א גאנצן טאג שווערע פעקלעך, און נאך דער ארבעט בייגט זיך דער קערפער צו דער ערד.

דער טאטע שרייבט מיר אין א פערלדיקן יידיש :

„עמעצער האט אונטערגעצונדן די יידישע טייל פון שטעטל — אלץ איז פארשוואונדן אין פלאמען! און, וויי, עס האט אונדז ניט אויסגע-לאזט! דאס הויז, דער שטאל, דער שפייכלער זיינען אפגעווישט פון דער ערד. אלץ איז אוועק מיטן רויך, די ערד איז שווארץ ווי דער יידישער מזל. גאט האט אויסגעגאסן דעם צארן אויף אונדז!“

ער שרייבט ניט, אז איך זאל שיקן געלט. דער טאטע איז צו שטאלץ פאר דעם. ער מאכט נאך דעם אַנשטעל, אז אלץ וועט זיך ענדיקן ווי עס דארף צו זיין. ער שרייבט :

„גאט איז א פאטער, ער גיט אכטונג אפילו אויף א ווערעמל אונטער דער ערד. ער וועט אונדז ניט פארלאזן! — יידן דארפן ליידן, דאס איז זייער גורל. מיר זיינען זינדיק. מיר האבן פארגעסן, אז מיר זיינען מער ניט ווי שטויב און א ווינט קען אונז פארטראגן. מיר זיינען מער ניט ווי שטרוי, וואס דער פייער קען פארניכטן. מיר פארגעסן אן גאט, מיר טראכטן אז מיר זיינען קלוג. קומט גאט און מאכט אונדז צו קליין-געלט. באזוייזט אונדז, אז מיר זיינען מער ניט ווי מילכן קעגן זיין גרויסקייט און זיין מאכט.“

האב איך אוועקגעשיקט די לעצטע פאר גראשן און אלע מיינע פלענער זיינען צו גארניט געווארן. נאך א שווערן טאג ארבעט, זיך גיין לערנען, איז פאר מיר געווען איממעגלעך. פון גרויס מידקייט האט דער קאפ ניט גע-

קענט קיין סך באנעמען. ווען דער לערער פרעגט עפעס, ווייסטו ניט וואָס צו ענטפערן. דו קוקסט אויף אים ווי אויף אַ פרעמדן, ווי דו וואָלסט אים קיינמאָל ניט געזען.

* * *

נאָכן עפענען די טיר טרעף איך באַשען מיט אַ פאַרבונדענעם קאַפּ. אַ-נאַר זי האָט קאַפּ-ווייטיק! אַ-נאַר זי קרעכצט! די קינדער וויסן שוין מער ניט וואָס צו טאָן. דער מאַן, אַ פרעסער פון הויזן, אַליין אַ דערשלאַ-גענער, איז פאַרצווייפלט און הילפלאָז. שליימקע האָט שוין זי גענומען צו אַ סך דאַקטוירים. מען געמט צו דאָס געלט און מען טוט גאָר ניט.

איך קען ניט זיצן אין מיין חדר אָן פענצטער. עס שמעקט מיט שטויב און ווילגאַטש. די פאַר ביכער אויפן טיש בעטן זיך זיי עפענען. איך נעם איינס אין האַנט, בלעטער, קוק מיט מידע אויגן און זע קוים די ווערטער. איך בין ניט הונגעריק. איך וויל ניט אַריין אין הויז, איך קען אין דעם מאַמענט ניט פאַרטראַגן באַשען. איך קען ניט פאַרליידן אירע טרערן, וויל ניט זען אירע צוויי מוידן, וועלכע פלאַנטערן זיך פאַר די פיס, ריידן אַלע מאָל אויף די הויכע טענער. דו וויסט קיין מאָל ניט צי זיי ריידן, אָדער זיי קריגן זיך.

גיי איך אַוועק צום „איסט ריווער“. האָרט ביים וואַסער איז דאָ אַ הילצערנער האַפן. אַלע מאָל קען מען דאַרטן געפינען אַ פאַר לידיקגייער. זיי זיצן און וואַרעמען זיך אין דער זון און ריידן זעלטן. קענסט זיצן אַליין מיט דיינע געדאַנקען און קיינער שטערט דיר ניט, קיינער פרעגט דיר גאַרניט. מען לאָזט דיך צו רו.

דאָס מאָל איז קיינער ניט געווען. האָב איך זיך אַוועקגעזעצט, פאַר-מאַכט די אויגן און גאָר ניט געטראַכט. אַ ווינטל בלאָזט, איך הער דאָס קלאַפן פון די כוואַליעס, דעם רוף פון שלעפּ-שיפלעך און באַרושעס. איך ווייס, אַז די זון פאַרגייט, און לאַנגע שאַטנס שפּרייטן זיך אויס. איך הער דעם רויש פון דער שטאַט. איך הער דאָס קלאַפן פון מיין האַרצן.

אַכצן יאָר איז אַ צייט פון גרויס פרייד, אָבער אויך פון גרויס לייד. ווי אַן אומרו פון אַ זייגער, רייסט דאָס האַרץ זיך הין און צוריק. די גרעסטע עלנדקייט פון מיין לעבן האָב איך געפילט אין די דאָזיקע יאָרן. פאַנטאַזיעס פון טויזנט און איין נאַכט, לופט-שלעסער, חלומות,

א מעכטיקער ווילן צו לעבן, און אפט — צו שטארבן. כ'האב געבענקט נאך מיין אלטער היים, נאך די קאשטאנען-ביימער, טייכן, וועלדער, זון-פארגאסענע לאַנקעס, נאך אונדזער האלב פארזונקען הויז מיט דעם שטרויענעם דאך און קליינע פענצטער.

* * *

באשע וויל איך זאל נעמען איר עלטערע טאכטער, עלקע, פאר א ווייב. זי איז מסתמא צען יאָר עלטער פון מיר. זי האָט פלאַכע ברוסטן, און אויגן, וואָס שפּאַרן זיך פון קאַפּ אַרויס. ווען איך קום שפּעט אַהיים, דרייט זי זיך אַרום האַלב-נאַקעט, און עס הייסט, אַז צווישן אייגענע מענטשן מעג מען. נאָך אַלעמען זיינען מיר דאָך ניט קיין פרעמדע! נו, אַז מיר וועלן חתונה האָבן, וועט זי דאָך איר קערפּער פון מיר ניט באַהאַלטן! זי רעדט ניט קיין וואָרט, אָבער אַלץ איז קלאָר.

זי איז אַלע מאָל גרייט צו טאָן עפעס פאַר מיר. עס איז איר אומעטיק צו עסן אַליין. „זעצט זיך אַביסל לעבן מיר — רוט זיך אָפּ! וואָס לויפט איר אַרום אַזוי פיל? עס איז אַזוי באַקוועם אין הויז. איר דאַרפט נאָר, אַז עמעצער זאל אַכטונג געבן אויף אייך!“

איך האָב געטראַכט, אַז עס איז שוין צייט זיך אַרויסצוקלייבן פון באַשעס הויז. גענוג שוין, אָבער וואוהיין? וואָס וועט פאַסירן, אַז איך וועל ניט אַרבעטן? וואו וועל איך דעמאָלט נעמען צו באַצאָלן פאַר דעם חדר? נאָר אַ מענטש טראַכט, און גאָט לאַכט!

איין אָונט בין איך געקומען שפּעט אַהיים. אין הויז איז געווען פינצטער. געווען זיכער, אַז אַלע שלאָפן שוין. בין איך אַריין אין מיין חדר, אויפֿ-געמאַכט דאָס ליכט און געבליבן שטיין געפלעפט. עלקע איז געלעגן אין מיין בעט, צוגעדעקט מיט דער קאַלדערע. זי האָט געקוקט אויף מיר און געבעכדיק געשמייכלט. זי איז געווען זייער בלינד. איך האָב זיך פאַר-שעמט און דערשראָקן קוקנדיק אויף איר. אין פּאַניק בין איך אַרויס-געלאָפן פון חדר, אַרונטער די שטיגן צו דער נאַכטיקער שטאַט.

אַ גאַנצע נאַכט האָב איך זיך אַרומגעשלעפט איבער די גאַסן. איך האָב ניט געוואוסט וואו אַהיין מען גייט און וואָס מען טוט מיט זיך. איך בין אַריין אין אַ קאַפעטעריע; וואָס איז אָפּן אַ גאַנצע נאַכט און גענומען

עפעס עסן. איך האָב אָבער קיין ביסן ניט געקענט אַרונטערשלינגען. איך האָב געטראַכט, אַז דאָס לעבן איז אי טראַגיש, אי קאַמיש : אַ מאַמע האָט פאַרזעסענע טעכטער. ביידע זיינען ניט קיין שיינע. די עלטערע האָט שוין באַלד אויפגעגעבן די האַפענונג צו זיין אַ ווייב, צו האָבן אַ קינד. נו, באַ-שליסט זי, עס איז בעסער אַריינקריכן אין אַ יונגנמאַנס בעט איידער בלייבן פאַרדאַרט און עלנט דאָס גאַנצע לעבן.

איך האָב זיך אַרויסגעקליבן דעם זעלבן טאַג. איך האָב געקראַגן אַ פיין צימער, מיט אַ באַזונדער אַריינגאַנג, מיט אַ פענצטער צום הויף. עס איז טאַקע געווען אַ ביסל טייער, אָבער איך האָב באַשלאָסן בעסער שפאַרן פון עפעס אַנדערש. דערווייל גלעט שוין די זון דאָס פענצטער. איך דערפיל אַ גרויסע פרייד, ווען איך זע אַ שטיק בלויען הימל. איך קוק אַרונטער אין הויף און ווער באַגייסטערט : אַ בוים באַגאַסן מיט זון. לעבן בוים אַ באַנק און פלעקן פון גרינעם גראַז.

ביינאַכט גיי איך לערנען. וויל שטאַרק וויסן דעם ענטפער אויף אַ סך רעטענישן. חוץ דעם איז דאָרטן דאָ אַ מיידל וועלכע איז אַנדערש פון אַלע אַנדערע. זי איז פון מיטעלן וואוקס, האָט גרויסע ברוינע אויגן, האָט אַ פיין געשניצטן מויל, די האַר פאַרקעמט גלאַט אַרונטער, טראַגט קליידער אויף אַ רוסישן שטייגער און האַלט זיך אַריסטאָקראַטיש. זי שענקט מיר זייער ווייניק אויפמערקזאַמקייט. זי וואַרפט מיר צו אַ מאַל אַ שמייכל, אָבער דאָס איז גלאַט אַזוי זיך, ווי גאַרניט מיינענדיק.

מיר האָבן איינמאַל צוזאַמען פאַרלאָזן די שול. אין דרויסן האָט אַ יונגערמאַן געוואַרט אויף איר. זיי האָבן ביידע זיך צעלאַכט, זיך אָנגע-נומען ביי די הענט און אַוועקגעגאַנגען. איך בין געבליבן שטיין אַ פריי-טשמעליעטער. די שטאַט איז אין איין סעקונדע פאַרפרוירן געוואָרן. איך האָב פאַרמאַכט די אויגן און געוואונטשן, אַז דער טויט זאָל שנעל קומען און אויף אייביק אַפּשטעלן דאָס קלאַפן פון מיין האַרצן.

אין מיין חדר בין איך געזעסן מיט אַ בלייפעדער אין האַנט און גע-האַלטן אין איין שרייבן איר נאַמען : קאַטיע, קאַטיע. וואָס פאַר אַ וואונ-דערלעכער נאַמען ! ער האָט מיר דערמאַנט אַן דעם טייך פון אונדזער שטעטל, אַן די ענדלאַזע וועלדער פון פאַליעסיע, אַן די שיקסעס, וועלכע זיינען געשטאַנען האַלב-נאַקעטע ביים טייך, וואַשנדיק וועש. איך האָב

זיך דערמאָנט אָן די אַוונטן, ווען דער הימל איז געווען בלוי, און די גרינ־קייט פון די בוימער צאָרט. איך פלעג זיצן אויף דער שוועל פון אונדזער כאַטע און זיך איינהערן צו דעם מורמלען פון טייך. קאָטיע האָט מיך אָן אַלץ דערמאָנט.

איך האָב באַשלאָסן מער אין שול ניט גיין. פון מיין לערנען וועט אַלצאיינס גאָר ניט ווערן: איך וועל טראָגן פעקלעך מיין גאַנץ לעבן! איך וועל האָבן נאַרישע טרוימען ביז צום סוף פון מיינע טעג. אויב דער טויט וואָלט דאָן געקומען, וואָלט איך אים אויפגענומען מיט אַפענע אַרעמס. איך בין געווען מיד פון מיין איינזאַם לעבן, פאַרצווייפלט פון מיין עלנט־קייט.

אין שול בין איך מער ניט געגאַנגען. אַ בריוו פון לערער איז געלעגן אויף דעם טיש ניט געעפנט. אַפילו אַ נייעם בוך אין האַנט ניט גענומען. איך האָב געאַרבעט שווער אַ לאַנגע צייט, אַפגעשפּאַרט אַ ביסל געלט און אין איין שיינעם טאַג אַוועקגעוואָרפן מיין שטעלע און באַשלאָסן עטלעכע חדשים גאָר ניט צו טאָן. איך האָב ניט וואָס צו פאַרלירן.

בין איך אין די טעג געווען אין מיין חדר, און אין די נעכט זיך אַרומ־געשלעפט איבער די גאַסן. פלעג קומען פאַרטאָג אַהיים, זיך אַוועקלייגן, מיט די קליידער אין בעט און שלאָפן ביז שפעט בייטאָג, אָדער ליגן שעהן לאַנג אין בעט און קוקן אויף דעם הימל. און מאַדנע — מיינע געדאַנקען יענע טעג זיינען געווען וועגן זעלבסטמאָרד. מיר האָט זיך אויסגעדוכט, אָן דאָס וועט זיין דער בעסטער ענטפער אויף מיינע צרות. מיט מיין גאַנצן וועזן האָב איך זיך געגרייט צום טויט.

* * *

אַבער אַט דערמאָן איך זיך גאָר אָן אַנדער עפיזאָד: עס איז געווען נאָך אַ רעגן. די גאַס איז געווען נאַס און די עלעקטרישע ליכט־שילדן האָבן זיך אַפגעשפיגלט אין דעם טראָטואַר. איך געדענק מער ניט דעם נאַמען פון דער גאַס. איך וועל אַבער ביז מיין לעצטן אַטעם געדענקען די וויזיע, וואָס מיינע אויגן האָבן געזען!

הויכע הייזער מיט טויזנטער פענצטער. מיליאָנען עלעקטרישע ליכט. טורעמס, וואָס שפּאַרן זיך צו די וואַלקנס. בליענדיקע בוימער מיט פרי־לינג־צוויט, מענטשן אין אָן אומענדלעכן שטראָם טראָגן זיך פאַרביי. איך בין געשטאַנען פאַרגאַפט, ווי פאַר אַ מעשה פון „טויזנט און איין נאַכט“.

איך האב זיך דעמאלט פארליבט אין אמעריקע, אין איר ריזיקייט, איר שוואונג, דער קאלאסאליקייט פון איר אטעם, איר רייסן זיך צום הימל, איר ווילן צו דערגרייכן די שטערן און זיך פארמעסטן מיט גאט. איך האב געהאט דאס געפיל, אז דא ווערט באשאפן א ווערק, וואס וועט ענדערן די וועלט, אז דער זינגענדיקער מארגן וועט לעבן אין דער אייביקייט. איך בין געווען זיכער, אז דער היינטיקער טרוים וועט ווערן די מארגנדיקע וואך; אז די מענטשלעכע פאנטאזיע וועט אפוישן אלע גרעניצן; אז איך, דאס יידיש יינגל פון פאליעסיע, וועל געפינען מיין ארט אין דעם גרויסן וואונדער וואס איז אמעריקע.

דאָס הויז מיטן ווייס־געפארבטן דאָך

ס'איז שפעט־האַרבסט. פאַרגעלטע בלעטער קלאַמערן זיך נאָך אויף די צווייגן. די פעלדער בלענדן מיט קאַלירן פון פאַרגיין. דאָ און דאָרט זעט מען נאָך גרינע לאַנקעס, גראַז, וואַס וויל ניט שטאַרבן. די זון פאַרגייט מיט רויטע צעצונדענע וואַלקנס אויף די שפיצן פון די בערג. מילמאַן פאַרמאַכט דאָס פענצטער. זיין פנים איז צוגעדריקט צו דער שויב, זיינע אויגן וואַנדערן פון בערגל צו בערגל. אין טאָל איז שוין טונקל. די נאַכט נידערט מיט שוואַרצע כוואַליעס. איבער די בערג ציטערן נאָך פעדים פון ליכט, נאָר זיי וועלן באַלד אויך שטאַרבן.

דעם טאָל האָט די נאַכט פאַרשלונגען. דער הימל צאָנקט מיט די לעצטע פאַסן ליכט, און די שטאַט איז ערגעץ מיילן הינטער די בערג. אין הויז איז שטיל, דער גרויסער חדר אַטעמט מיט נאַכט. די פינצ־טערניש פאַרשלינגט אים. ער איילט זיך ניט אַנצינדן דאָס ליכט. עס איז זייער געמיטלעך צווישן די דיקע ווענט פון דעם הויז. די טירן זיינען פאַרשלאָסן. ער איז איינער אַליין.

דאָס הויז אויף דעם בערגל אין קאַנטרי האָט מילמאַן אויסגעבויט נאָך שווערע יאָרן פון פראַצע. ער האָט ליב געהאַט זיין פרוי, אסתרן, ביז משוגע ווערן; ער האָט זיך אָבער געשראַקן, אַז אין אַ שיינעם טאָג וועט זיך אַלץ צווישן זיי ענדיקן, ווייל זי האָט אים ניט ליב. ער האָט געטראַכט, אַז אויב דאָס זאָל פאַסירן, וועט עס זיין זיין סוף. ער וועט קיינמאַל ניט קענען לעבן אָן איר!

און אסתר איז געוואָרן שענער פון טאָג צו טאָג. אַ קערפער — שלאַנק, בויגזאַם ווי אַ יונגער בויס; איר יעדע באַוועגונג איז געווען פול מיט פריידיקער דערוואַרטונג; אירע ליפן זאָפטיקע, די אויגן ליכטיקע; איר גאַנצער קערפער איז געווען פול מיט פריידן, און צוואַג!
דער אומבאַוואוסטער שרעק, אַז זי וועט פאַרשווינדן פון זיין לעבן,

איז שטענדיק געווען מיט אים. ער האט זיך געפילט אַ ביסל זיכערער, ווען דאָס ערשטע קינד איז געבאָרן געוואָרן. אָבער דער צווייטל איז קיין מאָל ניט פאַרשוואַנדן פון זיין האַרצן. ווען דערפאַלג איז געקומען, האָט זי נאָר געדאַרפט עפענען דאָס מויל און איר וואונטש איז דערפילט געוואָרן. אַ שיינע היים, בויער, בלומען, דינער און דינסטן — אָבער צו דעם אַלעמען האָט עפעס געפעלט. דער עפעס, וועלכן מען קען פאַר געלט ניט קויפן. ער האָט געהאַט דעם געפיל, אַז זי איז נאָך ווייטער און פרעמדער געוואָרן צו אים.

* * *

מילמאַן האָט שוין געהאַט אַ סך פאַבריקן, הונדערטער אַרבעטער. באַר-זשעס, שלעפּ-שיפלעך, פראַכט-באַנען, האָבן צעפירט די מעטאלענע רערן איבער דער גאַרער וועלט. אַן אייביקע באַוועגונג, אַ פיבערדיקע טעטיקייט, אַ געשריי פון מאַשינען, אַ פייערדיקער אַטעם האָט געברויזט אַן אויפּהער. מילמאַן איז געווען דער פירער פון דעם אַלעמען, אָבער ניט די טרייב-קראַפט. די טרייב-קראַפט איז געווען אסתר. זי האָט אים געשטויסן צו נייע אונטערנעמונגען, צו ריזיקאַלישע שפּילן. פיל מאָל האָט ער עס געטאָן ווי אין חלום. ער האָט ניט געקענט אויפּהערן. ער מוז ווייזן אסתרן, וואָס ער קען אויפּטאָן. ער איז ניט אַבי ווער. אָבער אין האַרצן איז געווען שרעק. ער האָט געפילט, אַז זיין גאַנץ לעבן וועט ער לעבן אין צווייפל און ניט וויסן וואָס זי וועט מאַרגן טאָן, אייביק גיין אויף דין אייז אין קיין מאָל ניט וויסן, ווען זיינע פיס וועלן אַראַפּזינקען אין אַפּגרונט. און די הויפּט-פאַבריק איז געוואַקסן, גרעסער געוואָרן פון טאָג צו טאָג. די ריזיקע געביידע איז געווען ביי די ברעגן פון האַדסאָן טייך. דער גערהער פון די מאַשינען האָבן קיין מאָל ניט אויפּגעהערט. די אַרבעט איז אַנגעגאַנגען אין שיכטעס. אַ טייל אַרבעטער איז אַוועק אַהיים, און אַן אַנדער גרופּע האָט איבערגענומען. שטאַלענע רערן האָבן זיך געצויגן ווי אַדערן אומעטום. גאַנצע ווענט פון פענצטער האָבן ווי פאַרשטויבטע אויגן אַרויסגעקוקט צום טייך. שטיין און אייזן! און מענטשלעכע הענט האָבן זיך באַהעפט און געאַטעמט מיטן זעלבן לעבן.

זיין אַפּיס איז געווען אויף דעם פּערציקסטן גאַרן פון אַ בראַדזווייער געביידע. אַ גרויסער באַלקאָן האָט אַרומגערינגלט דעם גאַנצן שטאָק. ביי-נאַכט האָט די שטאַט אויסגעקוקט צויבערדיק. די מיליאנען ליכט האָבן

פארוואנדלט אלץ אין א לעגענדע. א סך נעכט איז ער געזעסן אויפן באלקאן און געדרימלט. ער איז געווען ווייט פון דער ערד און גאענט פון הימל. די שטערן איבערן קאפ האבן ווי אנגעוואונקען אויף א נייעם וועג, וועלכער פירט צו דער אייביקייט.

* * *

מילמאן פלעגט קומען אהיים און זעלטן געפינען אסתרן אין הויז. די דינסטן און דינער האבן זיך באצויגן מיט א געוויסער גרינגשעצונג צו אים. זיי האבן זיך געהאלטן קארעקט און אויסגעפאלגט זיין פארלאנג. אבער ער האט געוואוסט, אז דאס איז ניט מער ווי אַנשטעל.

אנאבעל, די טאכטער, איז שוין געוויינלעך געשלאָפן. פון צייט צו צייט פלעגט ער זיך שטילערהייט צושארן צו איר חדר, עפענען די טיר און אין דער פינצטערניש הערן אנאבעלס אַטעמען. ער פלעגט פילן ווי זיך איבערבויען איבער איר בעטל און קושן אירע ליפעלעך, אבער ער האט מורא געהאט דאס צו טאן. אַנעטע וועט באלד אַריינלויפן און שטרענג א זאג טאן: „א, פליז, מיסטער מילמאן, דאַנט וועיק אָפּ די טשיילד!“

פלעגט ער ליגן אין זיין חדר און ניט קענען שלאָפן. אסתרס צימער איז געווען אויף דער אַנדערער זייט פון קאַרידאַר. פלעגט ער וואַרטן אויף אירע פוסטרייט און דערנאָך שטיל פאַרמאַכן די טיר. ער פלעגט ליגן אין דער פינצטערניש און טראַכטן ווי גוט עס וואַלט געווען צו זיין מיט איר, זי צערטלען און איר זאָגן ווי שטאַרק ער האָט זי ליב.

זיין קערפער ווייטאַגט מיט אומרו. געדאַרפט האָט ער צוגיין צו איר טיר, שטיל אַנקלאָפן און וואַרטן זי זאל אים אַריינלאָזן. ער ווייס אַבער וואָס עס וועט זיין. ער האָט שוין דאָס אַזוי פיל מאָל פרוּבירט, און איז אַוועק אַ באַליידיקטער, אַ צעווייטאַגטער. ער ווייס, אַז זי וועט עפענען אַ שפּאַרונע פון דער טיר, זי וועט זיין אַנגעטאַן אין איר זיידענעם שלאָף-ראַק, זי וועט אַ בלייכן שמייכל טאָן, און אַ זאָג טאָן: „א, ניט היינט, דארלינג, איך בין אַזוי מיד! וואָס פאַר אַ ווייב וועל איך קענען זיין צו דיר?“ זי וועט אַ ליבלעכן שמייכל טאָן און פאַרמאַכן די שפּאַרונע פון טיר, און ער וועט זיך שאַרן אין פינצטערן קאַרידאַר צוריק אין זיין שלאָפֿצימער.

און אַזוי איז געווען. אין יענע יאָרן האָט ער זיך אָפגעשיידט פון דער וועלט, געווען ווי אַ פּערד מיט פאַרבונדענע אויגן, וועלכער שלעפט אַ

ראד, דרייט זיך ארום און ארום, אייביק אין זעלבן קרייז. עס האט ניט קיין אנהייב און קיין סוף! איין וועג, איין ציל, ניטאָ קיין גאָט, ניטאָ קיין מענטשן, נאָר ער און אסתר. אָפּילו דאָס קינד האָט ניט געמיינט קיין סך אין זיין לעבן. געוויס האָט ער עס ליב געהאַט, געוויס האָט ער עס געוואָלט זען גליקלעך. אָבער דאָס איז געווען אַ ביי־זאָך. די הויפט־זאָך איז געווען אסתר! זי איז איבער אַלץ און אַלעמען, אָפּילו איבער גאָט.

ער איז געווען אַזוי מיד, אַז די ערד איז געווען שווער אונטער זיינע פיס. די גרויקייט אין קאָפּ איז געווען זיין שטענדיקער גאָסט. ער איז געבליבן אַלץ מער אַליין. איינזאַם. סיימאָן איז שוין אַלט געווען צען יאָר, האָט געלערנט אין אַ פּריוואַטער שול און איז אַהיימגעקומען אַ פּאַר מאָל אַ יאָר. פּון צייט צו צייט פּלעג ער אים קומען זען. אַ וויילע איז מילמאָן געווען גליקלעך. דערנאָך געפאַרן צוריק אין שטאָט מיט אַ ליידיק האַרץ. די רייע האָט אים געגעבן אַ געלעגנהייט צו טראַכטן אַ סך, אָבער קיין מאָל האָט ער זיך ניט געקענט דערטראַכטן צו אַ ציל. זיינע געדאַנקען זיינען געווען ווי אַ קנויל פאַרפּלאַנטערטע פּאָדים, וועלכן מען קאָן מער ניט אויספּלאַנטערן.

* * *

אויף איינער פון די רייעס קיין „ניו העמפשאיר“ האָט פּאַסירט די וואונדערלעכסטע זאָך אין זיין לעבן. מילמאָן איז געווען זייער מיד. עס איז געווען אין מיטן אַפּריל, און די לופט איז געווען פייכט און קיל. די זון איז שוין געווען פאַרגאַנגען, און דורך דעם דינעם נעפל האָבן זיך באַוווּיזן שטערן. ער איז געווען אַליין אויף דעם וועג. אין דער שטילקייט האָט ער נאָר געהערט דעם קרעפטיקן אַטעם פון זיין אויטאָמאָביל. ער האָט געפילט, אַז ער ווערט אַנטדרימלט, און געטראַכט, אַז ער וואָלט בעסער געדאַרפט אַפּשטעלן די קאַר אַ וויילע אויף אַ זייטיקן וועג איידער דער שלאָף וועט אים בייקומען. ס'איז אַ גרויס געפאַר אַזוי צו פאַרן.

פּלוצלינג האָט ער פון דער ווייטן דערזען אַ רויט עלעקטריש ליכט. מילמאָן האָט זיך געוואונדערט פון וואַנען עס קומט. ער איז אַזוי פיל מאָל שוין געפאַרן אויפן זעלבן וועג און עס קיין מאָל ניט געזען. ער האָט אַרונטערגענומען די פּוס פון דעם גאַז ביז די קאַר האָט פּאַמעלעך זיך באַזעצט און ער האָט געקענט אויסגעפינען וואו ער איז אין דער וועלט. ער האָט געזען אַ זאַמדיקן וועג צווישן יונגע ביימער.

איז ער געפאָרן נאָך אַ פּאָר מייל ביז ער האָט פּלוצלינג געהערט דאָס האַווקען פּון הינט. נאָך דעם אַ ווייס־געפּאַרבט הויז מיט אַ גרינעם דאָד. דערנאָך נאָך הייזער און גערטנער, מיט גרויסע פענצטער. די הייזער זען ווייטלעך איינס פּון דעם אַנדערן, אַפּגעטיילט דורך גערטנער פּון פּרוכט־ביימער. קיין ליכט איז נאָך אין ערגעץ ניט געווען. דער נעפל איז פאַרשוואונדן, און ער האָט געקענט זען די בערג, וועלכע רינגלען אַרום דעם טאָל. אַלץ איז געווען ווי אַ חלום, אויך גרויס דערוואַרטונג און אומרו! ער האָט געזען דעם ערשטן בליץ פּון ליכט. געזען שאַטנס און באַ־וועגונג הינטער פּאַרהאַנגען. און אַן אויפּשריפט אויף איינס פּון די הייזער: „פּאַראַדייז אין“. ס'איז געווען אַ קאפּע און טוריסט הויז. ער האָט באַ־שלאָסן צו בלייבן דאָרטן איבער נאַכט. די געשעפטן קאַנען וואַרטן ביז מאַרגן. אַהיים גיין — צו וואָס? אַסתר וועט סיי־ווי־סיי אין הויז ניט זיין! לעצטנס פּילט ער זיך אַזוי עלנט אין די גרויסע צימערן. דינער, דינסטן — אַלץ אַזוי איבעריק! ער איז עלנט און אַליין.

מילמאַן האָט באַלד געוואוסט, אַז דער פּאַרנאַכט וועט שפּילן אַ גרויסע ראַלע אין זיין לעבן. ער האָט נאָר געעפּנט די טיר, האָט ער באַלד געהאַט דעם געפּיל, אַז ער איז געקומען אַהיים, געקומען צוריק אין זיין אמתער היים! עפעס האָט אים דערמאַנט אַן זיינע קינדער־יאָרן, כאַטש קיין זאָך איז ניט געווען דאָס זעלבע. אַן אַלטע פּרוי אויף אַ שאַקל־שטול ביים קאַמין, אַ גרויסער דענישער הונט ביי אירע פּיס. די ווענט ליים און ציגל, אַלטע אַנטיקן פּון קופּער אויף די פּאַליצעס אַרום די ווענט, אַ פּאַר טישן און שטולן, און לאַמפּן אין די ווינקלען. אַ גרויסער פּאַרטערט פּון אַ מאַן אין אַ יוניפּאַרם, מיט אַ זייער דעליקאַטן פּנים, מיט גרויסע סענסיטיווע אויגן. אַ געמיטלעכע וואַרעמקייט און שטילקייט האָט אַב־געפּילט דעם חדר.

די אַלטע פּרוי האָט זיך ניט אויפּגעהויבן. זי האָט געקוקט אויף מילמאַנען און געשמייכלט. זי איז געווען זייער בלייך, נאָר די אויגן זיינען געווען יונגע, ווי אַ באַהאַלטן לעבן וואַלט דאָרט געווען פּאַרשטעקט. אירע דענט און פּיס זיינען געווען פּאַרדאָרט. ער האָט געפּילט, אַז זי איז פּאַ־ראַליזירט, איר אונטערשטער טייל פּון קערפּער איז געווען טויט, נאָר אירע הענט, ווי דער פּנים, זיינען געווען פּול מיט פיבער, און אירע ווייסע האַר זיינען געלעגן ווי אַ קרוין אויף איר קאַפּ.

ער איז געווען אזוי פארגאפט, אז ער האט ניט געזען דאס אריינקומען פון א יונגער פרוי, זי האט געהאלטן פאר דער האנט א מיידעלע פון א יאָר אַכט, מיט בלאַנדע צעפלעך, אַנגעטאָן אין א ציצן קליידל, אויסגעצאָצט קעט מיט בלימעלעך. די מאַמע איז מער ניט אַלט געווען ווי אַ יאָר פינף און צוואַנציק און האָט געהאַט אַ ווייכן צאַרטן פנים. זי איז געווען העכער פון מיטעלן וואוקס, מיט בלאַנדע האָר פאַרקעמט גלאַט אַרונטער, מיט טונ-קעל-בלויע אויגן און בלייכע בלוטלאַזע ליפן. און אז זי האָט אַ שמיכל געטאָן צו אים, איז דאָס געווען מיט די אויגן — די ליפן זיינען געבליבן שטייף און פאַרמאַכט.

ער האָט איר געזאָגט, אַז ער איז מיד, וויל בלייבן איבערנעכטיקן, און געפרעגט צי עס איז מעגלעך קריגן עפעס עסן, וויל ער איז הונגעריק. אַ וויילע האָט זי אים אַנגעקוקט און ניט געענטפערט. ווען זי האָט גע-עפנט אירע ליפן, האָט ער געזען אַ מויל מיט ווייסע, פערלדיקע ציין. דאָס קליין מיידעלע האָט געהאַלטן אין איין פלאַפלען. די אַלטע פרוי האָט זיך צעשמיכלט. אין צימער איז ליכטיקער געוואָרן — אַ גרויסע פרייד האָט געזונגען צווישן די ווענט. מילמאַן האָט געהאַט דעם געפיל, אַז ער האָט ענדלעך געפונען אַ זין אין זיין לעבן.

אַמאָל איז שווער צו באַשטימען דעם אונטערשייד פון חלום און וואָר. אין דער ערשטער נאַכט, וואָס ער האָט פאַרבראַכט אין דעם הויז, איז ער געזעסן לעבן פייער, זיך געשפילט מיטן קינד, בשעת די מוטער, דזשוליע, איז געזעסן אויף דער פאַדלאַגע און געקוקט אויף די פלאַמען מיט אַ בענקשאַפט, וואָס האָט אים טיף גערירט. זינט דעמאָלט האָט ער געפילט, אַז דאָס אַלץ איז אַן אַנדער ווירקלעכקייט, וואָס האָט גאָר ניט צו טאָן מיט זיין וואַכעדיקן לעבן. ער האָט געפילט, אַז דזשוליע איז גאָר זיין ווייב, אַז דאָס קליינע מיידעלע, בייבס, וואָס זיצט אויף זיינע קני, איז זיין קינד, אַז ער, מילמאַן, האָט געפונען אַ געהיימע טיר, וועלכע האָט אים געפירט צו אַ נייער עקזיסטענץ.

פון דעם טאָג אָן איז מילמאַנס וועלט ניט געווען די זעלבע. ווען ער פלעגט קומען אַהיים און אסתר איז ניט געווען, האָט אים מער ניט געאַרט. פאַרקערט, ער האָט זיך געשראַקן, אויב זי איז יע געווען. און אַז ער האָט זי יע געטראָפן, האָט ער זי געזען אין אַן אַנדער ליכט. זי איז ניט געווען די זעלבע פרוי נאָך וועמען ער האָט געהונגערט זיין גאַנץ לעבן. ער האָט

ניט געקענט פארליידן איר פארפיום, די דינע קנייטשעלעך ארום די ווינקלען פון מויל, דעם מעכאנישן שמייכל, די אומנאטירלעכע באוועגונג פון איר קערפער, דעם פאלשן רייץ. צום ערשטן האָט זי געמאַכט דעם אַנשטעל, אַז זי באַמערקט גאַרניט. שפּעטער האָט ער געזען שרעק און צווייפל אין אַסתרס אויגן ווען זי פּלעגט ליגן מיט אים אין בעט, אים גלעטן, פרובירן אויפבלאָזן אין אים דעם פּונק, וואָס איז נאָך פאַרבליבן. ער האָט זי מער ניט געקענט פאַרליידן. ער האָט געדאַנקט גאַט, אויב זי איז אַוועק און ער איז געבליבן אַליין. ווי זי האָט נאָר פאַרמאַכט די טיר, פּלעגט ער עפענען די פענצטער, אַרויסשטעקן דעם קאַפּ און איינאַטעמען די פּרישע לופט.

מילמאַן איז מער ניט געווען דער זעלבער. די געשעפטן פאַרנאַכט־ לעסיקט — עס איז מער ניט געווען אַסתרס טרייב־קראַפט. עס איז פאַר־ לאָרן געוואָרן דער אימפעט, וועלכער האָט אים געטריבן צו דערפאַלג. און די געשעפטן האָבן געליטן. האָט ער באַשלאָסן פּטור ווערן פון אַלצדינג: פאַרקויפן וואָס עס איז נאָך געבליבן און ווערן אַ פּרייער מענטש.

אַסתר האָט געכליפעט, אָבער אירע טרערן האָבן מער גאָר ניט גע־ מיינט. ער האָט אויף איר איבערגעשריבן אַ היבשע סומע געלט. זי וועט האָבן גענוג צו לעבן אין ראַסקאַש אירע יאָרן. איר איבערגעלאָזן דאָס הויז. דאָס קינד אויך באַזאָרגט. איר וועט גאָר ניט פעלן. — וואָס נאָך וויל זי? ... אַ גאַנץ לעבן האָט איר ניט געאַרט, וואָס עס וועט ווערן פון אים. אַנאָר זי האָט געהאַלטן אין איין אַנטלויפן פון אים. ווען ער האָט געהונגערט נאָך איר אַטעם — האָט זי פאַרהאַקט די טירן! ער האָט איר און דאָס קינד געגעבן אַלץ — פאַר זיך געלאָזן ווייניק. איצט וואָס? וואָס וויל זי איצט פון זיין לעבן!

איז ער זעלטן געקומען אין הויז, זעלטן געזען אַסתרן. זי איז גע־ וואָרן אַ פרעמדע צו אים, און ער צו איר. זי האָט זיך צוגעוואוינט צום געדאַנק, אַז זי האָט אים פאַרלאָרן. ביסלעכווייז האָט זי אים אַנגעהויבן האַסן. אַ סך מאל האָט זי אים געגעבן אַנצוהערן, אַז ער זאָל זיך אַרויס־ קלייבן פון הויז...

האַט מילמאַן געדונגען אַ הדר אין אַ האַטעל. פון צייט צו צייט איז ער אַוועק אויפן בערגל, זיך אַליין אַרומגעדרייט אין די צימערן און ניט געוואוסט, וואָס צו טאָן מיט זיך. ער האָט אומגעדולדיק געוואַרט אויפן

פרייטיק, ווען ער פלעגט פאָרן זען דאָס קינד, און צוריקוועגס זיך אָפּשטעלן אין דעם הויז מיט דעם ווייס־געפּאַרבטן דאָך.

און מאַדנע, ער לעבט יעדעס מאָל איבער דאָס זעלבע ווי אין דעם ערשטן אָוונט, ווען ער האָט איבערגעטראָטן די שוועל פון הויז. ער בלאַגן־זשעט פריער און קען ניט געפינען דעם וועג צום הויז. ער ווערט אַזוי דער־שראַקן, אַז זיין קערפּער ציטערט. ער קען ניט פאַרשטיין ווי אַזוי דאָס קען טרעפּן! דער זעלבער וועג, די זעלבע כּווימער, נאָר דער זאַמדיקער וועג און דאָס הויז ווערן ערגעץ פאַרלאָרן! אין פאַרצווייפּלונג טראַכט ער, אַז עס איז ניט מער ווי אַ חלום, אַז ער וועט דזשוליען מער קיין מאָל ניט געפינען.

און פּלוצלינג דערזעט ער דאָס הויז ווי עס וואָלט זיך אויסגעשיילט פון אַ נעפל, און אַ גרויס פרייד קומט אויף נאָכאַמאָל אין זיין האַרצן. יעדעס מאָל זיצט די אַלטע ביים קאַמין און שטריקט. יעדעס מאָל קומט ער אָן אַהין אין דער זעלבער צייט. דאָס קינד, דער זעלבער וואוקס, די זעלבע מינע, דזשוליע אין די זעלבע קליידער, מיטן זעלבן שמיכל. און עס פאַרשטאַרקט זיך ביי מילמאַנען דער געפּיל פון אומרעאַלקייט, פון טרוים; דער געפּיל, אַז ער באַטרעט אַ נייעם וועג, וועלכער פירט צו דער איביקייט.

צוויי פריינט

ווען אַרקע איז אַרויס פון שפיטאַל־צימער, איז זילבערג געבליבן אַליין. די „נוירס“, אין אירע וויסע זויבערע קליידער, האָט געדרימלט אויף אַ שטול. די זון האָט געהאַלטן ביים פאַרגיין. אַ רויט פלאַמיק ליכט האָט געפאַרבט דאָס פענצטער.

זילבערג באַמערקט, אַז דער זייגער איז שוין באַלד ניין. די שטילקייט אין שפיטאַל איז געוואָרן פאַרגליווערט. די טריט פון די דאָקטוירים און נירסעס אין קאַרידאָר הילכן פוסט און פרעמד. זיי וועלן באַלד פאַרלוירן ווערן און ער וועט בלייבן עלנט, אַליין.

זילבערג וויסט, אַז זיינע טעג זיינען געציילטע. דער טויט ליוערט שוין אין די ווינקלען פון צימער און וואַרט, אַז די שעה זאָל שלאָגן. אַן אומהיילבאַרע חלאת פאַרצערט אים.

די בעט שטייט ביים פענצטער, דאָס עלעקטריש ליכט באַלייכט דעם פאַרק און דער שניי פאַרדעקט די ביימער. אַ פרעמדע, וואונדערלעכע וועלט זעט ער דורך דעם פענצטער. וויסע וועגן קרייזלען זיך און פירן ערגעץ צו ווייטע, ווייטע פלעצער. עס איז ווי אַ קינדער־מעשהלע וועגן אַ צויבער־לאַנד, מיט וויסע פאַלאַצן, וואו דאָס מענטשלעכע גליק איז באַהאַלטן.

זילבערג טראַכט וועגן אַרקען. עס דערמאַנט זיך אים די קינדער־יאָרן.

דאָס דרעמלענדיק ליטוויש שטעטל ליגט אין טאַל. די קאַשטאַנען־בויםער באַצירן דעם וועג צום טייך. די כאַטעס מיט קלייניקע פענצטער־לעך, אָבער מיט אַ סך געמיטלעכקייט; די גערטנער בליען, די פרוכט־בויםער באַלאַדן מיט צווייט. דער טייך מיט קריסטאַל קלאַר וואַסער; די וועלדער פאַרזונקען אין גרינקייט. בילדער שוועבן פאַר די אויגן און אַ שטימע רייסט זיך פון די ווייטקייטן: „אַמאַל איז געווען, אַמאַל איז געווען“...

זילבער און אַרקע זיינען פריינט פון די קינדערשע יאָרן. זייערע שיק־

זאלן כאטש זייער פארשיידן, זיינען דאך געווען פארבונדן און קיינמאל
ניט געקענט זיך שיידן.

אלס קינדער האבן זיי געוואוינט אין איין גאס. די זילבערגס האבן
געהאט א גרויס הויז, א גרויסע פאמיליע, געווען די אריסטאקראטן פון
שטעטל. דער טאטע האט געהאנדלט מיט וועלדער און פעלדער. זייער
טייל גאס איז געווען די מזרח-וואגט — דער שפיגל פון שטעטל. די הייזער
ליכטיקע, פארפוצטע מיט ביימער און בלומען, די רייכע טייל גאס האט זיך
געענדיקט ביי די באן-רעלסן, וואס האבן אפגעטיילט די צוויי וועלטן.
אויף יענער זייט ראגאטקע האט זיך די ארעמקייט אויסגעלייגט, דער הונגער
האט ארומגעבלאזשעט צווישן די הייזער, איין גאס — צוויי וועלטן.

ווי אין אלע קליינע שטעטלעך, האט יעדע פאמיליע געהאט א צו-
נאמען. די זילבערגס האבן געהייסן „די קעפ“. רייכע מענטשן זיינען
די קאפ-מענטשן, דערצו זיינען די קינדער געגאנגען אין אוניווערסיטעטן
און זיינען געבילדעטע.

ארקעס פאמיליע האט געהייסן „די הירשן“. זיי זיינען געווען הויכע,
פלינקע, מיט די קעפ אין דער הויך, שטאלצע, ווי די הירשן. עס איז
געווען א פרייד צו קוקן אויף די אלע ברידער. געווען יאטן איינער ווי
איינער, העלדישע יונגען; געשוואומען ווי קאטשקעס, געמאכט פליטן פון
ברעטער און געפארן איבערן טייך, געכאפט פיש, געריטן אויף פערד אן
א זאטל. אפילו די מאמע האט אויסגעקוקט ווי אן אדלער און איז געווען
שטאלץ ווי א פארווע. קיינמאל זיך ניט געשעמט מיט דער ארעמקייט.

זילבערגן האט געצויגן צו די „הירשן“. ספעציעל צו ארקען, וועלכער
איז געווען אין זיינע יארן. זיין מאמע האט ניט געוואלט ליידן, עס איז
איר ניט אָנגעשטאַנען. אָבער זילבערג פלעגט ווארטן לעבן די רעלסן און
ווען ארקע איז געקומען פלעגן זיי ביידע פארלאָרן ווערן אויפן טייך.

זילבערג איז געקומען פריער קיין אמעריקע. ער איז אנטלאפן פון
פריזיוו, ניט געוואלט הינען פאניען, ניט געוואלט זיין קיין סאלדאט.
האט דער טאטע געזאגט „פאר געזונטערהייט, מיין זון, זיי גליקלעך אין
גאלדענעם לאַנד“. די מאמע איז שוין מער ניט געווען, געשטארבן א יאר
פריער. דער טאטע איז אלט געוואָרן, דער איינציקער ברודער האט גע-
האלפן דעם טאטן אין די געשעפטן. איז זילבערג געקומען אין אמעריקע
מיט א היבשער אפתיקא אין קעשענע.

אַרקע איז געקומען דריי יאָר שפעטער — געווען אַ סאַלדאַט. פאַרטיק געוואָרן מיטן דינסט, האָט די שוועסטער, וועלכע איז שוין לאַנג געווען אין אַמעריקע, געשיקט אַ שיפסקאַרטע. האָט מען זיך געזעגנט מיטן שטעטל צוגעזאַגט צו העלפן דער פאַמיליע, ווען ער וועט מאַכן אַ סך געלט, און — הייַדאָ! באַן און שיף און אַרקע האָט דעגרייכט די ברעגן פון גאַלדענעם לאַנד.

ווען אַרקע איז געקומען קיין ניו-יאָרק, איז זילבערג שוין געווען „אַלרייט“. ער האָט שוין געהאַט אַ סטאָר אין אַרטשאַרד סטריט און פאַר-קויפט וואָס אַ מויל קאָן אויסריידן: אַ טשוועקל צי אַ האַמער, אַ זעג אָדער אַ האַק, אַלטס און נייעס האָט מען דאָרט געקענט קריגן. דערצו האָט ער שוין געהאַט אַ ווייב, אַ קינד און אַ דירה פון פיר צימערן מיט לייטישע מעבל. דער טאַטע האָט נאָך אַליץ געשיקט צו ביסלעך געלט, ניט ווייל זילבערג האָט עס באַדאַרפט, נאָר גלאַט אַזוי זיך, עס איז דאָ גענוג — טאָ וועמען אַרט עס.

זילבערג האָט מיטגענומען אַרקען אַהיים, פאַרגעשטעלט אים פאַרן ווייב, אַ היבשע ידענע מיט רויטע באַקן און מיט אַ שאַרף מויל. דאָס מיידעלע איז געווען געראַטן אין טאַטן: אַ ביסל אַ בלייכע מיט מוטנע אויגן און בלוטלאָזע ליפן. נאָכן עסן האָט זילבערג געפרעגט אַרקען וואָס ער פלאַנעוועט צו טאָן. צי וואָלט ער געוואָלט אַרבעטן אין זיין געשעפט און וואוינען מיט זיי. אַרקע האָט באַמערקט דעם ביזן בליק פון דעם ווייב, אירע פעטע ליפן האָבן אַ ציטער געטאָן. האָט אַרקע באַשלאָסן, אַז דאָס שפיל איז פאַרן טייוול. עס איז אַ רחמנות אויף זילבערג, אַ גרויסער רחמנות...

איז אַרקע אַוועק זיין וועג אַליין און זילבערג איז געגאַנגען זיין וועג. אָבער פון צייט צו צייט זיינען זיי זיך צוזאַמענגעקומען, זיי האָבן געבענקט איינער נאָכן אַנדערן. נאָר זייערע וועלטן זיינען שוין געבליבן פרעמד און זייער לעבן אָפּגעטיילט, מער ווי ביידע טיילן גאַס פון זייער שטעטל. די זילבערגס זיינען געוואָרן רייכער און רייכער. זייער היים איז שוין מער ניט געווען אַרטשאַרד סטריט. נאָך קינדער זיינען געקומען, אין פּריוואַטע שולן האָט מען זיי געשיקט, דינער און דינסטן האָבן געוואַכט איבער זיי. און דאָס ווייב איז געוואַקסן אין דער ברייט, די פעטע פינגער באַהאַנגען מיט דימענטן. דאָס געזיכט פאַרשוואַלן פון פעטס און אירע

אויגן, קליינע, האלב פארמאכטע, האבן געקוקט מיט פארדאכט אויף יעדן. די קינדער האבן זי ניט ליב געהאט, און די לופט אין היז איז געווען א שווערע, אן אנגעשטרענגטע. מאדאם זילבערג איז געווען די הערשערין איבער די דינסטן ווי איבער דער פאמיליע.

* * *

ארקע איז אוועק אן אנדער וועג, געוואלט האט ער שטודירן פאר א כעמיקער. געגאנגען ביינאכט אין סקול און בייטאג געארבעט. ער איז אבער געווען צו אומרואיך זיך צו האלטן לאנג אויף דעם זעלבן פלאץ. ער האט ציגל געטראגן, געווען א שוסטער, געארבעט ביי די האפנס, דער-נאך געווארן א קאנדוקטאר אויף א קאר. אבער אלץ איז געווען פאר א קורצער ווייל. מיטאמאל האט ער אויפגעגעבן זיין שטודיום, איבערגעלאזט די ארבעט, זיך געקויפט אן אלטן אויטאמאביל און זיך ארויסגעלאזט זען אמעריקע. זיין אומרואיקער געמיט האט אים געטריבן פון ארט צו ארט, פון שטאט צו שטאט. דא געטאגט און דארט גענעכטיקט, ווי א ציי-גייער ארומגעוואנדערט און ניט געפונען קיין מנוחה.

ער איז צוריקגעקומען קיין ניו-יארק א מידער, אבער פול מיט בטחון אין הארצן. ארקע האט געפונען א צימער פאר זיין ארעמקייט. ארומ-געבלאנדזשעט א ביסל און לסוף באשלאסן צוגיין צו זילבערגן, געוואלט וויסן וואס מיט אים האט פאסירט אין די יארן, ווען ער איז ניט געווען אין ניו יארק.

ארקע האט זיך דערפילט זייער עלנט. צו זיין שוועסטער איז ער זעלטן געקומען — זי האלט אים פאר ניט קיין לייטישן מענטשן: „שלעפט זיך ארום ווי א ציגיינער, צו אלדע גוטע יאר!“ זי האט אים ניט געקאנט פארשטיין, און קיין אנדער פריינד ווי זילבערג האט ער ניט געהאט. צווישן זיי איז געווען אן איזערנע וואנט, וואס האט ניט צוגעלאזן איינעם צום אנדערן.

ארקע האט זילבערגן אנגערופן טעלעפאניש אין זיין אפיס. שפעטער האבן זיי זיך געטראפן אין א קאפע, טאקע לעבן צענטראל פארק. בא-טראכטנדיק זילבערגן, האט ארקען דאס הארץ פארקוועטשט: בלוטלאזע ליפן, פארלאשענע אויגן, א מידער, אן א פונק לעבן. זילבערג האט נעקוקט מיט א בלייכן שמיפל אויף ארקען און ניט געוואוסט וואס צו זאגן. ארקע האט גערופן זילבערגן אלע מאל ביים צווייטן נאמען. אבער

זאָס מאָל האָט ער געפילט, אָז ער קען דאָס ניט טאָן. און מיט אַ שווער געמיט האָט ער אים געפרעגט: „וואָס איז מיט דיר מיישקע? וואָס האָט פאַסירט זינט איך האָב דײַך ניט געזען?“...

זילבערג האָט אַ רגע געשוויגן. ער האָט געקוקט דורכן פענסטער צום פאַרק און ניט געענטפערט. אַרקע האָט געפילט, אָז זיין חברס געדאַנקען זיינען ערגעץ ווייט. ער האָט זיך געוואונדערט, וואָס עס האָט פאַסירט מיט דעם אַמאָליקן זאָרגלאָזן מיישקען פון די קינדער-יאָרן.

זילבערג האָט גערעדט מאָנאָטאָניש, דערציילט אַרקען אַ סך זאַכן און גאַרניט געזאָגט. „דאָס ווייב, די קינדער — אַלע זיינען פרעמד, ס'איז שווער צו לעבן אַזוי. ביזנעס! וואָס וועט ער טאָן מיט אַזוי פיל געלט און צו וואָס דאַרף ער דאָס? און דאָך טאָג נאָך טאָג די זעלבע זאַך — מער און נאָך מער — עס איז ניטאָ קיין צייט צו אַטעמען, ניטאָ קיין צייט צו לעבן און ער איז אַזוי מיד, אַזוי מיד...“

* * *

זיי זיינען שפעטער זיך ווייטער צעגאַנגען און זעלטן געהערט איינער פון אַנדערן. געלייענט אין די צייטונגען, אָז זילבערג טוט דאָס, אַדער עפעס אַנדערש; אָז ער האָט געקויפט אַ נייע פאַבריק; אָז זיין ווייב העלפט אין אַ באַזאַר פאַר אַרעמע קינדער, און נאָך אַזעלכע זאַכן, וועלכע פילן אָן די צייטונגען טאָג-איין טאָג-אויס. און דאָס אַליך.

און אַרקע האָט זיינע אייגענע פעדים געשפונען. ניט קיין גרויסע גליקן געמאַכט, אָבער אַ דאַנק גאַט, עס איז ניטאָ וואָס זיך צו באַקלאַגן. ניט געוואָלט זיין אין דער גרויסער שטאָט, האָט ער זיך פאַרקליבן אין אַ קליין שטעטל, וואָס איז געלעגן צווישן בערג. געהיראַט און געהאַט צוויי קינדער; געמאַכט אַ לעבן ווי עס איז און איז געווען גליקלעך. אַליך איז געווען שטיל, רואיק. די מענטשן פיינע פריינטלעכע און אַ יידיש לעבן איז דאָ אומעטום, וואו מען זאָל ניט זיין.

אַרקעס ווייב איז געווען אַ פשוט'ע, אַ הויכע מיט בלויע אויגן, מיט ראַזעווע באַקן, אַ פריינטלעכע, אַ פריילעכע. זי איז געווען צופרידן מיט אַליך וואָס זיי האָבן. צוויי קינדער ווי די בעכער, צוויי ינגלעך, גרויסע שטיפערס און טומלערס. עס איז ניט געווען קיין אומעטיקע מינוט. דאָס הויז איז געווען ווי אַ פויגל-נעסט, ווייס און רויט געפאַרבט. אַ גאַרטן פון בלומען און ביימער, אויף וועלכע דאָס ווייב האָט אַכטונג געגעבן. פון

די בערג האָט אַלע מאָל געבלאָזן אַ מחיהדיק ווינטל. און נאָך אַ טאָג אַרבעט פלעגט די גאַנצע משפּחה זיצן אויפן „פּאַרטש“ און קלייבן נחת פון גאַטס וועלט.

אַרקע האָט געהאַט דעם „כל־בו“־געשעפט אין שטעטל. געהאַט פון אַלץ צו ביסלעך, און אויב עס איז עפעס ניט געווען, פלעגט ער פאַרן אין שטאָט און דאָס ברענגען. קיין גרויסע גליקן האָט מען ניט געמאַכט. אָבער עס איז געווען גענוג צום לעבן און אַוועקצולייגן אַ פּאַר גראַשן אויף „אַ רעגנדיקן טאָג“. צופיל זאָרג איז ניט געווען, אַמאָל ערגער, אַמאָל בעסער — אַבי געזונט.

די ייִדישע געמיינדע האָט זיך געהאַלטן צוזאַמען, ניט פאַרפרעמדט געוואָרן פון ייִדיש לעבן. אַלע מאָל געווען גרייט אַריינצושטעקן די הענט אין די קעשענעס און העלפן וועמען מען האָט נאָר געדאַרפט. פאַר די קינדער האָט מען געמאַכט אַ ייִדישע שולע. געבראַכט אַ לערער פון שטאָט, זאָל די ייִדישע גאַלדענע קייט זיך ציען, זאָלן די קינדער וויסן, אַז זיי שטאַמען ניט פון קיין שטיין, אַז זיי האָבן זיך ניט וואָס צו שעמען מיט זייער אָפּשטאַם.

אַזוי זיינען די טעג און יאָרן געגאַנגען. דאָנקען גאַט דערפאַר. די קינדער וואַקסן אויס, איינער איז שוין אין אוניווערסיטעט, וועט ווערן אַ דאָקטאָר. אַרבעט שווער צו מאַכן דעם טאַטן גרינגער. פאַרדינט אַ פאַר דאלער דאָ און דאָרט. ווייסט, אַז דער טאַטע האָט ניט צופיל, האָט אָבער אַ גרויס האַרץ. דער צווייטער זון וויל זיין מיטן טאַטן אין סטאָר און אים העלפן: „גיי כאָפּ פיש, נעם אַ פאַר טעג רו, אַלץ וועט שוין זיין ווי עס באַדאַרף צו זיין, האָסט זיך גאַרניט וואָס צו זאָרגן“. און אַרקע קוועלט, זיין האַרץ איז פול מיט פרייד.

אַרקע טראַכט אַמאָל וועגן זילבערגן, ער האָט רחמנות אויף אים. גאַט אין הימל, וואָס ער האָט געמאַכט פון זיין לעבן! די קינדער זעט ער ניט אָן. איינער איז אין אויסלאַנד, וואַלגערט זיך אין פאַריז. דער צווייטער איז ווי דער טאַטע: נאָר געלט מאַכן! האָט זיך אייגן געשעפט, האַלט ווינציג פון טאַטן, „די „אַלד מען“ ווייס ניט וואָס ער טוט“.

* * *

און די צייט פאַר זילבערגן איז ניט קיין גוטע. די געשעפטן רינען אויס, ער האָט לעצטנס אַ סך געלט פאַרלוירן, עס גייט אים באַרג אַראָפּ.

און עס ווערט ערגער מיט יעדן טאג. דאָס ווייב מיט די קינדער האָט ער פאַרזאָרגט. פון הונגער וועלן זיי ניט שטאַרבן. אָבער זילבערג פילט זיך ווי אַ געשלאָגענער הונט, מוטלאָז און פאַרלוירן. ער שעמט זיך צו ווייזן די אויגן פאַר דער וועלט. ער פילט, אַז ער האָט פאַרענדיקט אַ צייט־אַפּשניט פון זיין לעבן, וואָס וועט שוין קיינמאַל ניט קומען צוריק.

זילבערג האָט געפילט, אַז ער מוז זיך אַראָפּריידן פון האַרצן, אויב ניט — וועט דאָס האַרץ אים פלאַצן. אין דער היים איז ער אַ פרעמדער. מיטן ווייב קען ער קיין צוויי ווערטער מער ניט אַרויסריידן, זי גייט אַרום אַן אַנגעבלאָזענע, אַ פרעמדע, און איר פעט פנים איז אַלע מאָל פאַרכמורעט. די קינדער ניט אַהער און ניט אַהין — אַמאָל יאָ געפרעגט אַ וואָרט און אַמאָל ניט. קיין צופיל ליבע צום טאַטן איז ניט געבליבן, און ער האָט באַשלאָסן אַריבערפאַרן צו אַרקען, דער איינציקער, וואָס וועט אים מיט־פילן.

איז זילבערג געקומען צו אַרקען און ווי אַ פאַרשעמטער געזעסן ביים טיש און גאַרניט געקענט זאָגן, אַזאַ פריידיקע הויז, אַזעלכע ליבע מענטשן! און די קינדער, גאָט זאָל זיי נאָר געבן אַ סך גליק — און ער האָט געהאַט טרערן אין די אויגן, ווען ער האָט געטראַכט וועגן זיין אייגן צעבראַכן לעבן. אַרקע האָט געקוקט אויפן אַלטן, צוזאַמענגעקאַרטשעטן געזיכט און אַ ווייטיק האָט אים אַרומגעכאַפט פאַר זיין פריינד.

זילבערג האָט געפילט, אַז עס וועט אים זיין שווער צו פאַרלאָזן אַרקעס הויז. אַלע זיינען אַזוי גוט צו אים. ער האָט זיכער דאָס ניט פאַרדינט! — אָבער ער מוז פאַרן צוריק קיין גיר־אַרק. די לעצטע פאַזע פון זיין לעבן איז ביי דער טיר. ער מוז ליקווידירן אַלע זיינע געשעפטן איידער אַלץ קראַכט איבער זיין קאַפּ! מען דאַרף אַרויסראַטעווען וואָס מען קען נאָר, איידער דער פייער פאַרצערט אַלץ מיט אַנאַנדער: וואָס וועט ווייטער זיין, ווייס ער ניט. עס צופט אים ביים האַרצן, עס גריזשעט אַ ווייטיק, עפעס עסט אויף זיין קערפער, פון וועלכן עס איז שוין קיין סך ניט געבליבן.

זילבערג האָט מער ניט קיין אַרט ביי זיך אין הויז. ער איז צופרידן, אַז די קינדער זיינען שוין אַלע אויסגעוואַקסן, און פיל־ווייניק פאַרזאָרגט. ער זעט זיי פון צייט צו צייט, אָבער ניט אויף לאַנג. אזוי, פילט ער איז בעסער. דאָס הויז איז מער ניט קיין היים, אַלץ איז איינגעשרומפן, קיין

דינער און דינסטן זיינען מער ניטאָ; דאָס ווייב קרעכצט אויף איר שווער לעבן, אויך אויף דעם וואָס פון איר איז געוואָרן אויף דער עלטער. דרייט זיך זילבערג אַרום אין די גאַסן און ווייס ניט וואָס צו טאָן מיט זיך. די שעהען ציען זיך ווי פון פעך, ער פילט זיך אַזוי מוטלאָז און פאַרלאָזן. ער קומט אַמאָל אַראָפּ צו אַרקען, אָבער לאַנג קען ער דאָרט ניט זיין. די פרייד פון דעם הויז, די איבערגעבנקייט פון די קינדער און דאָס גוט־האַרציקע ווייב — אַלץ מאַכט אים טראַכטן וועגן זיין אייגן צעבראַכן לעבן.

* * *

און אָט איז זילבערג אין שפיטאַל און וואָרט אויפן טויט. ער קען אַפילו ניט שטאַרבן אין זיין אייגענער היים. די קינדער קומען אַמאָל. זיי צאָלן פאַר אַלץ און עס קאָסט אַ סך געלט, און קיין סוף זעט מען ניט! ער ליענט דעם פאַרוואָרף אין זייערע אויגן. ער איז ניט ביז אויף זיי. ער בעט נאָר גאָט, אַז דער סוף זאָל שוין קומען. און דאָס ווייב, קומט זי יאָ, קומט זי ניט. זילבערג וואַלט געוואַלט, אַז זי זאָל מער ניט קומען. קיין סך איז ניט איבערגעבליבן פון זייער גאַנץ לעבן. אַ פּרעמדע איז זי צו אים און עס איז צו שפּעט עפּעס צו ענדערן.

זיין איינציקע פרייד איז אַרקע. ער קומט אַלע וואָך, אַליין אַדער מיט דער ווייב. אַמאָל קומען אַרקעס קינדער. ער האָט מער ליבשאַפט צו זיי, ווי צו זיינע אייגענע. און אַלע מאָל קומען זיי מיט פולע הענט: בלומען, עסנוואַרג. נאָר גאָט קאָן זיי באַצאָלן פאַר דעם אַלעם.

איצט איז אַרקע אַוועק אַהיים. זילבערג האָט געפילט, אַז עס איז זיין לעצטע נאַכט. דער דאָקטאָר קומט אַריין זייער זעלטן — עס איז ניטאָ צוליב וואָס צו קומען. זיין קערפּער איז פול מיט פאַרטויבנדיקע מעדי- קאַמענטן און איז אינגאַנצן פאַרגליווערט. ניטאָ מער קיין ווייטיקן, ניטאָ מער וואָס צו זאָרגן, אַלץ איז אַזוי לייכט, געמיטלעך. עס איז גוט אַזוי צו שטאַרבן. נאָר דער קאַפּ אַרבעט מיט אַזאַ לייכטקייט, העלע ליכט־שטראַל מען פליסן פון מוח און באַלייכטן בילדער פון זיינע פאַרלירענע טעג.

אַזאַ איז דער גורל פון אַ מענטשן, טראַכט זילבערג. מען ווערט גע- בירן און מען הייבט אָן שטאַרבן; מען האָט קינדער און זיי זיינען ניטאָ אין די לעצטע מינוטן פון לעבען. טויט! אייביקע באַוואוסטלאָזיקייט! אַריבער דער גרענעץ פון זיין און ניט זיין. אייביקע שטילקייט!

א טעמפע שרעק כאַפט אים אַרום! די מידקייט פאַרמאַכט זיינע אויגן.
 נאָך איין בליק אויף די פאַרשנייטע ביימער פון פאַרק, אויף אַ שטיקל
 בלויזען הימל, אויףדער קראַנקען־שוויסטער, וועלכע דרימלט אויפן שטול.
 דערנאָך אַ שיין פון ליכט, אַ געמיטלעכקייט, אַ שוועבן אין לידיקן רוים
 און אַ שטומער פאַרגליווערטער שווייגן.

אין דעם הויז איז געווען אזוי שטיל, אַזש די ווענט האָבן דערפון גערעדט. בערמאַן קען שווערן, אַז זיי שושקען זיך און לאַכן שטילערהייט. אַפילו די מעבל-שטיקער קוקן אויס גראַטעסק, נאָר זיי אַטעמען מיט זייער אייגן לעבן. צום ערשטן מאל אַז ער פילט זיך אומהיימלעך, צעשראַקן און אַליין.

ווען הינדע איז געשטאַרבן, האָט זיך עפעס איבערגעריסן אין זיין לעבן. וואָס עס האָט פאַסירט, ווייס בערמאַן אַליין ניט. לעבט אַ ייד מיט זיין ווייב — שלעכט, גוט — אַבער קיין קינדער זיינען ניטאָ און עס איז צו שפעט צו טאָן עפעס וועגן דעם. האַלט מען זיך איינער אָן דעם אַנדערן און מען האָט מורא פאַר די אייגענע געדאַנקען. עס איז אזוי שווער צו לעבן אָן קינדער און נאָך שווערער צו שטאַרבן אָן זיי. האַסט דעם געפיל, אַז מיט דיר ענדיגט זיך אַלץ, אַז קיינער וועט דיין נאַמען ניט דער-מאַנען, אַז דו וועסט פאַרשלונגען ווערן פון דער נאַכט ווי קיינמאל ניט געווען.

מאַדנע, ווי זאַכן דוכטן זיך אויס, און ווי אַנדערש זיי זיינען אין דער ווירקלעכקייט.

די ערשטע טעג נאָך הינדעס טויט האָט ער גאַרניט געפילט דעם פאַרלוסט. פאַרקערט, ער האָט געהאַט דעם געפיל פון באַפרייאַונג. ווי ער וואַלט שוין אַ לענגערע צייט געוואַרט אויף איר טויט. די נעכט זיינען געווען שטילע, פרידלעכע, ווי הינדע וואַלט קיינמאל ניט געווען. און אַז אַ געדאַנק איז אויפגעשוואַמען וועגן איר, איז עס געווען וועגן איר הוסטן, וועגן איר כריפעדיקן אַטעם, וואָס האָט אים דערמאַנט אָן אַ פאַרזשאַווערטער טיר. הינדע פלעגט אַלע מאל קרעכצן אין שלאָף, ריידען, זיך אויסטענהן און כליפען.

זיינען די ערשטע טעג אַוועק ווי אין אַ הינערפלעט, ניט געבראַכט ניט

קיין ווייטיק, ניט קיין פרייד. ערגעץ טיף פארבארגן אין זיין האַרצן האָט ער הינדען באַשולדיקט אין זייער קינדערלאַזיקייט, זייער עלנטקייט. ערשטנס איז זי געווען עלטער פון אים. צווייטנס, זינט זייער חתונה האָט זי גע- האַלטן אין איין קרעכצן און קרענקען.

עס איז שוין נאָך צוועלף און קיין שלאָף קומט ניט. ער קוקט אַרויס פון פענצטער און קען גאָר ניט זען. די ערד איז איינגעוויקלט אין אַ דיקן נעפל. די שויבן זיינען נאָס, טריפן מיט טרערן. דער חדר איז פינצטער. בערמאַן אָטעמט איין נאָכט; ער האָט דעם געפיל, אַז ער וויגט זיך הויך איבער דער ערד, איינגעהילט אין וואַלקנס פון פינצטערניש.

בערמאַן האָט פלוצים געפילט ווי אייזיקע פינגער וואַלטן באַרירט זיין לייב. אַ שוידער גייט איבער זיין קערפער. ער וויקלט זיך איין אין דער קאַלדרע און טראַכט: עס איז ניט גוט צו זיין אַליין! — ווען דער שלאָף זאָל כאַטש קומען! — מען דאַרף מאַרגן גיין צו דער אַרבעט. זיין קערפער איז פאַרגליווערט פון מידקייט. דער קאַפּ איז אַזוי שווער און גרוי... ער פאַרמאַכט די אויגן, וויל אַלץ פאַרגעסן און קען ניט. בילדער וויקלען זיך ווי אַ קנויל פאַדעם פאַר זיינע אויגן.

אַמאָל איז געווען. עס איז געווען לאַנג, לאַנג צוריק, אַ קינד אין אַ וויגעלע. דאָס וויגעלע הענגט אַרונטער פון דער סטעליע, אַנגעבונדן צו אַ הילצערנעם באַלקן מיט שטריק. אויבן איז אַ שטרויענער דאַך, קליינע פענצטערלעך און אַ שטיק בלויער הימל. פליגן אומעטום, פליען און זשומען. דער מאַמעס שטימע הערט מען פון דרויסן. ער ווייס ניט צי זי זינגט אָדער וויינט! „קינדער האָבן איך זיבן און איך האָב ניט קיין שטיקעלע ברויט.“ ער ווייס ניט וואָס די מאַמע מיינט, אָבער דער אומעט אין דער מאַמעס שטימע דערשרעקט אים און ער הויבט אָן כליפען. „אַרעמער טאַטעלע מיינער! האַרץ מיינס! לאַמיר דיר אויסקושן דיינע ביינדעלעך!“ און די מאַמע רעדט און רעדט און טוליעט אים צו איר ברוסט.

די מאַמע איז געווען אַ הויכע, מיט אַ בלייך געזיכט און שוואַרצע, פיבערדיקע אויגן. ער געדענקט אַפילו די ציצענע קליידער מיט פאַרשיי- דענע אוואָרן, וועלכע האָבן איר אַזוי געפאַסט. זי איז געווען אַזאַ שיינע! אַזאַ שיינע!... „גאַט מיינ גאַט! וועל איך אַמאָל אַנטשלאָפן ווערן?“ טראַכט בערמאַן.

הינדעס בעט שטייט ביי דער אַנדערער זייט וואָנט. ער דאַרף בלויז אויס-
שטרעקן זיין אַרעם און ער וועט זי אַנרירן. דער געדאַנק אַליין דער-
שרעקט אים און אַ קאַלטער שווייס באַדעקט זיין קערפער. מיט אַ מאָל דאַכט
זיך אים, אז אימיצער כליפעט אין הינדעס בעט, פונקט ווי איינער וואָלט
געהאַלטן דאָס מויל פאַרגראָבן אין קישן און געוויינט.

„אַט אַט, אַט אַט“

עסט די ציג פון דאָך די שטרוי“.

דאָס שטיבל איז איינגעהויקערט, ווי זי וואָלט זיך געבויגן פון מיד-
קייט. גראָו וואַקסט ווילד אַרום הויז, הינטערן הויז איז אַ לויפנדיקער
שטראָם וואָסער וועלכער פאַלט פון אַ שטיינערנעם באַרג און ווערט פאַר-
לויירן ערגעץ אונטער דער ערד.

אין דאָרף איז קיין שול ניטאָ, שטייט דער טאַטע אין אַ ווינקל פון
שטוב און דאוונט. ער שאַקלט זיך און זיין שטימע איז פול מיט אומעט.
די מאַמע, אין אַן אַנדער ווינקל, פליקט פעדערן. די זון פאַרגייט און די
נאַכט שפאַרט זיך דורך די קליינע פענצטער.

אַמאָל, אַמאָל! — אַ וועלט אַ נייע, אַ וועלט אַ פרייע. די ערשטע
יאָרן אין אַמעריקע. ווי לאַנג צוריק דאָס איז געווען? ... מיליאָנען יאָרן!
אַ לאַנגע, לאַנגע צייט צוריק, אַ פיקניק אין אַ פאַרק. אַ הייסער, פאַרנער
טאַג, מען זינגט יידישע לידער, מען לאַכט און מען פרייט זיך. עסן און
טרינקען איז אויך דאָ. אַמעריקע איז אַ וואונדערלעך לאַנד! אַבער עס
בענקט זיך נאָך דער אַרעמקייט פון דער היים. אַנטלאָפן פון פאַניען
און עס חלומט זיך פון דער היימישער ערד.

אויפן פיקניק האָט ער ווידער דערזען הינדען. זי האָט געטראָגן אַ
רוסישע בלוזע מיט אויסגענייטע רויטע בלומען; און דאָס פנים בלייך, מיט
שוואַרצע אויגן, שוואַרצע ברעמען, אַ וויסער האַלדז, רויטע קרעלן און
קינדערשע ליפן איבער ווייסע, פערלדיקע ציין.

אין דאָרף זיינען געווען צוויי יידישע משפחות — זיינע, וועמעס על-
טער-עלטער זיידעס זיינען דאָרט געבוירן געוואָרן און געלעבט אויף דער
זעלבער ערד, און די בענדערס, וועלכע האָבן זי באַזעצט אין דאָרף מיט
אַ פאַר יאָר צוריק. יאָסל איז געווען דאָס איינציגע קינד ביי די בערמאַנס.
נאָר די בענדערס האָבן געהאַט גאַנצע פיר קינדער. דריי יינגלעך און איין

מידל. די יינגלעך זיינען אלע געווען עלטער פון אים. די מידל איז געווען אין זיינע יארן. זייערע הייזער זיינען געווען איינס לעבן אַנדערן. ניט געוואלט, אַז די קינדער זאָלן אינגאַנצן פאַרפּרעמדט ווערן פון זייער שטאַם.

די בענדערס האָבן געהאַנדלט און געוואַנדלט. יאָסלס טאַטע איז גע-
ווען אַ שוסטער אַ לאַטוטניק און קוים פאַרדינט אויף אַ געמוטשעט
לעבן. קיין שול אַדער חדר איז ניט געווען אין דאָרף און אַז מען האָט
זיך געדאַרפט אויסטענהן מיט גאַט, זיך אַראַפּריידן פון האַרצן, האָט מען
געמוזט פאַרן אַ פאַר מייל צו דעם יידישן שטעטל סטאַלין.

פלעגן זיך ביידע משפּחות אויספּוצן אין עסיק און האַניק. בענדער
האַט אינגעשפּאַנט זיינע צוויי ווייסע פּערד אין דעם גרויסן וואַגן און
היידאָ! — ערשטנס, וועט מען גיין דאַווגען מיט אַנדערע מענטשן אין דער
קאַלטער שול; צווייטנס, זאָלן די קינדער וויסן פון זייער אַפּשטאַם! זאָלן
זיי וויסן, אַז עס זיינען פאַראַן נאָך יידן אויף דער וועלט, אַז זיי געהערן צו
אַ גרויס פּאַלק.

פאַרן צוריק אין דאָרף פּלעגט מען שבת שפּעט ביינאַכט, מיט אַ
שווער געמיט: וואָס וועט ווערן פון די קינדער דאַרטן?
אזוי איז געבוירן געוואָרן און האָט זיך אויסגעפּרעמט הינדע, אַ
מידל, וועלכע האָט געלעבט מער מיט פּאַנטאַזיע ווי מיט דער ווירקלעכ-
קייט. געוואַלט עפּעס, און ניט געוואוסט וואָס, — שטודירט גלאַט אזוי
זיך, אַז אַ צוועק, אַז אַ ציל.

און יאָסל בערמאַן? ... אַ יונגערמאַן פון דאָרף, הויך און שטאַרק ווי
אַ דעמבע, ניט קיין איבערגעשפּיצטער, אַן איבערגעוואַקסן יינגל, וועלכער
האַט געקוקט אויף דער וועלט מיט באַגייסטערונג און ליב געהאַט מענטשן.
„וואו איז די גאַס, וואו איז די שטובּ.

וואו איז דאָס מידל וואָס איך האָב אזוי ליב?“

הינדע בענדער איז געווען זיין ערשטע ליבע. זיין יינגליש האַרץ איז
אים אויסגעגאַנגען פאַר איר. זי איז געווען אַ שיינע, הויך און שטאַלץ ווי
אַ פּאַווע. שוואַרצע אויגן, פיבערדיקע, ליכטיקע, עס האָט זיך געפּילט
ווי צו זינגען און טאַנצן אין איר אַנוועזנקייט. עס איז געווען אזוי גוט
צו לעבן!

קיין גרויסער דערפּאָלג איז ער ניט געווען. זי פּלעגט זעלטן ריידן

מיט אים. און ווען יאָ, איז עס געווען מיט שפּאַס. ער האָט אַלע מאָל געהאַט דעם געפיל, אַז זי לאַכט פון אים. זי האָט זיך אַלע מאָל מיט אים באַדינט ווי מיט אַ שיקיינגל. „יאַסל, ברענג די פּערד פון פּאַשע! — יאַסל, ברענג אַ פּאַר עמער וואַסער פון ברונעם!“ אַלע מאָל מאַכן אים צו קליינגעלט און ער האָט געטאַן אַלצדינג וואָס זי האָט נאָר געוואָלט. מורא געהאַט צו זאָגן ניין.

ווינטער פּלעגט ער ליגן איינגענורעט אויף דער וואַרעמער הרובע און טראַכטן וועגן איר. טראַכטן, אַז ער איז שוין צוועלף יאָר אַלט און עס איז שוין צייט צו מאַכן אַ טאַלק אין זיין לעבן, צייט צו טראַכטן וועגן אַרבעט, צוהעלפּן דעם טאַטן. אָבער זיינע געדאַנקען האָבן זיך געפּלאַנטערט. הינדע איז געשטאַנען פאַר זיינע אויגן. ער האָט נאָך אַלץ ניט געוואוסט וואָס ביי איר אין האַרצן איז. ניט זי זאָגט יאָ, ניט זי זאָגט ניין. וואָס האַלט זי אים אויפן שטריקל? וואָס שפּילט זי זיך מיט אים! — שוין זיך גע-קושט מיט איר; שוין געהאַלטן זי אין זיינע אַרעמס. זאָל זי שוין זאָגן יאָ! וואָס דאַרף זי אַזוי פיל וואַרטן?...

ער איז שוין דריי-און-צוואַנציק יאָר. און זי? — פאַר איר איז שוין אויך צייט. עס וועט איר ניט שאַטן צו האָבן אַ מאָן. אָבער הינדע שווינגט! כאַטש נעם זי מיט גוואַלד און פאַרטיק! — אָבער דאָס אַלץ איז בלויז געטראַכט. מען דאַרף מיט גוטן קריגן פון איר אַן ענטפּער; זי איז דאָך ניט אַבי ווער. זי איז אַ שטיק זייד, און מען דאַרף מיט איר האַנדלען איקדל.

„ברידער, מיר האָבן געשלאָסן,

אויף לעבן און טויט אַ פאַרבאַנד.

מיר שטייען אין שלאַכט ווי גענאַסן,

די פּאַנע די רויטע אין האַנט.“

יאַסל הערט זיך צו צו אירע לידער און צו אירע רייד. — „מען דאַרף ניט לאָזן די וועלט אַנגיין ווי עס איז! אַזוי פיל אַרעמע, הונגעריקע צווישן די גרויסע מאַסן! קינדער ווערן געבוירן צו זיין שקלאַפּן פאַר די רייכע פאַראַזיטן! עס טאָר אַזוי ניט זיין! מען דאַרף קעמפּן צו באַפרייען די וועלט.“

יאַסל פּלעגט אויסהערן הינדען, אירע לידער, אירע רייד און שווייגן. געטראַכט האָט ער שוין גאָר אַ סך. אַ שטייגער: — וואָס טוט מען מיט דער מויד? — וואָס וואַרט זי צו אַלדי גוטע יאָר? — ער וואָלט שוין

געוואָלט זען תכלית... זיין מיט איר אין בעט! — וואָס דרייט זי אַ ספּאַדעק וועגן רייכע, אַרעמע! קינדער דאַרף מען האָבן; אַ היים בויען, מעבל, פיפיקלעך. מען דאַרף זיין אַ לייט צווישן לייט. כאַפּט אַ כאַלערע דער וועלט!

אַבער הינדע שווייגט, אַדער זי רעדט פון וועלט־באַפרייאונג, כאַטש נעם אַ בעזעם און קער אַרויס די אַלטע וועלט. אַ קראַמף אין די ביינער פון די רייכע! אַבער וואָס האָט דאָס צו טאָן מיט קינדער האָבן?... וואָס וויל זי פון זיין לעבן? ער וועט לאַנג ניט וואַרטן פאַר דער מויד. זאָל זי זיך טומלען מיט דער וועלט אָן אים. עס איז דאָ גענוג פיש אין טייך. ער איז ניט קיין שיפע זיבעלע, ער וועט קריגן אַן אַנדער מיידל. דאָס זיינען אַבער געווען פּוסטע רייד. הינדע איז זיין באַשערטע! אזוי איז פאַרשריבן געוואָרן אין טאָג פון זיין געבורט, און אזוי וועט דאָס זיין. יאָסל, זיי ניט קיין יאָלד! — האָט ער געזאָגט צו זיך אליין. הער אויף פּראַווען שטיק! הער זיך אויף פאַרגעסן און האָב געדולד. אַלץ וועט זיין אַל־רייט. און דער טאָג איז געקומען און זי האָט מער ניט געזאָגט: „לאַמיר נאָך וואַרטן“. זי האָט געקוקט לאַנג אויף אים און געשוויגן. דערנאָך שטיל אַ זאָג געטאָן: „בו, זאָל זיין אזוי, לאַמיר חתונה האָבן און זאָל זיין מיט גליק! לאַמיר האָפּן, אַז מיר וועלן ביידע דאָס קיינמאָל ניט דאַרפן באַדויערן.“

ווען יאָסלס מוטער איז געשטאַרבן, האָט ער געטראַכט אַז קיין גרעסערן פאַרלוסט וועט ער אין זיין לעבן מער ניט האָבן! ער איז אַוועק אין שטאַל, פאַרגראָבן דאָס געזיכט אין די שטרוי און געכליפעט אַ לאַנגע צייט. באַגראָבן דער מאַמען האָט מען אין שטעטל. ווען זיי זיינען צוריקגעפאַרן אין דאַרף, האָט דער טאָטע צו אים געזאָגט מיט אומעט אין זיין שטימע: „ניטאָ מער וואָס צו טאָן אין דאַרף, מיר וועלן זיך באַזעצן אין שטעטל צווישן יידן. דיינע זיידעס האָבן דאַרט געלעבט און געשטאַרבן. גאָט וועט העלפּן, מיר וועלן ווי עס איז לעבן.“

איז געקומען דער לעצטער טאָג און ער גייט זיך געזעגענען מיט די בענדערס. אַלץ איז שוין פאַרפאַקט און מאַרגן מיט דעם זון־אויפגאַנג פאַרלאָזן זיי דעם דאַרף. יאָסלס האַרץ ווערט צעריסן פון אומעט און פרייד. ער וויל ניט פאַרלאָזן די פעלדער מיט די ווילדע בלומען, דעם טייך מיט די שטראַמענדיקע וואַסערן; די ווינט־מילן מיט די ריזיקע פליגעלען;

די קאשטאנען און די עפל בויםער, וועלכע האָבן זיך אַזוי צעבליט, און די ווייסע זאַמדיקע וועגן, אויף וועלכע ער האָט די ערשטע טריט געמאַכט. אַלץ וועט איצט פאַרשווינדן, דער ווינט וועט זיינע טריט אויף אייביק פאַרווישן.

יעדערער זאָגט „זיי-געזונט“ אָן האַרץ. „אַ שאַד, וואָס דו פאַרלאָזט אונדו, יאָסל!“ אָבער דאָס זיינען פּוסטע ווערטער, אָן וואַרעמקייט, אָן גלויבן. נאָר איר מאַמע האָט טרערן אין די אויגן. „פאַר געזונטערהייט! פאַר געזונטערהייט!“ און אירע ליפּן ציטערן.
 „אַ פּויגל איז געפּלויגן איבער אַלע לענדער. — די לענדער זיינען פאַרשלאָסן, דער שליסל איז צעבראַכן, שלאָף מיין קינד, שלאָף.“

* * *

הינדע איז אַזאַ טייער ווייב. אָבער קרענקט אונטער, שעמט זיך, וואָס קינדער קומען ניט, פּילט זיך שולדיק קעגן אים. כאַטש יאָסל מאַכט זיך ניט וויסנדיק, גאָט וועט העלפּן, ער וועט זי ניט לאָזן אָן אַ געדעכעניש! — מען דארף הינדען צווען זי איז אַזוי אויסגעדאַרט, אַז ווען ער רירט אָן איר לייב, פּילט ער נאָר ביינער. גיט ער איר מילך און האַניק, אָבער זי רירט דאָס אָן קוים מיט די ליפּן. עס איז איר שווער צו פאַרדייען אַ ביסן ברויט. אָבער ליב האָט ער זי ווי זיין לעבן! — זי, דאָס הויז, די מעבל — אַלץ איז אַ שטיק פּון איין זאַך וועלכע שטעלט פאַר זיין לעבן. אין הויז איז זויבער ריין, עס שמעקט אין יעדן ווינקל.

און די יאָרן פּליען און קיין קינד איז נאָך אַלץ ניטאַ! עס איז שוין צו שפּעט, צו שפּעט. זיין האַרץ איז פאַרקלעמט פּון ווייטיק, עס איז אַזוי אומעטיק אין הויז, און עס איז שוין מער ניטאַ קיין ווערטער וואָס צו ריידן, און וואָס איז זי נעבעך שולדיק?... אַזוי איז באַשערט, אַזוי איז באַשערט.

דאָס הויז איז שוין מער ניט ציכטיק, אירע פּריינט זיינען שוין לאַנג פאַרשוואונדן. ער האָט קיינעם ניט. ניט קיין קינד, ניט קיין רינד. צום ערשטן איז זיין טאַטע געשטאַרבן. דערנאָך — היטלער, און פּון שטעטל איז געבליבן אַש! — דער דאָרף איז אָפּגעברענט געוואָרן, די כאַלופּעס אָפּגעווישט, און איצט וואַקסט דאָרט ווילד גראַז. וואָס איז געוואָרן פּון די בענדערס? גאָט ווייס, וואָס איז געוואָרן פּון הינדען?... נאָר די שטערן פּון

הימל קענען דערציילן. און וואָס איז געוואָרן פון אים אַליין? ... שטויב.
א לידיק הויז, און זיין שטאַם זועט אייביק פאַרמעקט ווערן! —
קיינער וועט פאַר אים ניט אַפּווישן אַ טרער פון די אויגן.
הינדע איז ניטאַ. און די נאַכט איז אומענדלעך. און די שאַטנס האַלטן
אין איין מורמלען. די פינצטערניש שאַרט זיך דורך די פענצטער, פילט
אַן דעם צימער און דאַס עלנט רייסט דאַס האַרץ!

פון א טאגבוך

מיין אלטער פריינט הערמאן וואגעל איז מער נישטא צווישן די לעבעדיקע. ער איז געווען א זון פון רייכע עלטערן, איינער פון פינף קינדער. פיר האבן געפונען גליק און פרידן אין נארמאלן לעבן, האבן געהאט קינדער, וויבער, היימען. אבער נישט הערמאן. פון קינדווייז אן איז ער געווען אנדערש. א שטאלענע וואנט האט אים אפגעטיילט פון דער איבעריקער וועלט. נישט דער פאטער, נישט די ברידער האבן אים פארשטאנען. נישט געוואוסט וואס צו טאן מיט אים. נאר די מאמע האט איב ליב געהאט מער ווי די אנדערע קינדער. זי איז געווען אזא שיינע, אזא איידעלע, זי האט אלעמאל געשמעקט ווי א בלום. אירע ליפן, רויטע, ווי די קארעלן, וואס זי האט געטראגן. זי האט אים אלע מאל דערמאנט אן זומער: זוניקע אויגן, א זוניקער שמייכל. הענט ווייכע, לאשטשענדיקע, פול מיט ליבע.

הערמאן שרייבט אין זיין טאגבוך:

„איך האב זיך אפגעשטעלט אין אן אלט פארלאזן הויז אין מיטן פעלד, איך האב ווייטער ניט געקענט גיין, ווייל די נאכט איז אנגעקומען. אינדרויסן איז נאס, עס וועט באלד רעגענען. דער נעפל איז געדיכט, מען זעט ניט דעם הימל. דאס הויז מוז שוין זיין לאנג פארלאזן. דאס גראז איז הויך און ווילד. די שויבן אויסגעשלאגן. עס איז אבער געבליבן אביסל מעבל און אן אייזערנער אויוון, פארזשאווערט, אבער באנצבאר. אלץ איז דיק מיט שטויב. איך האב זיך געמאכט באקוועם, ווי נאר מעגלעך, צו פארברענגען די נאכט און אפשר א פאר טעג....

...עס איז פאראן לויפנדיק וואסער ניט ווייט פון הויז. א קאמער אנגעפילט מיט טרוקן האלץ פאר דעם אויוון. די פאליצעס זיינען אג- געפילט מיט שאכטלעך שפיז. פושקעס מיט קאווע גענוג אויף וואכן. איך

טראכט, אז די מענטשן האבן געמוזט אנטלויפן פון הויז. אז עפעס אז אומגליק האט געמוזט געשען, וואס האט זיי פארטריבן פון דאנען. האבן זיי אלץ איבערגעלאזט, און אוועק. וואו דו גייסט געפינסטו דעטענישן וועגן עקזיסטענץ... קיין זאך איז נישט איינפאך. קיין זאך איז נישט פארשטענדלעך...

...איך ליג אויף דער האלב־צעבראָכענער בעט אין דער פינצטער. איך טראכט וועגן מיין מאמען און מיין פריינט מאַיק. מיין מוטער וועל איך קיינמאל נישט פאָרגעסן! איך בין אַזאַ טייל פון איר, ווי דער צווייג פון דעם בוימ, ווי די טראַנס וואָסער פון שטראַם, ווי די אייביקייט. זי האַט מיר געגעבן דעם חלום פון זיין, דאָס געזאַנג פון די שטערן און מיר געוויזן דעם וועג צו גאָט. און מיין פריינט מאַיק איז אַלעמאַל מיט מיר. וואו מיינע וועגן זאָלן נישט פירן, טרעט איך אין זיינע טריט. איך טראַכט, אַז ער איז שוין דאָ אַוואַרטי געווען. איך טראַכט מיט זיינע געדאַנקען. אַוואו ער זאָל נישט זיין, איז ער מיט מיר...

איך האָב זיך קוים אויפגעהויבן פון בעט. די גלידער ווילן זיך נישט רירן. זיי זיינען אַנגעפילט מיט מידיקייט אַנשטאַט בלוט. איך זיך אינדרויסן און וואַרעם זיך אין דער זון. פּרילינג־בלומען וואַקסן צווישן די ביימער. איך זע דעם ליידיקן זאַמדיקן וועג באַלויכטן מיט גריין גאַלד. איך שרייב פון צייט צו צייט עטלעכע ווערטער אין מיין טאַג־בוך, און דאָס אַלץ. איך זיך אָפּ מיינוטן מיט פאַרמאַכטע אויגן און אַ ווינטל צעבלאַזט מיינע האַר. דערנאָך, ווען איך עפן די אויגן זע איך צוויי האַזן שטייען פאַר־גליווערטע און קוקן אויף מיר. איך גיב זיך אַ ריר און זיי פאַרשווינדן צווישן די הויכע גראַזן.

..וואָס עס זאָל נישט פאַסירן, וויל איך אַז מיין טאַג־בוך זאָל בלייבן מיט מאַיקן. מיין עלבט און בענקשאַפט זוכט אַ וואַרעם האַרץ. קען זיין, אַז מיינע טעג זיינען געציילטע, און מיין וועג וועט זיך באַלד ענדיקן...

איך בין נאָך אַלץ אין דעם אַלטן הויז. האָב נאָך שפייז אויף אַ לאַנגער צייט. אַלץ איז דאָ אַזוי געמיטלעך און שטיל. איך פיל זיך אַזוי נאָענט צו גאָט. טראַכט וועגן אַ סך זאַכן. וואונדער זיך, ווי אַזוי איך וועל פאַרענדיקן מיינע טעג. האָב זיך קיינמאַל נישט געפילט אַזוי עלנט. — וויל נישט שטאַרבן אין איינזאַמקייט. איך ווייס נישט וואוהיין צו גיין און וואו זיך אַהינצוטאָן. די נעכט ווערן לענגער און גרויליקער. הער יעדן שאַרף

אין דער שטילקייט. אמאל גריזשעט אַ שרעק מיין גאַנצן וועזן. מיין קערפער ווערט קאַלט, און דאָס קלאַפן פון מיין האַרץ צערייסט די נאַכט...
...טראַכט זייער פיל וועגן ראַיען. עס ווילט זיך וויסן, וואָס איז געוואָרן פון איר, איך געדענק ווי זי איז געשטאַנען ביי דער אָפּענער טיר, ווען איך בין צום לעצטן מאָל אַרונטער די שטיגן, וועל קיינמאָל ניט פאַרגעסן דעם אויסדרוק אויף איר געזיכט און דעם שטומען ווייטיק אין אירע אויגן.

ראַיע איז געווען איינפאַך, ווי אַ שטיק נאַקעטע ערד. ווי ווילדע בלומען, וועלכע שפּראַצן נישט פאַרזייט אונטער דער זון, ווי פּריש-געפּאַלענער שניי, האָט זי פאַרדעקט מיין מידקייט. איך וועל קיינמאָל נישט פאַרשטיין פאַרוואָס איך האָב זי פאַרלאָזן, שוין א סך יאָרן אַוועק, זינט איך האָב זיך געוואַרעמט אָן איר קערפער, זינט איך האָב באַהאַלטן מיין פנים אין אירע ברוסטן. זי האָט שוין מיך זיכער לאַנג פאַרגעסן; איך אָבער, וועל זי אַלעמאָל געדענקען — און זיכער שוין קיינמאָל נישט צוריקגיין צו איר...
עס איז פּלוצים קאַלט געוואָרן, דער הימל איז פאַרכמאַרעט. פאַראַן גענוג האַלץ און איך האָב איינגעהייצט דעם אויוון, עס איז וואַרעם און געמיטלעך אין חדר. איך קוק אַ לאַנגע צייט אויף די שפּינוועבס אין די ווינקלען לעבן דער סטעליע. אַזוי מסתמא וועבט דער גורל דאָס לעבן. אַזוי קאָמפּליצירט, אַזוי פאַרפּלאַנטערט! קיינער ווייסט ניט, וואוהין די וועגן פירן, מיר צאַפלען זיך אַלע אין שפּינוועבס פון דער עקזיסטענץ, און מיר וועלן זיך קיינמאָל נישט באַפּרייען...

די זון שיינט ווידער. כ'זיץ ביים שטראָם און הער זיך צו צום לויפן פון דעם וואַסער. מיין טאַג-בוך איז אָפּן, בלעטער די טעג און זוך דעם נעכטן. האָב ערגעץ געלייענט, אַז דער שיקזאַל איז ווי אַ פּאַכער: וואו דו זאָלסט נישט אָנפאַנגען, וועט דאָס פירן צו דער זעלבער ענדע. דער ענטפער איז באַהאַלטן אין די פּאַלדן פון דער אייביקייט. געבוירן און שטאַרבן — ווערטער, וואָס דערקלערן גאַרנישט...

בלעטער נאָך אַלץ מיין טאַג-בוך. די בלעטלעך פאַרגעלט. די האַנט-שריפט מיינע, די פּאַסירונגען? ... אַ לאַנגע, לאַנגע צייט צוריק, פאַרגע-סענע טעג, פאַרגעסענע געשעענישן, אַ בילד דאָ, אַ בילד דאָרטן, טעג פון מיין לעבן, פרייד און לייד. פרויען, קינדער, דעריבערוגען, אַ לאַנגער, זאַמדיקער וועג פון געבורט צו דער אייביקייט.

אונטערן וויגעלע

שטייט אַ ווייס ציגעלע...

...דער טאטע איז ניט געווען קיין פרומער ייד. נישט שטאלצירט מיט זיין יידישקייט. מענטשן זיינען מענטשן, — פלעגט ער זאגן. — קיין גאט איז נישטאָ. געטער זיינען אַ פיקציע, קינדערישע פאָנטאַזיעס. פרעג נישט קיין פראַגעס, קינד. דו וועסט אויסוואַקסן, וועסטו פאַרשטיין...

די זעלבע נאכט האָב איך געקוקט אויף דעם שטערנדיקן הימל און זיך געוואונדערט; דעם טאטנס ווערטער זיינען געוואָרן אומפאַרשטענדלעך. איך האָב געהאַט רחמנות אויף אים. איך האָב באַשלאָסן גיין צו דער מאַמען און קריגן דעם ענטפער. זי ווייסט אַלץ. זי קען אויפקלערן אַלע רעטענישן! אַלץ איז ביי איר אַזוי איינפאַך, אַזוי פאַרשטענדלעך; פערל זיינען די ווערטער פון איר מויל. איך האָב זי אַזוי ליב געהאַט.

זי איז אַליין געזעסן אין גאַרטן, אונטער די צעבליטע עפליביימער. געזעסן אויף אַ לייזונגענעם שטול, מיט אירע הענט אויף דער שויס, און די אויגן האַלבפאַרמאַכט. מיינע פיס האָבן זיך אונטערגעהאַקט, איך בין געבליבן שטיין און זיך ניט גערירט. איך ווייס ניט ווי לאַנג איך בין געשטאַנען, קוקנדיק אויף איר, אָבער עס איז ביי מיר דעמאַלט אַנט-שטאַנען דער געדאַנק, אַז די מאַמע איז גאַט, — איר בליק גיט לעבן, אירע אויגן זיינען דער הימל, אירע שמייכלענדיקע ליפן זיינען די זון...

...איך בין אַרויפגעקראַכן אויף אַ טויזנט-פּוסיקן באַרג. איצט זיך איך ווי אַ קיניג אויף אַ טראַן און באַטראַכט מיין וועלטל: אַ נאַקעטער גרויער שטיין, אַן גראַז און אַן ביימער. פעלזן, ווי שטיקער גראַניט, פאַרמירן פאַרשיידענע געשטאַלטן. איבער מיין קאַפּ אַן ענדלאַזער הימל, אונטער מיר — טאַלן מיט ביימער און ווילדע בלומען. ערגעץ איז דאָ אַ דערפל, אָבער איך קען עס ניט זען. קיין הייזער אָדער מענטשן זעט מען ניט. עס איז אָבער דאָ אַ שטראָם פון לעבעדיקן לעבן, פון דעם אַדלער ביו צום קלענסטן פליגעלע. די נאַטור איז ברייטהאַרציק און גיט מיט דער פולער מאָס! איך פיל דעם לעבעדיקן אַטעם אין אַלץ וואָס איז דאָ. איך הער דאָס קלאַפן פון דעם האַרץ פון באַרג! איך באַהעפט זיך מיט אַלץ וואָס אַטעמט. איך זע די גאַנצקייט פון דעם אַניווערס. אַלץ איז צוזאַמענגעאַסן מיט אַ גרויסן פרידן, צוזאַמענגעבונדן מיט געטלעכקייט און ליבע.

...איך בין אַ גאַנצע וואָך געווען קראַנק. טאָג און נאַכט רעגנט; עס איז קיל און פייכט אין הייז, אַפילו דער אויוון העלפט ניט קיין סך. דורך די צעבראַכענע פענצטער רינט אַריין וואַסער. איך בין אימרוואיק און קען נישט שלאָפן: דאָס ערשטע מאָל מאַטערט מיך דער געדאַנק פון טויט. אַלע מיינע בראַווע ווערטער ווערן צערונען ווי אַן איבערגעקערטער קרוג וואַסער. איך האָב אַלעמאָל געטראַכט, אַז איך וועל באַגריסן דעם סוף. אַ גאַנצן לעבן האָב איך געוואַרט אויף דעם טויט. און איצט וויינט מײן האַרץ פון דעם געדאַנק פון נישט־ווערן. אַלע מיינע פילאָסאָפיעס וועגן זיך באַהעפטן מיט דער אייביקייט זיינען צעקראַכן געוואָרן, ווי שפיגל וועבס. דעם ערשטן מאָל פיל איך די שרעק פון זיין אַליין; גאַט, העלף מיר גאַט! העלף מיר!

איך פיל זיך בעסער, אָבער בין זייער שוואַך. ווען איך וועל קענען באַוועגן מיט מיינע פיס, וועל איך איבערלאָזן דאָס פאַרלאָזענע הייז. איך האָב אַ געפיל, אַז עפעס שלעכטס לויפערט אין די ווינקלען, אַז צווישן די ווענט לויפערן בייזע גייסטער. מיינע געדאַנקען מישן זיך און איך פיל, אַז עס איז נישט גוט פאַר מיר צו בלייבן דאָ אַליין. איך וויל נישט שטאַרבן דאָ; איך וויל קוקן אויפן הימל, ווען כוועל אויסהויכן מײן לעצטן אַטעם! איך וויל זען די בלומען און די בערג, אַזוי לאַנג ווי מיינע אויגן קענען זען...

...היינט איז עפעס וואונדערלעכס געשען: איך בין אויפגעשטאַנען זייער פרי, ווי אַלעמאָל. די פרימאָרגן־זון האָט זיך אַרונטערגעקאַטשעט פון די בערג מיט כוואַליעס ליכט. דאָס גראַז האָט געלויכטן מיט זוניקע טראַפנס. די יונגע ביימער זיינען געשטאַנען פריידיקע מיט דערוואַרטונג. דער זאַמדיקער וועג האָט מיך גערופן און צו מיר געוואונקען. איך בין געווען זייער פריידיק, ווען מיינע פיס האָבן באַרירט דעם זאַמד. און פלוצים — פון אַרום דעם באַרג, וואו דער וועג ווערט פאַרלוירן, האָט זיך באַוויזן דאָס געשטאַלט פון אַ פרוי. איך האָב געטראַכט, אַז עס קאָן ניט זיין. איך האָב פאַרמאַכט אַ וויילע די אויגן און זיך אַנגעשפאַרט אָן מײן שטעקן. און ווען איך האָב זיי צוריק געעפנט, איז זי געשטאַנען לעבן מיר און געקוקט אויף מיר. מיינע פיס זיינען געווען שוואַך און די ערד אונטער מיר האָט זיך אַ וויג געטאַן. איך בין געפאַלן אויף מײן געזיכט און ניט געקענט זיך רירן...

איך ווייס ניט וואָס עס איז ווייטער געשען. איצט ליג איך אין בעט און שטראַמען ליכט גיסן זיך פון די פענצטער. איך קוק זיך אַרום אין חדר און איך וואונדער זיך: די טיר איז אָפן.

זי איז געשטאַנען ביי דער שוועל און געקוקט אויף מיר. איך האָב פאַרמאַכט די אויגן און צוריק געעפנט. עס איז ניט געווען קיין חלום, אַ יונגע פרוי מיט שטיפערישע אויגן, אַ זון־פאַרברוינט פנים. עפעס איז געווען פריידיקס אין איר באַוועגונג, אין אירע באַרוועסע פיס, אין דעם ציצן קליידל. עס איז מיר געוואָרן ליכטיק אין האַרצן, קוקנדיק אויף איר...

אַ סך זאַכן, וואָס קענען ניט פאַסירן, — פאַסירן דאָך; די וואונדער הערן קיינמאַל נישט אויף. וואַנדאַ! ווער איז זי?... פון וואַנען קומט זי?... איך האָב זי ניט געפרעגט, און זי האָט מיר ניט געזאָגט. זי האָט איבער־גענומען דאָס הויז, איבערגענומען מיך, מיט אַזאַ נאַטירלעכקייט, ווי זי וואָלט דאָרט אייביק געווען. זי פאַרעט זיך אַרום מיר, ווי אַרום אַ קינד. נעכטן האָט זי אַרונטערגענומען מיינע קליידער און מיך געלאָזט ליגן אַ גאַנצע שעה אין דער זון. זי איז געזעסן לעבן מיר און גערעדט פריידיקע רייד, און געלאַכט און געזונגען. זי האָט מיך געבעטן ריידן וועגן מיינ קינד־הייט, וועגן מיינ מאַמען, און דערנאָך האָב איך איר דערציילט וועגן מאַיקן. ״ווען דו וועסט געזונט ווערן, וועלן מיר אים אויפזוכן. אַ שאַד אַוועקצושטיין פון אים אַזאַ לאַנגע צייט״, האָט זי געזאָגט.

זי איז זיכער גערעכט; נאָר געוואוסט האָב איך, אַז איך וועל אים מער קיינמאַל ניט זען. קיינמאַל ניט זען...

״...וואַנדאַ איז געשלאָפן מיט מיר אַ גאַנצע נאַכט. עס איז געווען זייער הייס און מיר זיינען ביידע געלעגן נאַקעט, ווי ערשט־געבוירענע. איך האָב קיינמאַל ניט געזען אַזאַ קערפער אין מיינ לעבן! גאָטס האַנט האָט געטאָן וואונדער, און מיט ליבע האָט ער באַוויון זיין מייסטערשאַפט; זי האָט מיך געגעלט, זיך געטוליעט צו מיר און געזאָגט, אַז זי האָט מיך ליב! איך האָב זי געקושט מיט מיינע פיבערדיקע ליפן און האָב געזוינט. זי איז געקומען צו מיר צו שפעט. צו שפעט...״

עס איז געווען אַ וואונדערלעכער טאַג פאַר מיר. מיר האָבן זיך געבאַדן אין לויפנדיקן שטראַם. מיר האָבן געלאַכט און געזונגען, ווי צוויי

קינדער. מיר זיינען געווען אליין אין דער גאַנצער וועלט... אָבער איצט איז די זון אַרונטער. די שטערן קוקן אויס קאַלט, פאַרפּוירן און זייער אומפּריינדלעך. מיינע אויגן ברענען מיט היץ. איך בין אליין, וואַנדאַ איז אינדרויסן, קלייבט האַלץ צו איינהייצן דעם אויוון פאַר דער נאַכט. איך שפּאַן אַרום היץ און צוריק אין חדר. איך ווייס, אַז איך וועל אינגיכן שטאַרבן. אַ שרעק גריזשעט מיינע ביינער. איך קען פאַרט ניט צולאַזן דעם געדאַנק, אַז עס איז געקומען מיין סוף...

...וואַנדאַ שלאָפט נאָך. עס איז זייער פּרי, עס איז נאָך ניט אינגאַנצן ליכטיק. די זון רעגנט אַריין דורך די ביימער מיט פיבערדיקע קאַלירן. די לופט ווימלט מיט לעבן, אַלץ זינגט מיט דער פּרייד פון זיין, אַלץ וואָס לעבט וויל לאָזן א טייל פון זיך צו פאַרזעצן דעם שטאַם נאָכן טויט. נאָר איך וועל זיין דער לעצטער פון מיין איך! מיינע טריט וועלן פאַר-ווישט ווערן פון דער ערד, ווי קיינמאַל נישט געווען...

אינדערפּרי האָט מיך וואַנדאַ אָנגעקוקט מיט די אויגן פון אייביקייט. זי ווייסט, אַז מיינע טעג זיינען געציילטע. זי איז געזעסן מיט מיר אַ גאַנצע נאַכט, געגלעט מיינע האָר און פּרובירט מיך איינשלעפּערן. איך ווייס, אַז איך וועל מער נישט שלאָפן, ביז דער טויט וועט פאַרמאַכן מיינע אויגן. עפעס ברענט אין מיין קערפּער און דער ווייטיק פאַרשווינדט ניט אויף קיין רגע. וואַנדאַ וויל, אַז מיר זאָלן גיין אין שטעטל און דאַרט זוכן הילף. איך ווייס, אַז קיין הילף איז פאַר מיר נישטאַ. אָבער איך וויל נישט שטאַרבן! איך האָב מורא און מיין שרעק איז גרויליק...

...דאָס זיינען מיינע לעצטע פאַרצייכענונגען, דאָס וועלן זיין מיינע לעצטע ווערטער. איך האָב געבעטן וואַנדאַן, אַז מיין טאָג-בוך זאָל איבערגעשיקט ווערן צו מאַיקן. מיין גאַנצער קערפּער ברענט מיט פיבער, מיין קערפּער פילט מער נישט קיין ווייטיק. מיינע פיס זיינען פאַר-גליווערט. איך קען זיי מער נישט רירן! נאָר מיינע געדאַנקען זיינען קלאַר. איך ווייס וואָס איך טו. איך ווייס נאָך אַלץ נישט ווער זי איז, אָדער פון וואַנען זי קומט. וואָס איז דער אונטערשייד?! ... אַ דאַנק גאָט, וואָס זי איז מיט מיר און איך שטאַרב נישט אין איינזאַמקייט.

איך פיל דאָס אַנקומען פון אַונט, דאָס אַנקומען פון מיין לעצטער נאַכט. דורך די פענצטער פאַרשווינדן די לעצטע זון-שטראַלן. איך זע

נאָך אַ שטיק באַזילבערטן הימל. איך בין מיד, אָבער איך האָב מורא פאַרמאַכן די אויגן. וואַנדאַ איז גישטאַ. איך ווייס ניט ווען זי איז פאַר-שוואַנדן... איך טראַכט, אַז אפשר איז זי קיינמאַל ניט געווען. מיינע לעצטע ווערטער: „עס ווערט טונקל אין מיינע אויגן. איך הער נאָך דאָס זשומען פון די פליגן. דאָס זינגען פון די פויגלען איז איצט שטיל געוואָרן. אַליין...“

קינדער

איך בעט אייך, הערט אויס מיין קינד. איך ווייס, אז איר קענט אים
ניט העלפן. שוין געווען אין די שפיטאלן, ביי פריוואטע דאקטוירים, און
קיינער קען גארניט טאן פאר אים. א טייער קינד; באשערט אן אומגליק.
זאל זיך שוין גאט דערבארעמען אויף אונדז.

איך בין אַ פראַסטער פרעסער. געאַרבעט שווער מיין גאַנצן לעבן.
געהאַפט, אַז מיין קינד וועט אויסוואַקסן, הייראַטן און האָבן קינדער. אַבער
ס'איז ניט געווען באַשערט.

דעם קומענדיקן פרימאָרגן בין איך געקומען פריער ווי אלע מאָל.
אין דרויסן איז נאָך געווען טונקל. שניי איז געפאלן. די לופט איז געווען
קיל, און די גאַס איז געווען פוסט. אַבער דער אַלטער אַרבעטער מיט זיין
זון זיינען שוין געשטאַנען ביי דער טיר און האָבן געוואַרט.

אין מיין אָפּיס איז געווען קאַלט. די פענצטער — נאָס און פאַרשנייט.
דער פרעסער איז געבליבן שטיין אין מיטן חדר און האָט זיך געוויגט פון
מידקייט. דאָס געזיכט ווי פאַרמעלט. די ליפּן — בלויע און פאַרטריקנטע.
איך האָב אים אַרויסגעפירט פון אָפּיס און זיך צוריקגעקערט צום זון
מילטאַן.

אַ וויילע האָבן מיר ביידע געשוויגן. עס איז געווען שווער אָנצוהויבן
ריידן. איך האָב אים באַטראַכט און זיך געוואונדערט וואָס זיין פאַטער
ווייל פון אים, ער איז אַלט געווען אַ יאָר דריי־פּיר און צוואַנציק, הויך און
שטאַרק געבויט. דאָס געזיכט אַ פאַרברוינטס, די אויגן וואַרעמע, ווי דער
שמיכל אויף זיינע ליפּן. עס איז ניט געווען קיין ברעקל נערוועזיטעט
אין זיין גאַנצן אויסזען. „אַ פיינער יונגעראַמן“, האָב איך געטראַכט, „ניט
ערגער אויף אלע יידישע קינדער געזאַגט“.

ווען איך האָב זיך אַוועקגעזעצט, פאַרוויכערט אַ סיגאַרעט און גע-
טראַכט ווי אָנהייבן דעם שמועס, האָט ער מיר פּלוצים אַרויסגעהאַלפּן.

ער האָט אָנגעהויבן ריידן מיט אַ פיינער באַסאָווער שטימע. געלאָסן און מיט אַן אינטימקייט, ווי מיר וואָלטן געווען אַלטע באַקאַנטע, האָט ער אָנגעהויבן :

„עס איז אַ רחמנות אויף מיין פּאָטער. נאָר איך בין אַליין שולדיק. ניט געדאַרפט צוריקקומען אַהיים. מיין מוטער איז געשטאַרבן, ווען איך בין נאָך אַ קינד געווען. מיין פּאָטער איז געבליבן אַליין. זיין גאַנץ לעבן האָט ער שווער געאַרבעט מיר צו געבן דאָס בעסטע פון אַלץ. קיין זאַך איז ניט געווען צו-גוט פאַר מיר. אַלצדינג וואָס עס האָט אים געפּעלט אין זיין לעבן, האָט ער געזען, אַז מיר זאָל ניט פעלן.

„אַבער עלנט בין איך געווען. עס איז עפעס געשטאַנען צווישן מיר און דער וועלט פון מענטשן. דעם טאַטן האָב איך עס קיינמאַל ניט דערציילט. צו וואָס מאַכן זיין לעבן שווערער ווי עס איז? איך האָב אים אַלע מאַל געזאָגט, אַז איך בין צופּרידן. ווען איך פּלעג שמיכלען, פּלעגט זיין פנים אויפלייכטן. האָב איך באַהאַלטן מיין אומעט און מיט אומעט אין האַרצן זיך געוואָרגן.

איך ווייס ניט פאַרוואָס איז מיין לעבן פון קינדוויי אָן געווען אַזוי זינלאָז. קיין זאַך האָט מיר ניט געבראַכט קיין פּרייד. אין שול בין איך געווען אַ גוטער שילער. דאָס לערנען איז מיר אָנגעקומען לייכט. אָבער קיין פּריינד האָב איך ניט געהאַט. אינטים בין איך מיט קיינעם ניט געווען. „צוליב וואָס איך דערצייל אייך דאָס אַלץ? ערשטנס, מיין פּאָטער. איך וויל אַלץ טאָן אים גרינגער צו מאַכן. צווייטנס, ווילט זיך ריידן. עס איז אַזוי שווער אויפן האַרצן. איך וואָלט געוואָלט אַנטלויפן ערגעץ אין אַ פּרעמדער שטאָט און זיין איינער אַליין. עס איז אָבער אַ רחמנות אויף מיין טאַטן... איך קען אים ניט לאָזן אַליין. איך קען ניט.

„אין מיינע עלטע קינדער-יאָרן האָב איך אָנגעהויבן בויען אַ טרוימען-וועלט. איך האָב געדאַרפט עפעס טאָן צו קענען לעבן. ווען מיין מוטער איז געשטאַרבן, איז דאָס הויז פאַרשטילט געוואָרן. איך האָב באַלד געהאַט דעם געפיל, אַז קיין זאַך וועט מער ניט זיין ווי געווען. דער טאַטע, וועלכער איז געווען אַ באַרעדעוודיקער, האָט זעלטן זיין מויל געעפנט. זיינע הענט זיינען געווען די איינציקע, מיט וועלכע ער האָט אויסגעדריקט זיינע גע-פילן. ער פּלעגט זיצן ביי דער אַרבעט און מיט זיינע שטאַרקע, וואַרעמע הענט גלעטן מיינע האַר און מיין פנים. איך פּלעג האַלטן מיינע אויגן

פארמאכט, און מאכנדיק דעם אַנשטעל אַז איך שלאָף, פלעג איך זיך צוהערן צו זיינע טריט, ווען ער פלעגט פאַרלאָזן מיין צימער. איך בין דעמאָלט אַלט געווען צען יאָר.

»בלייבנדיק אַליין אין מיין אייגענער וועלט, פלעג איך ליגן וואַרעם איינגעדעקט אונטער דער קאָלדרע, קוקן אין דער פינצטערניש און זיך פאַרשטעלן פאַרשיידענע זאַכן. איך האָב געמוזט שאַפן אַן אייגענע וועלט, ווייל איך בין געווען עלנט און צעשראַקן. אַ סך מאָל פלעגט דער טאַטע קומען שפּעט אַהיים. ער האָט געוואָלט פאַרדינען מער געלט צו פאַר-זאָרגן מיין צוקונפט. אָבער איך האָב געבענקט נאָך אַ טאַטן, וועלכער זאָל מיך נעמען צו אַ בייז-באַל געים, אָדער אין צירק. איך האָב געוואָלט זיין אַ קינד ווי אַלע קינדער. אָבער דאָס האָט קיינמאַל נישט פאַסירט. איך בין געוואקסן מיט די נאַכט-שאַטנס. די וועלט פון ווירקלעכקייט איז ביסלעכווייז פאַרשוואונדן פון מיין לעבן.

»פלעג איך ליגן מיט פאַרמאַכטע אייגן און זיך שפינען פאַרשיידענע פאַנטאַזיעס: פליען אין לופט-שיפן צו פרעמדע וועלטן. איך בין געווען דער קאַפיטאַן און אַנדערע קינדער מיינע באַהעלפער. מיר זיינען געווען אַנגעטאַן אין רייך-קאָלירטע קליידער. מוזיק האָט געשפּילט און די קינדער, כּיידלעך און יינגלעך, פלעגן טאַנצן, און די לופטשיף האָט זיך ריטמיש געוויגט און געפלויען צום אייביקן לאַנד — אַ לאַנד פון בלומען און זושייין. די היזער געבויט פון קרישטאַל; פּויגל מיט טויזנטער קאָלירן פילן אַן די לופט מיט געזאַנג און שפיגלען זיך אין טייכן מיט בלויע וואַסערן; אַ לאַנד וואו נאָר קינדער קענען קומען, ווייל פאַר דערוואקסענע זיינען די טירן דאַרטן פאַרשלאָסן...

»נאַכט נאָך נאַכט אַנדערע וועלטן. די טעג זיינען מיר געווען לאַנג-ווייליק. איך האָב געבענקט נאָך די נעכט, נאָך מיין חדר און מיין אייגענער וועלט. אַלע קינדער ווילן אַנטלויפן פון דער ווירקלעכקייט. קיין קינד וויל נישט עלטער ווערן. אַ שרעק לויערט אין דער וועלט פון די גרויסע, פון די דערוואקסענע — נישטאָ קיין פרייד, קיין געלעכטער, נאָר אייביקער אימפעט, אַ שטענדיקע זאָרג, וואָס כאַפט אַרום ווען מען וואַקסט אויס.

»פלעג איך בענקען נאָך די נעכט. די טעג זיינען געווען איבעריקע און שווערע. אין די אַוונטן פלעג איך זעלטן גיין ערגעץ. פלעג פאַרטיק ווערן מיט דער שול-אַרבעט, מיט די ביכער, העלפן האַלטן דאָס הויז

אין אַרדענונג, וואָשן, רייניקן און אַמאַל אַפילו קאַכן און צוגרייטן עסן פאַר דעם טאַטן. כ'האַב געלייענט ביכער וועגן אַלטע-אַלטע צייטן, וועגן מענטשן און שטעט, וועלכע האָבן אַמאַל געלעבט און מיסטעריעז פאַר-שוואַנדן.

„דעם טאַטן האָב איך קיינמאַל נישט דערציילט וועגן מיין אַנדער לעבן. איך גלויב קוים אויב ער וואָלט מיר פאַרשטאַנען. עס וואָלט אים נאָר פאַרשאַפט שרעק און געמאַכט זיין לעבן שווערער, — נאָר מיין איינזאַמקייט איז געוואָרן אומדערטרעגלעך, מיין געמיט ביטער, די טעג אומרויאיקע און איך האָב זיך קיין אַרט נישט געקענט געפינען. ווי אַ פאַרוואַרפענער אין אַ פרעמדער וועלט, וועלכער בענקט צוריק אַהיים, אַזוי האָב איך גע-בענקט נאָך די נעכט און מיינע פאַנטאַזיעס, וועלכע האָבן זיך אייביק געשפּונען.“

* * *

עס איז געוואָרן שפעט און איך האָב אים געבעטן ער זאָל צוריקקומען מאַרגן אין דער פּרי. ער האָט מיך באַדאַנקט, געדריקט וואַרעם מיין האַנט און געזאָגט, אַז ער וועט זיין פינקטלעך. — — —

אַ גאַנצן טאָג איז מיר מילטאַן נישט אַרויס פון זינען. פאַרנאַכט איז דער טאַטע געקומען. איך האָב אים געזאָגט, אַז ער האָט זייער אַ פיינעם זון: אַז מאַרגן פּרי וועל איך אים ווידער זען.

די גאַנצע נאַכט האָב איך שלעכט געשלאָפּן. דער פּרימאַרגן איז געווען אַ קאַלטער און נאַסער. אַ דריבנער רעגן איז געפאַלן. מילטאַן איז געשטאַ-נען ווי אַ שאַטן ביי דער טיר. איך האָב אים געפרעגט ווי לאַנג ער וואַרט שוין, און ער האָט מיר געענטפערט, אַז ער איז אין דער היים נישט געווען. „איך האָב געוואַנדערט אין די גאַסן און געטראַכט.“

איך האָב געעפנט די טיר און אים געבעטן זיך אַוועקצעצן. אַ מידער איז ער אַריינגעפאַלן אין אַ שטול און האַלב-פאַרמאַכט די אויגן. איך האָב פאַררויכערט און אים אָנגעבאַטן אַ סיגאַרעט. ער האָט דאָס גענומען מיט אַ ציטערדיקער האַנט. מיר האָבן ביידע געשוויגן און געוואַרט. ענדלעך האָט ער פאַרגעזעצט זיין געשיכטע:

„די דאָקטוירים זאָגן, אַז איך לייד פון אַן איינריידעניש; פון האַל-צינאַציעס, אַז מיט דער צייט וועט עס פאַרשווינדן. זיי זאָגן, אַז דאָס אַלץ

קומט צוליב דעם, ווייל איך בין געבליבן אן אַ מוטער אין מיין קינד-
הייט, — אַז עפעס האָב איך פאַרלאָרן און איך זיך דאָס צוריק געפינען.
„קען זיין, אַז דאָס אַלץ איז ריכטיק, אָבער איך בעט אייך, וואָס
העלפט דאָס מיר?... איך וואַלט געוואַלט אַנטלויפן פון דעם אַלעמען אין
אַן אַנדער שטאַט, אַן אַנדער הויז מיט אַנדערע מענטשן. איך קען אָבער ניט
איבערלאָזן דעם טאָטן. קיין גוטס טו איך אים אויך ניט. אַרעמער טאַטע!
וואָס איך זאָל ניט טאָן, וועט אים ניט העלפן.

„איך אַרבעט שווער בייטאָג. איך האָב איבערגעלאָזן דעם אוניווער-
סיטעט און אַוועק אַרבעטן ביים האַפן. איך האָב ליב דעם גערוך פון
געזאַלצן וואַסער. די ווינטלעך וועלכע טראָגן זיך פון די וויטע ווייטן.
איך האָב גערן די מענטשן, מיט וועלכע איך אַרבעט. איך האָב ליב די שיפן,
וועלכע קומען און פאַרשווינדן, און דער האַריזאָנט ברענגט טרערן אין
מינע אויגן. איך לערן זיך אין די אַוונטן „מאַרין אינזשנירינג“, האָף צו
קענען אַנטלויפן וואו די אויגן וועלען מיר טראָגן — און קיינמאַל מער
צוריק ניט קומען.

„נאָר דערווייל מוז איך רייסן! עס ווערט מיר גרינגער, ווען איך קען
דערציילן וואָס עס פאַסירט מיט מיר. נעכטן בין איך אַהיים געקומען שפעט.
דער טאַטע איז געשלאָפן מיט אַ שווער געמיט, ער איז ניט געווען רואיק
און זיך געוואָרפן און גערעדט פון שלאָף. איך האָב שטיל פאַרמאַכט מיין
טיר און געבליבן שטיין מיט מיין אַנטאָן ביים פענצטער.

„עס איז געווען אַ ליכטיקע נאַכט. די לבנה האָט געשיינט מיט אַ
מעטאַלענעם גלאַנץ. דער הימל איז געווען פאַרזיט מיט שטערן. אין
צימער איז געווען שטיל, נאָר פון ערגעץ האָט זיך דערטראָגן דאָס כליפען
פון אַ קינד. אונטן אין הויף זיינען אַמאַל געוואַקסן בויםער, נאָך איצט
ליגן זיי פאַרפוילטע. די שטיינערנע בענק זיינען צעבראַכן, מיסט און
פאַרלאָזנקייט אין יעדן ווינקל. און מיטאַמאַל איז דאָס אַלץ פאַרשוואַנדן!
איך האָב געוואוסט, אַז איך גיי מאַכן איינע פון מינע פאַנטאַסטישע רייזעס
אין אַן אַנדער וועלט.

„איך האָב זיך געפונען אין אַ פרעמדער שטאַט. די הייזער מיט מע-
טאַלענע טורעמס. אַזאַ שטילקייט אין די גאַסן! די הייזער פינצטער
און גרוי. נישטאַ קיין אַטעם פון לעבן. דאָס איינציקע ליכט איז פון דער
לבנה און די שטערן. נאָך אַ שטאַט הויך אויף אַ באַרג. גרויע שטיגן פירן

העכער און העכער. איך קלעטער און מיין אטעם פארכאפט מיר. איך מוז דערגרייכן דעם שפיץ בארג! עפעס טרייבט מיך מיט אַזאַ אימפעט! נאָר קיין סוף איז ניטאָ... מיינע פיס ציטערן פון שוואַכקייט. טרערן רינען איבער מיינע באַקן. איך קריך אויף אַלע פיר, מיינע הענט בלוטיקן. נאָך אַ וויילע און איך בלייב ליגן אַ באַוואוסטלאָזער. ווען איך האָב זיך אויפגעכאַפט אין מיין צימער, האָט שוין דער פרימאַרגן געגרייט.

„אַבער ניט אַלע מאָל זיינען מיינע וויזיעס אַזוי גרויליק. ווען איך בין געוואָרן זעכצן יאָר האָט זיך עס אָנגעפאַנגען, און זינט דעמאָלט קומען זיי צו מיר אין פאַרשיידענע וואַריאַציעס. די בילדער בייטן זיך, די סצענעס זיינען פאַרשיידנאַרטיקע, אַבער דער הויפט מאַטיוו איז דער זעלביקער — איך וויל דערגרייכן, וואָס עס איז ניט דערגרייכבאַר. עס שטייט אָן אייזערנע וואַנט צווישן מיר און מיינע פאַרלאַנגען. וואו איך גיי, איז ניט דערגאַנגען! — מיינע פאַרלאַנגען ווערן קיינמאָל ניט דערפילט. פאַנטאַזיע, וויזיעס, רעאַליטעט זיינען אַזוי פאַרפלאַנטערט, אַז איך ווייס ניט וואָס איז וואָס.

„איך גיי בייטאַג אין גאַס מיט טויזנטער מענטשן, נאָר איך בין אַליין. אַלץ וואָס איך זע, איז ווי דורך אַ פאַרהאַנג. איך ווייס ניט, וואו די וואַר ענדיקט זיך און די פאַנטאַזיע פאַנגט זיך אָן. אפשר איז גאַר ניטאָ קיין אָנפאַנג און ענדע?... מעגלעך, אַז דאָס לעבן איז ווי אַ ראַד, גייסט אַרום און אַרום און קומסט צוריק צום זעלבן אַרט.

„אַמאָל, גייענדיק אין גאַס, ווער איך פאַרלאָרן אין ערגעץ-לאַנד. איך האָב מורא מאַכן אַ טריט, אום ניט צעמאַלן ווערן פון די אויטאָמאָבילן. איך ווייס קיינמאָל ניט וואָס די קומענדיקע מינוט וועט ברענגען! — שאַר איך זיך האַרט ביי די ווענט פון די הייזער, און ווען עפעס פאַסירט, פרוביר איך זיך אָנשפאַרן אָן אַ וואַנט, שטיין ווי פאַרגליווערט. אַבער דאָס העלפט ניט אַלע מאָל. איין מאָל האָט עפעס פאַסירט, ווען איך בין געווען אויף דער פערציקסטער גאַס. און ווען עס איז געווען פאַריבער, האָב איך זיך געפונען אין בראַנקס פאַרק. איך ווייס ניט ווי איך בין געקומען אַהין, איך ווייס ניט ווי אַזוי דאָס האָט פאַסירט.

„אַבער לעצטנס וואַקסט אין מיר אַ שרעק. וועל איך פאַרשווינדן און מער צוריק ניט קומען. איך פאַרשטיי וואָס איר קענט טראַכטן וועגן מיר. אפשר וואָלט איך געדאַרפט שווייגן, וואָס פאַר אַ נוצן ברענגען מיינע רייד...?

איך אליין וואָלט ניט געווען בעסער. איך וואָלט זיכער געטראַכט דאָס זעלבע, אַז דער מענטש באַלאַנגט אין אַ משוגעים־הויז!" — — —

* * *

דעם לעצטן פרימאַרגן איז ער געקומען שפעט. איך האָב געוואַרט אויף אים אין דרויסן, געטראַכט, אַז ער וועט שוין מער ניט קומען. אָבער מילטאָן האָט געוואַרט ביי דער טיר. אין מיין אָפּיס איז ער געזעסן אַ מידער און אַ שווייגנדיקער. מיט אַ נאַכט פריער האָב איך געזען זיין טאַטן און ער האָט מיר דערציילט וועגן מילטאָנס מיליטערישער דינסט. ער האָט געדינט אַ יאָר און איז דערנאָך באַפרייט געוואָרן. דער טאַטע האָט קיינמאָל ניט געוואוסט פאַרוואָס.

— וואָס איז דער אונטערשייד? — האָט ער געטראַכט. — דאַנקען גאָט, ער איז צוריק אין דער היים!

איצט ווייטט ער וואָס דער אומגליק איז. די לעצטע פאַר גראַשן שוין אַוועקגעגעבן די דאָקטוירים, און קיין הילף איז ניטאָ.

מילטאָן קוקט אויף מיר און שמייכלט פאַרלאָרן.

„איך בין אַזוי מיר, אַזוי מיד“, רעדט ער שטיל. „איך שלאָף ווייניק. איך האָב מורא פאַרמאַכן די אויגן. אַ מאַדנער געפיל דריקט מיין האַרץ. געכטן האָב איך אויפגעגעבן מיין אַרבעט. עס האָט מיר דערעסן. איך בין געזעסן ביים האַפן מיט די אויגן צו דער זון, געקוקט אין די ווייטע ווייטקייטן. איך האָב געהאַט דעם געפיל, אַז איך וועל דאָס אַליץ מער ניט זען.“

* * *

איך האָב אים אָנגעקוקט און געטראַכט, אַז די ווערטער האַרמאָנירן ניט מיט דעם אויסזען פון מילטאָנען. קיין ברעקל בלאַסקייט אויף זיין געזיכט. די אויגן בלויע, רואיקע. ער איז הויך און שטאַלץ ווי אַ סאַסנע. נאָר די ווינקלען פון מויל האָבן קנייטשן פון ביטערקייט. עס איז געווען אַ סך ערדישעס אין זיינע פולע ליפן. איך האָב געטראַכט, אַז פרויען וואָלטן געווען שטאַלץ צו האָבן אים פאַר אַ מאַן. אַ מאַדנע פרייד איז געווען באַהאַלטן אין דער טיפּעניש פון זיין האַרצן.

ער האָט געקוקט אין דער טונקלקייט, וועלכע האָט געציטערט אויף די שויבן. מיט אַ מאָל האָבן זיינע אויגן פאַרלאָרן דעם שיין. זיינע אַרעמס זיינען געהאַנגען אָן לעבן. ער האָט געקוקט אויף מיר און ניט

געוואוסט ווער איך בין. ער האָט ניט געוואוסט, וואו ער געפינט זיך. ער איז אויפגעשטאַנען און מיט ליימיקע פיס אָנגעהויבן גיין צו דער טיר. ווי אַ בלינדער, מיט די אַרעמס צעשפרייט. די פינגער ציטערדיקע, האָט ער געטאַפט די ווענט. איך האָב אים פרובירט פאַרהאַלטן און ניט געקענט. ער האָט מיך אַוועקגעשטופט פון זיך מיט אַזאַ קראַפט, אַז איך בין געפאַלן. ווען איך האָב זיך אויפגעהויבן, איז ער מער ניט געווען. איך בין געלאָפן צו די שטיגן און נאָך געהערט די לעצטע קלאַנגען פון זיינע שווערע טריט. מיט אַ שווער האַרץ האָב איך זיך אומגעקערט אין מיין חדר.

* * *

אין אַ קורצן נאַטיץ אין אַ ווינקל פון אַ צייטונג האָב איך געלייענט אַ פאַר טעג שפעטער די טראַגישע נייעס פון זיין טויט :

„אַ יונגערמאַן איז אַרויסגעשפרונגען פון אַ פענצטער פון צוואַנציקסטן גאַרן פון האַטעל ביסמאַרק. מען ווייסט ניט, צי ער איז באַגאַנגען זעלבסט-מאָרד, אָדער עס איז געווען אַן אומגליקספאַל.

ב.

אַרבעט און קאַמף

בענדזשי

די מומע האָט אים צוגעוואונטשן: „גיי געוונטערהייט! זאָל זיין מיט מזל!“ זי האָט געזאָגט צו איר טאָכטער: „איטקע, פיר אים צו און ווייז אים די קאַר. זאָג אָן דעם קאָנדוקטאָר וואו אים אַרונטערצולאָזן. פאַרגעס ניט, ער איז נאָך אַ גרינער. גאָט מיינער, ווען זיין מאַמע וואָלט געלעבט, וואָלט זי געוויינט מיט ביטערע טרערן: איר בענדזשעלע זאָל אַזוי יונג שוין דאַרפן גיין צו דער אַרבעט. נו, זאָל זיין מיט גליק! זיי אַ גוטער ייד.“ אַזוי האָט זיך אָנגעהויבן בענדזשיס ערשטער טאָג אַרבעט. ער איז דעמאָלט אַלט געווען בלויז פערצן יאָר. געווען אַבער אַ היפשער יונג, געהאַט ברייטע פלייצעס, אַ קוטשמע ברוינע האָר און גרויסע אויגן מיט שווערע ברעמען.

שווער צו זאָגן וואָס ער האָט געטראַכט יענעם פרימאַרגן. פריילעך איז אים ניט געווען. עס האָט אים אַביסל געשטיקט אין האַלדז. ער האָט געהאַט אַ פאַרגעפיל, אַז עפעס שוידערלעכעס וועט מיט אים פאַסירן. וואָס, האָט ער אַליין ניט געוואוסט. דער באָס, אַ רויטער ייד מיט אַ שפיציק בערדל אין ברייטע, נאַסע ליפן און ביזע אויגן, האָט זיך אַפילו ניט אומגעקוקט אויף אים. מיסטער לעמפערט האָט נאָר אַ בורטשע געטאָן, אים אָפגעמאַסטן מיט די אויגן, ווי ער וואָלט זאָגן: „עט, זאָל נאָך איינער זיך וואַלגערן.“ און אַזוי איז טאַקע געווען. געוואַלגערט האָט ער זיך. אַזאָו אַ לאַך, האָט מען מיט אים פאַרשטאַפט, געאַרבעט האָט ער ווי אַ פערד; געוואָרן אויסגעווייקט ווי אַ הערינג, און די מומע האָט געקוקט אויף אים און געבראַכן די הענט. די פאַבריק איז געווען אויף גרין סטריט. זיין מומע האָט געוואוינט אויף דער זיבעטער גאַס, אין האַרץ פון דער „איסט סייד“. דער פעטער איז שוין לאַנג געווען טויט, געבליבן איז אָן איין איינציק טעכטערל, אַ פיינע, אַ ליבינקע, שוין געווען פאַרהיראַט אַ פאַר יאָר, אַבער קיין קינד איז

נאך ניט געקומען. די מומע פלעגט קרעכצן אויף איר ביטער מזל און גאט געבעטן אויף אן אייניקל איידער זי פארמאכט די אויגן אויף אייביק. איטקע האט געוואוינט מיט דער מאמען. חדרים זיינען געווען גענוג, און דער מאן האט געטאן אלץ, וואס איטקע האט געוואלט, ווייל ער האט זי שטארק ליב געהאט און איר געקוקט אין די אויגן.

פארטאג פלעגט בענדזשי אוועק פון הויז. ער פלעגט פאמעלעך שפאצירן צו דער ארבעט און שפאצירנדיק ליינען א יידישע מארגן-צייטונג. אמאל פלעגט ער בלייבן שטיין, זיך ארומקוקן אויף דער שטראמענדיקער מאסע מענטשן, און זיך דערפילן אביסל בעסער. ער האט געטראכט, אז אזוי מוז מסתמא זיין: אלע מענטשן שטראמען דאך אהער; אלע וועגן פירן צו די פאבריקן, פארשטויבטע געביידעס, וואו זיי פארלירן דאס ליכט פון טאג צווישן די ברודיקע ווענט.

בענדזשיק איז אלע מאל געווען דער ערשטער. ער פלעגט שטיין אגן געשפארט אן וואנט פון דער געביידע און טראכטן אומעטיקע געדאנקען: שוין א יאר, אז ער ארבעט פאר מיסטער לעמפערט. ער זעט ניט קיין סוף פון דער וויסטער פראצע. ער גייט ביינאכט אין שול, לערנט זיך, וויל עפעס אויפטאן אויף דער וועלט — אבער דער קאפ קען צופיל ניט פארנעמען. נאך א טאג ארבעט ווערט דער קערפער שווער און דער קאפ ליידיק. ער קען דער מומען גאר ניט זאגן. קומט ער אהיים און שווייגט. וואשט אפ דעם שווייס און דעם שטויב פון זיך, כאפט א פאר ביסן און אנטלויפט אין שולע.

די פאבריק איז געווען מיסטער לעמפערטס שטאלץ. לעמפערט אליין האט געארבעט שווער. זעלטן גערוט. זיין רויטער קאפ איז געווען אומעטום, וואו מען האט זיך נאר א קער געטאן. ער האט זיך אויסגעטויגט צו אלץ. האט מען געדארפט אויסבעטערן א מאשין — ער איז דא! זיינע הענט האבן געארבעט, ווי א טייוול וואלט געווען אין זיי! א באנוול פאבריק, מיט רייען שפינדלעך, מיט יונגע מיידלשע הענט, וועלכע האבן געארבעט ווי אין פיבער. "קאטען" אין פארשיידענע קאלירן געפארבט, האט זיך געוויקלט אויף שפולן. עס זיינען געווען אנדערע מאשינען פון פארשיידענע וואריאציעס, מיט זייער אייגענעם אטעם, און אייגן לעבן. און יונגע מיידלעך, די מערסטע פון זיי מיט דער מאמעס מילך אויף די ליפן, האבן מיט די פינגער אויסגעטאנצט זייערע טעג.

עס פלעגט שוין זיין שטארק טונקל אין דרויסן, ווען זיי פלעגן גיין אהיים. אמאל פלעגט בענדזשי גיין אליין. אמאל איז איינע פון די מיידלעך מיטגעגאנגען. די מערסטע פון זיי האָבן געוואוינט אין איינער פון די גאַסן אויף דער „איסט סייד“. אָבער מערסטנס האָט אים באַגלייט ראָזע. זי איז געווען שיין געוואקסן, געהאַט שוואַרצע האָר און שוואַרצע אויגן. דער פנים — טונקל ווי אַליוון. זי פלעגט זיך אָנהאַלטן אין זיין אַרעם און שמייכלענדיק זאָגן: „מאַמאַ מיאַ! נאָך אַ טאַג אוועק. מיר ווערן אַלט, בענדזשי, מיר ווערן אַלט!“

בענדזשי איז שוין געווען זיבעצן יאָר. ראָזע — דאָס זעלבע. אַ וואַרעמע מיידל מיט קלוגע אויגן. „אַ פּאַווע מיט גאַלדענע פּע־דערן“. ציכטיק, זויבער. עס איז געווען אַ פּרייד צו פילן איר קערפּער לעבן זיין אַרעם.

„וואָס טוסטו היינט, בענדזשי? ווילסט אפּשר גיין מיט מיר אַהיים...? איך האָב זייער אַ שיינע מאַמע. דער טאַטע וועט דיך דערשטעכן, אויב דו וועסט צו פיל קוקן אויף איר. ער איז זייער אייפּערזיכטיק! אַזוי איז ער אַ גוטינקער — וועט דיר די נשמה אַוועקגעבן. איך האָב אויך אַן עלטערע שוועסטער, שיין ווי די וועלט! מאַך ניט קיין „מאַנקי ביזנעס“ מיט איר! איך שווער, איך וועל דיר דאָס האַרץ אויסשניידן!“

נאָך אזאָ שמועס פלעגן זיי לאַכן ווי קינדער.

בענדזשי פלעגט איר דערקלערן, אַז ער קען ניט גיין מיט איר: „איך מוז גיין אין שולע. איך מוז זיך לערנען און ווערן עפּעס! איך וויל ניט בלייבן מיין גאַנץ לעבן אין לעמפּערטס פּאַדים-פּאַבריק. איך וויל וויסן וואָס ס'טוט זיך אויף דער וועלט. עס איז דאָ אַזוי פיל וואָס איך ווייס ניט. איך האָף אמאַל צו הייראַטן, האָבן קינדער. איך וויל, אַז די וועלט זאָל מיך רעספּעקטירן, און מיינע קינדער אַוודאַי.“

ווען בענדזשי פלעגט דערמאָנען דאָס וואָרט „הייראַטן“, פלעגט ראָזאַס פנים אויפלויכטן.

— דו ביסט גערעכט, בענדזשי! אַ מאַן דאַרף האָבן אַ ווייב, האָבן קינדער און אַן אייגענע היים. מען דאַרף צו פיל ניט וואַרטן. עס איז בעסער האָבן קינדער, ווען מען איז יונג, מען האָט מער געדולד און די פּרייד איז אַ גרעסערע. דו טוסט גוט, וואָס דו לערנסט זיך! איך בין זיכער, אַז דו וועסט זיין אַ שטאַליך פאַר דער פּאַמיליע.

האָט בענדזשי אַ סך געטראַכט וועגן ראָזען. ער פלעגט זיך אַביסל דערשרעקן פאַר זיינע אייגענע געדאַנקען. ווען זי זאָל זיין אַ יידישע טאַכטער — אָבער ווי קען ער טראַכטן וועגן איר? דער טאַטע און די מאַמע וועלן אין קבר ניט קענען איינליגן! און וואָס וועט זיין מיט די קינדער? ... האָלב ייד, האָלב קריסט! ניט אַהער און ניט אַהין. ניט אויף דער וועלט, ניט אויף יענער וועלט. אַרעמע קינדער! ווי קען ער גאָר אַפילו טראַכטן וועגן דעם? ... דערצו איז ער נאָך אַזוי יונג. וואָס איז די איילעניש? ער מוז זיך אַרויסשלאָגן פון קאַפּ די אַלע נאַרישקייטן.

* * *

בענדזשי איז געקומען אַהיים זייער אומעטיק. די מומע איז ניט געווען אין הויז. איטקע האָט אים באַגריסט מיט איר ליבן שמייכל: „וואָס זיך אַרום און איך וועל האָבן דאָס עסן אויפן טיש אין אַ פאַר מינוט. מישאַ איז אין פאַרלאָר. זיך מיט אים אַביסל ביז איך וועל אייך רופן צום טיש.“ מישאַ, איטקעס מאַן, איז הויך און דאַר. אַ שטימונגספולער מענטש. ער לאַכט קיינמאַל ניט. דאָס בעסטע וואָס מען קען קרייגן פון אים, איז אַ בלייכן שמייכל. ער לייענט אַ סך, דערהויפּט לידער! ער עפנט אין פאַר-מאַכט זיינע דינע ליפּן, און דו האַסט דעם געפיל, אַז ער זאָגט עפעס אַ שטילן געבעט און וויל ניט טיילן זיינע געדאַנקען מיט קיינעם ניט. אַפּגעגעסן, איז בענדזשי אַוועק אין דער אַכטער גאַס. דאָרטן איז געווען אַ קלוב, וואו יוגנטלעכע פלעגן זיך צוזאַמענקומען און פירן דיסקור-סיעס וועגן גאַט, מענטשן און דער וועלט. אין דעם קלוב זיינען אַ סך ליבעס פאַרקניפט געוואָרן. פאַרוואָס בענדזשי איז אַהין געגאַנגען, האָט ער אַליין ניט געוואוסט. ער פלעגט זעלטן ריידן אַ וואָרט. פלעגט זיצן, זיך צוהערן און אַליין שווייגן. די מיידלעך האָבן אים צורו געלאָזן. גע-טראַכט אַוואָדאי, אַז ער איז ניט אַהער, ניט אַהין. מערסטע יוגנטלעכע זיינען געווען סטודענטן, זיך געלערנט פאַר דאַקטוירים, אינזשינערן און אַנדערע פראַפעסיעס. נאָר ער אַליין שווימט מיטן שטראָם אָן אַ ציל, טראַכט ער.

* * *

בענדזשי האָט זיך געפילט מוטלאַז דעם אָונט. עס איז געווען האַרבסט. די בלעטער זיינען שוין געפאַלן פון די בוימער אין דעם דערבייאַקן פאַרק אויף דער אַכטער גאַס. פון „איסט ריווער“ האָט געבלאָזן אַ קאַלטער ווינט.

די בענקלעך זיינען געשטאנען לידיקע, דער הימל איז געווען פארמאָרעט. געלע בלעטער האָבן געטאַנצט, זיך געדרייט אין אַ קאַראָהאַד. עס וועט זיכער רעגענען. האָט ער זיך אַוועקגעזעצט אויף אַ זייטיקער באַנק, פאַר-מאַכט די אויגן און אַן אומעט איז אים באַפאַלן.

עמעצער האָט אַוועקגעלייגט אַ האַנט אויף זיין אַקסל. ער האָט ראַפּטאַם אויפגעעפנט די אויגן און זיך אַ טרייסל געטאַן. ראָזאַ איז געשטאַנען לעבן אים און לאַכנדיק אַ זאַג געטאַן: «מאַמאַ מיאַ, בענדזשי! זיך האַסט ניט קיין היים, וואָס?... האָב מיט מיר חתונה און קלייב זיך אַריבער צו אונדז! עס וועט דיר זיין גוט ווי די וועלט, בענדזשי! מיין מאַמע וועט זיך פעט מאַכן מיט מאַקאַראָניס, דו וועסט ווערן פויל ווי מיין פאַ. איך וועל אַרבעטן און דו וועסט זיך פאַשען».

— אַ, ראָזע, דו האַסט מיך איבערגעשראַקן!... — בענדזשי האָט געשמייכלט: — פון וואָנען, צו אַלדע גוטע יאָר, קומסטו אַהער?... — מיין מומע וואוינט דאָך אויף דער אַכטער גאַס. נו, האָב איך געמאַכט אַ שפאַציר. מיין האַרץ האָט מיר געזאַגט, אַן איך וועל זיך דאָ געפינען. עס איז שוין אַזוי באַשערט, בענדזשי. דו וועסט מיך שוין מוזן מאַכן פאַר דיין ווייב. קיין שענערע און בעסערע פון מיר וועסטו שוין ניט געפינען. — האָט זי זיך צעלאַכט.

— הער אויף, ראָזע, שפאַסן פון מיר! עס איז מיר אַזוי אומעטיק אויפן האַרצן. איך ווייס ניט, צום שוואַרץ יאָר, וואָס עס מאַטערט מיך.

ראָזע האָט זיך אַוועקגעזעצט, זיך צוגעטוליעט צו אים. איר פנים איז געוואָרן ערנסט: «וואָס טאַקע מוטשעט זיך, בענדזשי? דו האַסט אַזוי פיל אומעט אין די אויגן. דו דערמאַנסט מיר אַן מיין קוזין לואידזשי. ער איז אַלע מאָל אומעטיק ווי דו, זוכט און קען זיך קיין אַרט ניט געפינען. איך זאַג צו אים: לואידזשי, פאַרוואָס בעסטו ניט ביי גאַט ער זאַל געבן פריידן זיין האַרצן?... קוקט ער מיך אַן ווי אַ פּרעמדער, גיט אַ גלעט מיינע האַר און שווייגנדיקערהייט גייט ער אַוועק. איך ווייס, אַז ער האָט ניט קיין גאַט, האָט ער ניט פאַר וועמען אויסצורייזן דאָס האַרץ.

«דו ביסט אַזוי וואונדערלעך, ראָזע! ביסט נאָך אַבער אַ קינד. גליקלעך וועט זיין דער מאַן, וואָס וועט זיך האָבן פאַר אַ ווייב».

ראָזע האָט זיך צעלאַכט:

„נו, פארוואס ווילסטו ניט זיין גליקלעך, בענדזשי?... איך וויל זיין דיין ווייב!“
 זי האָט זיך שנעל אויפגעהויבן, אַ פיר געטאָן מיט איר האַנט איבער זיינע האָר, עפעס אַ מורמל געטאָן און איז שנעל אַוועק.

* * *

ווען בענדזשי איז געקומען מאַנטיק צו דער אַרבעט, האָט ער מיט פרייד געוואַרט אויף ראָזען. עפעס אַ ניי ליכט איז געבוירן געוואָרן אין אים, וואָס מער ער האָט געטראַכט וועגן איר, אַלץ העלער איז דאָס ליכט געוואָרן. „אַזעלכע זאַכן פאַסירן דאָך. עס וועט זיך אויסאַרבעטן! זי וועט ווערן אַ יידישע טאַכטער און ער וועט זיין שטאַלץ מיט איר. אַלץ וועט זיין גוט! זיי וועלען ביידע אַרבעטן, ער וועט שטודירן, זיי וועלן איינאַר-דענען אַ היים און זיינמיט לייטן גלייך.“

דעם פרימאָרגן האָט ער געוואַרט אויף איר מיט אומגעדולד : געקוקט אויפן זייגער און געטראַכט, אַז זי וועט באַלד קומען. אָבער דער פרימאָרגן איז אַוועק און ראָזע איז ניטאָ. בענדזשי האָט געפילט אַ גרויקייט אין האַרצן. דער טאָג איז אַוועק. די אַרבעט געענדיקט. די מאַשין שטייט ליידיק, ער גייט אַהיים אַ מוטלאַזער, פאַרפעלט צו גיין אין שולע דעם אָונט.

אויף מאָרגן איז ער פרי אין דרויסן. דערגרייכט די פאַבריק, ווען עס איז נאָך האַלב טונקל. ער שטייט ביי דער טיר און וואַרט. מענטשן גייען פאַרביי אין די הונדערטער, אָבער פאַר בענדזשין איז דאָס מער ניט ווי אַ לוייה פון שאַטנס.

שפעטער, אין פאַבריק, איז אַלץ ווי געווען. ראָזעס מאַשין איז שוין פאַרנומען פון אַ נייער מיידל מיט צוויי צעפ, פאַרפלאַכטן אָן טעם. בענדזשי ווייסט שוין, אַז ראָזע וועט מער ניט קומען. ווען ער שעמט זיך ניט, וואַלט ער געוויינט. ער ווייסט ניט וואָס ער טוט.

מיסטער לעמפערט קוקט ביז, בורטשעט און שרייט. אבער אים אַרט דאָס ניט. אין מיטן טאָג דערפילט ער, אַ ער קען מער ניט אַרבעטן. ער טוט זיך איבער און גייט צו דער טיר. מיסטער לעמפערט שרייט אים נאָך : „נעם דיינע פאַר גראַשן און קום מער ניט צוריק! ער האָט שטיינער אין די אַרבל, די גרינע חיה. ער מיינט, אַז איך קען אָן אים ניט אויסקומען!“

אבער בענדזשי איז שוין אויף די שטיגן. ער הערט גארניט, ער זעט גארניט.

בענדזשי וויל ניט גיין אהיים. די מומע וועט זיך דערשרעקן! און וואָס וועט ער איר זאָגן? ... אַז ער איז פאַרכאַפּט געוואָרן פון אַ שיקסע? ווי קען ער דאָס אַפילו אַרויסלאָזן פון מויל. ער ווייס אַליין ניט וואָס מען טוט מיט זיך. ער דערגרייכט דעם אַכטע-סטריט פאַרק, זעצט זיך אַוועק אויף אַ באַנק און קוקט אומעטיק אויף די האַרבסטגע ביימער. ער ווייס ניט וואָס דער מאַרגן וועט ברענגען. ער דאַרף זוכן אַרבעט. ער דאַרף אַנפאַנגען זיין לעבן אויפדאָסניי. ער איז נאָך ניט אַלט קיין אַכצן יאָר, און מיד און אומעטיג איז ער ווי דער סוף פון זיינע טעג וואַלט שוין געקומען...

דאָזע האָט אפשר געשפּאַסט פון אים, און ער איז געווען אַזוי נאַריש צו מיינען, אַז זי האָט אים ליב. אַוועק פון פאַבריק און אים אַ וואָרט ניט געזאָגט. אויסגערונען פון זיין לעבן ווי קיינמאַל ניט געווען. אפשר איז בעסער אַזוי! ער איז אַ ייד, זי אַ קריסטין. טייכן בלוט שיידן אָפּ איינעם פון דער אַנדערער, טויזנטער יאָרן פון ליידן שטייען צווישן זיי! בעסער אַזוי! בעסער אַזוי!

אבער אין דער שטילקייט פון דער נאַכט, ווען בענדזשי איז געווען אַליין אין זיין חדר, זיינען זודיקע טרערן געפלאָסן איבער זיינע באַקן. גע-וואוסט האָט ער, אַז וואָס עס זאָל ניט פאַסירן אין זיין לעבן, וועט ער ראָזען קיינמאַל ניט פאַרגעסן, קיינמאַל ניט פאַרגעסן...

פ א ל י פ ון

באגעגנט האָב איך אייזיקן אין שיקאַגאַ. איך בין ניט לאַנג געווען אין שטאָט. איך האָב נאָך ניט געזעטיקט דעם הונגער פון אַרומוואַנדערן איבער פרעמדע גאַסן. בין איך געשטאַנען אין דער סטייט-גאַס, זיך צוגעשפּאַרט צו אַ גרויס הויז און געטראַכט וואָס ווייטער צו טאָן.

אייזיק איז געשטאַנען פון דערווייטנס און געשמייכלט. ער איז דער-נאָך צוגעקומען צו מיר און געפרעגט שטיל: — פון קאַלאַראַדאַ? — און ניט וואַרטנדיק אויף קיין ענטפער. האָט ער נאָך געזאָגט: — איך האָב דיך געזען דאָרט לאַדן קוילן. געזען ווי דו האָסט די בעסטיעס אָנגעשפיגן אין פּיסק. — אייזיק האָט זיך צעלאַכט: — אָבער קלעפּ קענסטו אַרייַן-כאַפּן, ברודערל, אַז עס איז אַ פאַרגעניגן.

איך האָב זיך צעלאַכט. איך האָב זיך געשעמט אים אויסצוזאָגן, אַז איך האָב נאָך וואונדן פון יענעם געשלעג. מיר האָבן ביסלעכווייז אַנ-געהויבן שפּאַצירן, ביז מיר האָבן דערגרייכט מאַרקעט-סטריט. דאָרטן זיינען מיר אַריין אין אַ סאַלון, זיך באַקוועם אַוועקגעזעצט און זיך געלאָזט וואוילגיין מיט ביר און געזאַלצענע פלעצלעך.

אייזיק איז געווען אַ פעסט-געבויטער בחור. ער האָט געהאַט גרויסע, שוואַרצע אויגן אונטער אַ הויכן שטערן, ציינער — ווייסע, פּערלדיקע. ליפּן גרויסע, שמייכלענדיקע, און האַר-האַרטע פרענטלעך, זיינען געשטאַנען אויפן קאַפּ ווי סאַלדאַטן גלייך, ניט רירנדיק זיך פון אַרט. זיין נאָז איז געווען פּלאַטשיק, ווי עמיצער וואַלט מיט אַ האַמער זי צוגעקלאַפּט: — אַך, בחודערל, — האָט ער גערעדט. — דו, ווי איך זע, האָסט שוין אויך גענוג קלעפּ אַרייַנגעכאַפּט!

אייזיק האָט געשמייכלט:

— אין אַרעגאַן, מיין, דאָרטן קאַסטן קלעפּ ביליק. אונדזערע מענטשן קריגן דאָס אינגאַנצן אומזיסט.

מיר האָבן זיך ביידע צעלאַכט און דערלאַנגט איינער דעם אַנדערן אַ פּאַר שטורכעס, פון גוט־ברודערשאַפט וועגן.

אייזיק האָט מיך מיטגענומען צו זיך אין צימער, ווייט ערגעץ לעבן די שלאַכט־הייזער. דער גערוך פון קי און הזירים, אויסגעמישט מיט בלוט, האָט מיר געשטיקט אין האַלדז. איך האָב געהאַלטן אין איין שפּייען און אייזיק האָט אָנגעקוואַלן: — שפּיי אויס די גאַל פון זיך, מייק, וועסטו ווערן אַזאַ גוטער יאט ווי איך. ער האָט זיך צעלאַכט מיט אַ הילכיקן געלעכטער, מיר געקלאַפט איבער דער פלייצע און זיך געפרייט ווי אַ קינד.

אין צימער איז ער געזעסן אויפן צעבראַכענעם שטול און איך — אויף דער בעט. עס איז שוין געווען שפעט ביינאַכט. נאָר דאָס געשריי פון די קי האָט געריסן די נאַכט. אייזיק האָט גערעדט שטיל, אַ ביסל אומעטיקלעך וועגן זיין היים, וועגן זיינע קינדער־יאָרן. ער איז געבאָרן געוואָרן אויף דער איסט־סייד אין ניו יאָרק, אין אַ הויז אָן אַלטס, אָן אַפּגעלאָזנס, מיט אַ קאַרידאָר אָן פענצטער, מיט שטויב און שימל — ביז דערשטיקט צו ווערן. סאַמע אויבן אין חדרים, קליין און ענג, האָט ער זיינע טעג מיט חלומות אָנגעפילט.

— עס איז געווען אַן אומעטיק הויז, מייק, דער טאַטע — דערדריקט פון שווערער אַרבעט. די מאַמע — פאַראומערט פון דעם שטענדיקן קאַמף מיט דער נויט. ביי מיין וויגל האָב איך שוין געהערט טענער פון „שפּיינוועב, פון קינדער אָן ווינדעלעך, פון בייזע ווינטן וואָס ברויזן און שטערן“. די מאַמע, מיט פאַרשטיקטע טרערן אין די אויגן, מיט אַ לויטערדיק קול פלעגט זינגען:

„קינדערלעך האָב איך דאָך זיבן,

נאָר ניטאָ אויף קיין שטיקעלע ברויט...“

עס איז געווען דער אייביקער טרויער, וואָס קלעפט זיך ווי פעך צו דיין נשמה. מיר, יידן, זיינען אַ מאַדנע פּאַלק. ניטאָ ביי אונדז קיין מאָס. זיינען מיר פריילעך, לאַכן מיר אָן אַ שיער; זיינען מיר אומעטיק, מאַכן מיר וויינען שטיינער. אַזוי זיך געהאַדעוועט. ברידער, שוועסטער זיינען געבאָרן געוואָרן, געשטאַרבן. אַלץ איז דערשטיקט געוואָרן אין דעם טרויער פון די ענגע ווענט.

אַ סך זאַכן קען איך ניט פאַרגעסן, און איינע פון זיי איז דער טויט פון מיין שוועסטער. זי איז געווען אַלט אַ יאָר אַכט. זי האָט געהאַט אַזעלכע

שוואַרצע אויגן. דאָס פנים — לאַנג און בלייך. זי איז געווען אַזאָ פאַרזחלומט קינד. איך געדענק, אַז זי האָט ליב געהאַט שעהען־לאַנג זיצן פאַרטראַכט און קוקן דורכן פענצטער, אָדער זיצן און מאַלן בלומען, וועלכע זי האָט אין דער אמתן קיינמאַל ניט געזען. ווען זי איז קראַנק געוואָרן, האָט מען זיך ניט געאיילט רופן אַ דאָקטאָר. קיין געלט איז ניט געווען. ס'וועט פאַריבערגיין — האָט מען געטראַכט. און אַז מ'האַט שוין געבראַכט אַ דאָקטאָר, איז שוין געווען צו שפעט. זי איז געלעגן שטיל, ווי זי וואָלט אַנטשלאָפן געוואָרן פון מידקייט. איך בין אַנטלאָפן פון הויז. נאָר דער טויט איז געווען אין אַלע גאַסן. דער הימל — זוניק, דער איסט־ריווער — בלוי. נאָר פאַר מיינע אויגן האָבן זיך געוויקלט וויסטיקע קאַשמאַרן.

איך בין אַוועק פון דער היים ווען איך בין אַלט געווען אַ יאָר פופצן. צוערשט איז דער אומעט פון מיין היים מיר פאַרלאָפן מיין וועג. נאָר ביסלעכווייז איז העלער געוואָרן. דו זאָפסט אין זיך אַריין דעם געזאַנג פון וועג, די פרייד פון צעבליטע פעלדער; די בערג שטאַרקן דיין געמיט. דער ווינט מונטערט דיך. זיין שרייען איבער פעלדער פאַרוויגט דיך ניט אין טרויער, נאָר גיט דיר פליגלען. דו שפרייזט אַ זיכערער אין וועג און דו ווייסט, אַז דו וועסט ערגעץ דערגרייכן; און דאָרטן ביים סוף וועג, איז העל און פריידיק!

אייניק פאַרמאַכט די אויגן, ווי ער וואָלט געזען די זוניקייט פון ווייטן. זיינע ליפן שמייכלען און איך פיל אַ טייל פון זיין פרייד.

אייניק האָט געאַרבעט אין די סטאַק־יאַרדס. איך האָב קיין אַרבעט ניט געקענט קריגן און איך בין אַוועק קיין ניו־אָרלינס. איך האָב געאַרבעט אויף אַ שלעפֿ־שיפל און געפירט אַ הינטיש לעבן. עס איז געווען סוף אויגוסט. די ברעגן זיינען געווען פאַרפלייצט מיט באַוול פון די פעלדער אַרום דעם מיסיסיפי. די אַרבעט איז געווען שווער און אומדערטרעגלעך. די אַרבעטער זיינען געווען אומרואיק און מ'האַט געקענט דערוואַרטן אַ שטורעם יעדן טאָג.

אייק טאָג, ווען איך בין געווען פריי פון דער אַרבעט, גיי איך זיך אַרויס שלינג און שלאַנג איבער אידיבאַן פאַרק. ערשט, ווער קומט מיר אַנטקעגן? אייניק! דאָס איז פאַר מיר געווען אַזוי אומדערוואַרט, ווי ער וואָלט פון הימל אַרונטערגעפאַלן.

— העלאַ, מייק! — שמייכלט ער.

— העלאַ מיט דיין טאַטן, — ענטפער איך.

— פון וואָנען קומסטו אָן ?

— פון וויניפּעג. זיך געשלעפט מיטן דזשעפּערסאָן שאַסעי ביז אַהער. מיר גייען דורך טשאַרלס עספּלאַנאָדע עוועניו צו דער אַרעמער טייל פון שטאָט. מיר שלייכן זיך דורך שמאַלע, ענגע געסלעך און פינצטערע אַלייען. מיר קומען ניט ווייט פון פּאַרט. איך נעם אים פּאַרן אַרעם און מיר גייען אַריין דורך אַ הינטערשטער טיר צום פעטער פינקוס. עס באַגריסט אונדז די מיסעס פינקוס — אַ פייע יידישעכע פרוי מיט שיינע בלויע אויגן. איך שטעל פּאַר אייזיקן און דערצייל אים, אַז מיסעס פינקוס איז די בעסטע קעכין אין דער וועלט, אַז אירע צוויי טעכטער לייכטן ווי זיבן זונען. די אַלטע שמייכלט פּאַר פּאַרגעניגן. זי גרייט פּאַר אונדז אַ טיש מיט אַלדאָסגוטס. אַ ביסל שנאַפּס איז אויך דאָ. עס קומט אַריין אויך פינקוס. ער איז פּאַרשמירט, געאַרבעט אונדזאָי אין זיין דזשאַנק-יאַרד. ער שמייכלט גוטמוטיק. „מאַכט אַ שנעפּסל!“ — זאָגט ער צו אונדז אַ פּאַר גוטע ווערטער און גייט צוריק צו זיין אַרבעט. פון גאַס קומען אַריין די טעכטער. הילדע, די יינגערע, טאַנצט אַרום מיר, פרייט זיך מיט מיין קומען. עטל, די עלטערע, פּאַרהאַלט זיך רואיקער. צו אייזיקן שמייכלט זי צופרידן. זי בויגט זיך אַלע מאָל אָן, ווי זי וואַלט עפּעס געזוכט, וויגט זיך גראַציעז און שמייכלט מיט די בלויע אויגן.

מיר זיינען געזעסן אַ פּאַר שעה, זיך געזעגנט און צוגעזאָגט צו קומען זונטיק. הילדע האָט מיר שטילערהייט געזאָגט: „פּאַרגעס ניט ברענגען דיין פריינט, וועלן מיר קאַנען זיין אַ ביסל אַליין.“ איך דריק איר קליין הענטל און מיר גייען אַוועק.

מיר דערנענטערן זיך צום וואַטער. די ברעגן ביים טייך זיינען איצט העכער. עס הויבן און ציען זיך רויט-געפּאַרבטע סחורה-הייזער. פון דערווייטנס דערזען מיר דעם טייך, וואָס צעשניידט די שטאָט מיט דעם שאַרף פון שטאַל. עס איז שוין פּאַרנאַכט. די ברעגן צינדן זיך מיט ליכט, ווינקען איינער צום אַנדערן. טונקען זיך די עלעקטרישע ליכטער אינעם טייך און שיינען אַרויס מיט רויטן גלאַנץ.

עס איז טומלדיק איז פּאַרט. אַ סך אַרבעטער האָבן פּאַרענדיקט די אַרבעט און גייען אַהיים. אַנדערע קומען ערשט צו דער אַרבעט. אייזיק שווייגט, קוקט אַלעמען אָן מיט זיינע ליכטיקע אויגן, הערט זיך איין צו דעם

גערויש פון די שיפן און צום געשריי פון די אַרבעטער ביים ברעג. שווערע וועגענער געלאַדענע מיט שפיז, געפירט פון פראַצעדיקע פּערד, שלעפן זיך איבער די גאַסן. דאָס קלאַפן פון די פּערדס פּיס, קלאַפּט אויס דאָס ליד פון אַרבעט. שלעפֿ-שיפלעך רייסן דעם פאַרנאַכט מיט זייערע רעווערייען. אין די טרינק-הייזער ווערט לעבעדיקער. עס דערגרייכט שוין דער טומל אין גאַס. מיר גייען שווייגנדיקע. מיר דערגרייכן אַ פאַרלאָזן ווערהויז, זעצן זיך אַוועק אויף אַ צעבראַכענעם קאַסטן און אייזיק זאַגט :

— הער זיך איין, מייק, איך בין שוין ניט געווען אַ פאַר יאָר אין דעם פאַרט. דערצייל מיר, וואָס דאָ טוט זיך.

— איך ווייס פאַרוואָס דו ביסט געקומען אַהער, אייזיק. אַנדערע זיינען שוין געקומען פאַר דיר. זיי האָבן אויפגעפלאַקערט ווי אַ קעראַסין-לאַמפּ, איידער עס ווערט פאַרלאָשן. דערנאָך — פרעג די שמוציקע וואַסערן פון דעם טיך; פרעג די שטיינער, וועלכע האָבן זיך באַלעקט מיט זייער בלוט. גיי צו די גרויע ווענט פון געפענקעניש. דאָרטן וועסטו אויף די ווענט געפינען סימנים, אז זיי זיינען דאָ אַמאָל געווען. דער לעצטער איז געווען מעקראַאַט. געקומען אַהער פון פּריסקאַ. דאָ אויפגעפלאַצט, ווי אַ גראַנאַט. וואו איז ער איצט? איך ווייס ניט. דאָ האָבן זיי די גאַסן פאַרוואַנדלט אין רינשטאַקן פאַר גאַסן-פרויען. זיי האָבן אָנגעצונדן רויטע ליכט דאָ ביי די טירן. זיי פאַרזייען האָס צווישן בעגערס און ווייסע, צווישן איטאַליענער און רוסן — אַלץ דינט דאָ זייער צוועק! און ווען הונדערטער פאַבריקן צעשרייען זיך פאַרנאַכט נאָך דער אַרבעט, הער איך דעמאָלט דעם פּרייד-געשריי פון די הערשער פון לעבן — עס איז ווי זיי וואַלטן פּראַקלאַמירט איבער דער שטאָט זייער זיג איבער אַנדזו.

אייזיק איז געזעסן אַ פאַר מינוט אַ שווייגנדיקער. דערנאָך האָט ער אַרױפגעלייגט זיין האַנט אויף מיין אַקסל און געפרעגט: „ווי אַלט ביסטו, מייק?“ — „ניינצן יאָר.“ — איך, מייק, בין שוין פיר און דרייסיק. איך האָב אַ סך געלערנט אין די יאָרן, אַ סך פאַרגעסן. — ער האָט אַ ביסל זיך פאַרטראַכט. — דו האָסט געהערט, מייק, פון אַזאַ מין קליין באַשעפֿע-נישל וואָס מ'קען מיטן נאַקעטן אויג ניט זען, זיין נאַמען איז פּאַליפּ, האָסטו אַמאָל געהערט פון די קאַראַלן-אינדזלען?

— ניט געהערט, אייזיק.

— די אינדזלען געפינען זיך אין פאַסיפישן ים. זיי זיינען טראַפיש. דו

זעסט פאַר זיך שטילע, בלויז וואַסערן, אין וועלכע דער הימל טובלט זיך אָפּ. דו קריגסט דעם באַגריף פון אומענדלעכן אַקעאַן. עס וועט זיך קיינמאָל ניט ענדיקן, טראַכסטו. נאָר פּלוצים זעסטו אַן אינדזל אַרויסגעוואַקסן פון ים, און מײלן ווייטער נאָך איינער. אַזוי זײנען זײ צעשפּרייט איבער דעם פּאַסיפּישן אַקעאַן. איינמאָל, ווען איך האָב געאַרבעט אויף דער פּראַכט־שיף „עליזאַבעט“ און מיר האָבן דורכגעשניטן יענע וואַסערן, אויפן וועג קיין סינגאַפור, האָט מיר איינער פון די מאַטראַסן דערציילט די געשיכטע פון די אינדזלען.

די פּאַליפּן זײנען די בויער פון די אינדזלען. זײ ווערן געבאַרן אויפן גרונט פון ים, מערן זיך אין די ביליאָנען. זײער גאַנץ לעבן האָט איין ציל. צו קענען שטאַרבן אונטן און שפּעטער זאָלן אַנדערע קומען און שטאַרבן אויף זײערע קערפּערס. דער ים מיט זײנע מינעראַלן פּאַרשטיינערט זײ, מויערט זײ צוזאַמען, ווי אַ שטיק גראַניט. אַזוי דורך טויזנטער יאָרן, הונדערטער מיליאָנען פון זײער מין שטעלט מיט זיך פאַר יעדע ברעקל וואַקס. עס ווערט העכער און העכער, און אַז עס דערגרייכט דעם אויבער־פּלאַך פון ים און די זון לייכט אויף זײער גרויסן קבר, איז זײער אַרבעט פּאַרענדיקט, איז זײער ציל דערגרייכט.

און דעמאָלט, בײ אונדזער ברעג האָב איך, אייזיק, אויסגעחלומט מיין חלום: מיר דאַרפן זיך לערנען פון די פּאַליפּן צו שטאַרבן, כדי צו דערגרייכן די זון. מיר ליגן אויפן גרונט פון ים, עס איז פינצטער. מיר מוזן צעמענטירן דעם וועג מיט אונדזערע קערפּערס, כדי צו דערגרייכן ליכט! מיר וועלן בויען דאָס נייע לעבן, ווי די פּאַליפּן — די קאָראַלן־אינדזלען; און ווען מיר וועלן דערגרייכן דעם צוועק, וועט די אַרבעט זײן פּאַריבער. מיר וועלן רוען אינעם שיין פון זון־ליכט.

מיר זײנען אַרײן אין בערטיניס סאַלון. מיר זײנען פּאַרשלונגען גע־וואָרן פון רויך און טומל. אַלערליי לשונות האָבן זיך דאָ צונויפגעפּלאַכטן. אַלע ראַסן האָבן זיך דאָ אויסגעמישט. מיידלעך פון אַלע פעלקער זײנען דאָ געווען פּאַרטראַטן. אַ נעגער, דער שוואַרצסטער וואָס איך האָב אַמאָל געזען, מיט אַרעמס פון אַ רײז, מיט אַ גרויסן שניט איבער דער לינקער באַק, האָט געשפּילט אויף אַ גיטאַרע אין דערביי אונטערגעברומט אַ לידל. ווען ער האָט דערוען אייזיקן, האָט ער אַוועקגעלייגט די גיטאַרע, אַ פּאַטש געטאַן מיט די גרויסע הענט און האָט אויסגעשריען מיט פּרייד: „אַ דזשעז!

דאָס ביסטו, אייזיק?" ער האָט אים אַרומגעכאַפּט און זיך געדרייט מיט אים ווי אַ ווילד קינד. אַז ער איז אַביסל באַרואיקט געוואָרן, האָט אייזיק אים פאַר מיר פאַרגעשטעלט: „דאָס איז סינגאַפּור סעם, און דאָס, סעם, איז דזשו מייק". סעם האָט זיך געפרייט ווי אַ קינד: „אַ דזשעז, אייזיק, עס איז גוט אַזוי צו זען דיין הינטישע פעל". איך האָב זיי איבערגעלאָזט, איך האָב געמוזט גיין אַרבעטן. מיר האָבן אָפּגעמאַכט זיך צו טרעפן אין אַ פאַר טעג אַרום.

איך בין די עטלעכע טעג געווען שטאַרק פאַרנומען. מיר האָבן גע־אַרבעט אַכצן שעה אָן אַפּרו, און ווען איך בין פאַרטיק געוואָרן מיט דער אַרבעט, בין איך געווען מיד צו גיין זוכן אייזיקן. איך בין געלעגן ווי אַ טויט שטיק פלייש און אַפילו ניט געקענט חלומען.

איך בין אַוועק פון הויז פאַרנאַכט. געקומען צו בערטיניס סאַלון. עס האָט גערעגנט. אַ שווערער טומאַן האָט צוגעדעקט דעם פאַרט. דער געשריי פון די שיפן האָט געשניטן די לופט. מען האָט געקענט הערן דעם געטופ פון די פערד אויף דער בריק, דעם גער. יש פון די רעדער, נאָר געזען האָט מען גאַרניט. אַלץ איז געווען פאַרגאַסן מיט פינצטערניש. אין סאַלון האָט מיר די ליכט אַ בלענד געטאַן די אויגן. אַרום די טישן איז געווען לידיק, די מיידלעך האָבן זיך געלאַנגווייליקט. איך בין צוגעגאַנגען צו בערטינין מיט דער פראַגע: „וואו זיינען דאָס אַלע יאָטן?"

בערטיני האָט מיך אָנגעקוקט מיט זיינע אומרואיקע אויגן און דער־קלערט, אַז די פאַרט־אַרבעטער פאַרזאַמלען זיך ערגעץ, און אַז עס וועט קיין גוטס שוין ניט זיין.

— דער ייד מאַכט זיי משוגע, — זאָג איך דיר, — מ'דאַרף אים פאַר־טרייבן פון דאַנען.

איך האָב ניט געוואַרט אויף קיין ענטפער. איך בין געקראַכן דורך די כינצטערע גאַסן, איינגעאַטעמט די נאַסע לופט. איך בין געווען אומרואיק: „אייזיק טוט זאַכן צו שנעל", האָב איך געטראַכט.

ווען איך בין אָנגעקומען אין הויף פון דעם פוסטן פראַכט־הויז, איז די פאַרזאַמלונג שוין געווען פאַראיבער. נאָר גרופעס זיינען געשטאַנען אין יעדן ווינקל, גערעדט און זיך געהיצט. איך האָב געפונען אייזיקן צוזאַמען מיט סינגאַפּור סעמען. אייזיק האָט זיך דערפרייט, ווען ער האָט מיך דערזען.

ער איז געווען פיבערדיק. די אויגן — העלע, ליכטיקע. סעמס ציין האָבן געשימערירט קעגן פייער.

מיר זיינען געגאנגען צו מיר אין צימער. איך האָב געבראַכט וואורשט, ברויט און ביר. מיר זיינען געזעסן אַרום אַ קליין טישל. סעם און אייזיק האָבן גערעדט און איך האָב געשוויגן. אייזיק איז געווען זיכער, אַז אַ סטרייק וועט זיין דערפאַלגרייך. סעם האָט געטענהט, אַז מ'דאַרף נאָך צוואוואַרטן. נאָר ענדלעך האָט אים אייזיק איבערצייגט. אייזיק האָט אויך געזאָגט, אַז מ'דאַרף זען געווינען מעקראַטן, פון דער "יוניטעד פרוט קאָמפּאַני"־דאַקס. סעם האָט ניט געוואָלט. "איך געטרוי אים ניט", האָט ער געטענהט. "ער איז אַ לויז, אייזיק! מ'מעג גיכער געטרויען אַ שלאַנג איידער אים". אָבער אייזיק איז געווען איינגעשפּאַרט. ער האָט דערציילט, אַז ער האָט מיט מעקראַטן געאַרבעט אין פּריסקאַ און מ'קען זיך אויף אים פאַרלאָזן. אַזוי איז עס געבליבן, כאַטש סעם איז געווען אומצופרידן.

אַז זיי זיינען אַוועק, איז שוין געווען שפּעט. איך האָב אַ גאַנצע נאַכט ניט געקאַנט שלאָפן. אינדערפרי בין איך אַוועק צו דער אַרבעט. אין דרויסן איז שוין געווען אויסגעלייטערט. אַ מילדער ווינט האָט זיך געטראָגן פון וואַ־סער. ביים האַפן האָב איך געהערט גרופּעס אַרבעטער ריידן וועגן סטרייק. ווען איך בין געקומען צו מיין שלעפּ־שיף האָט מיר דער אויפזעער ניט גע־ענטפּערט אויף מיין באַגריסונג. איך האָב פאַרשטאַנען, אַז ס'איז דאָ עפעס ניט פריילעך. פאַרנאַכט האָט ער מיר דערלאָנגט די פּאַר גראַשן און מיר געזאָגט, אַז ער וויל מער מיין פנים ניט אַנקוקן. "אַלע יידן זיינען הינט!", האָט ער אויסגעשפּיגן, "גיי זאָג דיין חבר אייזיקן, אַז אַ הונט איז זיין טאַטע". איך האָב געזען רויט פאַר די אויגן. מיינע הענט האָבן פיבער־דיק זיך אַ ריס געטאַן און מיינע פויסטן האָבן געטראָפן אין זיין פלישיקן פנים. איך האָב אַ שפיי געטאַן, בין אַרונטער פון שיפל און אַוועק זוכן אייזיקן.

איך האָב אייזיקן אין ערגעץ ניט געפונען. סינגאַפור סעם איז נאָך געווען ביי דער אַרבעט און איך בין געווען אַנגעלאָדן מיט בייזקייט ווי אַ וואַלף. איך בין אַוועק אין שטאַט, זיך געדרייט אין די ענגע גאַסן. כּמורנע זיינען געשטאַנען די אַלטע היזער. פון אַלע זייטן האָבן זיך קלויסטערס צעקלונגען, און פון אומעטום האָט געווייעט מיט פינצטערניש. איך בין אַוועק אין יידישן קוואַרטאַל. די היזער קליינע, אַפּגעלאָזענע, טוליען זיך,

ווי שאף איינע צו די אַנדערע. איך בין אַריין צו פינקסן אין הויז. צו מיין מזל איז הילדע דאָ געווען אַליין. איך האָב זיך דערפרייט ווי אַ קינד. איך האַלט איר קליין הענטל אין מיינער. זי רייסט זיך, זי מוז צוגרייטן עפעס עסן פאַר מיר. איך דערקלער איר, אַז איך בין ניט הונגעריק. איך וויל זיך בעסער אַ ביסל אַרומדרייען אין פאַרק. מיר גייען דורך די פאַרלאַזטע אַלייען פון סיטי פאַרק. עס ווערט קיל. הילדע דריקט זיך צו מיר, שמייכלט מיט אירע קליינע אויגן. כ'פאַרגעס אינגאַנצן אַן מיין פריערדיקער אומרו. נאָר פלוצים טוט הילדע אַ פרעג וועגן אייזיקן און איך ווער זייער אומ-געדולדיק. איך פיל, אַז איך מוז אים באַלד זען! איך פיר הילדען אַפ אַהיים, זעגן זיך שנעל און לאָז זיך לויפן צום פאַרט.

אייזיק איז ניטאָ. איך טרעף סעמען אין סאַלון. ער איז אומרו: איך אפשר האָב איך געזען אייזיקן? איך שאַקל מיטן קאָפּ אויף ניין. „קום אין דרויסן“, זאָגט ער. „הער זיך איין, מייק. עפעס האָט פאַסירט מיט אייזיקן? איך געטרוי ניט מעקראַטן! אייזיק האָט מיר ניט געפאַלגט און האָט גע-דריקט די שלאַנג צו זיין האַרצן!“

— אַבער, וואָס האָט געקענט פאַסירן? — פרעג איך.

— איך ווייס ניט, מייק. אויב אַבער עפעס האָט געטראָפּן מיט אייזיקן,

וועט מעקראַט טייער באַצאָלן!

עס איז געווען זונטיק פרי, ווען דער טייד האָט אַרויסגעוואַרפּן אייזיקס קערפּער. זיין פנים איז געווען צעהרגעט. ער האָט געהאַט עטלעכע וואונדן אין קאָפּ. סינגאַפור סעם האָט אים געטראָגן אין זיינע לאַנגע אַרעמס, ווי אַ קליין קינד. זיינע אויגן האָבן זייער העלקייט פאַרלאָרן. די אַרבעטער זיינען געשטאַנען אין גרופּעס, פינצטערע, שווייגנדיקע. דערנאָך זיינען זיי מיט זייערע שווערע טריט אונטן נאָכגעגאַנגען. עס איז געווען אַ שטילע פּראָצעסיע פון שווערע פיס און געבייגטע רוקנס. טויזנטער זיינען נאָכ-געגאַנגען. ביי די „פירס“ פון דער „יוניטעד פרוט קאָמפּאַני“ זיינען געשטאַנען וועכטער מיט געלאַדענע ביקסן. ווי אַ ווינט האָט די מאַסע אַ ברום געטאַן. סעם האָט אויפגעהויבן אייזיקס קערפּער אין דער הויך. ער איז געגאַנגען אין פאַרויס צו די טויערן, וואו די וועכטער זיינען געשטאַנען. די וועכטער האָבן אַנגעשטעלט די ביקסן, נאָר סעם האָט געשפאַנט פאַרויס, ווי אַ ליכטיקער זייל אין דער פינצטערניש.

ס'האַט זיך דעהערט אַ קנאַל פון ביקסן. די מאַסע האָט אַ ברום

געטאָן, האָט זיך אַ טראַג געטאָן, ווי אַ שטורעם איבער אַ ליידיקן פעלד. אלע גרענעצן זיינען אָפּגעמעקט געוואָרן אין דער רגע. ווי זאָנגען צע־שפּרייט אין פעלד האָבן די אַרבעטער זיך צעשפּרייט אַרום די ריזיקע געביידעס. ווי פון אַ ריזיקער כּוואַליע זיינען די וועכטער אָפּגעשוויינקט געוואָרן. די קירכן האָבן אָנגעהויבן קלינגען, נאָר די גלעקער זיינען פּאַרטויבט געוואָרן פון דעם געשריי פון די מאַסן. פון אַ געביידע האָט אַ געדיכטער רויך זיך אַרויסגעוויקלט. דערנאָך האָבן פּלאַמיקע צונגען זיך דורך פענצטער דורכגעריסן. אַ פייער־טאַנץ האָט געוואַלט פּאַרבליענדן די זון! איך בין אַרומגעלאָפּן מיט בלוט־פּאַרגאָסענע אויגן און געריסן אַלץ וואָס איז נאָר געקומען אין מיין וועג. איך בין געווען ווילד און אַליין ניט געוואוסט, וואָס איך טו און וואו איך געפין זיך. אַ שווערע האַנט האָט מיך אַטגעכאַפּט. איך האָב געשריען און זיך געווערט. נאָר באלד בין איך אַוועקגעפאַלן הילפּלאָז צו דער ערד.

אַז איך האָב געפּנט די אויגן, האָב איך דערהערט אַ געזאַנג. סינגאַפּור סעם איז געשטאַנען לעבן מיר און געשפּילט אויף דער גיטאַרע. ער האָט אַ שמייכל געטאָן צו מיר מיט זיינע ווייסע ציין און די אויגן האָבן געלאַכט מיט דער פּרייד פון אַ גרויס קינד. ער האָט אָנגענומען מיין האַנט.

— איך מוז אַוועק פון דאַנען, מייק, אויף אַ שטיקל צייט, אויב דו ווילסט, קום מיט.

— וואָס האָט פּאַסירט, סעם?

— גאַרניט, מייק, אַ גרויס פייער האָט זיך צעפּלאַקערט ביים פּאַרט. איצט איז דאָס פייער אויסגעלאָשן, נאָר אין דעם אַש גליען פּונקען און פון די פּונקען וועלן צוריק ווערן פּלאַמען. און אַט דעם פייער וועט מען ניט קענען פּאַרלעשן.

ער האָט שטאַרק געדריקט מיין האַנט.

— מעקראַטן האָט מען געפונען אַ טויטן ביים פייער. אימיצער האָט אים איבערגעבראַכן דעם נאַקן.

— ווען גייען מיר? — האָב איך געפּרעגט שטיל.

— פּאַרטאַג, איידער די זון וועט אויפשיינען. מיר גייען קיין פּריסקאַ.

פּאַרטאַג האָבן מיר, דורך געדרייטע הינטער־וועגן, פּאַרלאָזן ניו־אַרלינס.

ע 5 נ ט

אזא טומל אין שאַפּ איז שוין לאַנג ניט געווען. קיין סך אַרבעט האָט מען שוין דעם טאָג ניט געמאַכט. דער פאַרמאַן, אַ קורצער מיט אַ קיילעכ־דיק בייכל, איז געווען בייז: „מען דאַרף שיקן „אַרדערס“, האָט ער גע־בורטשעט.

פאַרוואָס אזא טומל? זאָל איך אַזוי וויסן פון אַ בייזער וועטשערע!
רעזניק איז אַן אַלטער בחור. באַלד אין די פּופּציקער, אַ הויכער, אַ דאַרער מיט אַ שפיציקער נאָז און דינע ליפּן; די האָר פאַרקעמט אויף אַדוויף ווי צוגעקלעפט צום קאַפּ. האָט מען געהערט, אַז ער וועט חתונה האָבן.
עטל די פינישערין פלעגט מיט איר קוויטשיק שטימעלע אויסזינגען:
„הויך און דאַר, און שמעקט מיט נאַר.“ אמת, מען האָט געזאָגט אין שאַפּ אַז זי ווערט צעפּוקעט פאַר קנאה. אַליין אַ מיידל אין די יאָרן, מיט אַ היפשער בראַדעווקע אויף דער נאָז, גרויס ווי אַ פיפּערנאָטער, — זאָגט מען, אַז זי אַליין האָט געהאַפּט צו כאַפּן די מציאה, אָבער עס האָט זיך אַנדערש אויסגעלאָזט.

אַלע אין שאַפּ האָבן פיינט געהאַט רעזניקן. זיי האָבן אים פיינט געהאַט פאַר אַ סך זאַכן: ערשטנס, איז ער דער שנעלסטער אַפּערייטאַר אין שאַפּ. יאָ פרייזן, ניט פרייזן — מען האַקט האַלץ פאַלן שפּענער, מען מאַכט פאַרטיק און אַ סך — פלעגט ער זאָגן. — מען גיט זיך אַ שאַקל און מען רעדט ווינציקער...

צווייטנס, איז ער אַנגעשטאַפּט מיט געלט. ניט קיין קינד, ניט קיין רינד, עסן עסט ער בלוז אַ ציבעלע־פלעצל מיט קאווע פאַר דינער. דערזו איז ער אַ נאַר. ווען ער האָט אַ ביסעלע מער שכל, פלעגן די אַרבעטער זאָגן, וואָלט ער געווען אַ פּערד: אַדער ער שווייגט און זאָגט ניט קיין וואָרט, אַדער ער רעדט און זאָגט וואָס מען דאַרף ניט.

דריטנס — „וואָט די העל!“ מען מוז דאָך עמעצן פיינט האָבן!

אַבער אַ נאַר, אַ נאַר, און שאַקלט זיך. גייט רעזניק־פּערד און פּאַנגט זיך אָן מיט דער שנעלסטער און שענסטער מיידל פון שאַפּ. אמת טאַקע, אַז די מיידל איז אַ ווייבל, זיך געגט מיט איר מאַן; צווייטנס, איז זי ניט קיין יידישע (איטשקע דער פּרעסער זאַגט: רעזניק וועט האָבן אַ ווייב און אַ שיקסע — צוויי אינאיינעם, געהרגעט זאָל ער ווערן!) אַבער ווער, איך בעט אייך, האָט זיך געריכט, אַז די גריכישע שיקסע וועט זיך פאַרליבן אין אַזאַ פּערד?

אַבער עס איז געשען. דאָס גריכישע ווייבל האָט זיך פאַרליבט אין רעזניק און גאָט ווייס פאַרוואָס? העלען איז געווען הויך און שיין, מיט אַ פיגור ווי אַ סאַסנע. אַ לייטיש מיידל און קלוג ווי אַ ציגיינערקע. אַלט געווען איז זי אינגאַנצן צוויי־דריי און צוואַנציק יאָר. און רעזניק האָט געקענט זיין איר טאַטע. אַבער, אַז גאָט וויל שיסט אַ בעזים. ווער קען פאַרשטיין זיינע וועגן?...

אין אַנהויב האָבן די אַרבעטער געטריבן שפּאַס. הענעך דער אפּע־רייטאַר מיט זיין פיפּיקן געלעכטער פּלעגט זיך איבערווינקען און אַ זאַג טאָן: „זע נאַר ווי דער יאָלד קוועלט אָן! ער מיינט דאָך ערנסט, אַז די שיקסע איז פאַרליבט אין אים. אַ בראַך צו זיינע יאָרן. ער קען דאָך זיין איר זיידע.“

אויף דעם, פּלעגט אַלטער דער אפּערייטאַר צוברוטשען: „דאַרף מען האָבן שכל?... איך דאַרף זיך מוטשען מיט אַן אַלטער כאַלערע, און ער וועט האָבן אַ שיקסע אין בעט.“

„זאָל שוין זיין גענוג“, פּלעגט פּיליפּ דער אפּערייטאַר זאָגן. „וואָס איז עס אייערע געשעפטן! יעדער מענטש דאַרף אין זינען האָבן זיין אייגן לעבן.“

„גיי אין שול פּריידיקן!“ האָט דזשייקל אַ ברום געטאָן. „וואָס איז דער מער, דו וואַלסט ניט געוואַלט האָבן דיינע שייך אונטער איר בעט?... האַ — מען קען אייך, מיסטער פּיליפּס!...“

אַזוי איז עס אָנגעגאַנגען פאַר לאַנגע וואַכן. רעזניק האָט זיך געפּילט אומבאַקוועם. ער האָט געדאַנקט גאָט, וואָס העלען פאַרשטייט ניט וואָס זיי ריידן. ער האָט געהערט און געשוויגן. פאַרגראָבן דעם קאַפּ אין דער מאַשין און ניט געקוקט אויף קיינעם. ער האָט נאַר געטראַכט פאַרוואָס קומט דאָס אים אַזוי באַליידיקט צו ווערן, וואָס האָט ער אַזוינס געטאָן?... ביי

וועמען האָט ער עפעס צוגענומען? ... זיין גאַנץ לעבן אַרבעט ער מיט שווייס פון זיין שטערן, קיינעם ניט באַרויבט, קיינעם ניט ווי געטאָן, אַזוי פיל יאָרן מיט זיי אין שאַפּ! אַזוי פיל ווייטיקן געהאַט און געבליבן אַ פּרעמדער.

* * *

רעזניק האָט אַ פּול האַרץ און קען ניט ריידן. עפעס פאַרשטיקט אים אין האַלדן, און דאָס האַרץ הויבט אָן שלאָגן אַזוי שטאַרק, אַז ער זעט-שרעקט זיך. וואָס האָבן זיי צו אים? ... וואָס ווילן זיי פון זיין לעבן? ... וואָס ווייסן זיי פון אים? ווער איז ער, וואָס איז ער, צו קלוג אָדער צו נאַריש, ווי קענען זיי דאָס וויסן, אַז אַן אייזערנע וואַנט שטייט צווישן אים און די מענטשן פון שאַפּ, איז זיין בלוט קיין בלוט ניט? איז זיין פלייש ניט געמאַכט פון דעם זעלבן שטאַף? איז זיין צער און פיין אַנדערש? ...

די וועלט האָט ער דערזען אין אַן אַרעם געקאַכט שטיבל. די סאַסנע בוימער אַרום הייז האָבן זיך געוויגט פון די גרויסע ווינטערדיקע ווינטן, וואָס האָבן געבלאַזן יענע טעג. די מאַמע האָט אים געוואַרעמט מיט איר ברוסט, און דער טאַטע האָט געקליבן האַלץ פאַר דער הרובע. ס'האַט אפשר געשנייט די נאַכט — דער ווינט האָט געמוזט פיפּן אין קוימען און געוואַיעט ווי די וועלף אין וואַלד.

רעזניק האָט זיך כמעט פאַרגעסן, אַז ער איז אין שאַפּ. ניט געהערט דעם רויש פון די מאַשינען. ער האָט זיך אויפגעכאַפט ווי פון אַ חלום. האָט אויפגעהויבן די אויגן פון זיין מאַשין און זיין בליק האָט געוואַנדערט איבערן שאַפּ. מאַרגן וועט ער דאָ ניט זיין. אַ גאַנצן חודש וועט ער מיט העלען אַוועקשטיין פון די מאַשינען; זיי וועלן אַרומוואַנדערן אויף גאַטס גרויסער וועלט, ער וועט מער ניט זיין אַליין מיט זיין אומעט און מיט זיין פרייד, ער וועט האָבן מיט וועמען זיך צו טיילן. אַ גרויס ליכט שיינט אויף אין זיין האַרץ — אַ ליכט, וואָס ער האָט שוין לאַנג ניט געפילט. רעזניק פילט אויך אַ שרעק פאַרן מאַרגן... זאָל גאָט געבן, אַז ער זאָל קענען העלענען מאַכן גליקלעך! זי איז נאָך אַזוי יונג, אַזוי יונג.

* * *

אין רעזניקס געדאַנקען טויכן ווידער אויף בילדער פון זיינע קינד-דער-יאָרן. נאָך אַ מאָל ווערט דער שאַפּ פאַרשוואַונדן, כאַטש די הענט באַוועגן זיך אויטאָמאַטיש אָן זיין ווילן. אַזוי איז געווען, אַזוי איז געווען. ער געדענקט די מאַמע, אַ הויכע און דאַרע יידענע, מיט אַ ברייטן

שמייכל. דעם קאליר פון אירע האָר האָט ער קיינמאָל נישט געוואוסט, זי האָט אַלעמאָל געטראָגן אַ שייטל אויפן קאָפּ. נאָר אירע אויגן זיינען געווען בלויע, קינדערשע און ליכטיקע. אין איר געזיכט איז געווען איינ-געקריצט טיפער צער, ווייל פון אַלע קינדער איז יאָנקל אַליין געבליבן. די אַנדערע פיר האָבן זיך אומגעקערט צו גאָט. דעם טאָטן האָט זי ליב געהאַט און אים פאַרגעטערט. ער געדענקט ווי איר געזיכט פלעגט אויפ-לויכטן ווען זי פלעגט קוקן אויף אים דורך אַ ווינקל פון אויג.

דער טאָטע איז געווען אַ גרויסער שוויגער. אַ הויכער ייד מיט אַ לויטער בלינד געזיכט, מיט טיפע טונקעלע אויגן. רעזניק האָט אַלע מאָל געהאַט דאָס געפיל, אַז דער טאָטע איז אַ גאָסט אויף דער וועלט, אַז באלד וועט ער פאַרשווינדן אין די ווייטקייטן, וואו זיינע אויגן האָבן אַלע מאָל געקוקט. ער איז געווען אַן אומרואיקער מענטש. קיינמאָל נישט געקענט זיצן אויף איין פלאַץ, אַלע מאָל געגאַנגען אַהין און אַהער, ווי ער וואַלט לויפן פון זיך אַליין.

רעזניק וואָכט ווידעראַמאָל אויף צו דער ווירקלעכקייט פון שאַפּ. עס רוישן די מאַשינען מיט אַן אַנדער געזאַנג היינטיקן טאָג. אים דוכט זיך, אַז בלויז ער אַליין קען פאַרשטיין זייערע קלאַנגען. אַמאָל זיינען זיי ביין, אַמאָל פריידיק, זיי אַטעמען איין די שטימונג פון שאַפּ און זינגען דאָס אויס. ער הערט די שנייד-מאַשין זשומען, די פּרעס-אייזנס קלאַפן ווי פּויקן. זיי אַלע צוזאַמען, ווי פאַרשידענע אינסטרומענטן שאַפּן איין גרויסע סימפאָניע. די זון שטראַמט אַריין דורך די קויטיקע פענצטער און וועבט אוואַרן אויף די ווענט.

יאַ אזוי איז געווען. מיט יאָנקל רעזניקס געבורט האָט זיך די וועלט נישט איבערגעקערט. עס איז געווען טאָג און נאַכט ווי אַלע מאָל. די בוימער האָבן געבליט און פאַרבליט. עס איז געווען הימל און ערד, און די בערג פון דערווייטן האָבן געלייערט איבער זייער הייזל ווי אַלע מאָל. נאָר פאַר זיין מאַמען איז ער געווען אַ פרייד. „זאַל נאָר דער אויבערשטער אים נישט אַוועקנעמען פון מיר ווי די אַנדערע. כאַטש איינער זאַל בלייבן, גאַטעניו!“ אַ סך מאָל האָט זי באַנעצט זיין פּנימל מיט טרערן. ער האָט נישט פאַרשטאַנען וואָס זי וויינט. נישט געוואוסט, אַז פיר קינדער פאַר אים האָבן זיך אומגעקערט צו זייער באַשאַפּער. און דער טאָטע, אַ שטומער, פלעגט זיך שטילערהייט אַרויסרייסן פון הויז.

א שאפ, גרויע ווענט. מענער, פרויען וויגן זיך ווי שאַטנס ביי די מאַשינען. רעזניק פֿרובירט זיך דערמאַנען וואו ער איז אין דער וועלט, אָבער ער קען ניט. געזיכטער — קערפערס וויגן זיך הין און צוריק. אים דוכט, אז אַלע זיינען צוגעקייטלט צו די מאַשינען. זיי ווילן זיך באַפֿרייען און קענען ניט. שנעלער! שנעלער! „אַרדערס“ דאַרפן אַרויסגעשיקט ווערן! נאָך אַ דריי, נאָך אַ שטופּ! האָ! האָ! — גוט אַזוי! מאַכט פֿאַרטיק.

* * *

רעזניק האָט געמוזט זיין דריי יאָר אַלט ווען דאָס האָט פֿאַסירט. ער געדענקט זיך אין אַ מיטן נאַכט איינגעקלאַמערט אין זיין מאַמעס אַרעמס אַנטלויפֿנדיק פֿון הויז. וואו דער טאַטע איז געווען, געדענקט ער ניט. רויטע צונגען האָבן זיך געריסן צום הימל. דאָס גאַנצע שטעטל האָט געברענט. רויך און פייער האָט זיך געשפּרייט מיט דער שנעלקייט פֿון אַ שטורעמווינט געשרייען און געוויינען. אידן לויפֿן צעטומלטע הין און צוריק. די ווייבער רייסן זיך די האָר פֿון קאַפּ! די אַלטע ערד איז גע־וואָרן שוואַרץ און נאַקעט, און קיין הויז איז מער ניט געווען.

פֿאַרוואָס דערמאַנט ער זיך וועגן דעם גראַד איצט? ... ער ווייסט ניט. ווידער דער שאַפּ, ווידער דער רויש פֿון די מאַשינען. קעגנאיבער אים זיצט מאַניע — אַ קליינע, אויסגעדאַרטע פֿרוי מיט טויטע פֿאַרלאַשענע אויגן, מיט אויסגעטריקנטע, אויסגעדאַרטע ברוסטן, מיט אַרעמס דינע ווי שפּענדלעך. אירע אויגן אַלע מאַל פֿייכט און פֿאַרגלעזערט. ווער איז זי? ... וואָס איז זי.. געבוירן געוואָרן, זיך אויפֿגעהאַדעוועט, און וואָס? באַלד וועט זי אויף אייביק פֿאַרמאַכן אירע אויגן פֿון מידקייט. אַזאָ לעבן, נעבעך! זיי וואוינען שוין אין אַן אַנדער דירה. דאָס הויז איז נאַענטער צום שטעטל. קאַשטאַן־בוימער וואַקסן אַרום. אָבער די בערג זעט מען מער ניט. דער באַדן איז פֿלאַך און ענדיקט זיך אין אַ זומפּ. דער טאַטע האַנדלט און וואַנדלט. גאָט גיט וואָס באַשערט און אַזוי דאַרף זיין. די מאַמע קרענקט אונטער ביסלעכווייז, גייט אַרום מיט אַנטצונדענע אויגן און דער טאַטע שווייגט נאָך מער. ווען רעזניק איז געווען אַכט יאָר, איז די מאַמע געשטאַרבן.

דאָס בילד פֿאַרשווינדט. ווידער דער שאַפּ. אַרבעטער ריידן, מען ווינקט זיך איבער: „קוק אויף דעם יונגמאַנטשיק! אַ בראַך אין זיינע ביינער!“ — שיפעט איינער מיט גאַל. די איבעריקע לאַכן הויך אויפֿן

קול. ראָזע, די דרייפּערין, בייזערט זיך אויף זיי און דרייט זיך אַוועק מיט פאַרדראָס. די אַרבעטער לאַכן און דערציילן זיך פעפּערדיקע וויצן. אַ דאַנק גאַט וואָס העלען איז שוין מער אין שאַפּ ניטאָ. ער וועט ענדיקן די אַרבעט, צוזאַמענקלייבן די „טולס“ און פאַרלאָזן דעם שאַפּ. ער פרובירט זיך גוט צוהערן צו דער שרעק — טאַמער וועט זיך ניט אויסאַרבעטן — וואָס וואַקסט אין זיין האַרצן... ער איז שוין אַכט-און-פּערציק יאָר אַלט. העלען אַזאַ יונגע און שיינע! וואָס קען ער איר געבן?... אַט די געדאַנקען מוטשען אים שוין עטלעכע וואָכן. און איצט, ווען די צייט איז שוין געקומען, פילט ער, ווי אַ גרויסע פּאַניק וואַלט אים אַרומגעכאַפּט. יאָ, אַזוי איז געווען, ניטאָ קיין מאַמע. דער טאַטע — הילפּלאָז און אַליין. זיינע אויגן — אַריינגעזונקען טיף אין קאַפּ; די באַקן בלייכער, די ליפּן בלוטלאָז. שטייט ער שטענדיק לאַנג ביים פענצטער און קוקט אַרויס אין דעם דרויסן, די געשעפטן שטאַרבן אָפּ, הונגער ווערט אָן אַפּטער גאַסט. דאָס הויז איז שמוציק, די ווענט פייכט, שטיקלעך קאַלעך פּאַלן פון דער סטעליע, אַפילו די טיר סקריפעט אַזוי מוראדיק יעדעס מאָל ווען מען עפנט איר.

ווינטער. ווינטן בלאָזן. דער טאַטע ליגט אָן כוחות אין בעט מיט פאַרמאַכטע אויגן. אַ קליין קעראַסין לעמפל ברענט טונקל און די שאַטנס שפּרייטן זיך אויף די ווענט. שכנים קומען אַריין, שושקען זיך די ווייבער קרעכצן און ווישן די אויגן. אין עלטער פון צען יאָר ווערט רעזניק אַ קיילעכדיקער יתום.

* * *

אייזיק, דער אַפּערייטאַר, אַ ייד מיט אַ קיילעכדיק בערדל, מיט גרויע וואַרעמע אויגן, זינגט עפעס שטילערהייט. רעזניק געדענקט ווען אייזיקס ווייב איז געשטאַרבן און איבערגעלאָזט אים מיט צוויי קליינע קינדער. ער האָט נאָך אַ מאָל חתונה געהאַט, אַבער עס גייט ניט אַזוי גוט. די נייע ווייב איז שלעכט צו די קינדער און אייזיק עסט זיך זיין האַרץ אויף. גאַט, וואָס פאַר אַן אומגליקלעכע וועלט דאָס איז!

* * *

רעזניק וואַלט וואָס גיכער אַנטלאָפּן וואו די פיס וועלן אים טראָגן. דער שאַפּ און די מענטשן דריקן ציוניף זיין האַרץ ווי מיט אייזערנע פינגער. אַבער די שרעק לאָזט ניט נאָך. עס וואַקסט אין אים און ווי אַ הונגער

גריזשעט עס זיינע ביינער. דער מאָרגן איז אַזוי אומזיכער און גאָט ווייס וואָס עס וועט זיין! זיין גאַנץ לעבן איז געווען אַ דורכפאַל. ווי אַזוי זשע וועט עס איצט זיין אַנדערש?... וואָס פאַר אַ רעכט האָט ער צו פאַרפלאַנטערן העלען אין זיין אומגליקלעכן לעבן?

אַ מומע האָט אים געגעבן אַ היים. ער וועט עס איר קיינמאָל ניט פאַרגעסן. דאָס לעצטע ביסן ברויט האָט זי זיך געטיילט מיט אים. אַ קליינע, אויסגעדאַרטע פרוי, קוים געלעבט. געאַרבעט טאָג און נאַכט, ברויט גע- באַקן פאַר די רייכע פון שטעטל. דער מאַן איז געוועסן אין בית-המדרש און געלערנט טאָג און נאַכט. זיי האָבן געהאַט איין קינד, אַ מיידעלע, מיט גרויסע אויגן, זייער אַ קרענקלעכע. פלעגט זי הוסטן און שפייען מיט בלוט. די מומע פלעגט אויף איר קוקן מיט שרעק און זיך באַגיסן מיט טרערן.

רעזניקס לעבן איז געווען גרוי, אַן פרייד, די לאַנדסלייט האָבן צוואַ- מענגעקליבן גראַשנס און אים געשיקט אין אַמעריקע. זייער פיין פון זיי. זאָל גאָט נאָך זיי באַצאָלן פאַר זייערע גוטע הערצער. דריי, מאַשין, דריי זיך! שאַפּ נאָך שאַפּ. גרויע ווענט מיט שטויביקע פענצטער, אומעט און עלנט.

* * *

קיינער ווייס ניט, אַז רעזניק איז ניט קיין אַלטער בחור. דאָס איז געווען מיט פיל יאָרן צוריק. ער איז דעמאָלט אַלט געווען אַ יאָר דריי-און- צוואַנציק. ער האָט באַגעגנט פריידעלען אין שאַפּ. זי איז געווען אַזאַ פריילעכע, אַ לאַכנדיקע, אַ שיינענדיקע. געווען פול מיט לעבן. געוועסן אַ מאַשין לעבן אַ מאַשין. זי האָט אַלע מאָל זיך געוויצלט און געמאַכט שפּאַס פון אים און ער איז געווען אַזאַ ערנסטער, אַ שווייגנדיקער, און אַלע מאָל געטראַכט. זי פלעגט שפּאַסיק אים רופן „גרויסער פילאָזאָף!“ זיי האָבן חתונה געהאַט און ער איז געווען אַזוי גליקלעך. אַבער עס האָט ניט לאַנג אָנגעהאַלטן: זייער לעבן איז געווען פינצטער ווי די נאַכט. וואָס ער האָט ניט געטאָן, איז געווען ניט גוט. ביז איין טאָג איז ער געקומען אַהיים און געפונען דאָס הויז לידיק. אַ פאַר יאָר שפעטער איז זי געשטאַרבן. רעזניק האָט זי קיינמאָל ניט פאַרגעסן. אין זיין האַרצן האָט ער געטראָגן אַ ווייטיק אַ לאַנגע צייט.

נאָך פריידלס טויט איז ער אַרומגעגאַנגען ווי אַ גערירטער פון זינען.

ניט געוואוסט וואָס צו טאָן מיט זיך. שלאָפֿן ניט געקענט, ניט געקענט גע-
פינען פֿאַר זיך קיין אָרט. פֿונקט ווי זי וואָלט אים קיינמאָל ניט פֿאַרלאָזן,
ווי עס וואָלט קיינמאָל גאַרניט פֿאַסירט. זיין פֿריידל איז געשטאַרבן און
עס איז פֿאַרשוואַנדן די פֿרייד פֿון זיין האַרץ.

דערנאָך זיינען געקומען אַ סך איינזאַמע יאָרן מיט זיך אַליין. דעם
אַפֿאַרטמענט האָט ער ניט אויפֿגעגעבן. ער פֿלעגט אַרומבלאַנדזשען פֿון
אייך צימער אין אַנדערן און זיך ניט געקענט געפינען קיין אָרט. אַ סך
מאָל האָט ער זיך געוואונטשן דעם טויט — אָבער דער טויט איז ניט
געקומען. און דאָס לעבן האָט זיך געצויגן ווי פֿון פֿעד ביז ער האָט
באַגענגט גיטעלעך.

* * *

רעזניק הערט אימיצן קרעכצן און ער הויבט אויף דעם קאַפּ און זוכט
מיט די אויגן — יאָ, עס איז מאַלקע — נאָר זי קרעכצט אויף איר
ביטער לעבן. זי איז שוין אין די זעכציקער, אָבער קוקט אויס עלטער.
זי האָט פֿאַרשוואַלענע, וואָסערדיקע אויגן און בלוטלאָזע ליפֿן. זי פֿאַרבט
אירע האַר און זיי קוקן אויס אָפֿגעקראַכן, אָפֿגעניצעוועט ווי זי אַליין. געווען
אַמאָל אַ ייִדישע אינטעליגענטקע, שטודירט און געהאַט אַ סך טרוימען
וועלכע זיינען צעריבן געוואָרן ווי איר לעבן. געווען שטאַלץ, איבערקלייבע-
ריש און איז געבליבן אַליין. איצט קרעכצט זי און אירע הענט ציטערן און
זי שרעקט זיך פֿאַר דעם מאַרגן, פֿאַר דער עלטער און פֿאַר איר עלנט לעבן.

* * *

גיטל האָט זיך אָנגעהאַנגען אָן אים. געשלאָפֿן מיט אים,
אָבער ניט געוואָלט ווערן זיין ווייב. חתונה — דאָס ניט!
זי איז ניט פֿון די פֿרויען, וועלכע וועלן זיך אָנטאָן אַ שטיין אויפֿן האַלדז,
און אייביק זיין צוגעבונדן צו איין מאַן. ניט זי! זי וויל ניט זיין קיין
קעכין אויף צוגרייטן וועטשערע פֿאַרן מאַן ווען ער וועט צוריקקומען
פֿון דער אַרבעט. אַזוי לעבן איז אַלרייט. פֿאַר מאַרגן זאָל גאָט זאָרגן!
גיטל גייט און קומט ווען זי וויל. האָט דעם שליסל פֿון הויז און
ער וויסט קיינמאָל ניט ווען ער וועט זי געפינען אין בעט. אירע
שוואַרצע אויגן זיינען לאַכנדיקע, אירע ליפֿן פֿולע, שמייכלען מיט שפּאַס.
איר מויל פֿאַרמאַכט זיך ניט. עס שטראַמט פֿון איר מיט פֿעפֿערדיקע
וויצן, אַז אַן „אפֿערייטאַר“ וואָלט אָפֿילו רויט געוואָרן. אירע פֿלינקע

הענט רייצן זיך מיט אים און ער ווערט פארברענט. עס איז געווען אזוי גוט צו קומען אהיים אזוי שפעט ביינאכט און זי געפינען א באַרוועסע אַרומשפּאַנען אין הויז, אַדער ליגן אין בעט מיט פאַרמאַכטע אויגן און זיך צוהערן צו דער מוזיק פון פּאַנאַגראַף. אַבער דאָס האָט אויך ניט געדויערט לאַנג. זי איז אַוועק און איז קיינמאַל ניט צוריקגעקומען. מער זי קיינמאַל ניט באַגעגנט.

* * *

עס איז שפעט. דער טאָג איז באלד אַוועק. נאָר די מאַשינען רייזן. בלאַנדזשעט אַ מידקייט אַרום צווישן די ווענט. די אויגן פון די אַרבע-טער זיינען מאַט. די הענט פאַרלירן דעם אימפעט. דאָס קלאַפן פון די אייזנס ווערט שוואַכער, די פאַרשטייפטע ליפן זיינען פאַרגליווערט. מען אַרבעט „אַווערטאַים“ און די אויגן פון די אַרבעטער וואַנדערן צום זייגער, עס איז שוין באלד זעקס. דאַנקען גאָט דערפאַר, נאָך אַ טאָג איז אַוועק. דאָס לעבן איז אזוי שווער! אַז עס איז ניטאָ קיין אַרבעט, ווערט מען משוגע פון זאָרג. און אַז דער סעזאָן קומט וויל מען אַריינכאַפן, וויל עס וועט לאַנג ניט אָנהאַלטן. קיין געזונט איז ניטאָ, און מיט יעדן טאָג ווערט דאָס לעבן שווערער.

רעזניק האָט שוין זיין אַרבעט געענדיקט, נאָר ער זיצט נאָך ביי דער מאַשין. משוגע, אין אַזאַ ברען וועט ער אין שאַפּ ניט זיין. דער באַס האָט געזאָגט, אַז זיין מאַשין וועט וואַרטן אויף אים. אַבער ווער ווייסט?... מען קען זיך אויף זיי פאַרלאָזן? — אַז ער וועט ניט זיין, וועט אַן אַנדער פּערד פאַרנעמען זיין פּלאַץ. אַרבעטלאָזע זיינען דאָ גענוג. געקענט וואַרטן אַ פאַר חדשים. וואָס איז די לויפעניש? אַבער ער ווייס, אַז עס איז שוין צו שפעט. זיין גאַנץ לעבן איז אזוי: אַלעמאַל שפעט. עס מוז זיין אַ סיבה וואָס די אַרבעטער האָבן אים פיינט און לאַכן פון אים! וואָס איז פאַראַן דאָ ליב צו האָבן?... אַליין — אַליין! אַלעמאַל אַליין.

אין שאַפּ איז שטיל, די מאַשינען פאַרשטומען. אַ פּרעסער גיט דעם לעצטן קלאַפּ מיטן ברעטל. רעזניק בייט די הויזן, לייגט אַריין די אַלטע הויזן אין קעסטל, פאַרדעקט די מאַשין מיטן פאַרטוך, קוקט ניט אויף קיינעם. דאָס האַרץ איז אַנגעלאָדן מיט שווערקייט, און די פינגער זיינען ליימיקע, קענען זיך קוים רירן. ער וואַלט געדאַרפט אַנטלויפן פון שאַפּ, זיך אַרויסרוקן שטילערהייט און קיינעם ניט זען. אַבער ער ווייס ניט פאַר-

וואָס ער פאַרעט זיך און וואַרט. ער פילט, אָ אַזוי אַוועקגיין קען ער ניט.
ער וויל בעסער זיין דער לעצטער אין שאַפּ!

ער שטייט אַ פאַרלוירענער און מאַכט דעם אַנשטעל, אַז ער פאַרעט
זיך מיט עפעס, אַז ער איז נאָך ניט גרייט צו גיין. איינציקווייז גייען די
אַרבעטער אַוועק און קוקן זיך אַפילו ניט אום אויף אים. עס איז שוין
באַלד ליידיק דער שאַפּ. די פאַרטוכער פאַרדעקן די מאַשינעס. די עלעקט-
רישע לעמפלעך ווערן אויסגעלאָשן. ער מוז גיין! רעזניקן שטיקט אין
האַלדז, ער ווערט זיך מיט טרערן. ער איז שוין ביי דער טיר, עס איז אים
אַזוי טונקל פאַר די אויגן, ער איז אַזוי עלנט און פאַרלוירן. קיינער פון
שאַפּ האָט אים אַפילו קיין זייגעזונט ניט געזאָגט, קיין גליק ניט גע-
וואונטשן. צוריק וועט ער שוין מער ניט קומען. די יאַרן וואָס ער האָט
אַוועקגעגעבן אין שאַפּ זיינען אַוועק מיט דעם ווינט. גאַרניט געבליבן —
גאַרניט געווען.

רעזניק גייט ניט צום עלעווייטאַר. אין דעם מאַמענט וויל ער קיינעם ניט
זען. ער גייט פאַמעלעך אַרונטער איבער די טונקעלע טרעפּ פון פערטן
גאַרן. אַלע וויילע בלייבט ער שטיין, ווי די פיס וואַלטן אים ניט געדינט,
ווי זיינע גלידער וואַלטן ליים געוואָרן. ער פילט ווי דאָס האַרץ דריקט אים
אַזוי שווער, אַזוי פיינלעך, אַז ער וועט פאַלן אויף די שטיגן און וועט
בלייבן פאַרגליווערט אויף אייביק. ער הערט דאָס שושקען זיך פון די
ווענט: האָ! האָ! רעזניק גייט זיך נעמען אַ ווייב.

ער קען מער ניט איינהאַלטן די טרערן. זיי פליסן איבער זיינע
באַקן און פאַלן אויף די אייזערנע שטיגן. קיינער הערט ניט זיין כליפען
אַ חוץ די שאַטנס און די שטומע ווענט.

„פאסייק ריווער“

א שמאלער בריק פאראייניקט גארפילד און פאסייק. ביידע שטעטלעך רוען ביי די ברעגן פון „פאסייק ריווער“. דער טייך מיטן שמוציק, געדיכט וואסער, וואשט די ברעגן, און דאָס גערוד פון דעם שטייענדיק וואסער, מאַכט שווער צו אַטעמען אין די הייסע זומער־טעג.

צוויי פאַבריקן האָבן כּמורנע געבליקט איינע אויף דער אַנדערער. איינע איז אַ פּאַפּיר־פּאַבריק, וואו הונדערטער אַרבעטער פאַרלירן זייערע טעג. אַ גרויסע שטיינערנע געביידע, אַרומגעצאַמט מיט אַ שטיינערנער וואַנט, אַ גרויסן אייזערנעם טויער וואו טאַג און נאַכט זיינען געשטאַנען היטער, און די אַרבעטער זיינען געבליבן פאַרשלאָסן ביז פאַרנאַכט. און ווען דאָס רעווען פון דעם קוימען, וואָס האָט זיך געשפּאַרט צום הימל, האָט זיך געלאָזט הערן, פלעגן די היטער עפענען די טויערן און באַפּרייען די אַרבעטער פאַר נאַכט־רו.

די פאַבריק אַנטקעגן איז אַ הילצערנע, אַ רויט־געפּאַרבטע, האָט פאַרנומען אַ סך פּלאַץ. עס איז געווען אומעטיק צו קוקן ווי די געביידע האָט זיך צעשפּרייט ביי די ברעגן פון דעם שטינקענדיקן טייך. עס האָט פאַרדראָסן, וואָס מענטשן פאַרלירן דאָרטן זייערע טעג. מיט גרויסע בוכ־שטאַבן איז געווען אַנגעשריבן „מאָזעס ספּיוואַק, באַוויל פאַרבן מאַנר־פעקטשורער“.

אין פאַבריק איז איצט שטיל. ניט ווייל עס איז נאַכט : אַ קורצע וויילע צוריק האָט יעדעס רעדל זיך געדרייט, האָט יעדע מאַשין געזונגען, האָבן באַוועל אין אַלערליי קאַלירן זיך געטריקנט, און פון דער ווייטן האָט דער חדר אויסגעקוקט ווי אַ בליענדיקער גאַרטן. איצט איז שטיל, די גרויסע מאַשינען פאַרדעקט מיט ווייסן לייזונט, די גרויסע צימערן לאַנג־וויילן זיך, שפינען זיי שאַטנס, קוקן זיי בלינד אין די גרויסע פענצטער צום „פּאַסייק ריווער“, וואָס איז איצט אין נאַכטיקן צויבער, אין לבנה־

שיין; ציטערן די שמוציקע וואסערן, טונקען זיך אין הימל, און מען פארגעסט די העסלעכקייט פון דעם טייך אין זונען-ליכט.

נאך צוויי זיינען דא אין פאבריק. מאזעס ספיוואק זיצט אין זיין אפיס פארגראבן אין די ביכער, קוקט אויף די ציפערן, וועלכע ער קען ניט פארשטיין, שפארט אן דעם קאפ אן די הענט און זיצט אזוי פארגליווערט. און דער צווייטער — מענדל, דער היטער פון פאבריק, שוין פופצן יאר, ווי ער הערט זיינע נאכטיקע טריט, וועלכע קלאפן אויפן שטיינערנעם דיל. מענדל איז הויך און דאך, די האר שוין גרויע. די פיס ווערן מידער. ער טראכט, אז עס איז זיין לעצטע נאכט! וואס וועט ער איצט טאן מיט זיינע טעג? ווי וועט ער שלאפן דורך די נעכט?

ס'איז ניטא מער וואס צו היטן. מארגן וועלן די מאשינעס פארקויפט ווערן. די ווענט וועלן בענקען נאך דעם גערויש. דער דיל וועט בענקען נאך זיינע טריט. מענדל גייט פאמעלעך, בלייבט שטיין ביי א גרויסער מאשין. זיינע פינגער גלעטן די שטאלענע רעדער. עס ווערט מענדלען ענג אין האלדו, ער טוליעט זיך צו די שאטנס. ער וואלט געוואלט פארגיין מיט זיי.

ער בלייבט שטיין ביי יעדער מאשין. זיי דערמאנען אים אזוי פיל. דא האט געארבעט מאקס. א גאנצן טאג האבן די הענט אימפעטיק געארבעט. מען דארף נאכיאגן דעם גאנג פון דער מאשין. מאקס איז געווען זייער בלייך. די שארפע כעמישע שטאפן האבן זיך איינגעגעסן אין זיינע לונגען, אויסגעבלייכט זיינע באקן, איבערגעלאזט די פייערדיקע אויגן. דערנאך מער ניט געקומען! ווער ווייס, וואס פון אים איז געווארן? און אימיצער אנדערש האט פארנומען די מאשין, ווי גארניט געווען!

מענדל ווייסט, אז מאזעס ספיוואק זיצט דארטן אליין, דער קאפ איינגעבויען, די אויגן מידע, די ברייטע פלייצעס איינגעהויקערט. ער טראכט אוודאי וועגן דעם גרויסן חורבן, וואס איז פון אלץ געווארן. ער טראכט ניט רוען. דרייט ער זיך ארום דעם חדר, וואו ספיוואק זיצט. האלט איין דעם אטעם. ער וויל ניט, אזו יענער זאל הערן. רוקט ער זיך ביסלעכווייז אוועק אין צווייטן צימער, זעצט זיך אוועק ביים פענצטער און קוקט ווי אין וואסער טונקען זיך די שטערן.

* * *

מאזעס ספיוואק קומט מיט מענדלען פון איין דארף אין פאדאליער

גובערניע. מענדל איז געווען דער יינגערער. ער געדענקט דעם טאג ווען ספיוואק איז אוועקגעפארן קיין אמעריקע. מענדל האט דעמאלט ניט גע- טראכט, אז דארטן וועלן זיי זיך אמאל באגעגענען, אז ער וועט זיינע נעכט פארקויפן צו זיין עלטערן חבר.

מענדל האט ליב געהאט דעם דארף. ליב געהאט די ברייטע סטעפעס, ליב געהאט די שווארצע ערד. ער האט קיינמאל ניט געהאט קיין חלומות וועגן אן אנדער לעבן. אין דארף האט זיין טאטע געלעבט און איז געשטארבן; זייער מיל, מיט פליגעלען אויסגעשפרייט ווי אן אדלער, איז געשטאנען ביים עק פון דארף. פון דארטן אן האבן זיך פעלדער אויסגעשפרייט. קארן זאנגען האבן זיך געוויגט און זיך אָנגעטרונקען מיט זונען-שיין.

מענדל געדענקט דעם פארנאכט, ווען ער האט ספיוואקן באגלייט צום שטעטל, וואו דער אייזנבאן איז געלאפן. עס איז געווען אַ הערבסט- נאַכט, דער וועג האט זיך געצויגן דורך אַ וואַלד. די לבנה האט געזילבערט דעם וועג, פאָרגרעסערט די שטילקייט. דער פערד איז געגאנגען פאַ- מעלעך. צייט איז נאָך געווען גענוג — ניטאָ וואָס זיך צו איילן.

— דו האַסט ניט געדאַרפט אוועקפאַרן, משה. דאָ ביסטו צווישן אייגענע, דאָ רוט דער פרידן איבער דער ערד. דארטן — ווער ווייס? דו וועסט פאַרלאָרן ווערן.

מענדל ווערט אַנטשוויגן. ספיוואַק קוקט צום סוף פון וואַלד, וואו עס ציט זיך אַ ווייסער זאַמדיקער וועג צווישן קאַרן-פעלדער, און אַז ער רעדט, דערציילט ער וועגן זיינע חלומות צו מענדלען.

„ער וועט גרויס ווערן דארטן. אין דעם דאָזיקן לאַנד. פאַבריקן וועט ער בויען, ער וועט מאַכן זיין נאַמען באַרימט. ער ווייסט, אַז דארטן אויף יענער זייט ים, וואָרט אויף אים אַ לאַנד; וואָרט אַז ער זאָל זיין מאַרך און בלוט באַנוצן אויף יענער ערד.“

מענדל הערט. עס ווערט אים אַזוי אומעטיק. צו וואָס דאַרף אַ מענטש גרויסקייט? — צו וואָס ריזיקע פאַבריקן? דאָ, איבער די פעלדער, רוט גאַט. דאָ קען מען זיך אין דער רואיקייט פאַרוויגן. דאָ קען מענדל פלאַנצן זיין גאַרטן, ווען ער דאַרף אַפילו מיט נאַקעטע הענט אויפרייסן דאָס ערד. דאָ קען מען דערפילן גאַט אין האַרצן. מענדל האַט ניט קיין גרויסע פאַרלאַנגען. פאַר אים איז גענוג, אַז די זון שיינט איבער די פעלדער. פאַר אים איז גענוג צו זען אַ זון-אונטערגאַנג, אַ נאַכט איבער די סטעפעס.

צו וואָס דאָרף אַ מענטש מער ? ספּיוואַק שמייכלט, זיינע אויגן, פיבערדיק ווי זיין בלוט, חלומט שוין וועגן ווייטן לאַנד, וואו ער פאַרט איצט. מענדל האָט פון ספּיוואַקן די ערשטע צייט בריוו געקראָגן. בריוו פול מיט באַגייטערונג פאַר דעם וואונדערלעכן לאַנד. איצט אַרבעט ער אין אַ פאַבריק. ווען מענדל וואַלט געזען די ריזיקע מאַשינען, ווען מענדל וואַלט געזען די גרויסע געביידעס, וועלכע דערגרייכן די וואַלקנס! ער אַרבעט שווער, אָבער ער לעבט מיט גרויסע דערוואַרטונגען אויף דעם מאַרגן. מער האָט מענדל קיין בריוו ניט געקראָגן. זיינעס האָט ער יאָ גע-הערט : ספּיוואַק האָט חתונה געהאַט, גענומען אַ רייכע פרוי, פאַרמאָגט אַ גרויסע פאַבריק. מענדל האָט געהערט און געשמייכלט. „זאָל אים זיין גוט“, האָט ער געטראַכט. מענדל איז געווען צופרידן, וואָס ספּיוואַקס חלומות זיינען פאַרווירקלעכט געוואָרן. מענדל האָט אויך חתונה געהאַט, שוין געהאַט צוויי קינדער, געווען צופרידן מיט זיין דאָליע. געטראַכט וועגן אויסלעבן די יאָרן אין דאָרף. געדונגען ערד, באַארבעט, געזען ווי פון זיין שווייס בליען פעלדער. ווינטער פלעגן די יידישע פאַמיליעס זיך צוזאַמענקומען ביי אים אין הויז, טרינקען טיי און זיך דורכריידן. דערנאָך איז געקומען די נאַכטיקע רו : אַלע שלאָפן, עס דרימלען די קליינע היזקעס, עס וויגן זיך די בוימער אין גאַרטן מיט די שניי אויף די צווייגן, עס דרימלט דער הימל איבער דער ערד. אַ דאַנק דיר, גאַט, פאַר דער רו און דעם פרידן!

* * *

דאָס איז געווען אין די שווערע פאַגראַם-טעג. ענג איז געוואָרן אין דאָרף, די נעכט זיינען געוואָרן אַנגעפילט מיט בלינדער מורא. פון שטאַט אין שטעטל האָבן די ווינטן געבראַכט דעם גערוך פון בלוט, פאַרשפרייט איבער דעם דאָרף דעם ציטער פון קומענדיקן מאַרגן. אין די שווערע צייטן האָט מענדל מיט זיין הויזגעזיגד פאַרלאָזן די ערד, אַוועקגעפאַרן קיין אַמעריקע.

מענדל שטייט איצט ביים פענצטער, קוקט אויף דעם טייך. עס מוז זיין אַוונט אין דרויסן. דאָס פאַרגליווערטע וואַסער קלעפט אָן ברעג. אַנטקעגן אין דעם מויער פון דער צווייטער פאַבריק, מיט די דריי הויכע קוימענס, רוישן נאָך מאַשינעס. דאָרטן קנייטשן זיך פינגער, דאָרטן שטייען איבער די מאַשינעס איינגעבויענע רוקנס, דאָרטן קאַכן קעסלען, פלאַמען צאַפלען זיך,

פארשפרייטן אומרואיקייט אין דער נאכט. אָבער דאָ איז שטיל, שטומע מאַשינעס, אומעטיקע ווענט, געדיכטע פינצטערניש איינגעצוימט אין ווענט. ער דערמאָנט זיך דעם טאָג, ווען ער איז אָנגעקומען אין פּאַבריק. ספּיוואַק האָט אים איבערגעלאָזן מיט אַ ווייטיק אין האַרצן. די יאָרן, וואָס זיי האָבן זיך ניט געזען, האָבן אויסגעבויט אַ גלעזערנע וואַנט צווישן זיי. מענדל האָט געפילט, אַז אַ פרעמדער מענטש שטייט פאַר אים, אַ ברייט־פלייציקער, מיט אַ פולן פנים, מיט גרויע אויגן. דער זעקס־פּוסיקער מענטש איז אים פרעמד, ער האָט אים מיט יאָרן צוריק ערגעץ געטראָפּן, פאַרבייגעאַנגען און מער גאַרניט.

מענדל איז געשטאַנען אַ צעטומלטער אין פּאַבריק, ער האָט געפילט ווי קאַלטע הענט דריקן זיין לייב. ער האָט געאַרבעט אין אַ שטיינערנעם חדר, דער דיל קאַלט, די ווענט אומעטיק, אַ גאַנצן טאָג ביים וואַסער, די פינגער צעעסן פון די כעמישע שטאַפּן. דריי רוסישע פּויערים האָבן מיט אים געאַרבעט. מענדל האָט געטראַכט, אַז זיי האָבן פאַרלאָרן די זון פון די אויגן; שעהען לאַנג פלעגן זייערע פינגער פיבערדיק אַרבעטן, די ליפּן פאַרשלאָסן, אַ גרויער שרעק האָט געציטערט אויף מענדלס לייב. איז געקומען מיטאַג צייט, די אַרבעט אַוועקגעוואָרפּן. זיצט מען אין דרויסן, מען עסט, מען זעטיקט זיך מיט לופט און הימל. מענדל קען ניט עסן. עס שטיקט אין האַרצן. ווען ער שעמט זיך ניט וואַלט ער גע־וואָרפּן די אַרבעט און אַוועק איבער די גאַסן. ער דערמאָנט זיך אַז דער ווייב, אָן די קינדער, לאָזט ער אַרונטער אומעטיק דעם קאַפּ, און וויל מער גאָר ניט טראַכטן.

איינער פון די פּויערים, אַנטאָן, פרעגט מענדלען, פון וואַנען ער קומט. מענדל דערציילט אים, און דעם פּויערס אויגן צינדן זיך אַן מיט זון.

„כאַטיך? — ער ווייסט דעם דאָרף, ער אַליין איז געבוירן ניט ווייט פון דאָרטן. ער געדענקט די מילן ביים סוף פון דאָרף. דעם טייך, וואָס פליסט הינטערן וועלדל. אַנטאָן שמייכלט, רוקט זיך צו נענטער צו מענדל לען. עפעס אַ וואַרעמקייט צעגיסט זיך אויף זיין פנים, און מענדל שמייכלט אומעטיק.

„ווי לאַנג ביסטו אין לאַנד, אַנטאָן?“

„שוין צען יאָר, ברודער! אַ שווער לעבן, ניט געדאַרפט אַוועקוואַרפּן

מיין היים. דו פארשטייסט, קיין ערד ניט געווען, געארבעט פאר יענעם פארן אַרעמען ברויט. בין איך געפאָרן, געמיינט, אַז דאָ איז בעסער, האָב איך עסן גענוג, עס פעלט אָבער ערד אונטער די פיס, עס פעלט די זון איבערן קאָפּ. ניט געדאַרפט אַוועק. געווען בעסער פּגּרן פאַר הונגער. דאָ איז ענג, ברודער!

האַבן זיך געצויגן שווערע טעג. די פּאַבריק איז געוואקסן. ספּיוואַק האָט זייער ווייניק גערעדט צו אים, די אַרבעטער האָבן אים פּיינט געהאַט. אַז ער פּלעגט זיך באַווייזן אין פּאַבריק, האָט זיך אַן אייזיקער ווינט אַ טראַג געטאַן. די אַרבעטער האָבן טיפּער אַרונטערגעבויגן די קעפּ, פיבער-דיקער געאַרבעט.

און ספּיוואַק אַליין האָט ניט געקענט רוען: פּעק געטראַגן, אַ וועגל מיט „קאַטן“ געשטופּט, געווישט זיך דעם שווייס פון שטערן און פּאַר-שוואַנדן צוריק אין זיין אָפּיס. די אַרבעטער פּלעגן פּרייער אָפּאַטעמען, און מענדל האָט געפּילט אַז אַ מוראדיקער האָס שפּרייט זיך אין זיין בלוט, האָס צו זיין אַמאַליקן חבר.

* * *

אין איינעם פון די צימערן איז געווען אַן אויסגעמויערטע גרוב אַנ-געפּילט מיט כעמישע שטאַפּן. אויבן, אויף אייזערנע שטאַנגען, איז גע-האַנגען אַ מאַשין, מיט אויסגעשטרעקטע אייזערנע אַרעמס, אַרום די אַרעמס אַרומגעוויקלט מאַטעקעס רויע פעדים, און די מאַשין לאַזט זיך אַרונטער אין גרוב, קומט אין עטלעכע מינוטן צוריק, און עס בליצן די פעדים מיט אַ זיידן גלאַנץ. די מאַשין, ווי אַ נאַסע חיה, בלייבט הענגען אין דער לופטן און לאַכט מיט איר שטאַלענעם גלאַנץ. די אַרבעטער מיט גומענע קליידער, וועלכע פאַרדעקן דאָס גאַנצע לייב, אַרבעטן אַרום דער מאַשין מיט טויט-שרעק אין האַרצן. דער כעמישער שטאַף איז ברענענדיקער פייער! אויב עס באַרירט דאָס לייב, בלייבט אַ שטיק צעפרעסענע פלייש, די אַרבעטער זאָנקען גאַט, אַז דער טאַג איז פּאַריבער, אַז זיי קענען נאָך אַמאַל גיין אַהיים און זען דעם הימל איבערן קאָפּ, דאַנקען גאַט, וואָס זייערע ליפּן קענען שעלטן זייער ביטער לעבן!

בעת די אַרבעטער זיינען דורכגעאַנגען דעם חדר, האָבן זייערע בליקן זיך געצויגן צו דער גרוב. די אַלטע אַרבעטער ווייסן, אַז דער טויט שרייט פון דאָרט אַרויס: „פאַרוואָס פאַרשטעלט מען ניט די גרוב, ווען די

טאָג-אַרבעטער גייען אַוועק? פאַרוואָס איז ניטאָ גענוג ליכט פאַר די נאַכט-אַרבעטער? — עס האָט ניט געהאַלפֿן דער פּרעגן. אַלץ איז געבליבן ווי געווען.

דער נאַכט-היטער איז געווען אַ מאַן אין די פּופּציקער. מענדל פּילט איצט זיינע גרויע אויגן אויף זיך. שטענדיק איז ער געווען אומעטיק, עפעס איז געווען באַהאַלטן הינטער זיינע שטייפֿע ליפֿן. די נאַכט-אַרבעטער האָבן דערציילט, אַז ער פּלעגט אין זיך גיסן דעם שטאַרקסטן אַלקאָהאָל. קיינמאַל זיך ניט פאַרקרימט. קיינמאַל ניט געשמייכלט. זיי האָבן זיך גע-וואונדערט ווי אַ ייד קען אַזוי פּיל טרינקען. אין מאָל איז ער פאַר-שוואונדן. עס איז געווען אַ פּראַסטיקע ווינטער-נאַכט. אין דרויסן האָט אַ ווינט געשריען. דער טייך איז געווען מיט שניי פאַרדעקט. די מאַשינען האָבן זיך צעזונגען מיט זייער שטאַלענעם קלאַנג, און דער היטער איז ניט געווען.

אויף מאַרגן האָט מען דעם קערפּער פון גרוב אַרויסגעשלעפט. קיין מענטש איז מער ניט געווען, נאָר שטיקער שוואַרץ, פאַרברענט פּלייש מיט טיפּע לעכער וואו די אויגן זיינען געווען, וואָס האָבן שטום געקוקט אין דער הויך. האָבן די מאַשינען זיך פאַרגאַנגען אין שווייגן, האָבן די פּרויען היסטעריש געוויינט און די מענער האָבן געשלונגען די טרערן. ספּיוואַק איז געשטאַבען, געביסן די ליפֿן און געשוויגן. דערנאָך מיט אַ געבויגענעם קאַפּ אַוועק... מענדל האָט געשאַלטן זיין פינצטער לעבן, געשאַלטן די אַרבעטער און זיך פאַר זייער אומבאַהאַלפֿנקייט.

* * *

אויף מאַרגן איז געווען ווי אַלע טאָג. אַלץ דרייט זיך, רעדער און רעד-לעך. אייזערנע וואַלן מיט שטאַלענע פינגער, מאַשינען שרייען אימפעטיק, קלאַפֿן אויס מיט דעם קלאַנג פון מעטאַל דעם פאַרגיין פון דעם מענטשן. עס וויגן זיך מענטשן, עס צאַפֿלען זיך פינגער, עס בויגן זיך רוקנס. אַלץ וויגט זיך: מענטש און מאַשין — איינס, צוויי, דריי! עס לאַכט דער בלייכער טאָג אומעטיק דורך די פאַרשטויבטע פענצטער אַרײַן.

אין אַ פאַר טעג אַרום האָט ספּיוואַק אַרײַנגערופן מענדלען, אים גע-הייסן זיך זעצן, נאַכגעפרעגט אויף דער פּאַמיליע, דערנאָך אים געזאָגט, אַז ער וויל אַז ער זאָל ווערן דער נאַכט-וועכטער אין פאַבריק. ער וועט

קריגן אַ פּאַר דאָלער מער אַ וואָך. דאָך אַ חבר פון דערהיים, האָבן זיי זיך דאָך געשפּילט צוזאַמען ביי די ברעגן פון דעם טייך. מענדל האָט געשוויגן. ער האָט געטראַכט וועגן די שטיקער פּאַר-ברענט פּלייש, וואָס מען האָט אַרויסגענומען פון גרוב. איצט מאַכט מען אַן אייזערנעם צאַם אַרום גרוב... מיט אים וועט גאַרניט פּאַסירן. נאָר אויב יאָ — זאָל דער שוואַרציאָר נעמען! וואָס האָט ער וואָס אַנצואווערן?... איז ער געוואָרן דער וועכטער פון פּאַבריק. איז זיין לעבן נאָך גרוי-ליקער געוואָרן. די נאַכט-אַרבעט האָט זיך אָפּגעשטעלט. די פּאַבריק איז אָנגעפּאַקט מיט פּינצטערניש, די נאַכט קוקט אַריין דורך די פּענצטער. דער טייך ליגט פּאַרפּראָך, ציט זיך מיט ווייס-אַדערדיקע הענט אַנטקעגן דער פּאַבריק אין שייַן פון דער לבנה, און עס ציטערן די קווימענס אין שטערן-ליכט.

מענדל האָט די יאָרן גיט געציילט. ער האָט געציילט די מענטשן, וועלכע זיינען געקומען און אַוועק פון פּאַבריק. שפּעטער האָט ער דאָס אויך גיט געטאַן. ער איז מיד געוואָרן פון דעם. קיינער האָט לאַנג די פּראַצע גיט געקענט אויסהאַלטן. זיינען אַרבעטער געקומען און אויף מאָרגן — גיטאָ. די ווייסע זיינען ביסלעכווייז פאַרשוואַנדן, נעגערס האָבן פאַרנומען זייערע פּלעצער.

* * *

און מענדלס לעבן איז שווערער געוואָרן. דאָס ווייב איז געשטאַרבן. די קינדער האָבן זיך פּאַרקליבן קיין ניו יאָרק, קיין מזל גיט געהאַט, זיך געמוטשעט צו מאַכן אַ לעבן.

מענדל איז געווען אַליין. דערדריקט פון זיין אומעט, פּלעגט ער ביינאַכט אין פּאַבריק ריידן צו די מאַשינען, דערציילן זיי וועגן זיין ביטער לעבן, דערציילן זיי וועגן דעם האָס וואָס קלייבט זיך אין זיין האַרצן קעגן זיין אַמאָליקן חבר, וואָס האָט פאַרוואַנדלט זיין לעבן אין אומעט. איצט שאַרט ער זיך ווי אַ שאַטן אין פּאַבריק, קלאַפט בלינד מיט זיינע פּיס, הערט זיך איין צו דעם מורמלען פון דעם שטינקענדיקן טייך, פון פּאַסיק ריווער.

מענדל טראַכט וועגן דער צווייטער פּאַבריק, וואו אַ ניי לעבן האָט זיך אָנגעהויבן. ער געדענקט דעם סטרייק לעצן ווינטער אין דער פּאַפּיר-פּאַבריק. ער געדענקט די פּרימאַרגנס, מיט די אַרבעטער אַרום דער

פאבריק. לאנגע רייען דריקן זיך צו די גרויע מויערן. די געשלעגן, וואס דארטן זיינען געווען דעם פרימארגן, ווען מען האט דעם יונגן דזשאנען אַ האַלב־טויטן אוועקגעשלעפט אין האַספּיטאַל. ער געדענקט די לאַנגע וואַכן, טאָג נאָך טאָג, די ווילדקייט פון דער פּאַליציי, די געשרייען פון פרויען. איצט קלינגען נאָך אַפּ מיט ווייטאָג יענע פרימאָרגנס.

נאָר דאָ איז אַלץ פאַרגליווערט. שטייען די אַרבעטער כּמוּרנע ביי די מאַשינען, וואַרטן ביז דער טאָג וועט פאַרגיין. און מענדלען דריקט שווער דאָס האַרץ.

די לעצטע צייט אַרבעטן ווייניקער אַרבעטער אין דער פּאַבריק. ספּיוואַק איז די לעצטע חדשים אַלט געוואָרן, זיינע אויגן האָבן פאַרלאָרן די שאַרפּקייט, די ברייטע פּלייצעס — איינגעבויגן. ער קוקט אויף די שטומע מאַשינען, דרייט זיך אַרום, ווייס ניט וואָס צו טאָן מיט זיך.

און מענדל היט נאָכט נאָך נאָכט די פּוסטע פּאַבריק. ער האָט אַזוי מורא פאַר דער פּוסטקייט! עפּעס פּלאַנטערט זיך אים אין קאָפּ. איין נאָכט איז ער געשטאַנען ביים פּענצטער. אין דרויסן איז געווען שטיל. דער טייך איז געלעגן פאַרגליווערט אין לבנה־שיין. און מענדל האָט דערפּילט ווי אַ געוויין שטיקט אים אין האַלדז, ווי אין האַרצן נאָגן טויזנט ווייען. ער האָט מיט די הענט זיך אָנגעהויבן קלאַפּן אין האַרצן. ער איז אַרומ־געלאָפּן אין דער פּאַבריק, ביז ער איז געפּאַלן צו דער ערד און זיך פאַר־גאַנגען אין אַ קלאָגן...

אַ צווייטן מאַל האָט ער דערפּילט אַ פּוסטקייט אין האַרצן. קיינער איז ניטאָ, מאַשינען מיט אייזערנע אַרעמס. שטאַלענע פּינגער קריכן אין דער נאָכט, אין דרויסן רעגנט. עס קלאַפט אין דער פּינצטער. די שאַטנס צעזינגען זיך אין די ווינקלען, דער קאַפּ איז אָנגעפּילט מיט מידיקייט. מענדל פּילט ווי זיין פנים הויבט זיך אָן קרימען, די ליפּן קנוילן זיך אין געלעכטער. מיטאַמאַל הערט ער אַ הילכיקן קול, ער ווייס ניט ווער עס שרייט... פון אומעטום הערט זיך אַ דעמאָנישער געלעכטער. די מאַשינען לאַכן ביז געוויין. און ער לויפט אַרום, פאַטשט מיט די הענט, טאַנצט אַרום די שאַטנס.

שווערע טעג. מענדל היט די מאַשינען די לעצטע נאָכט. פון מאַרגן אָן וועט ער ניט וויסן וואָס צו טאָן מיט די נעכט. מאַרגן וועט ספּיוואַק שטיין און קוקן ווי די מאַשינען האָבן אים פאַרשלונגען. מענדל לאַכט.

פופצן יאָר געהיט פאַר דיר. ער פילט, אָז ער ווערט דערשטיקט פון געלעכטער, ער ווייסט, אָז ספיוואַק איז פאַרלאָרן. ער פילט ווי זיינע פינגער קנייטשן זיך, און פון די ווינקלען פון זיין מויל שטראַמט האָס.

ספיוואַק גייט איבער דער פאַבריק. זיינע אַרעמס הענגען אַרונטער, דער קאַפּ געבויגן, ער זעט מענדלען, בלייבט שטיין און פירט מיט די פינגער איבער די האָר. צו וואָס היטטו נאָך דאָ? גיי אַהיים, מענדל! ניטאָ מער וואָס צו היטן!... — זיין קול פאַרגייט זיך אין אַ כריפען.

מענדל ענטפערט ניט. עפעס האָט אַ צי געטאָן ביים האַרצן, ער דערמאָנט זיך אָן דעם דאָרף, עס ווערגט אין האַלדז...

— „געדענקסט, מענדל, אין דאָרף?“ ספיוואַק קוקט צום טייך. ער רייבט די אויגן. — „זעסט, אַלץ איז צעפאַלן, זאָג, דו ביסט ברוגז אויף מיר, מענדל? וואָס מאַכט דיין ווייב?“ — ער רייבט דעם שטערן — „פאַר געסן, געשטאַרבן! זיי ניט ברוגז, מענדל“. ער פאַרמאַכט די אויגן, שטייט ווי ער וואַלט אַנטדרימלט געוואָרן.

מענדל ענטפערט ניט. ספיוואַק שאַרט זיך אַוועק. מענדלס אויגן בליצן מיט פייער. ער גייט נאָך ספיוואַקן. יענער שטייט ביים טייך. אין דרויסן גליווערט די נאַכט. דאָס וואַסער שימערט מיט לבנה־שיין. ספיוואַק וויגט זיך אַהין און צוריק. איצט טראַכט ער אוודאי וועגן זיין קינדהייט, טראַכט אוודאי וועגן דעם ווייב און קינדער, וואָס ער וועט מער ניט זען.

די קינדער זיינען דאָך פרעמדע אויסגעוואַקסן! ער איז דאָך געווען פאַרנומען מיט דעם פיבער פון די מאַשינען! געלאָפן, געלאָפן. איצט איז ער מיד, ער וויל פאַרגיין אין שטילקייט...

מענדל זעט ווי ספיוואַקס קערפער וויגט זיך, ער טראַכט אָז די נאַכט רופט אים. ערגעץ רייסט זיך אַ הונט פון אַ קייט, מענדל טראַכט פון הונט. עס גיט עפעס אַ קלאַפּ אין וואַסער, מענדל קוקט זיך אַרום. ספיוואַק איז ניטאָ. מענדלען מישט זיך אין קאַפּ. הונט... קייט... ספיוואַק... מאַשינען... פאַבריק... דאָרף... שטילקייט... ער פילט, אָז עס איז אַזאַ לאַסט צו לעבן, איצט איז שוין גאָר ניטאָ. ער קען זיינע אויגן ניט אַפרייסן פון וואַסער. ער איז אַזוי מיד. ער זיצט אויף דער ערד. די אויגן מידע, די הענט מידע, די ערד איז מיד פון אים. ער דרימלט איין. די נאַכט איז לאַנג. וועט אַמאל טאָג ווערן?

ה א ס

עליע איז געווען א ייד אין די פערציקער, א הויכער, א דארער מיט שטופלען אין דער נאָז. די אויגן וואָס ערדיקע, אויסגעצוואַנגענע, פאַר-טרערטע. אַ הויכער שטערן, מיט אַ שפיציקן קאַפּ האָר — נאָר אַ מאַמע האָט דאָס געקענט ליב האָבן.

אין דעם גאַנצן שאַפּ האָט עליע ניט געהאַט קיין פריינד. ער האָט פיינט געהאַט אַלעמען, און אַלע האָבן אים פיינט געהאַט. קיינער האָט אים ניט גערופן ביים נאָמען. יעדער האָט געהאַט פאַר אים אַ צונאַמען, ווי אַ שטייגער — כאַלעריע, אַקסן-קאַפּ, פאַרקרימטע צורה. און עטל די פיינישעריין האָט פאַר אים געהאַט דעם טשיקאָוון נאָמען: „ווער געהרגעט.“ זי פלעגט הויך אויפן קול זיך צעשרייען — „קוק ווי ווער געהרגעט האָט זיך אויסגעפּוצט! כאַטש נעם לייג אים אַריין אין גרוב!“ און זי פלעגט זיך צעלאַכן הויך אויפן קול.

קיינער האָט ניט געוואוסט פאַרוואָס זיי האָבן פיינט עליען: זיי האָבן אַפילו ניט געטראַכט וועגן דעם. עס איז געווען אַזוי נאַטירלעך ווי אַ מרוק וואָסער. אהרן דער פּרעסער האָט אַמאָל געזאָגט: „אז עס איז אַ פאַרגעניגן אים אַנצושפיייען אין פנים! פאַרוואָס? — וואָס הייסט פאַרוואָס! אַ ניקפּע אויף אים. דאָס איז אַלץ.“

עליע האָט געפלייצט מיט האָס! ער איז געווען אַ שווייגער, זיינע דינע ליפן פאַרויגלט, מיט קיינעם ניט גערעדט. אַ שנעלער אַרבעטער, אַ גרויסער פאַרדינער, פאַר אים איז קיין שלעכטע אַרבעט ניט געווען. די פיינגער דינע, פלינקע האָבן זיך ווי שלאַנגען געדרייט און די הענט פול מיט פיכער האָבן ניט געקענט רוען.

די ווינטער טעג זיינען געווען טריבע אין שאַפּ. די געמיטער זיינען געווען ניט קיין פריילעכע. קיין צופיל אַרבעט איז אין שאַפּ ניט געווען, און די פאַרדינסטן זיינען געווען קלאַגעדיקע. דער באַס פלעגט זיך ניט

ווייזן אין שאַפ, ווי ער וואָלט אויסגעמיטן זיך צו טרעפן מיט די אַרבעטער. דער פּאַרמאַן, אַ ביטערער מענטש מיט אַ לאַנג געזיכט, האָט זיך נאַכאַנאַנד געטשעפּעט צו אַלעמען, און די אַטמאָספּערע אין שאַפ איז געווען אַן אַנ-געצויגענע ביז פּלאַצן.

די אַרבעטער צווישן זיך האָבן זיך געהאַלטן אין איין קריגן. זייער גאַנצן צאָרן האָבן זיי אויסגעלאָזט איינער צום אַנדערן. יעדער האָט גע-טראַכט, אַז דער אַנדערער וויל אַרויסרייסן זיין ביסן פון מויל. זייער צאָרן קעגן עליען האָט דערגרייכט אַ שטופּע פון ביטערן האַס. „אַזאָ זשאָב, האָט ניט קיין ווייב און קינדער, איז אַנגעשטאַפּט מיט גאַלד, און רייסט זיך פאַר יעדער דרעס. איין קאַלעריע איז פאַר אים ווינציק...“

און דער האַס האָט זיך געשפּרייט און אַנגעפילט די גרויע ווענט. עליע, וועלכער האָט אַלע מאָל ווייניק גערעדט, איז איצט אינגאַנצן אַנטשוויגן געוואָרן. די אויגן זיינע זיינען געווען שטענדיק פייכט און טרערנדיק. דער נאָז איז געוואָרן פליישיק, די האַר ניט פאַרקעמט. ווען ער האָט געאַרבעט זיינען זיינע אויגן געוואָרן איינגעגראָבן אין דער מאַשין. אַניט פלעגט ער זיצן אויפן באַלקאָן, וועלכער האָט אַרומגערינגלט דעם שאַפ, און קוקן אויפן האַדסאָן און די גרויע בערג אויף דער אַנדערער זייט טיך. צייט האָט ער געהאַט אַ סך. מיט דער אַרבעט איז ער פאַרטיק געוואָרן שנעל, געקוקט מיט פאַראַכטונג אויף די איבעריקע אַרבעטער, וועלכע קענען קיינמאָל ניט פאַרטיק ווערן. „פורצעס“, האָט ער געטראַכט מיט פאַראַכטונג, „ליימיקע פּינגער האָבן זיי“.

דער ווינטער איז געווען אַ שווערער, מיט רעגנס און שנייען, כמאָרנע טעג וועלכע האָבן זיך געשלעפּט ווי די גרויע וואַלקנס, דער וועטער איז געווען ווי עליעס זיבלאָז לעבן. עליע טראַכט זייער אַ סך לעצטנס וועגן זיך. און זיינע געדאַנקען פּלאַנטערן זיך. אַלץ איז אַזוי נעפּלדיק ווי קיינמאָל ניט געווען. זיין גאַנץ לעבן, זינט ער געדענקט זיך, איז געווען אומזיכער און פאַרפּלאַנטערט.

דער טאַטע זיינער איז געווען אַ שוסטער. אַ לאַטוטניק, אַ קליין דער-שראַקן מענטשעלע, פאַר וועלכן קיינער האָט ניט געהאַט קיין רעספּעקט. קליין געוואקסן מיט אַ ציגן בערדל, מיט גרויסע אויגן, וועלכע האָבן זיך געשפּאַרט פון קאַפּ. זיינע פאַרדינסטן זיינען געווען קליינע, קיין עסן

איז קיינמאל ניט געווען גענוג. דערפאר זיינען געווען א סך קינדער, וועלכע האבן זיך געוואלגערט אונטער די פיס ווי מיסט.

קינדער זיינען געשטארבן, אנדערע זיינען געקומען. עס איז געווען אן אייביקער קאמף צווישן לעבן און טויט. אבער דער טויט האט געזיגט. פון אלעמען איז ער דער איינציקער געבליבן. „א שאד“, טראכט עליע. ער האט אויך געדארפט שטארבן. וואס האט ער פון זיין לעבן? פארוואס האט ער געדארפט געבוירן ווערן?

די מאמע איז געווען א הויכע דארע יידענע, מיט טויטע, אויסגעלאך-שענע אויגן. זי האט ניט געוויינט, ניט געלאכט, זיך ארומגעשלעפט ווי א שאטן און ניט געוואוסט אויף וואס פאר א וועלט זי איז. זי פלעגט ארומגיין און ריידן צו זיך אליין, דערנאך א מאך טאן הילפלאז מיטן האנט און אנט-שוויגן ווערן.

קיינער פלעגט ניט אריינקומען אין זייער הויז. דער עלנט האט זיך געוויגט צווישן די ווענט. די קליינע פענצטער האבן ארויסגעקוקט צע-שראקן צום דרויסן. די צימערן זיינען געווען שמוציק, אפגעלאזן. און די טייטע קינדער האבן ארומגעבלאנדזשעט און ניט געוואלט פארלאזן די פוסטע ווענט.

אלץ איז געווען אזוי גרוילעך און הילפלאז. די מאמע האט זיך אויס-געטענהט מיט די שאטנס וועגן איר אומגליקלעך לעבן. דער טאטע איז אלע מאל געווען אין א ווינקל פון הויז א צעשראקענער, א ציטערדיקער און א שווייגעדיקער. זעלטן ווען ער האט ארויסגערעדט א ווארט, פלעגט זיין שטימע קלינגען פרעמד אין הויז.

* * *

עליע ליגט אויף זיין בעטל און קוקט אויף די גרויע ווענט. עס איז שוין אזוי שפעט בינאכט, און די גרימעניש אין בויד האט נאך ניט אפגעלאזן. פון שלאפן איז ניטא קיין רייד! נאכט נאך נאכט, אז ער מאכט די אויגן ניט צו. ער גייט צום דאקטאר יעדע וואך, אבער עס העלפט גארניט. עפעס קוקט אויף אים דער דאקטאר אזוי פארדעכטיק. „פארוואס גייט איר ניט אין האספיטאל?“ זאגט ער אים, „איך קען אייך גארניט העלפן“ — אבער עליע וויל אין שפיטאל ניט גיין! איינמאל וועט ער אהין אריין און ער וועט זיין פארלוירן. ער האט דעם געפיל, אז פון דארטן

וועט ער שוין מער ניט אַרויסקומען! ניין, ער וועט ניט גיין, זאל זיך
וואָס עס איז!

פאַרטאָג. עליע קען ניט רירן מיט קיין אבר. די הענט און די פיס
זיינען אזוי שווער, די אויגן ברענען מיט פיבער. די גרימעניש אין בויך
הערט ניט אויף אויף קיין רגע. אָבער צו דער אַרבעט וועט ער גיין! אַ
ניכפע אויף די לאַטוטניקעס אין שאַפּ. זיין אַרבעט וועלן זיי ניט מאַכן!
האַ-האַ. אויפן בויך וועט ער קריכן און ניט דערלאָזן. אַז זיי זאָלן קריגן
זיין באַנדל דרעסעס. ניין! — ער וועט דאָס ניט דערלאָזן אפילו ווען
זיי פּלאַצן.

עס איז זייער פרי. די טיר פון שאַפּ איז נאָך פאַרמאַכט. די גאַס איז
ליידיקלעך. עליע קען זיך אויף די פיס ניט האַלטן. ער שפאַרט זיך אָן האַרט
ביי דער וואַנט, גראָבט די פינגער איין אין די ציגל. דער קאַפּ דרייט זיך
אים און ער פילט זיך אזוי הילפלאָז. — זאל נאָר איינער פון די אַרבעטער
ניט אַנקומען! די האַלעדריגעס וועלן אַנקוועלן ווען זיי וועלן אים זען
אין אַזאָ לאַגע — ניט דערלעבן וועלן ווען זיי, די הינט! ער וועט ווייזן,
ווייזן וועט ער זיי!

קיין סך אַרבעט איז ניטאָ. אָבער אַלע אַרבעטער זיינען אין שאַפּ. מען
דאַרף אזוי פיל און עס איז דאָ אזוי ווייניק. אַ ווייב, קינדער, עסן, שיכלעך,
קליידער. מען מוטשעט זיך צו מאַכן אַ שטיקל לעבן. זיי וואַרפן ביזע
בליקן אויף עליען. אַזאָ גאַרניט און עס רייסט איין אַ וועלט. וואָס וועט
ער טאָן מיט זיין געלט? ניט קיין קינד, ניט קיין רינד. לעבט ווי אַן אַקס,
און וועט שטאַרבן ווי אַ פּערד.

אָבער עליע קוקט אויף קינעם ניט. זיינע ווייטיקן זיינען גרויס. ער
פאַרבייסט די ליפן און וויל וואָס גיכער ענדיקן די אַרבעט. ער וואַלט
אַנטלאָפן פון שאַפּ וואָס שנעלער. ער האָט מורא, אַז ער וועט צוזאַמענברעכן.
ער וועט אויסברעכן אין אַ געוויין! די אַרבעטער, אַ ניכפע אויף זיי, וועלן
אַנקוועלן פון זיינע ווייטיקן. זיי איז גוט! זיי האָבן ווייבער, קינדער, היימען.
ער איז אַליין, עלנט. אַליין אין דער גאַנצער וועלט. אַ היימלאָזער הונט.
אַזאָ פינצטער לעבן. שוין בעסער ניט געבוירן ווערן. עליע האַלט זיך
אַן דער מאַשין מיט די לעצטע קרעפטן. דער גאַנצער שאַפּ דרייט זיך פאַר
זיינע אויגן. איצט וואַלט ער שוין געוואַלט שרייען נאָך הילף, נאָר די
צונג וויל זיך ניט רירן. די אויגן שפאַרן פון קאַפּ. נאָר די פיס — ווי זיי

וואָלטן געהאַט זייער אייגן לעבן, שפּאַרן זיך אָן דעם טרעטער, און די מאַשין פּליט ווילד ווי זי וואָלט געקראָגן אַ ניי לעבן! פּריי ווי אַ ווילד פּערד, וואָס האָט זיך אָפּגעריסן פון שטריק און לויפט מיט פּרייד איבערן פּעלד.

און פּלוצלינג שטילקייט. קיין שום באַוועגונג, אַלץ איז פּאַרגליווערט אין שטיקנדיקן האָס. רויטע פּלאַמען פּאַרצערן די גאַנצע וועלט. עליע פּילט אַזאַ פּרייד.. גוט אַזוי! זאָל די גאַנצע וועלט אונטערגיין! זאָלן די פּורצעס פון שאַפּ פּאַרניכטעט ווערן! — כּוואַליעס פון האָס שפּרייטן זיך איבער דער גאַנצער וועלט. פּלאַמען ווי פּייערדיקע צונגען טאַנצן אין הימל. ווידער פּאַרשווינדט אַלץ. גייע בילדער וויקלען זיך פּאַנאַנדער. זייער שטיבל מיט דעם שטרויענעם דאָך. די בלינדע פּענצטער באַדעקט מיט דיקן שטויב. דער קאַשטאַן-בוים אַ צעבליטער, אַ פּולער, אַן אַנזאָג פון גייעס לעבן. דער רויש פון וואַסערפּאַל, וועלכער באַוועגט די מיל. ער זעט דאָס וועלדל, גרין און דרימלענדיק הינטער דעם הויז. עס איז אַזוי גוט צו זיין צוריק, אַוועק פון שאַפּ און פון די גרויע ווענט אַנגעזאַפּט מיט האָס. עס איז אַזוי גוט צו זיין צוריק אין דער היים.

דער טאַטע זיצט ביים פּענצטער און לאַטעט שיד. דער קלאַפּ פון האַמער מאַכט פּריילעך אין הויז. די מאַמע זיצט אין אַ ווינקל און שיילט קאַרטאַפּל. די פּליגן זשומען, קלאַפּן אין די פּענצטער. עליע פּילט אַזוי געמיטלעך, אַ וואַרעמקייט נעמט אַרום זיין האַרץ. ער פּאַרמאַכט די אויגן און פּילט אַזוי גוט, ניטאָ קיין האָס מער אין זיין האַרצן. ער הערט די מאַשינען רוישן, און די אַרבעטער וויגנדיק זיך צום טאַקט. אַרעמע אַר-בעטער! אַרעמע לאַטוטניקעס! אַזאַ אַרעם לעבן און אַזוי פּיל זאָרג.

ער, עליע, איז פּריי פון דעם אַלעמען. ער איז צוריק אין דער היים און די זון שימערט ווי גרין גאַלד. אַ קלאַרער הימל מיט ווייסע דורכזיכטיקע וואַלקנס. ער איז פּריי ווי דער ווינט. פּאַר פּרייד פּאַרמאַכט ער די אויגן. עס ווילט זיך אַזוי דרימלען. שלאָף! שלאָף!
די מאַשין האָט זיך אינגאַנצן אָפּגעשטעלט! עליע מאַכט די אויגן מער ניט אויף.

זלמן „רעטייערט“

זלמן איז שוין די נאכט ניט געשלאָפן: געלעגן מיט האַלב פאַר-
מאַכטע אויגן און זיך צוגעהערט צו דעם שושקען זיך פון די שאַטנס און
דעם קלאַפן פון רעגן אויף די פענצטער. ער האָט אַפילו די ווייטיקן
פון די ביינער ניט געפילט.

זלאַטע, זיין ווייב, איז געשלאָפן אומרואיק, זיך געדרייט אויף אַלע
זייטן און געקרעכצט. דער שלאָפצימער איז געווען פייכט און קיל, און
אַפילו אונטער דעם וואַרעמען צוהעק האָט זלמן געפילט קאַלטע פינגער
אויף זיין לייב. ער האָט זיך איינגענורעט אין דער קאַלדרע, זיך פאַרדעקט
ביזן מויל. נאָר די נאַז און די האַלב-פייכטע אויגן האָבן זיך אַרויסגעזען.
זלמן קען ניט פאַרשטיין וואָס עס פאַסירט מיט אים. פאַוואָס איז ער
אַזוי צעווייטיקט און אומרואיק? זיין לעצטער טאָג אין שאַפּ!... אַ גאַנץ
לעבן האָט ער דאָך געוואָרט און געהאַפּט אויף דעם מאַמענט. קיין הונגער
וועט ער ניט דאַרפן ליידן; אַ דאָך איבערן קאַפּ וועט אויך זיין; די יונגאַן
און די רעגירונג וועלן שוין אַלץ פאַרזאָרגן. אַ ביסל פון דאַנען, אַ ביסל
פון דאַרטן, — אַ דאַנק דעם אייבערשטן דערפאַר, נאָר אַ ביסעלע געזונט
און אַלץ וועט זיין גוט, זיין גוט.

אַבער איצט, ווען דער טאָג איז שוין געקומען, פילט זיך זלמן זייער
אומרואיק. ער קען זיך אַליין ניט פאַנאָדערקלייבן. אומרואיקע געדאַנקען
מוטשען אים: „רעטייערט“, הו... הו... וואָס פאַר אַ פויגליק וואָרט „רע-
טייערט“ — מער זיך ניט כאַפן אויפשטיין אין פרימאַרגן; ניטאָ וואו
צו גיין מער; קיינער וואָרט ניט אויף דיר; אין שאַפּ וועט אַלץ בלייבן
ווי געווען. די מאַשין וועט באַלד פאַרנומען ווערן, דאָס רעדל וועט זיך
דרייען, נאָר זיין האַנט וועט מער ניט פילן דעם קאַלטן שטאַל.

דאָס גאַנצע לעבן איז אַזוי. עס האָט אַן אָנהויב און אַ סוף. מען ווערט
געבוירן, מען שטאַרבט. אינצווישן האָט מען קינדער, עס איז אַ טומל אין

הויז, די ווייב שרייט, די קינדער טראָגן זיך ווי אַ ווינט אין אַלע צימערן — עס איז ניטאָ גענוג אויף אויסצוקומען. מען זאָרגט זיך, מען קען ניט שלאָפן, מאַכנדיק פאַרשיידענע פּלענער וואָס צו טאָן. און מיט אַמאָל זיינען מער קיין דאגות ניטאָ. אין הויז איז שטיל, די קינדער אויסגעגעבן. איינס אין קאַליפּאָרניע, איינס אין פּלאָרידע. די טאַכטער אין לאַנג איילאַנד. זעט מען זיך אַמאָל, פרייט מען זיך מיט די אַלטע טאַטע־מאַמע. אָבער די טאַכטער איז אַזוי פאַרנומען! — דער מאַן איז אַן אַדוואָ־קאַט. און אַ לאַיער איז ניט אַבי ווער! מען דאַרף זיך טרעפן מיט מענטשן — סאָסייעטי יו נאָו! ביזנעס איז ביזנעס! מען האָט טאַקע ליב טאַטע־מאַמע. זאָלן זיי געזונט זיין און טעלעפּאָנירן. אַבי מען הערט איינס פון דעם אַנדערן.

* * *

און זלמן געדאַנק טראָגט זיך אַריבער צו זיין קינדערהייט. אַ קליין שטעטל אַרומגערינגלט מיט וועלדער. אַ טייך אַ ברייטער מיט קלאָרע וואַסער, מען קען זען דעם דעק. די הייזער זיינען אַפּגעטיילט איינס פון דעם אַנדערן. מיט גענוג פּלאַץ פאַר גערטנער, מיט פּרוכט און קאַשטאַנענע בוימער. זייער הויז איז אַן אַרעמע כאַטע. גרוי און אַפּגעלאָזט מיט קליינע פענצטערלעך, וועלכע קוקן אַרויס צום טייך. ריזיקע דעמבענע בוימער רינגלען אַרום דאָס הויז און לאָזן ניט צו די זון.

די מאַמע, אַ קליינע און איינגעדאַרטע, אַ יאָדישלעווע, הוסט טאַג און נאַכט, סאַפעט, קרעכצט און האַלט אין איין וויינען. דער טאַטע, אַ הויכער, אַ ברייטבייניקער, אַ לאַנגער פנים מיט גרויע ליכטיקע אויגן. די קינדער קלעפּן זיך צו אים, טוליען זיך צו דעם גרויסן וואַרעמען קער־פּער. אין די ווינטער־נעכט, ווען שניי־זאָווערעכעס טראָגן זיך אין דער לופט און טרייסלען די פענצטער, איז דער טאַטע ווי וואַרעם ליכט, וואָס ברענגט פרייד אין הויז.

זלמן איז שוין פּערצן יאָר אַלט. זיינע צוויי עלטערע ברידער פון אַמעריקע האָבן אים געשיקט אַ שיפּסקאַרטע, און ער איז גרייט צו פּאַרן. עס איז דער לעצטער טאַג, די לעצטע שעה. זלמן קען עס קיינמאָל ניט פאַרגעסן. אַ זוניקער פּרימאַרגן, אַ לויטערער הימל. די מאַמע כליפּעט, דער טאַטע שפּאַנט אַרום הין און צוריק. זיינע אויגן זיינען פייכט, זיין באַרד

ציטערט. „איטקע פֿאַרט צום מאַן אין אַמעריקע און זי וועט שוין אַכטונג געבן אויף אים“. אַלץ פֿאַסירט אַזוי שנעל, ווי די גאַנצע רייזע וואָלט געווען אַ חלום.

און אַט איז ער שוין ביי די ברידער אין הויז אויף אַרטשאַרד סטריט, אין דעם גרויסן לאַנד אַמעריקע.

די ציימערן זיינען קאַלטע; דער קלאָזעט אין קאַרידאָר. מען באַדט זיך אין וואַש-באַסיין אין קיך. די ווענט טונקעלע, גרויע. די פענסטער קוקן אַרויס צו אַ בלינדער וואַנט. אַבער ווי זויבער עס איז אין הויז! אַלץ ריין גע-וואַשן, ווייסע פֿאַרהאַנגען אויף די פענצטער. און אַזאַ געמיטלעכקייט, אַז זלמן פֿילט, אַז ער איז אין אַ פֿאַלאַץ. נאָר ענג איז דאָרטן, דריי צימערלעך פֿאַר אַזוי פֿיל מענטשן... יא, מען דאַרף קריגן אַרבעט און זוכן אַן אַנדערע היים.

געקראָגן אַרבעט-פֿאַפֿירן. אין אַוונט געדאַרפט גיין אין סקול. אַמע-ריקע וויל געבילדעטע מענטשן. ענגליש דאַרף מען זיך לערנען, ווערן אַן אַמעריקאַנער מיט אַלעמען גלייך. נאָר אַרבעט איז שווער צו קריגן. די צייט לויפט. דער ברודער קוקט אויס באַזאַרגט. זיין ווייב וואַרפט קרומע בליקן. זי רעדט ניט קיין וואָרט. זי זאָגט גאַרניט. אַבער ער, זלמן, פֿילט, אַז ס'איז אים ענג אין הויז.

נאָר אַ לאַנדסמאַן האָט רחמנות געהאַט און אים גענומען צו זיך אַלס העלפער צו „סקוירטס“. — „דו וועסט ביי מיר זיין אַ געזונטער אַפֿערייטאַר, זלמן. ברייטע פֿלייצעס האַסטו. נישקשה פֿון אַ יונג! און ביי גאַט איז דאָ אַ סך שעהען, וועט מען אַרבעטן מיט די זייטן, ברודער מיינער!“

זלמן וועט קיינמאַל ניט פֿאַרגעסן די ערשטע טעג אין שאַפּ. אַ קליי-נער פֿלאַץ און נאָך קלענערע פענסטער. אַ טייל פֿון זיי מיט גראַטעס באַשלאַגן, ווי אין אַ תּפֿיסה. שטויב און שמוץ. בערג מיט פֿאַפֿיר אונטער די טישן. די מאַשינעס אָן עלעקטריק. נאָר שאַרערס. אַ שטופּ אַהער, אַ שטופּ אַהין, מען שאַרט מיט די פֿיס צו באַוועגן די מאַשין. ווי אַ וויסטער חלום האָבן זיך די שעהען געצויגן, און זלמן האָט ניט געוואוסט אויף וואָס פֿאַר אַ וועלט ער איז.

נאָכדעם איז שוין געוואָרן בעסער. פֿאַרטאַג, אין גרויען האַלב-ליכט, איז זלמן געגאַנגען צו דער אַרבעט. די הויכע גרויע געביידעס, די האַלב-ליידיקע גאַסן, די שטומע פענצטער, וועלכע האָבן זעלטן געזען די זון,

אלץ האָט זיך צוזאַמענגעקנוילט אין איין פּאַנטאַסטיש בילד. ער פּלעגט שטיין ביי דער טיר פון דער פּאַבריק און האַלב דרימלען, טויזנטער גע- דאַנקען האָבן זיך געמישט אין זיין קאַפּ. בילדער פון די קינדער-יאָרן האָבן אויפגעלויכטן און זיך געלאָשן.

ביסלעכווייז איז די פּאַבריק געוואָרן אַ טייל פון זיין איך. די אַר- בעטער — אַ טייל פון זיין בלוט און פלייש, ווי זיינע אייגענע גלידער. ער געדענקט נאָך איצט הערמאַן דעם האַרבאַטש מיט זיינע קינדערשע בלויע אויגן און זיין קורץ געשאַרן בערדל, וועלכער איז געשלאָפּן אין שאַפּ. דער שטויב און שמוץ זיינען געוואָרן אַ טייל פון אים, אַז צייטנווייז פּלעגט ער פּאַרשלונגען ווערן פון דער גרויקייט פון די ווענט, זיך באַהעפטן מיט די שאַטנס און פּאַרלוירן ווערן. הערמאַן איז ניט געווען פּאַרבונדן מיט דער אויסערלעכער וועלט. אין שאַפּ געלעבט, אין שאַפּ געשטאַרבן.

אַזוי פיל שעפּער, אַזוי פיל מענטשן. אַ סך זיינען אויסגעבלייכט געוואָרן, אַ סך לעבן נאָך אין די געדאַנקען, ווי עס וואַלט נעכטן פּאַסירט. אָבער ער געדענקט איין שאַפּ זייער קלאַר. דער באַלעבאַס, אַ קורצער מיט אַ שפיציק בייכל, מיט אַ נאָז ווי ביי אַ פיפּערנאָטער. מיט האַר, וועלכע זיינען געשטאַנען ווי פּרענטלעך. אַ שרייער, זאָל גאַט אויסהיטן. זיין באַ- סאָווע שטימע האָט זיך כסדר געטראָגן איבערן שאַפּ ווי אַ דונער: „האַלי- דריגעס, אַ פינצטער יאָר! וואָס פאַר אַן אַרבעט מאַכט איר! זיינט וועלן דאָס אַפילו ניט טראָגן. עסן אויף דעם מאַרך פון מיינע בייגער, די כאַלערעס.“ ער פּלעגט ווערן זייער אויפגערעגט, זיך פאַרהוסטן און ווערן רויט ווי אַ בוראַק.

ער געדענקט בלימקען, אַ הויכע אויסגעדאַרטע מיידל, וועלכע פּלעגט דאַלטן אין איין הוסטן. זי שטייט אים פאַר די אויגן מיט אירע פּלאַכע ברוסטן, אויגן שיינענדיקע, ווי אין היץ, און די ליפּן און דאָס מויל ווי ביי אַ קינד. זי איז געווען די ערשטע מיידל אין זלמנס לעבן; די ערשטע פרוי צו לאָזן אים וויסן, אַז ער איז שוין אַ מאַן. זי איז געווען אַזאַ דעליקאַטע, אַזאַ איידעלע. האָט גערעדט רוסיש, געזונגען רוסישע לידער, דעקלאַמירט נאָרסאַנען. געווען עלטער פון אים, אָבער אויסגעקוקט האָט זי יינגער. זומער, אין פאַרק פּלעגן זיי זיצן, זיך האַלטן פאַר די הענט און טרוימען. עס האָט אָבער לאַנג ניט געדויערט. דער הוסט איז געוואָרן רייסנדיקער און אַפטער, דערנאָך בלוט — און דער שפיטאַל. אין האַרבסט ווען אַלץ האָט

פאַרבליט, די קאַלירן האָבן אָנגעהויבן שטאַרבן, איז ער געשטאַנען ביי איר קבר און שטיל געכליפּעט.

* * *

יאָרן לויפן ווי וואַסער באַרג אַרונטער. דאָס גוטע און דאָס שלעכטע ווערט מיט דער צייט פאַרשוואונדן. זלמן פילט, אַז זיין לעבן איז ניט געווען אַזוינס אויף וואָס מען דאַרף זיך באַקלאַגן. טאַקע געהאַרעוועט דאָס גאַנצע לעבן; זיך געזאַרגט פאַר ווייב און קינדער, אַבער, דאַנקען גאָט! עס זיינען געווען פּריידיקע טעג אויך. מען דאַרף דאָס שלעכטע פאַרגעסן און דאָס גיטע געדענקען. מען דאַרף דאַנקען דעם אייבערשטן דערפאַר וואָס מען קען נאָך זען דעם הימל איבערן קאָפּ, די זון און די שטערן.

זיין אַלטע שלאָפּט אומרואַיק, ער הערט איר אַטעמען און אונטער־קרעכצן. מאַדנע, ווי שנעל דאָס לעבן פאַרגייט. ערשט נעכטן איז זלאַטע אַזוי יונג געווען, אַ שלאַנקע, אַ הויכע, אַ טונקעלע ווי אַ ציגיינערין, אירע פיס אויסגעטאַקטע, באַוועגט האָט זי זיך ווי אַ יונגער הירש. זי איז נאָך געווען אַ גרינע, נאָר וואָס געקומען פון רוסלאַנד, ווען זיי האָבן זיך באַגעגנט צום ערשטן מאל אין אַ לאַנדסמאַנס הויז. עס איז געווען אַ פאַר־געניגן צו קוקן אויף איר. יעדע באַוועגונג אירע איז געווען אַן אַנזאָג פון פּרילינג און האָט אים דערמאַנט אַן דעם סאַסנע־בויים, וועלכער איז געוואקסן הינטער זייער הויז; דעם טייך מיט די קלאַרע וואַסערן, וועלכע האָבן זיך געשפיגלט אין דער זון און געוועקט אין אים אַזאַ צאַרטע בענק־שאַפּט.

זיך באַגעגנט און גלייך צוגעקלעפּט איינער צום אַנדערן. פון דער ערשטער מינוט, ווען זייערע אויגן האָבן זיך באַגעגנט, האָבן ביידע גע־וואוסט, אַז זייער שיקזאַל איז שוין לאַנג באַשטימט געוואָרן, צו גיין זייער וועג צוזאַמען ביז דער ענדע פון זייערע טעג.

און זלאַטע איז געווען אַ גוטע ווייב צו אים. זי האָט אים געגעבן אַ זין צום לעבן. ווי ביטער עס זאָלן ניט זיין די טעג אין שאַפּ, האָט זלמן אַלץ פאַרגעסן, גייענדיק אַהיים צו זלאַטען. עס איז געבליבן נאָר די גרויסע דערוואַרטונג פון זיין מיט איר. דער נאַגנדיקער הונגער פון זיך באַ־דעפּטן און ווערן איינס.

זלמן טראַכט וועגן די קינדער. דאַנקען גאָט, ער דאַרף צו זיי ניט אַנקומען און זיי זיינען פאַרזאַרגט און דאַרפן צו אים ניט אַנקומען. בעסער

אזוי. זיי בויען זייערע אייגענע נעסטן, לעבן זייער אייגן לעבן. אזוי דארף זיין. זאל נאָר די ווייב זיין געזונט, וועלן זיי קענען אָפלעבן די איבעריקע טעג פון זייער לעבן אין פרידן און אָן זאָרג.

עס גרויט אין דרויסן. די כמאַרעס ווערן ווינציקער, אָבער עס איז נאָך פייכט און די נעץ קריכט אין די ביינער. זלמן רוקט זיך אַרויס שטילערהייט פון הויז. ער גייט פאַמעלעך צו דער סאָבוויי, ניטאָ זיך וואָס צו איילן. זיין ביסל אַרבעט האָט ער שוין נעכטן כמעט ווי פאַרענדיקט. מער וועט ער ניט נעמען; — עס איז דער לעצטער טאָג. וואָס איז געווען ביז איצט איז שוין פאַרענדיקט. וואָס גאַט וועט געבן, אזוי וועט זיין. וואָס איז דאָ צו קלערן? ... אַ ביייער טאָג קומט אָן, און עס וועט זיין אַלרייט... אַלרייט.

עס איז זייער פרי. די גאַסן זיינען האַלב ליידיק. די פאַבריק געביידעס שטייען נאָך פאַרמאַכט. די פענצטער קוקן צו דער גאַס מיט בלינדע אויגן. די טירן פון די שעפער זיינען נאָך פאַרשלאָסן. די מאַשינעס שטייען פאַר-גליווערט. זלמן שטייט ביי דער טיר פון דער גרויסער געביידע און הערט זיך צו צו דער אויפואַכנדיקער שטאַט. ער וואַרט, אָז דער שאַפ זאל זיך עפענען פאַר אים צום לעצטן מאָל. ער האָט אַ געפיל, אָז ער וועט די אַר-בעטער מער אין זיין לעבן ניט זען. צוואַנציק יאָר געאַרבעט צוזאַמען — אין לייד און אין פרייד. און מיט אַ מאָל ווערט אַלץ פאַרשוואַנדן, ווי קיינמאַל ניט געווען.

זלמן זיצט ביי דער מאַשין אזוי זיך. דאָס טישקעסטל פון דער מאַשין שוין אויסגעליידיקט; די אַלטע הויזן פאַרפאַקט; די שער שוין אין קע-שענע; די איבעריקע זאַכן אין אַ טאַרבעלע אויף דער מאַשין. אָבער ער רירט זיך ניט פון שטול. עפעס האַלט אים צוגעשמידט צום אַרט. די אַרבעטער קוקן אויף אים און שמייכלען. די יינגערע קענען דאָס גאַרניט פאַרשטיין; פאַרוואָס גייט זלמן ניט אַהיים? ... ער האָט שוין גענוג געאַרבעט אין זיין לעבן, ער קען שוין אַפרוען זיינע מידע ביינער — הלוואי אויף זיי געזאַגט געוואָרן, ניט אַנצוקוקן מער דעם שאַפ. אָבער די עלטערע אַר-בעטער פאַרשטייען זלמןען, אייניקע האָבן טרערן אין די אויגן.

און פלוצלינג נעמט זלמן אַ שמאַטע און הויכט אָן פּוצן און רייניקן די מאַשין; ער פאַלירט און גלעט יעדע טייל. אַלץ שיינט און גלאַנצט שוין, נאָר זיינע הענט באַוועגן זיך נאָך ווי אין פיבער. זיינע אויגן זיינען פייכט, טרערן הילן איין אין נעפל דעם גאַנצן אַרום.

א שאפ איז געשמאָרבן

דאָס איז געווען דער לעצטער טאָג פאַר דעם שאַפּ. אַבער קיינער פון די אַרבעטער האָט דאָס נישט געגלויבט. זיי זיינען געקומען צו דער אַרבעט פריער ווי אַלע מאָל. עס איז נאָך געווען גרוי אין דרויסן. דער שניי, וואָס איז ביינאַכט געפאַלן, איז נאָך געלעגן אויף די גאַסן ווייס און נישט צע-טראָטן.

זיי זיינען אַריין אין שאַפּ מיט שטילע, דראַבנע טריט. יעדער אַרבעטער איז געגאַנגען צו זיין פּלאַץ אַ שווייגנדיקער און מיט אַן אומעט אין האַרצן. עס איז נאָך געווען טונקל צווישן די ווענט. דאָס עלעקטרישע ליכט איז געווען טיילווייז אָנגעצונדן. און דאָס גרויע ליכט פון דעם ווינטער פרי-מאַרגן האָט קוים אַריינגעשיינט דורך די פענצטער און איז פאַרלאָרן גע-אַנגען צווישן די שאַטנס.

מען דאַרף ענדיקן די אַרבעט, אַבער קיינער כאַפט זיך נישט. די הענט זיינען אַזוי שווער, די פינגער ליימיק, נישטאָ זיך וואָס צו איילן. דער טאָג וועט זיך ענדיקן, און דערנאָך זיך שלעפן אין די גאַסן און זוכן אַרבעט. — גאָט ווייס וואָס וועט זיין?

עלעקע זיצט ביי דער מאַשין און טראַכט וועגן איר עלנד לעבן. זי איז אַ מיידל אין די יאָרן. זי האָט שוין לאַנג געמאַכט שלום מיטן געדאַנק, אַז דאָס וועט שוין זיין איר לעבן.

אַ קורצע, מיט בלאַנדע אָפגעבליאַקעוועטע האַר, מיט מידע אויגן. און אַ לעבן וואָס פאַרשווינדט טראַפנווייז, אַ לעבן אָן פרייד, אַן דערוואַרטונג אויף אַ מאַרגן. עלעקע אַרבעט שוין צוואַנציק יאָר פאַר מר. גאָלדשטיין. זי איז אַזוי מיד, אַזוי פאַרלאָרן, אַזוי צעשראַקן פאַר דעם מאַרגן! זי זיצט מיט אַראַפגעלאָזענע אויגן, שעמט זיך ווייזן אירע טרערן און איר הילפלאַזיקייט.

* * *

אייניק זיצט ביי דער מאַשין און וויגט זיך הין און צוריק מיט האַלב צוגעמאַכטע אויגן. די פינגער באַוועגן זיך פיבערדיק, ווי זיי וואַלטן גע-

האט זייער באזונדער לעבן און עקזיסטענץ. זיין לאנגע, שווארצע באָרד און די בלויע קינדערשע אויגן זיינען אַ קאָנטראַסט איינע צו די אַנדערע. זיינע ליפן ציטערן, באַוועגן זיך ווי ער וואַלט גאָט געבעטן. אייזיק איז פרום, גלייבט אין גאָט. ער פילט זיך ווי אַ טייל פון דער גרויסער מיסטעריע, פון דעם גרויסן גייסט וואָס הערשט אויף דער ערד און אין הימל.

מסתמא דאַרף אַזוי זיין! ווער איז ער צו פרעגן פראַגעס? אָבער אומעטיק איז אים. ער קוקט אויף די איבעריקע אַרבעטער פון שאַפ און האָט אַזוי פיל רחמנות אויף זיי. זיי זיינען, געבעך, גאָטלאָזע! עס איז אַזוי שווער צו לעבן אָן אַ גלויבן און זיין אַליין!

* * *

פריידקע די בלאַנדע, מיט גרויע ליכטיקע אויגן, דער געזיכט אָן אויסגעבלייכטער. די ליפן פולע, הונגעריקע. פאַר איר איז דער טויט פון שאַפ די ענדע פון אַ חלום. איר גאַנץ לעבן הענגט אויף אַ דינעם פאַדעם, וואָס ווערט איצט צעריסן. זי איז שוין אין די פערציקער, נאָך אַ פאַר יאָר און ס'וועט זיין נאָך אַלעמען.

פריידקען פעלט מזל. אַזוי פיל האָט שוין פאַסירט אין איר לעבן. די טעג ווי שפינוועב זיינען צעריסן געוואָרן.

דער פאַרשטאַרבענער מאַן איז געווען אַ לאַנגע צייט קראַנק. פריידקע איז געווען די פאַרזאָרגערין. זי פלעגט קומען אַ מידע פון דער אַרבעט און אָנהויבן אַרבעטן אין הויז, מאַכן באַקוועם פאַר יאָסלען, אים העלפן ווי אַ מאַמע העלפט אַ קראַנק קינד.

יאָסל איז געווען בלייד, בלוטלאָז און פאַרטראַכט. די דאַקטוירים האָבן שוין לאַנג אים אָפגעזאָגט ס'לעבן. קענסער פאַרניכטעט זיין קערפער. פריידל וואַלט אים געגעבן דאָס בלוט פון איר האַרצן, אויב זי וואַלט אים נאָר געקאָנט העלפן! אָבער קיינער קען מער גאָר ניט טאָן! ער ליגט מיט פאַרמאַכטע אויגן און וואַרט אויפן טויט.

און דער טויט איז געקומען אין מיטן דער נאַכט. זי איז נאָך ניט געווען איינגעשלאָפן. אַ שווערע מידקייט האָט ביי איר דעם שלאָף פון די אויגן אַוועקגענומען. זי האָט געהערט אַ פאַרשטיקטן קרעכץ פון יאָטלס ליפן. זי האָט געהאַט דעם געפיל ווי דער טויט וואַלט זיך אַרויסגעריסן

פון זיינע פארמאכטע ליפן און זיך א טראג געטאן איבערן גאנצן צימער, און אן אייזיקער ווינט האָט זיך צעוואָיעט אין דער נאַכט.

דאָס איז געווען מיט 6 יאָר צוריק. זעקס נאַקעטע יאָרן, אָן פריידן, נאָר לעצטנס האָט עפעס פאַסירט אין איר לעבן. אַ נייער פרעסער איז געקומען אַרבעטן אין שאַפּ. אמת איה, אַז ער איז שוין אין די פופציקער. זיין ווייב איז געשטאַרבן מיט עטלעכע יאָר צוריק. קיין קינדער האָט ער נישט. און אַן אויג האָט ער געוואָרפן אויף פריידלעך נאָך דעם ערשטן טאָג, וואָס ער איז געקומען אין שאַפּ.

ער איז אַ הויכער, אַ קרעפטיקער, מיט האַריקע אַרעמס און ברוסטן. אַ פריילעכער איז לייבוש. אַ שפאַסיקער, און אַ גאַנצן טאָג זינגט ער. ער קוקט אויף פריידלעך און זינגט און ווינקט מיט אַן אויג.

„פריידקע, פריידקע, איך האָב דיך אַזוי ליב!

פריידקע, פריידקע, פריידקע, איך וועל גיין פאַר דיר אין גריב.“

אַ וואַרעמקייט נעמט איר דורך ווען זי טראַכט וועגן דעם. מעגלעך אַז עפעס וועט ווערן פון דעם — זי איז אַזוי מיד פון אַרבעטן איר גאַנץ לעבן — אַ היים וואַלט זי געוואַלט! אַ קינד אפשר? אַזעלכע זאַכן קענען אַמאָל פאַסירן, אויב גאָט וויל.

אַבער איצט שטאַרבט דער שאַפּ. דער לעצטער טאָג, די לעצטע שעה, די לעצטע מינוט. זי און לייבוש וועלן זיך צעשיידן. ווער ווייסט וואָס עס קען פאַסירן? — וועלן זיי זיך ווען נאָך אַ מאָל טרעפן? וועט איר האַפענונג שטאַרבן צוזאַמען מיטן שאַפּ?

* * *

פלאַקסער איז אין די פערציקער. די האָר רויטלעכע. דער געזיכט אַ לאַנגער, די ליפן דינע. די אויגן טיפע.

פלאַקסער לעבט אויס זיינע יאָרן טרוימענדיק. קיינער ווייסט נישט וואָס אין זיין האַרץ איז! די אַרבעטער זאָגן אז ער איז אַ יאַלדאַק. זיצט, אַ שווייגעדיקער, מיט אויסגעשטאַרטשעטע אויגן און ווייסט נישט וואָס עס טוט זיך מיט אים. רעדט מען צו אים, הערט ער נישט. טאָג נאָך טאָג דאָס זעלבע. ער איז נישט פון דער וועלט.

אַבער פלאַקסער טראַכט וועגן עפעס אַנדערש. ער מוז שווייגן! ער מוז! קיינער קען אים נישט העלפן! קיינער נישט.

קיינער ווייסט נישט וואָס עס טוט זיך ביי אים אין דער היים. קיינער

ווייסט ניט פון זיין באליידיקט, צעבראכן הארץ. ער האט א ווייב און א קינד. ווי אזוי קען מען דאס אפילו דורכלאזן דורך די ליפן. סאָניע, די ווייב, איז אַ ליביקע יידענע, אַ פרוי אַ ברען. ליכטיקע אויגן, ליכטיקע האָר און פולע באַגעריקע ליפן. זי איז העכער און שטאַר־קער פון אים, און פלאַקסער ווערט גאָר קלענער אין איר קעגנוואַרט. זי האָט גאָר פאַראַכטונג פאַר אים.

זיינע נעכט זיינען שלאַפלאַזע. ער רירט אָן איר לייב מיט ציטערדיקע הענט. מיט בייזיקייט רוקט זי זיך אַוועק פון אים. „לאַז צורו! לאַז צורו! גאָר זיינס לייבט אים אין זינען. שוין אַלץ באַזאָרגט. מיינע פינגער זיינען פול מיט דימענטן. איך פאַר אַלע יאָר אין פלאַרידע. אַלץ שוין באַזאָרגט!“ דערנאָך ענדיקט זי מיט פאַראַכטונג: „נעם אַוועק דייע קאַלטע הענט! איך פיל ווי אַ זשאַבע וואַלט מיך אָנגערירט“...

אַלע ווייסן, און פלאַקסער אויך, אַז זי פאַרברענגט מיט אַנדערע מענער. די אויגן ברענען ביי אים. זיינע ליפן ציטערן. ער מאַלט אויס אין זיין געדאַנק פאַרשיידענע בילדער. ער זעט איר נאַקעט לייב, אירע ברוסטן, אירע לאַנגע עלעגענטע פיס. פרעמדע פינגער גלעטן זי. ליפן קושן איר לייב. און דערנאָך! ער פאַרמאַכט די אויגן און בייסט די ליפן. ער וועט זי און זיך דערהרגענען. אָבער עס איז מער ניט ווי אַ געדאַנק. ער ווייסט, אַז ער איז הילפלאַז און פאַרלאָרן.

פלאַקסער איז אַ גוטער פאַרדינער. זיינע פינגער אַרבעטן פיבעריש. ער ווייסט, אַז די איינציקע זאַך וואָס האַלט גאָך סאָניען צוגעבונדן צו אים איז זיינע פאַרדינסטן. זי וואַרט אויף דעם פאַרנאַכט. ווען ער קומט פון דער אַרבעט און באַגעגנט אים מיט אַ שמייכל. דער מאַלצייט איז אַ בע־סערער און אירע אויגן זיינען ליכטיקער. פלאַקסער אַרבעט דעריבער כלייסיקער. ער וויל אַ סך פאַרדינען. ער אַרבעט שפעטער, אַרבעט אויך שבת פאַר עקסטערע באַצאָלט. ברענגט דעם קאַנווערט ניט קיין געעפנטן גלייך צו איר. סאָניע גיט אים אַ גלעט און זאָגט מיט שפּאַס: „אוי האַסטו געבראַכט אַ באַמבע!“ דערנאָך לייגט זי צו איר באַק צו זיינער און ער פאַרמאַכט מיט פרייד די אויגן.

פלאַקסער ווייסט אַז אַלץ איז איצט שוין געענדיקט. די צייט איז שלעכט און קיין אַרבעט איז ניטאָ. היינט וועט ער ברענגען זיינע לעצטע פאַרדינסטן. ער וועט איר אַפילו ניט זאָגן וואָס עס האָט פאַסירט מיטן

שאָפּ. אַהיים וועט ער מער ניט קומען. ער וועט גיין צום האַדסאָן ריווער, זיך אַרייַנוואַרפֿן אין טייך און לאָזן דעם שטרעם אים אַרונטערשלעפֿן צום גרונט.

* * *

דער באַס, מר. גרינבערג, איז אין די זעכציקער. ער איז אַ קורצער, אַ פעטער, מיט מילדע בלויע אויגן. אַ מאַדנער מענטש איז דער מר. גרינבערג. אַזוי מאַדנע ווי דער גאַנצער שאָפּ. מען זאָגט, אַז ער האָט אַ סך געלט. פשוט בערג מיט גאַלד! ער האָט אַ טאַכטער, איז זי פֿונקט דער היפּוך פֿון דעם טאַטן. אַ הויכע, אַ שלאַנקע, אַבער די אויגן דעם מאַטנס. מילד בלוי און שמייכלענדיק.

גרינבערג איז זייער שטאַלץ מיט זיין טאַכטער. אַז זי קומט אַמאָל אַרין אין שאָפּ, צעשמייכלט ער זיך מיט זיינע פעטע ליפֿן און זיין קיילעכ-דיק פֿנים ווערט ליכטיקער.

די ווייב זיינע, איז שוין לאַנג געשטאַרבן. לעבט מען אין אַ האַטעל וואו עס איז ניטאָ קיין ברעקל וואַרעמקייט. אַ פרעמדע וועלט, פרעמדע מענטשן, אַ יאָריד פֿון גיין און קומען. איצט איז שוין די טאַכטער אויס-געגעבן. דער מאַן אירער — אַ גרויסער פֿאַרדינער. שוין ניטאָ מער פֿאַר וועמען צו אַרבעטן. ער האָט שוין גענג אויף זיין גאַנץ לעבן און אַלץ וואָס ער באַדאַרפט. אַבער שרעקן, שרעקט ער זיך. וואָס וועט ער טאָן מיט די לידיקע טעג? גרינבערג האָט קיינמאָל ניט געטאָן עפעס אַנדערש. קיינמאָל קיין בוך ניט געלייענט. קיינמאָל זיך ניט באַשעפּטיקט מיט גע-זעלשאַפטלעכער אַרבעט.

גרינבערג האָט אַ געפּיל, אַז זיינע יאָרן וועלן זיך ענדיקן צוזאַמען מיט דעם שאָפּ. ער איז כּמורנע און אויפגערעגט. אַבער עס איז שוין צו שפעט. אַלץ איז שוין פֿאַרקויפט און דאָס איז דער לעצטער טאָג.

* * *

לייזער איז דער עלטסטער אַרבעטער. ער איז שוין איבער זעכציק און דער געזיכט קוקט אויס פּיל עלטער. גרינבערג האָט געאַרבעט מיט לייזערן אין שאָפּ. לייזער איז געווען אַ פּיינער אַרבעטער. געהאַט גאַל-דענע פינגער. ער, גרינבערג, איז געווען ניט אַזוי אַי-אַי! די פינגער שטייפע און אוימגעהובעלטע. געהאַסט די מאַשין און די גרויע ווענט. לייזער געדענקט דעם ערשטן טאָג ווען ער איז געקומען אַרבעטן פֿאַר

גרינבערגן. געווען נאך א יונגערמאן. איצט...? די יארן ליגן שווער אויף די פלייצעס. ער וועט שוין מער קיין אַרבעט ניט קריגן. די אויגן זיינע זיינען שוין צו שוואַך, די הענט ציטערן און די געדאַנקען וואַנדערן אַוועק פון דער אַרבעט, צו די הימלען צו.

לייזערס אויגן בלאַנדזשען אַרום דעם שאַפּ. איינער נאָך דעם אַנדערן פאַרענדיקן די אַרבעטער זייער אַרבעט. קריגן באַצאָלט, נעמען צו די שערן און פאַרלאָזן שטיל דעם שאַפּ. די ווענט ווערן גרויער, די פענצטער טונקעלער. די מינוטן ציען זיך לאַנגע, און די פינגער, פאַרפרוירענע, ווילן ניט ענדיקן די לעצטע פאַר שטער. לייזער איז דער לעצטער ביי דער מאַשין. ענדלעך איז אַליץ פאַרענדיקט. די מאַשינען בלייבן שטיל. ווייט אין אַ ווינקל פאַרענדיקן די פּרעסערס זייער אַרבעט. מער איז שוין קיינער ניטאָ.

פאַמעלעך בייט לייזער זיינע הויזן און שיד. ער וויקלט די אַרבעט-קליידער אין פאַפּיר, גייט צו צו דער מאַשין און גלעט די קאַלטע שטאַל. ער גייט מיט לאַנגזאַמע טריט צום אַפּיס נעמען די לעצטע פאַר גראַשן. ער ווייט, אַז גרינבערג איז דאָרטן דאָ. אַבער ער וויל אים מער ניט זען. אַ ביטערקייט גריזשעט זיין האַרץ. ער שאַרט זיך אַרויס דורך דער טיר און וואַרט ניט אַפּילו אויף דעם עלעווייטאַר. ער קריכט אַרונטער די שטיגן און ווערט פאַרשלונגען אין גאַס.

* * *

עס איז נאַכט. קיינער איז אין שאַפּ מער ניטאָ. פון דרויסן רינט אַריין דאָס ליכט פון אַ גאַסן-לאַמפּ. די מאַשינען זיינען פאַרדעקט מיט ווייסן, אין די ווינקלען שושקען זיך די שאַטנס. דער לעבעדיקער אַטעם איז פאַרשוואונדן. אַ טויטע, פאַרגליווערטע שטילקייט וויגט זיך צווישן די ווענט.

דער שאַפּ איז געשטאַרבן!

דזשעקסאָן

ווען דזשעקסאָן האָט אָפגענומען דעם בריוו פון פאָסט, האָט ער אים באַלד ניט געעפנט. ער איז אַ פאַר מינוט געשטאַנען אָנגעשפּאַרט אָן אַ שטיינערנעם פאַרקאַן, פאַרמאַכט די אויגן, און געטראַכט וועגן זיין שטעטל, וואָס רוט אין דעם זוניקן טאָל פון קענטאַקי. ער האָט אָפגעווישט מיט דעם שמוציקן אַרבל די שווייס פון זיין פנים, דערנאָך געעפנט פאַמעלעך דעם בריוו. זיין הויכער קערפער האָט זיך איינגעבויגן, די נאָזלעכער געוואָרן ברייטער, די אויגן ליכטיקער. אַ גרוס פון זיין היים, פון די ברייטע פעלדער, וועלכע זוניקן זיך ביי די ברעגן פון טייך.

קוקן זיינע אויגן אין בריוו, וויגט זיך זיין קערפער הין און צוריק. דריקט ער די פויסטן צוזאַמען! „גאָט!“ און פון זיין נאַכטיקן פנים שפאַרן זיך דיקע טראַפנס שווייס, די אויגן ווערן באַצויגן מיט טרערנדיקע הייטלעך. נענטער בייגט ער אַרונטער זיין קאַפּ צום בריוו, נאָר איצט זעט ער גאַרניט! איצט רוישט ניט מער די שטאַט. זוניקע פעלדער שפרייטן זיך. עס טוליען זיך בוימער איינע צו די אַנדערע. איצט הענגט דאָרט זיין טאַטע! וויגט דער ווינט דעם קערפער הין און צוריק, זינגט דער ווינט פון די בערג אַראָפּ! שפרייט זיך דער בלויער הימל איבער דער גרינער ערד, יאַמערן זיין מאַמע מיט זיינע שוועסטער און ברידער — ווי היענעס. איז בלוי דעם טאַטנס פנים פון אונטער דער שוואַרצער הויט. טויט! — די וויסע האָבן די שטריק פאַרצויגן, געשלעפט דעם טאַטן ווי אַ פּג. טויט! אזוי שטייט אין בריוו. יאַמערט דזשעקסאָנס האַרץ, ווי דער יאַמער פון זיין מאַמען אונטער דעם הימל פון קענטאַקי.

דזשעקסאָנס אַלע וועגן פירן אַהין, צו קענטאַקי. איצט וועט ער אין דער „איסט“ מער ניט זיין. ער מוז גיין צוריק אַהין. דזשעקסאָן פילט די מיקדייט פון שווערע יאָרן. צוזאַנציק מידע יאָר פלאַנטערן זיך אין אים. וואָס פאַר אַ הינטיש לעבן! וואו איז גאַט? פאַרוואָס שווייגט ער אין די

מינטן פון זיין נויט? פארוואס לאזט ער פייניקן זיינע קינדער? — און פארוואס איז אזוי גאליק זייער לעבן, ווי עס איז שווארץ זייער הויט? פארוואס? פארוואס? פארוואס?...

עס איז אַנגעקומען די נאַכט. דזשעקסאָן האָט זיך אַוועקגעזעצט אונטער אַ קאַשטאַן-בוימ, מיט אַנגעשפּאַרט דעם קאַפּ אָן די הענט. ער איז געזעסן, זיך געוויגט היין און צוריק און ניט געקענט אַרויסשרייען זיין ווייטיק. ער האָט זיך געלייגט מיטן פנים צו דער ערד, צוגעדריקט זיין האַרץ, זיך געגראָבן מיט די פינגער אין זיין לייב; נאַכט־ווינטן האָבן זיך צעשריען איבערן פעלד, און דזשעקסאָן — „ניגער דזשעקסאָן“ — האָט געוואָיעט ווי דער ווינט, און די נאַכט האָט געהערט און געשוויגן.

* * *

דזשעקסאָן איז געבוירן געוואָרן מיטן שטויב פון רויכיקע קוימענס אין זיינע נאָזלעכער. זייער הויז איז געווען האַרט ביי דער פּאַבריק, ווייטער פון זייער הויז האָבן זיך געצויגן קרומע געסלעך, וואו דער אומעט האָט געוואוינט. אַ שווער גרויליק לעבן איז עס געווען, שווער ביז פאַרצווייפלונג. אין דער פרי האָבן די פּאַבריקן גערופן. גערעוועט איבער די גרויע ביידלעך. טאַטע, מאַמע, קינדער — אַלע אין פּאַבריק. נאָר די קליינע קינדער וואָלגערן זיך הפקר ביי די הייזער, בלאַנדזשען אין די קרומע גאַסן. נאָר די אַלטע בלייבן אין שטעטל זיצן אין דרויסן, רויכערן קאָרן־ליולקעס און דרימלען.

שבת פאַרנאַכט קלייבן זיך די מענטשן צוזאַמען אין דרויסן. זונטיק איז רו־טאָג. געלויבט איז יעזוס פאַר דעם הייליקן טאָג! די אַלטע ריקן מיט בענקשאַפט וועגן דעם אַמאָל. זיי זיינען אַמאָל געקומען פון אַ פּרעמד ווייט לאַנד. דער אַלטער „זאַקאל“ שפּאַרט אונטער די מאַרדע אָן זיין האַנט און דערציילט. אַלע איבעריקע שווייגן. ווייל „זאַקאל“ וויסט אַלץ! זיינע יאָרן זיינען אזוי פיל, אַז קיינער קען זיי ניט ציילן. ער איז געווען פאַר אַלעמען, און ער וועט זיין, ווען אַלע וועלן פאַרגיין.

זאַקאל דערציילט וואונדערלעכע זאַכן. די קינדער זיצן מיט אַפּענע מיללער און שלינגען די ווערטער. די עלטערע שאַקלען מיט די קעפּ, ביי די ווייבער בליצן די אויגן. אַמאָל איז געווען...

„אַמאָל זיינען מיר געווען אַ פריי גרויס פּאַלק. בראַווע קינדער פון זול־לאַנד! די וועלדער האָבן פאַר אונדז די וועגן אָפּן געלאָזן. די פעלדער

האַבן אונדז מיט זייער גרינקייט גערופן! מיר זיינען געווען פלינקער ווי דער הירש! שטאַרקער ווי דער עלפאַנט! פריי ווי דער ווינט! זיינען מיר צו שטאַלץ געוואָרן. זיינען געקומען די ווייסע און ווי טויטע וואַראַנעס אונדז אַוועקגעשלעפט מיט זיך אין פרעמדע לענדער. שקלאַפן פון אונדז געמאַכט, געבראַכן אונדזער שטאַלץ, געבויגן אונדזערע קעפּ! אַך! ווען וועט אונדז פאַרגעבן דער גרויסער גייסט? אומקערן צוריק אַהיים, באַ פרייען! — אַזוי דערציילט זאַקאל, און אַלע קרעכצן און בענקען נאָך יענע טעג.

דזשעקסאָן איז געווען אַ שטאַלץ יינגל. מיט די איבעריקע קינדער האָט ער קיינמאַל זיך ניט געשפּילט. ער האָט ליב געהאַט בלאַנדזשען ווייט פון שטעטל צווישן די בערג, קריכן אין די טיפע היילן, טרוימען וועגן אַרגאַניזירן אַ באַנדע, באַפאַלן די ווייסע, אַוועקנעמען אַלץ פאַר זיך! דער נאָך נעמען אַ שיף, אַוועקפאַרן אין די ווייטע לענדער, צו די וועלדער פון זון. ער וויל ניט, אַז די פאַבריק זאַל פאַרשלינגען זיינע טעג. ער וויל ניט בויגן דעם קאַפּ פאַר די „ווייסע שמוץ“!

און אַזוי פלעגט ער ריידן צו די קינדער, און זיי פלעגן לאַכן פון אים. „ווייסט ער ניט, אַז די ווייסע זיינען אַזוי שטאַרק ווי די פעלזן? ווייסט ער ניט, אַז אויב זיי ווילן, וועלן זיי פאַרמאַכן די פאַבריקן, און זיי וועלן אַלע אויסשטאַרבן פון הונגער? ! אַזוי האָבן זיי אַליין געהערט פון פרייע-דיקער, אַזוי וויל גאַט! די ווייסע האָט גאַט אויסדערוויילט צו זיין די „לאַרדס“, פונקט ווי זיי האָט ער אויסדערוויילט צו אַרבעטן און לעבן אַן אַרעם לעבן“.

דזשעקסאָן האָט אַנדערש געטראַכט. נאָר אַ פאַר פון די קינדער האָבן מיט אים שטילערהייט אינגעשטימט. מיט אים איז אויך געווען דאָס ביידל פון דעם צווייטן הויז, מיימי, מיט שוואַרצע ליכטיקע אויגן, און ער פלעגט פאַר איר אַלע חלומות אויסזינגען.

* * *

און דזשעקסאָן געדענקט אַ סך שווערע טעג. ווי אַלט ער איז דעמאַלט געווען, געדענקט ער ניט, נאָר וואָס איז דער אונטערשייד? ער געדענקט אַ פאַרנאַכט, ער זעט דעם צעגליטן הימל. צוויי נעגערס פירן ענדריון דורך דער הויפט-גאַס. די קינדער לויפן נאָך. צוויי ווייסע פאַליציאַנטן גייען פון הינטן. דער פאַרמאַן פון פאַבריק, אַ דאַרער, מיט שטעטיקע

אויגן, מיט לאנגע אויערן שמייכלט ביז. ענדריו שווייגט, נאָר די אויגן טונקען זיך אין פיין. מען לייגט אים אויף דער ערד, מיטן פנים אַרונטער. צוויי נעגערס האַלטן די הענט און פיס, צוויי אַנדערע שטייען מיט באַמבֿ-שטעקנס. דער פאַרמאַן ביזערט זיך. „נו, שנעלער, שוואַרצע הינט!“ — עס הויבן זיך און פאַלן די שטעקנס איבער ענדריוס יונגן לייב! „שטאַר-קער, הינט! שטינקענדיקע נעגערס! שטאַרקער!“ דער פאַרמאַן שמייכלט. ענדריו שרייט ניט, גיט ניט קיין קרעכץ. גראַבט איין דאָס מויל אין דער ערד. נאָר דער קערפער צאַפלט זיך פון פיין. דאָס לייב איז צעריסן. רויט בלוט אויף שוואַרצן לייב. דערנאָך לאָזן זיי אים אַליין אויפן פעלד. ענדריו רירט זיך ניט, דער קערפער אַ פיבערדיק שטיק פלייש. די נעגערס צעלאַפן. די קינדער, דערשראָקענע, באַהאַלטן זיך אין די היזער. נאַכט. כטילקייט...

דזשעקסאָן ברענגט קאַלט וואַסער, וואַשט ענדריוס לייב. ענדריו עפנט די פיבערדיקע אויגן, שמייכלט מיט די פאַרברענטע ליפן, דריקט דזשעקסאָנס האַנט. „גיי אַהיים“ — זאָגט ער, — „איך וויל זיין אַליין!“ זשעקסאָן שפאַנט אַ מידער, אַ צעווייטיקטער אַהיים, זינע אייגענע ברידער, ווערן, אַ קלאַג נאָך זיי! ער ווייסט ניט וואָס ענדריו האָט געטאָן. זיי זאָגן ער האָט באַליידיקט אַ ווייסע פרוי — נו איז וואָס? — פאַרוואָס מעגן זיי באַליידיקן, שפּייען אויף נעגערס? פאַרוואָס מעגן זיי?!

דזשעקסאָן גייט ניט אַהיים. ער איז שוין צוועלף יאָר. באַלד וועט אים די פאַבריק פאַרשלינגען. און וואָס ווייטער? אומעט. אַך, ווי גיך נעגערס ווערן אַלט! ער גייט צום פעלט וואו ענדריו איז, אים ציט אַזוי, ס'זיינט דאָס האַרץ. ער שטייט באַהאַלטן הינטער אַ בוים. ענדריו ליגט אַליין, פאַרגייט זיך אין געוויין. כליפעט, ווי דאָס האַרץ וואַלט ביי אים געשטאַרבן... פלאַנטערט זיך די נאַכט צווישן בערג, שטייען די בוימער פאַרגליווערטע. גייט דזשעקסאָן אַהיים, קען ער זיין צעווייטיקט האַרץ ניט שלעפן. בלייבט ער שטיין אין פעלד אַליין. שטייט אויף די קני. „גאַט, פאַרוואָס? וואו איז דיין ליכט? וואו איז דיין צאָרן?“ נאָר דער הימל איז שטום. גאַט הערט ניט דעם געבעט פון נעגערס. זיי זיינען פאַרשאַלטן אַפילו פון גאַט...

דערנאָך אין פאַבריק. דאָרט וויגט זיך דזשעקסאָן צו דעם געזאַנג פון די רעדער. ווערן זוניקע טעג פאַרשלונגען. די פאַבריק רוישט, קלאַפט.

אומענדלעכע מאָנאָטאָנישקייט! איצט איז ער שוין אויפגעוואַקסן, האָט ברייטע פלייצעס. שוין דערגרייכט דאָס זיבעצענטע יאָר. גאָט, וועט ער טאַקע אַזוי פאַרגיין?.. וועט די מאָנאָטאָנישקייט אים פאַרשלינגען? וועט דער אומעט קיינמאַל ניט פאַרלאָזן? אַ סך מאל שפאַצירט ער צו דעם פעלד וואו זיינע ברידער רוען. אומעטום קברים. צו וואָס געלעבט, צו וואָס געשטאַרבן? וואָס פאַר אַ זין האָט עס?...

* * *

ווייטער יאָרן אַוועק. איצט חלומט דזשעקסאָן וועגן בויען אַ היים. מיימי האָט זיך צעבליט ווי אַ קאַרשן-בוים. איצט וועט זי ווערן זיין ווייב. און די קינדער וואָס זיי וועלן געבוירן, וועט ער לערנען ניט צו בייגן זייערע קעפּ פאַר די לאַרדן. די קינדער וועלן זיין שטאַלצע מענטשן! ער וועט זיי שיקן לערנען, זיי וועלן ברענגען ליכט זיינע ברידער. פרייע מענטשן, שונקט ווי ס'איז אַמאַל געווען זייער שטאַם, ווי זאַקאל דערציילט.

אַבער פאַרוואָס איז מיימי אַזוי אומעטיק?.. עס מוז זיין די מיידלשע בענקשאַפט אַ ווייב צו ווערן. — אַזוי האָט דזשעקסאָן געטראַכט. ווי אַנדערש האָט ער דאָס געקענט פאַרשטיין? גייען זיי ביידע פון קירך אַנפאַנג יוני, לאַכט דער הימל מיט פרייד, זינגען די בערג אין בלויקייט פאַרהילן, שטאַרבן די לעצטע גלעקער-קלאַנגען פון דער ווייטער שטאַט אויפן באַרג. קנעכט און לאַרדן בעטן צו איין גאָט — און ווי קען דאָס זיין? נאָר טראַכטן קיין סך קען ער ניט. מיימי האַלט זיין אַרעם. ווי שלאַנק זי איז! לעצטנס ווערט איר קערפער פולער. אין איר רופט די פרוי! דער קערפער בענקט נאָך קינדער, איר לייב נאָך דעם מאַן! „גאָט“, זאָל זייער פרייד אָנהאַלטן! זיינע לאַנגע אַרעמס קנייטשן זיך מיט פראַצע. אפשר וועט ער אַליין אַמאַל קענען אַ ווינקל מאַכן אונטערן הימל.

* * *

מיימי איז קראַנק, ליגט אין בעט אַ שטומע, קוקט אין ווייטקייט. די מאַמע, אַ שווערע נעגערטע, קוקט פאַרדעכטיק אויף איר, שעלט איר לייב. אַ גאַנצן טאָג זיינען אַלע אין פאַבריק און זי איז אַליין. ליגט זי, כליפעט אין דער שטיל. אַ לעבן צאַפלט זיך אין איר קערפער, אַ פאַרשאַלטן לעבן. וואַלט זי ניט געווען געבוירן ווערן. פאַרוואָס איז זי ניט דערשטיקט געוואָרן ביי דער מאַמען אין בויך! וואָס וועט איצטער זיין? פאַרוואָס איז זי ניט אַריינגעשפּרונגען אין טייך און געענדיקט איר פינצטער לעבן?

א קינד פון א ווייסן „לאַרד“! א קינד, וואָס ברענט מיט האָס אין איר לייב. שבת איז זי געבליבן לענגער אין פאַבריק. אזוי האָט דער פאַרמאַן געהייסן. שפעטער איז קיינער ניט געווען. די מאַשינעס שוין פאַרגליי- ווערט אין שווייגן.

אין זיין קאַבינעט האָט ער זי גערופֿן. דערנאָך איר געהאַלטן אין זיינע שטאַרקע אַרעמס. זי האָט זיך אָפּילו ניט געווערט. געווען צעשראַקן און צעמישט פון ווייסן לייב נאָענט פון איר קערפּער. איר נעגער-בלוט האָט געברענט ווי זודיק בליי! איר לייב איז געווען ווי אַ טרוקן פעלד, וואָס קען זיך ניט אַנטרינקען צו זאַט! איצט קוקט די מאַמע מיט קרומע אויגן. די מאַמע פאַרשטייט — וואָס וועט איצט זיין? וויי איז איר לעבן! איצט שפּרייט זיך האָס אין איר בלוט! איצט רייסט זיך אַ לעבן אין איר לייב, און וואו זאָל זי אַנטלויפן און באַהאַלטן איר ווייטיק?

און דזשעקסאָן, דער נאָר, האָט דאָס באַטראַכט פאַר מיידלשע קאַפּריזן. פּלעגט ער ווי דאָרשטיקער זיך איינזויגן אין אירע פּולע ליפּן. האָט אַ נייער פיבער פאַרצערט איר לייב! דערנאָך שלאָפּלאָזע נעכט. דער מאַמעס בייזע אויגן האָבן מיט בייטשן געשניטן איר לייב. האָט זי איינמאַל ביי- נאַכט, ווען די לבנה האָט געצויבערט איבער די קרומע הייזער פון שטעטל, ווען דער ווינט איז געלעגן פאַרגליווערט אויף די בערג, ווען די שאַטנס זיינען געלעגן אויסגעשפּרייט מיט נאַכט-מידקייט אויף די פעלדער — אין אַזא נאַכט האָט זי אַנגעשריבן דזשעקסאָנען אַ בריוו, אים דערציילט פון אַלץ; דערציילט, אַז זי גייט דערשטיקן דאָס לעבן, וואָס שפּאַרט זיך אין איר קערפּער. דערנאָך האָט זי מיט שטילע טריט פאַרלאָזט דאָס הויז.

מיימי איז געגאַנגען צום פעלז אויפן באַרג, איבערן שטראַמיקן טייך. ענדלעך דערגרייכט. אונטן רוישן די וואַסערן. אויבן טונקט זיך בלויקייט אין ווייס-גרויען זילבער. רעכטס דאָס שטעטל, טויט און שאַטנדיק, העכער די ווייטע „לאַרדן“ די הערשער פון לעבן!... קיין ווינט איז ניטאָ שטילקייט... אַזא אומעטיקע שטילקייט. גאָט בעטן? צו וואָס? צו וועמען? צו וואָס האָט ער איר געגעבן דאָס לעבן?

קעלט פּרירט איר ריקן „גאָט, זי וויל ניט שטאַרבן!“ זי ווישט די אויגן, די טרערן ברענען איר לייב, די נאַכט שפּאַרט זיך אַרום איר, וויקלט זי איין. פון באַרג שיינט ליכט. פון טאָל פינצטערניש. די פאַבריקן מיט

די הויכע קוימענס לאַכן אין דער נאַכט. שטאַרבן! זי פאַרמאַכט די אויגן. שוואַרצע שאַטנס שוועבן פון פעלד, שוואַרצע נאַכט. אַ געשריי! שטיל-קייט — טויט!

* * *

דזשעקסאָן איז דריי טעג געלעגן אין הויז. ער האָט ניט געוויינט, ניט געשריען, נאָר זיך געראַנגלט מיט זיין ביטערניש. ביינאַכט איז ער געזעסן אין דרויסן ביים הויז און געקוקט צום פעלד, וועלכער הענגט איבערן וואַסער. אויפן פערטן טאַג איז ער אַוועק פון הויז. אַ פאַרגליי-ווערטע מידיקייט האָט שווער געמאַכט זיינע גלידער. די הענט האָבן ליימיק אַראַפּגעהאַנגען צו דער ערד. די אויגן נאָר האָבן פיבערדיק זיך גע-צונדן.

אַ גאַנצן טאַג איז ער געווען באַהאַלטן אין אַ הייל. פאַרנאַכט האָט ער זיך ווי אַ חיה אַרויסגערוקט, געוואַרט שטיל ביז די זון איז פאַרגאַנגען. אַ העלע נאַכט האָט אָנגעצונדן דעם הייל. אַ ווינט האָט זיך צעזונגען איבער דער ערד. דזשעקסאָן איז געלעגן באַהאַלטן אויפן וועג, וואָס פירט צום באַרג. ער האָט געוואוסט, אַז דער פאַרמאַן וועט באַלד פאַרבייגיין. די מינוטן האָבן געגליווערט זיין בלוט! פון דער ווייטנס האָט ער געהערט יענעם זיכערע טריט. דזשעקסאָן האָט לענגער אויסגעצויגן זיינע אַרעמס, די פינגער האָבן זיך ווי שלאַנגען געבויגן.

יענער איז געגאַנגען אַ רואיקער, אַ זיכערער, ווען דזשעקסאָן האָט זיין האַלדז אַריינגעכאַפט אין זיינע הענט. יענער האָט זיך געוואַרפן. געוואַלט שרייען, נאָר דער צונג איז געבליבן הענגען ווי אַן אָנגעשוואַלן שטיק פלייש. דאָס פנים בלוטיק רויט, דערנאָך בלוי. דזשעקסאָן האָט ווי מיט קלאַמערן געדריקט דעם האַלדז. עפעס האָט זיך אַ בראַך געטאָן. יענער האָט זיך מער ניט געצאַפלט, נאָר איז געבליבן הענגען אין דזשעקסאָנס ריזן-הענט מיט אַרויסגעשפאַרטע אויגן און צונג.

ווי אַ פּגראַ האָט אים דזשעקסאָן געשלעפט צו דער הייל. אַ ווילדער געלעכטער האָט זיך געריסן פון אים. ער האָט געוויינט און געלאַכט צו-זאַמען: ער האָט די ווייסע בעסטיע אַריינגעוואַרפן אין הייל, אַ שפּיי געטאָן דעם פּגראַ אין פנים און איז אַוועק אַהיים. ער האָט געזאַגט דעם טאַטן, אַז ער פאַרט „איסט“, בריוו שיקן „דזשענעראַל דעליווערי“. דער טאַטע האָט אים שווייגנדיק געדריקט די האַנט. די מאַמע האָט געווישט מיטן

פארטוך די אויגן, די שוועסטער האָט געכליפעט אין אַ ווינקל פון הייז. ער איז שנעל אַוועק. דערגרייכט „איסט“! איז וואָס ווייטער?... אַט איז ער אַליין אין פעלד. פון דער ווייטנס שפּיגלען זיך די אייזנבאַן־רעלסן, ששניידן די לופט מיט זייער שטאַלענעם גלאַנץ. דזשעקסאָן זעט אויפן פעלד שאַטנס פון זיין טאַטנס קערפּער, זיך וויגנדיק פון אַ הייזן בוים: געשטאַרבן פאַר אים! מען האָט דעם פּגור פון הייל אַרויסגע־שלעפט, און די ווייסע לאַרדן האָבן נקמה גענומען פאַר זייער שטאַם. דער טאַטע צאָלט פאַר די קינדער, די קינדער פאַר די עלטערן! זייער גאַנצער שטאַם איז פאַרשאַלטן פון הימל און ערד! גוט וואָס ער האָט דעם „לאַרד“ דערשטיקט. אַ צאָן פאַר אַ צאָן, אַן אויג פאַר אַן אויג! בלוט פאַר בלוט!

נאָר דאָס האַרץ טוט פּיינלעך וויי. נייטאָ מער וואָס צו טאָן מיט זיין לעבן. פאַרשאַלטן זאָלן זיין הימל און ערד! פאַרן בלוט פון זיין שטאַם, פאַרן בלוט פון וויינע ליבסטע.

דזשעקסאָן הערט ווי פון דער ווייטקייט סאָפעט אַ באַן, טראָגן זיך מענטשן ערגעץ אין די ווייטע ווייטקייטן. צו וואָס? מיד איז ער, דאָס לעבן אַטעמט מיט גרוי־קייט. עס שטיקט אים אַ געלעכטער. דזשעקסאָן לאַכט פון הימל, לאַכט פון זיין פּיין. ער גייט בענטער צו די רעלסן. ער שטייט און קוקט אויף זייער שטאַלענער האַרטקייט. פון דער ווייטן לויפט אימפעדיק די באַן, דער לאַקאָמאָטיוו קלאַפט שטאַל אַן שטאַל. „נענטער מיין גאָט צו דיר“. דזשעקסאָן ווישט מיט דער האַנט די טרערן. נאַכט שוואַרצקייט יאָגט זיך איבער די פעלדער, פּייפט דער ווינט דעם טויט אויס, רייסט זיך שנעלער די באַן, רייסט שטיקער פלייש פון דזשעקסאָנס קערפּער. שוואַרצע נאַכט. שוואַרצע לייב. ליגט דזשעקסאָנס קאַפּ אָפּגעריסן פון קערפּער, שפּאַרט זיך בלוט פון די אויגן. די ווייסע ציין לאַכן פון הימל, לאַכן פון לעבן, און די אויגן וויינען בלוטיק פאַר גאָט!

ג

אויף די וועגן פון ווינט

מילים טויט

מילי האָט זיך באַקלאַגט, אַז איר איז קאַלט, האָט פּיטער זיך צוגעאַיילט און געמאַכט אַ פּייער פון טרוקענע צווייגן און בלעטער. מיר זיינען געזעסן אויף דעם פאַרגעלטן גראַז און זיך ניט גערירט. מידע פון דעם לאַנגן וועג צורפּוס, זיינען מיר געווען צופּרידן צו זיצן אַנגעשפּאַרט אַן בערגל און זיך טיילן מיט דעם ביסל שפּייז, וואָס מיר האָבן נאָך געהאַט.

מילי איז געזעסן אויף אַ פּלאַכן שטיין, די אויגן פאַרמאַכט, און שווער געאַטעמט. איר פנים איז געווען בלאַס, די ליפּן פאַרשטייפט פון ווייטאַג. מיר זיינען געזעסן שווייגנדיקע און ניט געוואוסט וואָס צו טאָן פאַר איר. מיר האָבן געוואַלט הערן וואָס פּיטער וועט זאָגן. ער איז געווען דער עלטסטער. די איבעריקע זיינען נאָך געווען יינגלעך און אומבאַהאַלפּן. איך בין שוין געוואָרן ניינצן. טים איז נאָך געווען יינגער. איז מער ניט געבליבן ווי מייק און פּיטער. זיי ביידע זיינען געווען די עלטסטע צווישן אונדז. מייק איז געווען אַ טרוימער. זיינע בלויע אויגן האָבן אַלע מאָל געקוקט אין די ווייטקייטן, ווי ער וואַלט געזוכט צו לייזן אַ רעטעניש דאָרטן.

דאָס פּייער האָט זיך צעפּלאַקערט. פּיטער איז געשטאַנען אויף די קני לעבן מילין. זי געבעטן צוגיין נאָענטער צום פּייער. ווען זי האָט זיך ניט גערירט, האָט ער זי גענומען אין זיינע אַרעמס און אַוועקגעזעצט אויף דעם גראַז, געגלעט אירע האַר און גערעדט צו איר: „רו, מיין קינד, רו.“ איך האָב קיינמאַל ניט געהערט זיין שטימע זאָל קלינגען אַזוי צאָרט. מילי האָט זיך אַוועקגעלייגט מיט איר געזיכט אַראָפּ און זיך צעכליפּעט.

פּיטער האָט מיך געשיקט ברענגען וואַסער. ווען איך בין צוריקגע-קומען, האָט ער עס אַריינגעגאַסן אין אַ גרויסן טאַפּ און אַריינגעשטעלט אין פּייער. דערנאָך זיך אַוועקגעזעצט לעבן אונדז און אַ בורטשע געטאַן: „מען וועט דאַרפן דאָס הייסע וואַסער.“ ער האָט זיך פאַרקוקט אויף דעם פעלד, וואָס האָט זיך געצויגן ביז דעם האַריזאָנט. עס איז געוואָרן טונ-קעלער, די וואַלקנס איינגעטונקט אין פּלאַמען. דער אַוונט האָט אַרונטער-

גענידערט פון הימל. די שטילקייט האָט זיך געוויגט צווישן די בערג און פאַרשפּרייט אַ מעלאַנכאָליע.

פּיטער האָט אַ קוק געטאָן אויף מילין. דערנאָך אויסגעדרייט דעם קאָפּ צו אונדז: „מען מוז עפעס טאָן! מען קען זי אַזוי ניט לאָזן. גאָט ווייס וואָס די נאַכט קען ברענגען!“ מיר האָבן געשוויגן. מייק האָט שטיל גע-פרעגט. „פאַרוואָס איז מילי אַנטלאָפּן פון דער היים?“

„איך ווייס ניט“, האָט פּיטער ביז געענטפּערט. „זי איז נאָך אַ קינד! — וואָס מאַכט דאָס אויס ווער זי איז, אָדער פון וואָנען זי קומט?...“

טיים האָט זיך צעשריען, אַז דאָס וואָסער לויפט אויס. פּיטער האָט גענומען אַ גלאָז, אַריינגעגאָסן פּרעזערווירטע מילך, צעמישט עס מיט הייס וואָסער, זיך איינגעבויגן איבער מילין, זי גערופן מיט אַ שטיל קול: „קינד מיינס, קינד מיינס.“ ער האָט זי געהאַלפּן זיך אויפּזעצן. טרערן זיינען גערונען איבער אירע קינדערשע באַקן. לאַקן פון אירע האַר זיינען אַרונטערגעהאַנגען אויף איר שטערן. עס האָט מיר פאַרקלעמט דאָס האַרץ און איך האָב אַוועקגעדרייט דעם קאָפּ.

מיר האָבן געטראָפּן מילין אויף אַן איינזאַמען וועג, וועלכער האָט געפירט צו דער ווילדערניש. זי איז געלעגן און האָט היסטעריש געכליפּעט. מיר האָבן זי געטראָגן ביזן באַרג. פּיטער האָט געוואוסט פון דעם וואַלד, וואו וואַגאַבונדן קומען זיך צוזאַמען און טיילן זיך מיט זייער שפּיז. ער האָט געוואוסט פון שטראָם וואָסער ווי קרישטאָל, וואָס פאַלט פון די בערג; אַז עס זיינען דאָרטן דאָ פּלעצער, וואו מען קען זיך באַשיצן פון רעגן און ווינט.

מייק האָט איבערגעשלאָגן מיינע געדאַנקען. ער איז געווען זייער געפירט צו דער ווילדערניש. זי איז געלעגן און האָט היסטעריש געכליפּעט. ווייך און ווייט: „אונדזער לעבן איז ווי די טייכן, ניט וויסנדיק שטראָמען זיי צו זייער באַשטימטן ציל. אַלץ וואָס מיר טוען איז שוין לאַנג באַשטימט פון גורל. אַז דער פּירנדיקער האַנט זיינען מיר ווי בלינדע, פּילנדיק אונדזער וועג, וועלכער פירט אין ערגעץ ניט.“

פּיטער האָט אַרויסגערופן מייקן. די גאַנצע געשיכטע מיט מילין האָט מיך שטאַרק דערשיטערט. עס איז אַלץ געווען אַזוי אומפאַרשטענדלעך. אַ יונג מיידל אויף אַ פאַרלאָזענעם וועג...

אַן אַוונט אין האַרבסט. אַ שטילקייט ווי די ערד וואַלט פאַרגליווערט

געוואָרן. דער הימל אויסגעפאַרבט מיט פלאַמען פון דעם טאָג־אונטער־גאַנג. און באַלד האָט דער אָונט זיך אויסגעבלייכט. די שטערן האָבן זיך באַוויזן אין הימל און ביי מיר אַרויסגערופן אַ מיסטעריעזן געפיל.

טים האָט זיך אַוועקגעזעצט לעבן מיר און מיר דערציילט די גע־היימעניש פון מילין. ער האָט אונטערגעהערט אַ געשפרעך פון פֿיטערן און מייקן און ער ווייס שוין אַלץ.

„מילי גייט צו קינד! זי האָט ניט געקענט עס פאַרטרויען איר פאַ־מיליע. ניט געהאַט דעם מוט זיי דערציילן ווי ס'האַט פאַסירט, זיך געשראַקן און געשעמט פאַר מענטשן. איז זי אַוועק פון הויז און זיך אַרומ־געוואַלגערט דאָ און דאָרטן ביז מיר האָבן זי געפונען.“

איך האָב געקוקט אויפן פייער, אויף די פלאַמען, וואָס האָבן געטריבן די פֿינצטערניש פון זיך. איך האָב געזען ווי מילי ליגט אויף דעם גראָז. פֿיטער איז באַוועגלאָז געשטאַנען אין זיינע צעריסענע קליידער. מיטאַמאַל איז די שטילקייט פון דעם זון־פאַרגיין איבערגעבראַכן געוואָרן. דאָס גראָז און די ביימער האָבן זיך אָנגעהויבן באַוועגן; אַ ווינטל האָט אָנגעהויבן שושקען און זיך רייסן דורך די צווייגן. אַן אַטעם פון לעבן, פון באַוועגונג האָט אָנגעפילט די נאַכט.

מיר זיינען געשטאַנען אַרום דעם פייער. פֿיטער, דער העכסטער צווישן אונדז, האָט געקוקט אין דער נאַכט אַריין און גערעדט מיט אַ פאַרשטיקטער שטימע. דערנאָך איז ער שטיל געוואָרן, די ליפן האָבן זיך באַוועגט, אָבער קיין ווערטער זיינען ניט אַרויסגעקומען. דער שניט אויף זיין לינקער באַק ביז דעם האַלדז איז געווען פלאַמיק רויט. זיינע אויגן זיינען געווען טיף און שיינענדיק. און ווען די ווערטער זיינען געקומען פון זיינע ליפן, זיינען זיי געווען שאַרף און שניידנדיק. „איינער פון אונדז מוז לויפן צום שטעטל אויף דער צווייטער זייט באַרג.“ ער האָט מיט דער האַנט אַוועקגעשאַרט די האָר פון שטערן: „מיר מוזן קריגן הילף פאַר מילין! אויב ניט!...“ ער האָט ניט פאַרענדיקט די ווערטער. מיר האָבן אַלע פאַרשטאַנען. ס'איז ניט געווען וואָס צו ריידן...

טים איז געווען דער, וואָס איז געגאַנגען אין שטעטל. ער איז געווען באַקאַנט מיט דער געגנט. מיר זיינען געשטאַנען שווייגנדיקע ביז די נאַכט האָט טימען פאַרשלונגען. יעדער האָט געטראַכט זיינע געדאַנקען. אָבער אַלע — צי וועט מען ברענגען הילף אין צייט?... מיר האָבן ניט געקוקט

איינער אויף דעם אנדערן. מילי איז אנטשלאפן געוואָרן. פון גרויסן ווייטאָג און מידיקייט איז זי געווען פאַרגליווערט. מען האָט נאָר געזען אַ קערפּער אָן באַוועגונג. די לבנה האָט געשיינט מיט שטראַלן פון בלייכן זילבער. אַלץ האָט פאַרלאָרן די רעאַליטעט, אַלץ איז געוואָרן גראַטעסק און צעקרימט. מיר זיינען געזעסן אַרום פייער און געוואָרט און געוואָרט. מייק האָט עפעס געזאָגט, נאָר זיין שטימע איז געווען פאַרשטיקט און עס איז געווען זייער שווער צו הערן זיינע ווערטער. דער אויסדרוק פון זיינע אויגן האָט מיך געברייט ביז צו טרערן, פאַרשיידענע געדאַנקען האָבן מיך געמוטשעט. דערהויפּט: דער זין פון לעבן און די מיסטעריע פון טויט.

מייק האָט געקוקט אויפן פייער אין גערעדט: «עס איז געווען אַ זומער־טאָג און איך בין געזעסן לעבן אַ טייך זיך אַפּצוקילן פון דער שטיקנדיקער היץ. די פליגן האָבן געזשומעט און מיך געמוטשעט. פון צייט צו צייט פלעג איך כאַפן אַ פאַר און לעבעדיקערהייט אַריינארפן אין וואַסער. איך האָב געזען פיש וואַרטן און היטן מיין יעדע באַוועגונג. זיי פלעגן אַרויס־שפּרינגען פון וואַסער און כאַפן די לעבעדיקע פליגן, וואָס האָבן זיך געריסן צו אַנטלויפן. זיי האָבן ניט אָנגערירט די טויטע. פּלוצלינג האָט אויפגעוואַכט אין מיר דער געדאַנק, אַז לעבן שפּייט זיך מיט לעבן! אין דעם מאַמענט האָב איך געהאַסט די גאַנצע באַשאַפונג.

מיר האָבן אַלע געשוויגן. איך ווייס ניט פאַרוואָס?... אַמאָל האָסטו דעם געפיל, אַז ווערטער מיינען גאַרניט. די געדאַנקען זיינען ביטערע, און דו קוקסט אין דער גרויסער לימדיקייט און דו זעסט גאַר ניט. דו קענסט הערן ווי דאָס ווינטל זינגט דורך די גראַזן בענקענדיק נאָך אַ גיי לעבן. ווייל ווען די בלומען בליען נאָך, זעט מען שוין סמנים פון טויט. מיטן אויפגיין ווערט געבאָרן דער אונטערגאַנג.

מייק האָט אָנגעהויבן זינגען איינס פון זיינע וואַגאַבונד לידער. ס'איז געווען פּול מיט בענקעניש; אַז מען האָט פאַרמאַכט די אויגן, האָט זיך אויסגעדוכט, אַז די טענער קומען פון זייער ווייט. עס איז געווען אַ געבעט פון אַן איינזאַם האַרץ, פון אַן אומרויאַקן וואַנדערער, וועלכער קען ניט געפינען קיין רוי. די ווערטער זיינען געווען אַ געשיכטע פון אַ לעבן: «מיין גאַנצן לעבן האַלט איך אין איין וואַנדערן. איך געדענק ניט דעם אָנהייב. עס איז שוין אַזוי לאַנג, לאַנג צוריק: איך בין אַזוי מיד און די ענדע איז נאָך ניט דאָ. אייביק וועט פירן דער וועג, נאָר וואוהין

ווייס איך ניט... איך האָב געפילט ווי פינגער פון אייז גליטשן זיך איבער מיין הייסן קערפער, און מיין האַרץ האָט געוויינט.

מילי האָט זיך אומגעדרייט און איז געבליבן ליגן אויף דעם רוקן. אירע אויגן, שיינענדיק מיט פיבער, האָבן געקוקט אויף דער לבנה און דעם ווייסן באַזילבערטן הימל. זי איז געלעגן ווי פאַרגליווערט. בלויז אירע אויגן האָבן געוויזן סמנים פון לעבן. זיי האָבן זיך געטונקט ווי שטאַרבנדיקער פייער; דערנאָך האָבן זיך טרערן אָנגעהויבן שפּאַרן פון די אויגן, רינענדיק איבער אירע בלייכע באַקן און פאַלנדיק אויפן גראַז. איר פנים איז געווען פאַרשטיינערט. איך האָב געפילט ווי אַ גרויסע עלנדר-קייט וויקלט מיך איין, און כ'האָב געוויינט מיט איר.

מיטאַמאָל איז די שטילקייט פון דער נאַכט צעריסן געוואָרן פון איר אויסגעשריי. אַ רגע זיינען מיר געזעסן ווי פאַרגליווערט. דערנאָך נאָך אַ געשריי. אַ כריפּענדיקער געוויין, וואָס איז אַרויסגעקומען פון איר פאַרמאַכט מויל און פאַרשטימעטע ציינער. איר קול האָט אָפּגעהילכט אין די בערג און דערגרייכט דעם הימל. דערנאָך, ווי איר קערפער וואַלט צעריסן געוואָרן, האָט זי מיט אירע פינגער זיך איינגעגראָבן אין דער ערד. איר בויך האָט זיך געהויבן אַרויף און אַראָפּ ווי כוואַליעס אין אַ שטורעם. איך האָב געפילט ווי צו אַנטלויפן הינטער די בערג, פאַר-שטאָפּן מיינע אויערן און זיך באַהאַלטן אין דער אייביקעד שטילקייט. טרערן האָבן זיך געקייקלט איבער מיינע באַקן און געברענגט מיין פנים. מיין האַרץ האָט געווייטאַגט מיט אַ שרעקלעכן פּיין.

און מיטאַמאָל איז אַלץ פאַריבער. די שטילקייט האָט געאַטעמט מיט טויט... איך וואַלט געקענט שווערן, אַז די שטערן פון הימל זיינען געוואָרן פאַרפּראָרן. אַפילו דאָס שושקען זיך פון די נאַכט-שאַטנס האָט אויפ-געהערט. איך האָב פאַרמאַכט די אויגן און זיך צוגעהאַלטן דעם קאַפּ. די גאַנצע ערד האָט זיך געטרייסלט אונטער מיינע פיס. מיין שטימע איז געווען פאַרפּראָרן און מיין האַרץ פול מיט ווייטאַג און ביטערניש.

פיטערס האַנט האָט אָנגעריירט מיין אַקסל: „ברענג וואַסער פון קוואַל, זון!“ האָט ער געזאָגט. מיט אימפעט האָב איך זיך אויפגעהויבן און פרובירט ניט צו קוקן אויף מילין. אַבער איך האָב ניט געקענט אַוועק-נעמען מיינע אויגן פון איר. זי האָט געקוקט אויף מיר, אויף מיין פאַר-טרערט פנים און געשמייכלט. איך האָב קיינמאָל ניט געזען אַזאַ געזיכט

ווי אירס! אירע אויגן זיינען געווען מילד ווי דער בלויער הימל. אירע ליפן — פולע, מאַמישע, פריידיקע. עס איז מיר געוואָרן אזוי גוט אויפן האַרצן, אַז כ'האַב געפילט ווי צו קניען פאַר איר און זי קושן. ווען איך בין צוריקגעקומען האָט מיך פיטער אָפגעשטעלט. „זי מיינט, אַז דו ביסט ער, דער טאַטע פון דעם אומגעבאַרן קינד. רייך צו איר, זון, — זי וועט לאַנג ניט זיין מיט אונדז“. ער האָט געקוקט אויף מיר און איז אַנטשוויגן געוואָרן.

איך בין געשטאַנען אויף די קני לעבן איר. זי האָט מיך גענומען פאַר דער האַנט און גערעדט אין איין אַטעם: „איך האָב געוואוסט, אַז דו וועסט צוריקקומען צו מיר! איך האָב געוואוסט, אַז דו האָסט אַ האַרץ פון גאַלד, אַז דו האָסט מיך ליב.“ אַ ביטערער שמייכל האָט זיך צעשפרייט אויף איר געזיכט. זי האָט שווער געאַטעמט און מיט אַ כריפען: „דערנענטער זיך צו מיר, געליבטער, נעם מיך אין דיינע אַרעמס“. איך האָב זיך איבערגעבויען איבער איר און געקושט אירע פיבערדיקע ליפן. איך האָב געוויינט אומפאַרשעמט, ווי אַ קינד.

מיטאַמאַל זיינען אירע אַרעמס אַוועקגעפאַלן פון מיר. אַ ספאַזמע האָט פאַרקרימט איר פנים. אירע פאַרגלייזטע אויגן האָבן געקוקט אין דער ווייטקייט. די פינצטערניש איז געוואָרן געדיכטער. שווערע גרויע וואַלקנס האָבן פאַרהעקט די שטערן. אירע ליפן האָבן זיך באַוועגט, נאָר קיין ווער-טער זיינען פון מויל ניט געקומען. און ווען פיטער האָט געקניט לעבן איר און אַ גלעט געטאַן אירע האַר, האָט זי אַפילו ניט געקוקט אויף אים. איר קערפער האָט אַ שטאַרקן צייטער געטאַן: זי האָט זיך געטאַפט דעם בוידן און מיט אירע פינגער זיך איינגעגראָבן אין פלייש: „גאָט העלף מיר! גאָט העלף מיר!“

אין פרימאַרגן איז מילי געשטאַרבן. מיר זיינען געזעסן שווייגנדיקע און געוואָרט אויף דער זון. מיר האָבן ניט געקוקט איינער אויף דעם אַנדערן. די נאַכט האָט ביסלעכווייז זיך אויסגעבלייכט און איז פאַרשוואַנדן הינטער די בערג. די זון האָט געשיינט אויף דעם פרישן בערגל ערד. מיר האָבן זיך נאַכאַמאַל געגרייט אין וועג. דאָס ליכט האָט אַרונטערגע-שטראַמט פון די שפיצן ביימער, פלעקן פון גאַלד האָבן געשימערט אויף דער פייכטער ערד, באַלויכטן יעדעס פיצל גראַז. מיט די פעקלעך אויף די פלייצעס האָבן מיר נאָך אַ מאַל באַטראַטן דעם זאַמדיקן וועג.

ביי די ברעגן פון האַרסאָן

איך האָב אַפילו ניט געוואוסט אַז ער איז אַ ייד. ניט אין אויסזען, ניט אין דער שפראַך האָט מען דאָס געקענט פאַרדעכטיקן. זיין נאָמען איז געווען ביל שובאַק. ער איז געווען אַ היפשער בחור, מיט קאַרענע האָר, ברוינע אויגן. זיינע אַרעמס זיינען געווען ריזיקע. דער פנים פאַר-- ברוינט ביז שוואַרצקייט. און אַז ער האָט געשמייכלט, האָט מען געזען אַ מויל וויסע ציינער, פון וואָס עס איז געוואָרן וואַרעם אין האַרצן. ער איז געווען דער קאַפיטאַן פון דעם שלעפּ־שיפל. איך בין מער ניט געווען ווי אַ „האַנט“. געטויגט האָב איך צו גאַרנישט. איך ווייס ניט ביזן היינטיקן טאַג, פאַרוואָס ער האָט מיך ניט אַרויסגעוואָרפן דעם ערשטן טאַג. איך בין געווען הויך און דאַר. פויל ווי אַ קאַץ. ליב געהאַט די זון. ליב געהאַט דעם האַרסאָן. חוץ דעם האָב איך ניט געטויגט אַ קאַץ און עק צו פאַרבנדן.

מיין פאַמיליע האָט קיין נחת פון מיר ניט געהאַט. זיי זיינען געווען שטילע, פשוטע מענטשן. געוואָלט פון מיר מאַכן אַ לייט. אָבער ניט איך! — איך האָב ניט געוואָלט זיין קיין לייט. ניט געוואָלט שטודירן, ניט געוואָלט אַרבעטן און זיך אַרומגעשלעפט מיט ניט קיין פיינע מענטשן. דערצו בין איך געווען ברוגז אויף זיי. געהאַלטן, אַז זיי באַהאַנדלען מיך ניט גוט. האָב איך איבערגעלאָזן שיקאַגאָ און בין געקומען קיין ניו-יאָרק. חוץ שובאַקן זיינען מיר געווען נאָך פיר. צוויי זיינען שוין געווען עלטערע מענטשן. חוץ זייער צופיל טרינקען, האָט מען געקענט זיי פאַר- טראַגן. מאַק איז געווען אַ רויט-האַריקער, האָט ווייניק גערעדט, ער האָט אָבער געקענט אַרבעטן ווי אַ פערד! שובאַק פלעגט שפאַסן פון אים און זאָגן: „זיין ווייב רעדט שוין פאַר אים אויך“. דער צווייטער איז געווען לאַרסען. ער איז געווען דער יינגערער. ניט געהאַט קיין ווייב, ניט קיין קינד. גע- געשפילט אַ האַרמאַשקע, און יעדע פרייע מינוט געליענט קאַנראַדן און

דזשעק לאַנדאַנען. אָדער געזונגען לידער אין אַלע שפראַכן. אויך פאַר-
נאַגראַפישע. ער איז אַבער געווען אַ ליבער מענטש און וואָלט אַוועקגעגעבן
דאָס העמד פון לייב פאַר אַ פריינט.

דער פערטער, שובאַקס רעכטע האַנט, איז שוין געווען פון אַן אַנדער
מין. ער האָט געוואוסט מער ווי יעדער איינער פון אונדז.
לאַרסען איז געווען זיכער, אַז ער קען אויסטרייסלען פון אַרבל
שובאַקן. אויך ער האָט געהאַט לייסענס פון אַ קאַפיטאַן. פאַרוואָס אַנדער
האַט געאַרבעט אויפן שלעפֿ-שיפּל, האָט קיינער ניט געקאַנט פאַרשטיין. ער
איז געווען אַ גוטער ברודער. האָט זיך מיט יעדן איינעם געפריינדלט.
און ביי יעדער געלעגנהייט געהאַלפן מיט וואָס ער האָט נאָר געקענט. ער
איז געווען זעקס פוס צוויי אינטשעס הויך! שטאַרק ווי אייזן, און געהאַט
אַ האַרץ פון גאַלד. חוץ דעם האָט ער געשריבן און געזונגען זיינע אייגענע
לידער. געהאַט אַ פיינע שטימע און געזונגען מיט גרויס געפיל.

* * *

עס זיינען געווען טעג פון שווערער אַרבעט, און טעג פון רו. ווען דאָס
שלעפֿ-שיפּל איז געשטאַנען געאַנקערט אַ טאָג אָדער צוויי, פלעגט איינער
פון אונדז בלייבן מיט דער שיף, ווייל די אַנדערע פלעגן גיין אין שטאַט
אַריין אַ לעב-צו-טאָן. אַבער וואָס עס זאָל ניט געווען פאַסירן, איז יעדערער
געווען פּינקטלעך אין קומען צוריק אַנגעטרונקען אָדער וואַקלענדיק. זייערע
פיס האָבן זיי געבראַכט צום שיפּל אין צייט.

איך האָב אַ סך מאָל וואָלונטירט צו בלייבן און לאָזן די אַנדערע גיין
פאַרברענגען. איך בין געווען אַן אומעטיקער בחור. ניט געוואוסט, אויף
וואָס פאַר אַ וועלט איך בין! ניט געוואוסט וואָס איך וויל, אָדער וואו מיין
וועג וועט מיך פירן. ניט געהאַט קיין גאַט, ניט קיין מענטשן! און ביי
יעדער געלעגנהייט פלעג איך ווערן גערירט ביז טרערן. גאַט ווייס וואָס איך
האַב געוואָלט פון לעבן.

איך בין געווען ינגליש און אומבאַהאַלפן ווי אַ קראַנקע קאַץ. עס
איז מיר געווען שווער עלטער צו ווערן. איך האָב זיך געראַנגלט מיט דער
וואַר, און געלעבט אין אַ וועלט פון חלומות. איך האָב געבענקט אַהיים
צו די פּינסקער בלאַטעס, וואו די טייכן האָבן ווי אַן אייביקער שטראָם
געפלאָסן. איך האָב געבענקט נאָך די כאַטעס, וועלכע האָבן פון מידקייט
זיך איינגענורעט אין דער ווייכער זומפיקער ערד.

שױבאק פלעגט מיך מיטשלעפן מיט זיך ביי יעדער געלעגנהייט. ער האָט ליב געהאַט אַרומוואַנדערן אויף איסט סייד. איך האָב געוואוסט, אַז ער איז ניט געבאָרן געווארן אין אַמעריקע, אָבער וואו? — האָט ער קיינמאָל ניט דערציילט. קיינמאָל ניט דערמאָנט עמעצן פון זיין פאַמיליע. ווען ער האָט מיר געזאָגט, אַז ער איז אַ ייד, האָב איך אים אָנגעקוקט און געשמייכלט. ער איז געוואָרן ביז אויף מיר און האָט מיך אָפגעזיידלט פאַר מיין ניט גלויבן. ער איז צוגעלאָפן צו אַ צייטונג־פאַרקויפער, אַ כאַפּ געטאָן אַ יידישע צייטונג און האָט אָנגעהויבן ליינען. עס איז פאַר אים געווען שווערלעך, יעדעס וואָרט איז אַרויסגעקומען ווי האַלץ פון זיין מויל. אָבער איך האָב מער ניט געקענט צווייפלען אין זיין יידישקייט.

* * *

אַ געוויסן שבת נאַכט איז אונדזער שיפל געווען געאַנקערט ביי די ברעגן פון האַדסאָן. מ'האַט אונדז אינפאַרמירט, אַז מיר וועלן אַ פאַר טעג ניט זיין אַקטיוו. שױבאָק איז אַוועק צו זיין דאַמע. ער פלעגט זי זען יעדע צוויי־דריי וואָכן. ווען ער פלעגט צוריקקומען, פלעגט ער זיך שווערן, אַז ער וועט זי מאַכן פאַר זיין ווייב. עס איז ניטאָ קיין בעסערע ווי זי: ער פלעגט זי קיינמאָל ניט רופן ביים נאַמען, נאָר „זי!“ געוויינטלעך איז ער געווען אָנגעטרונקען ביז פלאַצן. און אַז ער פלעגט זיך אויסניכטערן, האָט אַן אומעט אים באַפאַלן, און ער האָט פאַרמאַכט זיין פּיסק און ניט גערעדט מיט קיינעם פאַר טעג.

מאַק און אַנדערע האָבן געהאַט ווייבער און קינדער, זיינען זיי אַוועק צו זייערע היימען. לאַרסען האָט באַשלאָסן, אַז ער בלייבט אויפן שלעפֿ־שיפל. ער איז געווען זייער אומעטיק דעם פאַרנאַכט. ער איז געשטאַנען ביי דער פאַרענטשע און אַרונטערגעקוקט צום וואַסער. האָב איך באַ־שלאָסן אַביסל וואַנדערן איבער דער שטאָט און זוכן דעם נעכטיקן טאַג. פאַרן אַוועקגיין האָב איך געפרעגט לאַרסענען: אויב ער וויל איך זאָל אים ברענגען עפעס, ווען איך וועל צוריקקומען. האָט ער מיר פאַרטראַכט געענטפערט. „יע מיין. ברענג מיר מנוחה פאַר מיין האַרצן! אַדער כאַטש אַ ביסל פרייד אין אַ טיי־גלאַז.“ איך בין שנעל אַרונטער פון שיפל.

* * *

מיין שטימונג איז אויך ניט געווען קיין געהויבענע. איך בין געבליבן

שטיין ביי דער צוועלפטער עוועניו און ניט געוואוסט וואו מען גייט. דער הימל איז געווען פארוואלקנט. אַ ווינט האָט זיך געריסן פון דעם האַדסאַן. איך וואָלט געווען צוריקגעגאַנגען צום שיפל, האָב איך זיך דערמאַנט אַן לאַרסענען, און באַשלאָסן, בעסער בלייבן וואו עס איז איבער נאַכט. בין איך געגאַנגען מיט דער פּערצנטער גאַס, געפילט, אַז עס וואָלט געווען גוט צו טרינקען אַביסל שנאַפּס. איך וועל זיך אַפּשטעלן אין פּרענקס סאַלון, ווייל איך האָב אים שוין לאַנג ניט געזען. איך האָב געוואָלט אַנקוקן זיין רויטן קאַפּ און די וואַרעמע אויגן.

„העלאַ, כאַליערע!“ האָט פּרענק זיך צעשריען. „קום אַהער, לאַמיר דיך אַנקוקן!“

פּרענק האָט אַ שפּיי געטאַן אויף דער פּאַדלאַגע. זיין רויט-געשטופּלט פנים איז נאָך רויטער געוואָרן. „דו קוקסט אויס ווי אַ מענטש. דו האָסט אַוודאי געוואונען אַ האַלבן פּונט... אויב דו וועסט אַזוי ווייטער אַנגיין, וועסטו אין הונדערט יאָר אַרום זיין אַ פּאַלנער מאַן! זעץ זיך בעסער אַוועק, איידער דו פּאַלסט פון די פּיס.“

איך האָב געדאַנקט גאַט, וואָס מען האָט אים אַוועקגערוּפּן. געוואָלט זיין אַליין. בין איך אַוועק אין אַ ווינקל, זיך אַוועקגעזעצט, פאַררייכערט מיין לילקע און צו דער זעלבער צייט פאַמעלעך געטרונקען מיין „דזשאַ-מייקאַ-ראַם“. אין דרויסן איז שוין געווען פינצטער. די פענצטער זיינען געווען נאַס, כאַטש עס האָט ניט גערעגנט. דער סאַלון איז נאָך געווען ליידיקלעך. איך האָב געטראַכט, אַז באַלד וועט דער גרויסער חדר ווערן איבערגעפּולט. עס וועט ווערן טומלדיק און פול מיט רויך. די אַרבעטער פון האַפּן וועלן קומען כאַפּן אַ טרונק און פאַרגעסן זייער מידקייט. די מאַטראַזן וועלן פאַרלאָזן די פאַראַנקערטע שיפּן, וועלן וואַנדערן איבער דער שטאַט צו זוכן פּרויען אויף ביינאַכט. דערווייל וועלן זיי כאַפּן אַ טרונק, טרעפּן פּריינד און אַביסל שמועסן.

ווען איך בין אַרויס אין גאַס, האָב איך ניט געוואוסט וואו מען גייט. אַ טומאַן האָט אַראַפּגענידערט פון הימל און זיך געקלעפּט צום טראַטואַר. איך האָב שוין דערגרייכט פינפטע עוועניו, זיך ווייטער געשלעפּט און געטראַכט. זיך אַרומגעקוקט, אַז איך געפין זיך אין גרינעדזש ווילעדזש. האָב איך זיך אויף אַ פאַר מינוט אַוועקגעזעצט אין פאַרק, פאַרמאַכט די אויגן און געדרימלט. עס איז אַבער געווען צו קיל און פּיכט, און עס

איז געווען אומבאקוועם צו בלייבן זיצן אויף איין אָרט. בין איך אַזוי ביסלעכווייז פאַרקראַכן אויף קריסטאָפּער גאַס אין אַ קאַפּעטעריע, גענומען שוואַרצע קאַווע מיט אַ קיכל און געזופּט פאַמעלעך. איך האָב געטראַכט, אַז איך וועל שוין קיין לייטישע נאַכט ניט האָבן; אַז עס וואָלט געווען בעסער פאַר מיר צו בלייבן אויפן שלעפּ־שיפל, אָדער גיין צו מיין חדר אויף דער צוועלפטער גאַס, אַריינקריכן אין בעט אַריין מיט אַ פּלעשל שנאָפּס און איבערקומען די נאַכט.

* * *

זי האָט זיך אַוועקגעזעצט ביי אַ טישל לעבן מיר. אַ רויט־האַריקע מיט אַ פנים פול מיט קלייען, און גרינע אויגן, ווי ביי אַ קאַץ. ווי אַלט זי איז געווען, איז מיר געווען שווער צו טרעפן. איך וואָלט געזאָגט — אין די דרייסיקער. זי האָט אַ קוק געטאָן אויף מיר און אַ זאָג געטאָן גלאַט אַזוי זיך: „עס איז פאַסקודנע אין דרויסן! האָסט אפּשר אַ סיגאַרעט?...“ איך האָב איר געגעבן איינעם, אָנגעצונדן אַ שוועבעלע, כדי זי זאָל קענען פאַרוויכערן. איך האָב איבערגעלאָזט מיין שטול און זיך אַוועקגעזעצט לעבן איר.

„דו וועסט מיר אַנטשולדיקן: עס איז מיר אומעטיק צו זיצן אַליין,“ האָב איך אַ זאָג געטאָן.

„נא, זיין. אין אַזאַ וועטער איז גוט צו ליגן אין בעט איינגענורעט אין אַ מאַן: עס איז גוט, אַז עמעצער זאָל דיר זאָגן, וואָס פאַר אַ שיינעם קערפּער דו האָסט!“ זי האָט מיך אָנגעקוקט און אַ פּרעג געטאָן: „ווי אַלט ביסטו?... האָסט אַ פאַרברוינט פנים, ברוינע אויגן, אַבער הויט און ביינער...“

„זאָל איך דיר דערציילן מיין גאַנצע לעבנס־געשיכטע?“ האָב איך געלאַכט. „איך בין ניינצן. אַרבעט אויף אַ שלעפּ־שיפל. איך בין געבוירן געוואָרן זייער ווייט פון דאַנען. מיין היים איז געווען צווישן טייכן, פעלדער און וועלדער. איך האָב געהאַט אַ טאַטע און אַ מאַמע. געבוירן געוואָרן ווי אַלע, וועל שטאַרבן ווי אַלע. וואָס מאַרגן וועט זיין מיט מיר — ווייס איך ניט! אַבער היינט איז מיר אומעטיק ביז וויינען. איך בין הונגעריק נאָך אַ רויט־האַריק ווייב, און איך בין גרייט זי צו פאַרגוואַלטיקן.“

זי האָט זיך הויך צעלאַכט: „דו ביסט אַ מאַדנער יונג. איך גלויב, איך וועל דיך ליב האָבן. נעם נאָך אַ טרונק און זיך שטיל אַביסל. לאַמיר

דיך באַטראַכטן, איך גיי ניט שלאָפן מיט אַבי וועמען. איך בין ניט קיין גאַסן־פּרוי! — דו דאַרפסט מיר פּריער געפּעלן. איך דאַרף זיין זיכער, אַז דו ביסט אַ ריינער מענטש. דו וועסט מיך מוזן צערטלען ווי אַ געליב־טער. גלאַט שלאָפן מיט אַ מאַן איז ניט גענוג פאַר מיר...”

שפּעטער האָט זי מיר געזאָגט, אַז איר נאָמען איז טערעזאַ. זי האָט דאָס מיר געזאָגט אין אַזאַ טאָן, ווי דער נאָמען וואָלט געהאַט אַ ספּעציעלן באַדייט. איך האָב זי בעסער אַנגעקוקט, זי האָט אויסגעקוקט זייער מיידליש, מיט איר פאַרריסענער נאָז און פייכטע ליפּן.

מיר זיינען שוין געווען היפּשלעך אַנגעטרונקען, ווען מיר האָבן פאַר־לאָזן דעם שענק, די לופט איז געווען רוי און פייכט. זיך געקלעפט צום לייב. טערעזאַ האָט זיך אַנגעהאַלטן פאַר מיין אַרעם און אַ סך גערעדט. איך האָב יאָ געהערט, און ניט געהערט, וואָס זי זאָגט. מיר זיינען צוגעקומען צו אַ גרוי אַפּגעקראַכן הויז אין וואַשינגטאָן עוועניו. דער קאַרידאָר איז געווען ווי אַ פּינצטערע לאַך. די שטיגן האָבן געקרעכצט אונטער די פּיס, געווען ערטער־ווייז צעבראַכן. נאָר די פענצטער זיינען געווען אָפּ, און מען האָט ניט געפילט קיין שטויב. אין מיטן אַרױפּגיין האָט זי זיך אָפּ־געשטעלט, מיך אַרומגענומען מיט אירע אַרעמס און זיך איינגעביסן מיט אירע ליפּן אין מיינע.

* * *

איר חדר איז געווען אויף דעם לעצטן שטאָק. זי האָט מיר געגעבן דעם שליסל און איך האָב געעפנט די טיר. ווען זי האָט אַנגעצונדן דאָס ליכט בין איך געבליבן שטיין אין מיטן צימער אַ געפּלעפטער.

עס איז געווען אַ מאלער־סטודיע מיט פאַרשידענע בילדער אויף די ווענט, איבערהויפט לאַנדשאַפטן; אַ בויס אַליין אין אַ זומפיקן וואַלד; אַ מענטש אויף אַ בערגל מיט פאַרמאַכטע אויגן, ווי ער וואָלט גאָט געבעטן. אַ יונג וועלדל אין אַוונט־ליכט; אַ הויז אויף אַ באַרג פאַרהוילן אין שאַטנס; אַ מיידל, וואָס קוקט אַרויס דורכן פענצטער אויף אַ ליידיק געסל; אַ האַלב איינגעפּאַלענע געביידע ביים איסט־ריווער...

די מאַטיוון זיינען אַלע געווען פון אומעט און פאַרגיין... אַלץ אַרום איז געווען זויבער. דער שלאַפּצימער — אַ שטיק אַריענט. די וואַנט־מאַלערייען האָבן מיט זיך פאַרגעשטעלט אַ פאַרצויבערטן גאַרטן.

איך בין פֿאַרטאָג אַוועק פֿון איר. די שטיגן האָבן געקרקעכט אונטער מײַנע פֿיס. ווען איך בין אַרויס אין גאַס איז נאָך געווען טונקל. דער בריק פֿון אויבן האָט מיר פֿאַרשטעלט דעם הימל. עס איז געווען קיל, דאָס וואַסער פֿון האַדסאָן האָט זיך געלאָזט פֿילן אין דער לופטן. איך בין געגאַנגען פֿאַמעלעך צום וואַסער. מײן האַרץ איז געווען אָנגעפֿילט מיט אומעט. וועל איך טערעזאָן נאָך אַ מאָל זען? וועל איך נאָך אַ מאָל פֿילן איר קערפּער לעבן מײַנעם? זי איז דאָך אַ וואונדערלעכע פֿרוי און אַ גרויסע קינסטלערין, וועלכע באַהאַלט זיך פֿון דער וועלט.

* * *

מײן חדר איז געווען אויף דער צענטער עוועניו און דער פֿערצנטער גאַס. אַ רויט אָפּגעקראַכן הויז, מיט שטויביקע ווענט. אונטן איז געווען אַ רעסטאָראַן, וואָס האָט געשמעקט מיט שימל. איך האָב אויף שנעל געכאַפט אַ שוואַרצע קאַווע און אַוועק אין מײן צימער. אַ בריוו האָט געוואַרט אויף מיר פֿון דער היים. איך האָב אים פֿאַמעלעך געעפנט אויף דער בעט און אָנגעהייבן לײענען. די ווערטער האָבן געטאַנצט פֿאַר מײַנע אויגן, זיך געדרייט אין אַ קאַראַהאד. איך בין איינגעשלאָפֿן זיצנדיק, ווען איך האָב זיך אויפגעכאַפט, האָט שוין די זון געשיינט.

בין איך אַרונטער אין דעם דומפיקן רעסטאָראַן און נאָך אַ מאָל געטרונקען קאַווע, געלייענט דעם בריוו פֿון דער היים:

„דאַנק דעם אויבערשטן דערפֿאַר, וואָס מיר זײַנען געזונט. מען לעבט ווי מען קען, און מען דאַרף ניט זינדיקן. די אַזערע פֿליסט שוין ווייטער און מען קען כאַפֿן פֿיש וויפֿיל מען וויל. דאָס וואַסער איז קלאַר און מען קען זען יעדעס שטיינדל אין זעמדל. מען אַרבעט שוין אויפֿן גאַרטן און עס וועט לאַנג ניט נעמען און מען וועט עסן די ברכה פֿון דער ערד. די בײַמער בליען שוין. אַלץ איז באַשטראַלט מיט זון און פֿרייד...“

„פֿאַרוואָס שרײַבסטו ניט? מיר זײַנען באַזאָרגט וועגן דיר. פֿאַרפֿרעמד ניט דיין אייגן בלוט און פֿלייש. מיר האָבן געקראַגן אַ בריוו פֿון פֿערלען. זי שרײַבט, אַז זי האָט שוין לאַנג נישט געהערט פֿון דיר. פֿאַרגעס ניט, זון, אַז זי איז דיין שוועסטער, און האָט דיך אַריבערגעבראַכט קיין אַמעריקע. פֿאַרפֿרעמד זיך ניט, זון, עס איז ניט גוט צו זיין אַליין אין אַ פֿרעמדן לאַנד. פֿאַרגעס ניט, אַז דו ביסט אַ ייִדיש קינד! גיי ניט אין פֿרעמדע וועגן, וועלכע קענען נאָך פֿירן צו פֿאַרגעסן גאָט.“

איך בין געזעסן שטיל און געלאָזן די קאווע קאלט ווערן. איך האָב געקוקט אין דרויסן און גאַרניט געזען. איך האָב געטראַכט וועגן דער היים, געטראַכט וועגן דער מאַמען מיטן שייטל אויפן קאַפּ צוגעדעקט מיטן טיכל פון ריינעם זייד. איך האָב געזען אירע רויטע שווערע ברעמען איבער אומרויאיקע אויגן.

איך האָב געטראַכט וועגן טאַטן, הויך, מיט אַ שפיציק באַרד, מיט שוואַרצע סאַמעטענע אויגן. איך האָב געזען אונדזער גאַרטן בליענדיק. איך האָב געזען דעם וואַלד, וועלכער איז געווען אַ פאַר שפּאַן פון הויז, און וואָס איז אַלע מאָל געווען פאַרהוילן אין מיסטעריע.

איך האָב געזען דעם בירקאַן, אַ שטיק זומפיקע ערד, וואָס איז אין אַ לעגענדע געווען איינגעהילט. ביינאַכט האָבן אַלע געהערט אַ געקלאַנג פון גלעקער פון טיפן אָפּגרונט — אַ קלויסטער איז דאַרטן געווען פאַר־זונקען.

איך האָב געזען דעם מאַרק ביינאַכט, פאַרלאָזן און אומעטיק, וואוּ מתים פלעגן זיך צוזאַמענקומען.

* * *

צום שלעפֿ־שיפל בין איך מער ניט געגאַנגען. איך בין אַוועק צו דער „יוניטעד פּרוכט קאַמפּאַני“ און זיך פאַרזונגען אויף איינער פון זייערע פּראַכט־שיפן וועלכע פאַרן אַרום אין די טראַפּישע לענדער. דעם זעלבן טאָג האָב איך פאַרלאָזן די שטאָט און געקומען צוריק מיט יאַרן שפּעטער.

שױבאַקן, ווי אויך די אַנדערע פון שלעפֿ־שיפל, האָב איך מער קיינמאַל ניט געזען. וואָס איז געוואָרן פון זיי? וואָס האָט פּאַסירט אין זייערע לעבנס? איך וואַנדער אַרום איבער דעם ניו־יאָרקער האַפּן און זוך זיי. איך האָב דעם געפיל, אַז זיי זיינען פאַרשוואונדן אין דער אייביקייט.

אין טומאן

פארוואס פארלאזט איינער זיין היים, א ווארעמע בעט און גוטע פריינט, און גייט וואנדערן? גאט ווייס. דאס לעבן איז אזוי קאמפליצירט, אזוי אומפארשטענדלעך, אז עס איז אוממעגלעך צו דערגיין א טאלק.

מאנק האט גערעדט פאמעלעך, ווי צו זיך אליין. זיין שטימע איז געווען א ווייכע, א מעלאדישע. זי האט ניט הארמאנירט מיט זיין ריזיקן קערפער און זיינע לאנגע ארעמס, וואס האבן דערגרייכט די קני. ער האט געהאט אויגן פון א קינד, גרויגרינע, לאשטשענדיקע, מיט א סך ווארעמקייט אין זיי. ער האט געטראגן זיינע יארן גרינג. קיינעם וואלט ניט איינגעפאלן אז ער איז שוין באלד זעכציק.

איך האב געטרונקען „סקאטש“ פאמעלעך. מאנק האט געטרונקען ראם. גלעזל נאך גלעזל האט ער ארוינטערגעשלונגען און זיך אפילו ניט פארקרימט. דער סאלון איז געווען פול מיט רויך, און דער גערוך פון די שנאפס האט געשטיקט אין האלדז. די לופט אין דרויסן איז געווען אנגעפילט מיט א קלעפיקער פייכטקייט. עס איז געווען אזוי נעפלדיק, אז מען האט ניט געקענט זען א שפאן ווייטער. די פענצטער זיינען געווען נאס און די טראפנס האבן גערוינען פאמעלעך ארוינטער.

איך און מאנק האבן געארבעט אויף דער זעלבער שיף. ער איז געווען דער ערשטער „אפיסער“, און איך האב געארבעט אין „אינדזשין רום“. אבער פריינט זיינען מיר געווען, זייער גוטע פריינט! ניט די יארן און ניט זיין ראנג, האבן געמאכט אן אונטערשייד. איך בין געווען דער יינגסטער אויף דער שיף, דער יינגסטער צו ארבעטן ווי אן „אילער“ אין דעם „אינדזשין רום“.

„ווי אלט ביסטו, מייק?“

„אכצן“, האב איך אים געענטפערט.

„דו טרינקסט ווי א וועטעראן: וואו, צום ביישפיל האסטו זיך דאס

אויסגעלערנט? דו האָסט נאָך געדאַרפט האָבן דער מאַמעס מילך אויף ריינע ליפּן“.

איך האָב געלאַכט. — דו ביסט אַ מאַדנער מענטש, מאַנק, דו זאָגסט זאכן און דערזאָגסט ניט.

„דו רעדסט אַלט, און דו ביסט נאָך ניט קיין אַכצן. מיר קענען זיך שוין איבער אַ יאָר און איך ווייס ניט ווער דו ביסט, פון וואָנען דו קומסט, צי האָסטו אַמאָל געהאַט אַ מאַמע? ... האָט מען דיך אַמאָל געוויגט אין אַ וויגעלע? און אפשר ביסטו געבוירן פון אַ שטיין? אַדער אַרונטערגעפאַלן פון הימל?“

מאַנק האָט אַרונטערגעשלונגען אַ האַלבע גלאָז ראָם און געשוויגן. זיינע אויגן זיינען געווען פּוסט. איך האָב ניט געוואָסט צי ער האָט גע־הערט, וואָס איך האָב געזאָגט. איך האָב געטרונקען מיין סקאַטש און, עפעס אַ טראַגיש געפיל האָט מיך אַרומגעכאַפט, אַ מין נאָגעניש אין האַרצן, אַ געפיל פון וויינען.

אַ סך מאָל האָב איך אַזוי געפילט. איך האָב זיך אַביסל געשעמט מיט מיין שוואַכקייט, קיינער האָט ניט געדאַרפט וויסן פון דעם. מען דאַרף קיינעם ניט ווייזן וואָס ס'טוט זיך ביי דיר אין האַרצן.

מאַנק האָט מיך מאַדנע אַנגעקוקט. איך האָב זיך אַ ביסל פאַרשעמט. איך האָב אַוועקגעקערט מיין קאַפּ, ער זאָל ניט זען מיינע נאַסע אויגן. ער האָט זיך אויפגעהויבן, אַרויפגעלייגט זיין האַנט אויף מיין אַקסל, און גיך אַ זאָג געטאָן: „גיי און געפין אַ ווייב פאַר דער נאַכט — מאַרגן וועל איך דיך זען אויף אַ שיף. איך ווייס ניט צי מיר וועלן אָפּפאַרן אַדער ניט. דערווייל זיי מיר געזונט. איך וועל שוין פאַר די שנאַפּס באַצאַלן.“

איך האָב געוואוסט וואו ער גייט. העלען וואָרט אויף אים. וועלן זיי פאַרברענגען די נאַכט צוזאַמען, דערנאָך וועט ער אַ מוטלאַזער קומען צוריק צו דער שיף. וואָס עס קומט פאַר צווישן זיי — ווייס איך ניט! — זייער ליבע גייט שוין אָן אַ לאַנגע צייט. אַבער קיין פּרוכט זעט זיך ניט. אפשר האָט זי אַ מאַן און קינדער? אַלע מאָל ווען זיין שיף קומט אין האַפּן איז די זעלבע זאָך: איין נאַכט. אַבער דערנאָך אומעט — אַ לאַנגע צייט. ער קומט צוריק אַ שווייגעדיקער, מיט אומעט אין די אויגן און ווייטיק אין האַרצן. איך האָב ניט געפילט ווי אַרויסצוגיין אין גאַס. דער גרויסער צימער פון סאַלון איז טאַקע געווען פול מיט רויך און טומל. אַבער עס איז אויך

געווען אַ געמיטלעכקייט אין דעם אַלעם. עס איז געווען גוט צו זיצן און פאַרגעסן די גאַנצע דרויסנדיקע וועלט מיט אַלע מענטשלעכע פּראָבלעמען. איך האָב געטרונקען פאַמעלעך און געקוקט אויף די מענטשן אַרום מיר. אַ יונגער נעגער האָט געשפּילט אויף אַ גיטאַרע און געזונגען. ער איז געווען הויך און שטאַרק און מיט אַ צעכראַסטעטער ברוסט. ער האָט אימ־פּראָוויזירט לידער פאַר אַ טרוינק שנאַפּס. זיין פיינע באַסאָווע שטימע און זיינע קערפּער־באַוועגונגען האָבן זיך האַרמאָניש צוזאַמענגעגאַסן מיט די לידער פון בענקשאַפט און וואַנדער.

אַ סך פּרויען זיינען דאַרטן געווען. מיינע אויגן האָבן געוואַנדערט פון איינער צו דער אַנדערער. געפרובירט טרעפּן, ווער זיי זיינען און וואָס זיי זיינען.

מיינע בליקן האָבן זיך באַזונדערס אָפּגעשטעלט אויף אַ פּרוי אין די מיטלע יאָרן. איך בין געווען זיכער, אַז זי האָט אַ מאַן און אַ היים. נאָך איצט געווען שייך. זי איז געשטאַנען ניט ווייט פון מיין טישל, געקוקט אויף מיר און געשמייכלט. זי האָט ניט געוואַרט אויף מיין איינלאַדונג און האָט זיך אַוועקגעזעצט אויפן שטול לעבן מיר. זי האָט שוין אַ סך געטרונקען, אָבער זי האָט דאָס ניט אַרויסגעוויזן. „פאַרגיב מיר, יונגערמאַן, פאַר זיך צוזעצן לעבן דיר. איך האָף, אַז איך שטער ניט דיינע געדאַנקען.“ מיינע געדאַנקען — האָב אין זיך צעלאַכט — אַ בעט, אַ פּרוי און אַ וואַרעמער, ריינער צימער.

— האָ! האָ! ניט אַזוי שנעל, מיין פּריינט. דער אָונט איז יונג, מען דאַרף ניט זיין אומגעדולדיק, ווי אַלט ביסטו בחור?
— וואָס איז דער אונטערשייד? אַלט גענוג צו וויסן וואָס איך וויל!
און צייט קיין סך איז אויך ניטאָ. מאַרגן קען זיין וועט מען דאַרפן אַוועק־פאַרן. אפשר אויף זייער לאַנג. און דאָס לעבן איז אַזוי קורץ, מיינע יונגע יאָרן גליטשן זיך אַרויס און איד פיל זיך שוין אַלט.
אַ רגע האָט זי מיך שאַרף אָנגעקוקט.
— איך האָב שוין געקענט האָבן אַ קינד ווי דו. דו וואַלסט מיך גע־וואַלט פאַר אַ מאַמע?

איך האָב זיך צעלאַכט: — ניין! ניט פאַר קיין מאַמע. דו ביסט יונג גענוג צו זיין מיין ווייב. מען קען דיך זייער שטאַרק ליב האָבן...
איר אויבערשטע ליב האָט אַ ציטער געטאַן. אירע אויגן זיינען גע־

וואָרן פייכט, זי האָט אָנגענומען מיך פאַר דער האַנט און געזאָגט: „אַ דאַנק, בחור! נו, קום, מיר וועלן קענען טרינקען ביי מיר אין הויז.“

* * *

דעם קומענדיקן פרימאָרגן האָב איך געטראָפן מאַנקן אויף דער שיף. ער איז געווען אומעטיק.

— מיר וועלן זיין אין האַפן נאָך אַ פאַר וואַכן! דער שוואַרץ יאָר ווייס וואָס עס האָט פאַסירט.

— דאַרפן מיר בלייבן אויף דער שיף? — האָב איך אים געפרעגט.
— ניין! מאַרטניעז מיט אַ פאַר מאַטראָזן וועלן זיין גענוג. דו קענסט קומען שלאָפן אויף דער שיף, אָדער טאָן וואָס דו ווילסט ביז מאַנטיק. דערנאָך וועלן מיר ווייטער זען.

— און וואָס גייסטו טאָן? — האָב איך אים געפרעגט.
— איך ווייס ניט. קום לאַמיר גיין אין שטאָט, מיר וועלן שוין געפינען וואָס צו טאָן.

מיר גייען פאַמעלעך און שווייגן. מיר ווילט זיך פּרעגן מאַנקן, וואָס עס האָט נעכטן מיט אים פאַסירט — צווישן אים און העלענען. אָבער פּלוצים גיט ער אַ פּרעג:

— וואָס האַסטו געטאָן די לעצטע נאַכט?... קוקסט אויס ווי אַ קאַץ, וואָס האָט אויפגעגעסן די סמעטענע.

— זי איז געווען אַ רויטע, אין די פּערציקער. אַ קערפּער פון אַ יונג מיידל, און אויגן דורכדרינגענדיקע. זי וואוינט אין אַ שיינער דירה, לעבן פאַרק. איר מאַן איז שוין טויט עטלעכע יאָר און זי האָט אים ליב געהאַט, שווערט זי. איך בין דער ערשטער מאַן וואָס זי האָט געהאַט זינט דער מאַלט... און מאַדנע, מאַנק, איך האָב איר געגלויבט.

מאַנק האָט געפייפט אַן אומעטיקן ניגון און געשוויגן. ער האָט גער האַלטן זיינע אויגן האַלב פאַרמאַכט, און זיינע לאַנגע אַרעמס זיינען גער האַנגען ווי טויטע צווייגן פון אַ בוימ.

— און וואָס איז וועגן העלענען? האָט עפּעס פאַסירט?
ער האָט באלד ניט געענטפּערט. אַ וויילע איז געווען אַ פיינלעך שטילשווייגן. ענדלעך האָט ער אויסגעשריען:

— גאַרניט האָט פאַסירט! דער פּויגל איז אַרויסגעפּלויגן פון שטייגל. שוין וואַכן, אַז זי האָט פאַרלאָזן איר היים. אַפילו אַ פאַר ווערטער מיר

ניט איבערגעלאזט, וואו איז זי? — גאט ווייס. איך וועל זי שוין קיינמאל מער ניט זען. קיינמאל!

עס איז מיר געוואָרן שווער אויפן האַרצן. איך האָב ניט געוואוסט וואָס צו זאָגן, האָב איך געשוויגן. מאַנק האָט מיך אָנגעקוקט מיט בלינדע אויגן. איך בין געווען זיכער, אַז ער זעט מיך ניט. ער האָט אַרויפגעלייגט זיין שווערע האַנט אויף מיין אַקסל, מיך געלאָזן שטיין אַליין און ער איז אַוועק. דריי מאַטראָזן זיינען פאַרבייגעגאַנגען און געזונגען הויך און הייזער־ריקלעך. זיי זיינען געווען היפש אָנגעטרונקען און מיך פריילעך באַגריסט: „היי, סעילאַר! קום און טרינק מיט אונדז. וואָס שטייסטו ווי אַ פאַרזונקענע שיף? קום דו וואַזשנער יונג, קום...“

איך האָב ניט געוואוסט, וואו צו גיין, און וואָס צו טאָן. האָב איך גלאַט שפאַצירט אַרום האַפן. עס איז געווען ווידער פריילינג, און אַ געשמאַק ווינטל האָט געבלאָזן פון וואַסער. געלט האָב איך געהאַט. בין איך געגאַנגען פון איין שענק צום אַנדערן ביז איך האָב קוים געקענט שטיין אויף מיינע פיס. די נאַכט איז אָנגעקומען און איך האָב זיך געפונען ביים ברעג וואַסער, ליגנדיק אויף אַ הילצערנעם פיר, מיט עטלעכע שיפלעך פאַראַנקערט. אין ערגעץ איז ניט געווען קיין פונק לעבן. איך האָב ניט געוואוסט ווי איך האָב פאַרבלאָנדזשעט אַהין, אָדער וואו איך געפין זיך. איך בין געלעגן מיט די אויגן צום הימל און געזען די שטערן און די פולע לבנה. איך האָב פאַרמאַכט די אויגן און זיך איינגעהערט צו די כוואַליעס. כ'האַב געהערט אַ מעכטיקן געשריי, ווי אַ ריז וואַלט זיך געריסן פון אַ קייט און געזוכט זיך צו באַפרייען.

* * *

איך האָב ניט געהערט אירע טריט, ניט געזען פון וואַנען זי איז געקומען. איר זיידן קלייד האָט באַרירט מיין געזיכט. זי האָט געשמעקט מיט יאַסמין־פאַרפיום אין פריילינג. אירי רויטע האַר האָבן געשיינט ווי גאַלד אין דעם לבנה־ליכט; זי האָט געקוקט אויף מיר און געשמייכלט: — קען איך זיך אַוועקזעצן? איך בין מיד פון דיר נאַכלויפן.

איך האָב אַרונטערגענומען מיין רעקל און זי געבעטן זיך אַוועקצור־זעצן.

— איך וויל ניט דו זאַלסט פאַרשמירן דיין שיינע קלייד. דו קוקסט אויס אַזוי שייך, אַזוי יונג, רויטע מיינע!

זי האָט זיך אַוועקגעזעצט און זיך אָנגעשפּאַרט אויף מיין אַקסל. זי איז געזעסן שטיל אַ מינוט און געהאַלטן די אויגן פּאַרמאַכט. נאָך אַ וויילע שווייגן האָט זי אַ זאָג געטאָן :

— איך בין געשטאַנען ביי דער שיף. געזען ווי דו גייסט אַוועק מיט דיין פּריינט. איך האָב זיך געשעמט ווייזן פּאַר אים. האָב איך געוואָרט ביז ער איז אַוועק, דערנאָך דיר נאָכגעפּאַלגט פּון איין סאַלון צום צווייטן, ניט געהאַט דעם מוט זיך צו באַווייזן.

איך בין געלעגן אויף מיין פּלייצע און געקוקט אויף איר און געשוויגן. איך האָב עפעס געוואָלט זאָגן און ניט געקענט. די ביליקע שנאַפּס האָט מיך ווי פּאַראַליזירט. איר פּאַרפּיום איז געווען עקזאַטיש. איר קערפּער מיידלש. און איך בין געווען אַכצן יאָר אַלט און אַזוי ווייט פּון דער היים.

— דו ביסט ניט ברוגה, געליבטער? ... אויב יאָ, וועסטו מיר מוחל זיין! איך האָב דאָס געמוזט טאָן? געמוזט. איך שעם זיך. שוין געקענט האָבן קינדער ווי דו, אָבער קיין קינד איז ניטאָ! די יוגנט אויך ניט. ער איז טויט. און איך בין עלנט, און איך וויל ניט שטאַרבן!

איך האָב אויסגעשטרעקט מיינע אַרעמס און זי צוגעצויגן צו זיך, געפילט אירע הייסע ליפּן אויף מיינע. און איך האָב זי ליב געהאַט מיט מיין גאַנצן האַרצן. האָב געטראַכט, אַז איך וואָלט חתונה געהאַט מיט איר. עס קען ניט זיין קיין בעסערס אויף דער וועלט.

עס איז געוואָרן זייער שטיל. אַ נעפל האָט אַרונטערגענידערט פּון הימל. אַ רויכיקע, קלעפיקע מאַסע האָט באַהעפט דעם הימל מיט דער ערד. ווי אַ שוואַם האָט דער נעפל פּאַרשלונגען דעם רויש פּון דער שטאָט. אונדז בידן איינגעוויקלט אין אַ מאַנטל פּון וואַלקנס און הימל און ערד איז פּאַרשוואַנדן.

עס איז געוואָרן קאַלט. די גאַסע לופט האָט זיך געקלעפט צום קער-

פּער.

— קום, — האָב איך געזאָגט. — דאָ איז פּאַראַנקערט אַ שיפל מיט אַ קאַבינע. קיינער וועט היינט ניט קומען אַהער. מיר וועלן זיך באַהאַלטן פּון דער געץ און קעלט. עס קוקט אויס, אַז עס וועט באלד רעגענען.

עס איז געווען וואַרעם און באַקוועם אין דער קאַבינע. דאָרט איז געווען אַ לאַנגע באַנק באַשלאָגן מיט לעדער. די כוואַליעס זיינען געוואָרן שטאַרקער און דאָס שיפל האָט זיך אָנגעשלאָגן אַן דעם הילצערנעם ברעג.

עס וואָלט גוט געווען מיר זאָלן אַוועקשווימען ווייט פון ברעג, וואו דער ווינט וועט טראָגן.

זי האָט זיך אָנגעהאַלטן אָן מיר אַ דערשראָקענע.

— וואָס אויב עמעצער וועט אָנקומען? ... עס וועט זיין אַ סקאַנדאַל!

און איך וועל מוזן אַנטלויפן פון דער שטאָט.

— איך וויל מיט דיר חתונה האָבן, רויטע! מיר קענען דאָס טאָן מאַרגן פרי. וואָס זאָסטו?

זי האָט אַ ווייטיקדיקן לאַך געטאָן.

— לאַך ניט פון מיר, מאַטראַז! איך קען זיין דיין מאַמע! פאַרגעס זיך

וועגן מאַרגן! מאַרגן וועט אַלץ זיין אַ טרוים. אין ליכט פון טאָג וועט אַלץ

זיין אַנדערש. דו וועסט גיין דיין וועג — איך מיינעם. עס איז בעסער פאַר

דיר און מיר. מיר זיינען געבוירן אין אַ בעפל און אַזוי וועלן מיר פאַר-שווינדן.

זי איז געלעגן מיט אָפענע אויגן און געמיינט, אַז איך שלאָף. איך האָב

אַבער געזען ווי זי טוט אָן פאַמעלעך די קליידער, פאַרקעמט אירע האַר.

דערנאָך האָט זי זיך איבערגעבויען איבער מיר און אָנגערירט אירע ליפן

אָן מיינע. אַ רגע איז זי געשטאַנען און געקוקט אויף מיר, דערנאָך אַרויס-

געקראַכן פון שיפל. איך האָב געהערט אירע אייליקע טריט, דערנאָך גאַרניט.

אַ פאַרגליווערטע שטילקייט.

איך בין געקומען צו דער שיף גאָר פרי. איך האָב מער ניט געוואָלט

זיין אין שטאָט. מאַרטינעז האָט מיך באַגריסט סאַרקאַסטיש.

— וואָס, צום טייוול, האָט פאַסירט מיט דיר, מייק? ... דו קוקסט אויס,

ווי זי וואָלט דיך ניט אַריינגעלאזן אין בעט! דו האָסט מיך געדאַרפט מיט-

נעמען, וואָלט דאָס ניט פאַסירט!

איך האָב אים ניט געענטפערט. איך האָב געפילט, אַז אַלץ אין מיר

איז לידיק, און אַ גרויסע עלנדקייט האָט מיך אַרומגעכאַפט.

מאַנק האָט מיך אָנגעקוקט און האָט אין דער פינצטער אַ זאָג געטאָן:

— מיר פאַרלאָזן אין דערפרי. סינגאַפור איז אונדזער ערשטע לאַג-

דונג. כאַפּ אַריין אַ פאַר שעה שלאָף. דערנאָך אין „אינדזשין רום“ בחור,

ער איז שנעל אַוועק פון מיר. ניט געוואָלט אַז איך זאָל אים עפעס

פרעגן...

דזשעסי און לאַראַ

די באַרזשע איז געווען אַנגעלאָדן מיט אַלערליי שמאַכטעס ביז צום פּלאַצן. שוין עטלעכע טעג, אַז מיר זיינען געווען פאַראַנקערט ביים-ברעג. מיר האָבן געוואַרט אויף דער שלעפּ-שיף, וועלכע איז ניט געקומען. דער-ווילל בין איך געבליבן צוגעבונדן און זיך ניט געקענט רירן פון אַרט. פון צייט צו צייט זיינען באַקאַנטע געקומען און פאַרבראַכט דעם אַוונט צוזאַמען. מיר פלעגן טרינקען, זינגען, און דערהויפּט ריידן ביז אין טאָג אַריין. די לעצטע פאַר טעג בין איך געווען אַליין. עס איז מיר געווען אומעטיק. עס איז מיר דערעסן געוואָרן אַזאַ לעבן. האָב געפילט ווי זיך צוריק אַנדינגען אויף א פראַכט-שיף, נאָר איך האָב געטראַכט, אַז די באַרזשע איז פאַרט אַ היים, און איך האָב שוין לאַנג קיין היים ניט געהאַט. געוואוסט האָב איך, אַז לאַנג וועל איך דאָ ניט בלייבן. מיינע אויגן פאַרבלאַנדזשען אַלע מאָל צום האַריזאָנט. ווען וואַלקנס שוועבן איבער מיין קאַפּ, ווערן מיינע אויגן נאַס. איך טראַכט אַלעמאָל וועגן ערגעץ-לאַנד, ערגעץ וואַרט אויף מיר אַ נייע וועלט; ערגעץ איז דאָ אַ פּלאַץ, נאָך וועלכן מיר אַלע בענקען.

מיין קערפּער איז געווען שטאַרק ווי אייזן. מיין האַרץ — ווי אַ דורכ-זיכטיקער וואַלקן. קיינער וואַלט ניט געגלויבט ווי גרינג איך בין געווען אויף טרערן. איך האָב אַליין ניט געוואוסט, וואָס איך וויל, אַדער וואָס צו טאָן מיט זיך.

* * *

איך האָב דערזען זיין שאַטן נאָך איידער איך האָב אים געזען. ער האָט זיך אַנגעהאַלטן ביים שטריק און זיך געשאַרט אַרויף, אַטעמענדיק שווער. איך האָב געהערט זיין שטים. ער האָט אַריבערגעשריען דעם שטורעם: „מאַיק, וואו, צו אַלדי טייוואַלים, ביסטו? קום און העלף מיר אַרויפקריכן אויף דעם פאַרפּוילטן מולטער! דער ווינט איז שטאַרקער פון מיר!“

איך האָב אים גענומען פֿאַר דער האַנט און אים אַריינגעפירט אין דער קאַבינע. „זען זיך, דזשעסי, און רו אָפּ דיינע אַלטע ביינער...“

— וואָס וועסטו טרינקען, דזשעסי? ראָם? גוט. עס וועט דיר פֿאַר-ברענען דיינע קישקעס. דו טרינקסט ווי אַ קעמל, ברודער. דו ווילסט אַריינכאַפּן. עס וועט דיר גאַרניט העלפּן, ווען דיין טאַג וועט קומען... ער האָט זיך צעלאַכט און געוויזן זיינע ווייסע געזונטע ציין. אַפילו זיינע בלינדע אויגן האָבן אויפגעלויכטן. דזשעסי איז געווען זייער אַלט. ער האָט זיך באַרימט אַז ער איז אַריבער אַ הונדערט. ער איז געווען אַ ריי, שוואַרץ ווי די נאַכט, מיט אַ האַרץ פון אַ קינד, און אַ פֿאַנטאַזיע פון אַ ציגיינער... ער האָט געקאַנט דערציילן די וואונדערלעכסטע מעשה-לעך. אַלע לעגענדעס זיינען געוואָרן אַנגעקליידט מיט דעם אַטעם פון לעבן — די ווערטער האָבן ווי פֿערל זיך געשאַטן פון זיין מויל.

ער האָט געטרונקען פֿאַמעלעך און געקוקט מיט זיינע בלינדע אויגן אויף מיר. איך האָב געהאַט דאָס געפיל אַז ער זעט מער ווי אַלע זעענדיקע. דער שטורעם האָט זיך אין דרויסן פֿאַרשטאַרקט. ער האָט אַנגעשפּיצט זיינע אויערן און זיך צוגעהערט לאַנג און שווינגדיק. דערנאָך האָט ער זיך אויפגעהויבן, געעפנט די טיר. דער ווינט האָט אַנגעהויבן רייסן זיינע קליידער און צעשוויבערן ווילד זיינע האַר.

— וואו ביסטו, מאַיק? — האָט ער געפרעגט.

איך האָב אַרויפגעלייגט מיין האַנט אויף זיין אַקסל:

— אַט בין איך, דזשעסי! בעסער קום אַריין אין קאַבינע, איידער דער ווינט שלעפט דיך מיט!...

— איך הער די שטימען פון מאַרגן, מאַיק. זיי זאָגן, אַז עס איז מיין לעצטע נאַכט אויף דער ערד. איך האָב לאַנג, לאַנג געלעבט. מיין צייט איז פֿאַריבער. מיין וועג איז געענדיקט. איצט וועל איך וואַנדערן אויף אַן אַנדער וועג. וואו ער וועט פירן, ווייס איך ניט. אָבער איך וועל קומען צו דיר, מאַיק, ווען דו וועסט מיר רופן. און ווען דיינע טעג וועלן אויסגיין, וועל איך וואַרטן אויף דיר, און דיך נעמען פֿאַר דער האַנט און פירן אין דער אייביקייט...

איך האָב אים אַרונטערגעפירט פון שיפל. ער איז געגאַנגען שטאַלץ און זיך ניט געבויגן פֿאַר דעם ווינט. ער האָט געזאָגט, אַז ער וויל גיין אַהיים שטאַרבן. ער וויל זיין מיט די, וועלכע זיינען אַוועק פֿאַר אים.

ער האָט געדריקט מיין האַנט און איז אַוועק אין דער נאַכט. איך בין געשטאַנען ביז די פינצטערניש האָט אים פאַרשלונגען. געטראַכט האָב איך, אַז דאָס איז איינע פון זיינע פאַנטאַזיעס, אַז איך וועל אים זען נאָך אַמאָל אין אַ פאַר טעג — אָבער מער האָב איך אים נישט געזען. ער איז גע- שטאַרבן די זעלבע נאַכט און ליגט באַגראָבן אין פאַטערס פעלד, די היים פאַר די היימלאָזע.

* * *

איך האָב געהאַפּט, אַז דעם אָונט וועט קיינער מער נישט קומען. געוואָלט זיין אַליין, זיך אַוועקלייגן מיט אַ בוך און לאָזן דעם ווינט מיך פאַרוויגן אין שלאָף. אין צימער איז געווען געמיטלעך וואַרעם פון קוילן- אויוון, און איך בין געשטאַנען אין מיטן פון דער קאַבינע מיט פאַרמאַכטע אויגן. איך האָב געוואוסט, אַז איך בין אַ סענטימענטאַלער נאַר; גע- וואוסט אַז איך מוז עפעס טאָן זיך אַוועקצורייסן פון שיפל און אָנהויבן וואַנדערן נאָך אַ מאָל.

איך האָב נישט געהערט איר עפענען די טיר. דער אייזיקער ווינט האָט זיך אַריינגעריסן אין צימער. איך האָב געעפּנט די אויגן און זי דערזען שטייענדיק מיט דעם קינדערישן שמיכל אויף אירע ליפּן, און די ווייסע ציינער וועלכע האָבן אַרויסגעשיינט פון מויל.

— לאַראַ, — האָב איך קוים אַרויסגעזאָגט — גאָט, דו ביסט דער- פרויזן. קום צום אויוון און וואַרעם זיך אָן!

זי האָט זיך נישט גערירט פון אַרט. איך האָב זי גענומען פאַר דער האַנט און זי געפירט און אַוועקגעזעצט אויף אַ שטול.

— וואָס וועסטו טרינקען, לאַראַ? קאַפּע? — גוט, איך וועל אַריינטאָן אַ פאַר טראַפּנס ראָם. אין אַ פאַר מינוט וועסטו זיך דערוואַרעמען... איך האָב געוואַרט ביז דאָס וואַסער איז געווען זייער הייס, דערנאָך באַשמירט ברויט מיט פוטער און איר דאָס אַלץ צוגעטראָגן אין אַ טעלער. איך האָב אַוועקגעדרייט דעם קאַפּ און געמאַכט דעם אַנשטעל, אַז איך טו עפעס. נאָר דורכן שפיגל האָב איך געקענט זען, ווי זי שלינגט יעדן ביסן אַרונטער ווי אַ הונגעריקער וואַלף. איך האָב נאָך צוגעטראָגן מער ברויט און עס אַוועקגעשטעלט אויפן טיש.

איך בין אַרויס אַ וויילע אויפן דעק. ווען איך בין צוריקגעקומען, איז זי געזעסן מיט פאַרמאַכטע אויגן און זיך נישט גערירט. איך האָב געקוקט

אויף איר און געשאלטן די מענטשן און די גאַנצע וועלט — אפילו צווישן הינט וואָלט דאָס ניט געקענט פאַסירן.

לאַראַ איז נאָך ניט אַלט געווען קיין פּופּצן יאָר. איר קערפּער איז געווען באַדעקט מיט שמאַטעס, אירע בלאַנדע האָר ניט פאַרקעמט און איר בלייכער, אויסגעצערטער געזיכט האָט שוין געוויזן סמנים פון אַלט-ווערן. איך האָב ניט געוואוסט פון וואַנען זי קומט, אָדער ווער זי איז. זי האָט נאָר איין מאָל פּריער זיך באַוויזן אויף מיין באַרזשע און איך האָב ניט געהאַט דאָס האַרץ זי אַוועקצושיקן. איך האָב אָבער געוואוסט, אַז איך קען האָבן אַ סך צרות פון דעם. זי איז געווען אַ מינדעריאַרטיקע, און דאָס געזעץ איז געווען זייער שטרענג אין אַזעלכע פּאַלן.

לאַראַ, — האָב איך שטיל גערעדט, — דו קענסט דאָ ניט בלייבן; מענטשן קענען דאָס אויסטייטשן זייער שלעכט, און די פּאַליציי וועט מיר ניט דאַנקען פאַר דעם.

זי האָט ניט געעפנט די אויגן, און איך האָב ניט געוואוסט וואָס מען טוט מיט איר. אין דרויסן איז געוואָרן קעלטער, דער ווינט האָט גע-וואָיעט ווי טויזנטער וועלף. די באַרזשע האָט זיך געריסן ווי אַ הונט פון אַ קייט און איך האָב מורא געהאַט, אַז די קייבלס וועלן פּלאַצן. די פינגער-טערניש איז געוואָרן אַזוי דיק, אַז דו האָסט ניט געקענט זען דיין אייגענע נאָז. האָב געוואָלט גיין שלאָפן, אָבער איך האָב ניט געוואָגט דאָס צו טאָן. אין אַזאַ שטורעם ווייס קיינער ניט וואָס עס קען פאַסירן. און דאָ אין מיטן איז לאַראַ, און איך האָב ניט געוואוסט וואָס צו טאָן, ניט געהאַט דאָס האַרץ זי אַרויסצוטרייבן אין גאַס אין אַזאַ נאַכט.

איך האָב באַשלאָסן: זאָל זיין וואָס עס וועט זיין, איך וועל זי לאָזן איבערשלאָפן די נאַכט. איך האָב געוואוסט, אַז מיין האַרץ איז גרעסער ווי מיין פאַרשטאַנד, אַז פון מיר וועט שוין קיינמאָל קיין לייט ניט זיין; אַז מיינע ביינער וועלן פאַרפוילט ווערן אין געפּענקעניש. אַז מיין קערפּער וועט באַגראַבן ווערן אין פאַטערס פעלד.

איך האָב גענומען לאַראַן אין מיינע אַרעמס און זי אַוועקגעלייגט אין מיין בעט. זי איז געווען הויט און בייך, לייכט ווי אַ שפּענדל און צוואַמענגעקאַרטשעט ווי אַ פעקל שמאַטעס. איך בין אַוועק צום פענצטער, אַרויסגעקוקט אין דער נאַכט אַריין, און איך האָב ניט געוואוסט, צי דער ווינט וויינט אין דרויסן, אָדער עפעס וויינט אין מיין האַרצן.

מיט היימלאָזע און אומגליקלעכע

די נאַכט וועט זיך שוין קיינמאל ניט ענדיקן, — האָט זיך מיר געדוכט. די פינצטערניש און די קעלט וועלן אייביק אָנהאַלטן. כ'האַב זיך דער-מאַנט, אַז איך האָב נאָך ערגעץ שוועסטער און ברידער, וועלכע האָבן וואַרעמע היימען און פאַרשניטע ביימער אַרום הייז. איך האָב געטראַכט וועגן מיין טאַטן, וועלכער ליגט אונטער אַ פאַרפרוירן בערגל ערד ערגעץ אין פּאַלעסיע. דאָרט איז אַמאָל מיין היים געווען. איך האָב מיין טאַטן זייער ליב געהאַט. ער איז די נאַכט געשטאַנען פאַר מייע אויגן, ווי אין דעם טאַג, וואָס איך האָב פאַרלאָזן מיין שטעטל.

איך האָב ניט ליב געהאַט מיין מאַמען. זי איז געווען אַ פרעמדע אין מיין לעבן. איך האָב זי אויך ווייניק געקענט, ווייל זי איז געשטאַרבן זייער יונג. איך געדענק זי צום בעסטן פון די ווינטער-אָונטן. איך פלעג שלאָפן אויף דער וואַרעמער הרובע. די פענצטער זיינען געווען ווייס פאַרפרוירן. די שוויבן — מיט פאַרשיידענע אוואַרן. מען האָט ניט געקענט זעהן, וואָס טוט זיך אין דרויסן. מען האָט געהערט דעם גערויש פון די בייזע ווינטן, וועלכע האָבן אַריינגעבלאָזן דורך דעם קוימען אין הייז.

די מאַמע מיט די שוועסטער זיצן אַרום טונקעלן לאַמפּ און פליקן פעדערן. זיי שווייגן. זייערע פינגער באַוועגן זיך שנעל. זייער שטילקייט ווערט פאַרוועבט מיט דער נאַכט. אַלץ איז אַזוי מיסטעריעז און וואונדער-לעך. שעהען-לאַנג פלעג איך ליגן אונטער דער קאַלדערע און נאַכפּאַלגן זייער יעדע באַוועגונג. דאָס אַלץ איז געווען מיט אַ לאַנגער צייט צוריק. און אפשר האָט דאָס קיינמאל ניט פאַסירט? ... איצט האָב איך זיך געפילט ווי אַ היימלאָזע קאָץ, וועלכע וועט קיין היים מער ניט האָבן.

* * *

ניק האָט גערעדט צו מיר מיט צאָרן, געגעבן אַ שפיי אין דער פינצטערניש: „אנאָר דו קרעכסט! ליג שטיל, לאָז אַנטשלאָפן ווערן. דו האָסט נאָך געדאַרפט זיין ביי דיין מאַמעס פאַרטעדן און זיך שפילן מיט

אירע ברוסטן! וואָס, צום שוואַרץ יאָר, טוסטו דאָ אין דער פאַרשאַלטענער
לאַך?..."

איך האָב אים ניט געענטפערט. עס איז מיר געווען שווער אויפן
האַרצן און קאַלט ביז פאַרפירן ווערן. דער ווינט פון איסט־ריוער האָט
געריסן די ווענט פון דער אַלטער געביידע. איך בין געלעגן איינגעוויקלט
אין אַלטע צייטונגען, אָבער דאָס האָט מיר ניט געהאַלפן. מיינע געדאַנקען
זיינען ניט געווען קיין פריילעכע. איך האָב איינגעאַטעמט פינצטערניש
און זיך איינגעהערט צום וואַיען פון ווינט אין דרויסן.

א סך היימלאָזע האָבן אָנגעפאַקט די קאַמער. עס איז געווען איינער פון
די צימערן פון אַ פאַרלאָזטער פאַבריק. שטויב און שפינוועב און עלנט
האָבן אָנגעפילט די ווענט. אַמאָל איז דאָ געווען פול מיט שטאַלענע מאַ-
שינען. אָבער איצט איז געווען לידיק און פוסט. די פענצטער זיינען
געווען צעבראַכן און דער ווינטער־ווינט פון טייך האָט געבושעוועט. אַ
הייעריקער אַטעם האָט געבלאָזן צווישן די פוסטע ווענט.

אונדזער קאַמער איז געווען אַ קלענערע. קליינע פענצטערלעך ביים
דאַך. עס איז געווען אַביסל וואַרעמער ווי אין די אַנדערע גרעסערע
קאַמערן. מען האָט ניט געקענט זען דאָס עלעקטרישע ליכט פון דרויסן,
נאָר מען האָט געהערט דאָס קלאַפן פון די כוואַליעס אָן דער הילצערנער
פלאַטפאָרמע, דאָס געשריי פון די שלעפֿ־שיפלעך און די באַרזשעס. מען
דאַט געהאַט דעם געפיל, אַז מען וועט דאָס ליכט פון טאַג קיינמאָל ניט
זען.

שלאָפן האָב איך ניט געקענט, האָב איך געטראַכט: געווען אַמאָל
אַ טאַטע, אַ מאַמע, שוועסטער און ברידער, — זיי זיינען מער ניטאָ!
געווען טייכן און וועלדער, גערטנער און פעלדער: אַ שטוב מיט אַ שטרוי-
ענעם דאַך, אַ קאַלטע שול, שבת־ליכט און גאַטבעטען! — זיי זיינען מער
ניטאָ. פאַרלאָזט די היים מיט דער מאַמעס מילך אויף די ליפן, און די קינד-
דערשע וועלט איז פאַרשוואַונדן. איצט אַ קאַלטע פאַרפיררענע קאַמער,
ואיבערגעפילט מיט היימלאָזע; קראַמפן פון הונגער פענצטערלעך ביים
טעעליע, און דער געשריי פון ווינט און וואַסער.

אַ פאַרגליווערטע פינצטערניש. די באַוועגונג פון קערפערס. עמעצער
וויינט, איך ווייס ניט ווער, וואָס מאַכט דאָס אויס? די מערסטע פון זיי
זיינען נאָמענלאָזע. זיי האָבן אפשר שוין אַליין פאַרגעסן זייער שטאַם.

דער נעכטן האָט זיך אויסגעבלייבט. קיין מאָרגן איז נישטאָ. אַלץ איז דאָ אויסגעגלייכט. נישטאָ קיין קלאַסן, קאָלירן, יונג און אַלט: דער וועג פאַר זיי אַלעמען איז דער זעלבער. ער פירט אין ערגעץ נישט.

דזשאָזעף איז געלעגן ביי מיין רעכטער זייט. איך האָב אים נישט געקענט זען אין דער פאַרגליווערטער פינצטערניש. איך האָב אָבער גע-וואוסט, אַז זיינע טעג זיינען געציילטע.

ער האָט געדאַרפט גיין אין אַ שפיטאַל, און האָט נישט געוואָלט הערן דערפון: „אָזוי געלעבט, אָזוי שטאַרבן“, פלעגט ער זאָגן. „צו וואָס פאַרלענגערן די טעג...? צו וואָסערע כאַליערעס דאַרף איך דאָס האָבן?“ אויסגעקוקט האָט דזשאָזעף ווי אַ הייליקער: ווייסע האָר, אַ ווייסע הויט, אַ לאַנגער האַלדז און בלוטלאָזע ליפּן. די אויגן טיפע, ליכטיקע, פול מיט פיבער. זיינע אַרעמס — דאַרע, און פון די הענט האָבן די אַדערן אַרויסגעסטאַרטשעט. דער טויט איז איצט געווען זיין שטענדיקער באַגלייטער.

— דזשאָזעף, — האָב איך גערופן, — קען איך עפעס טאָן פאַר דיר?... אַ רגע האָט ער נישט געענטפערט. איך האָב נאָר געקענט הערן זיין שווערן אָטעמען. אַ כריפען איז אַרויסגעקומען פון זיינע לונגען, ווי פון אַ פאַרושאַווערטער טיר. טרערן האָבן מיך געשטיקט אין האַלדז. מיט אַ מאָל איז ער שטיל געוואָרן. איך האָב געפילט ווי דער טויט האָט זיך אַריינגעריסן אין קאַמער. מיין גאַנצער קערפער האָט געציטערט: איך האָב אָנגעהייבן שרייען: „ניק! דזשאָזעף איז טויט!“ איך האָב אַלעמען אויפגעוועקט מיט מיין שרייען... מיר האָבן גאַרנישט געקענט טאָן אין דער פינצטער — האָבן מיר געוואַרט אויף דעם פרימאַרגן.

דזשאָזעף איז געווען טויט. די ערשטע ליכט־שטראַלן פון פרימאַרגן האָבן באַלויכטן די קאַמער. עטלעכע היימלאָזע האָבן שטיל פאַרלאָזן זייערע ערטער. שפעטער זיינען מער פאַרשוואונדן. מיר זיינען געבליבן נאָר פיר. מיר האָבן געדאַרפט באַשליסן וואָס צו טאָן מיט דעם קערפער. ניק האָט פאַרמולירט דעם באַשלוס: „מיר קענען נישט רופן די פּאַליציי. זיי וועלן פרעגן צו פיל פּראַגעס. עס וועט זיין די ענדע. מיר וועלן אַהער מער נישט קענען קומען. וואָס איז דער אונטערשייד צווישן פאַטערס פעלד און דעם איסט ריווער?... פאַר דזשאָזעפּן איז אַלצאיינס.“

מיר האָבן נישט געוואַרט ביז עס וועט ווערן ליכטיק. צוגעבונדן אַ

שטיק אייזן צו זיינע פיס, אַרונטערגעטראָגן די אייזערנע שטיגן, און זיך געשאַרט ווי שאַטנס צום ברעג פון איסט ריווער. ניק האָט עפעס גע-
שעפטשעט אין דער שטיל. מען האָט קיין וואָרט נישט געקענט הערן. און
ערשט ווען מיר האָבן אַרונטערגעלאָזן דעם קערפער אין וואַסער, האָט ער
פאַרמאַכט די אויגן און די טרערן האָבן גערונען איבער זיינע באַקן.

* * *

דעם טאָג, ווי אין אַ סך פריערדיקע טעג, האָב איך קיין אַרבעט נישט
געקראָגן. בין איך אַוועק צו דער „סאלוועישאַן אַרמיי“ קריגן אַביסל
שפייז, טרינקען אַ הייסע קאַווע, און הערן אַ געזאנג פאר יעזוסן. די
צימערן זיינען געווען אַנגעפאַקט מיט היימלאָזע, וואָס האָבן געהאַט קראַנקע
מאַגנס און אומגעוואַשענע קערפערס. דער גערוך פון ביליקע שנאַפס האָט
נישט געהאַלפן דער לופט פון צימער. אַן אַנדערש מאַל וואָלט איך געווען
אַנטלאָפן — אָבער אין דעם טאָג בין איך געווען צו מיד אַפילו זיך צו
רירן. חוץ דעם, — וואו גייט מען? וואו טוט מען זיך אַהין? ... בין איך
געזעסן מיט האַלב־פאַרמאַכטע אויגן און געדרימלט.

דער געדאַנק צו גיין צוריק צו דער געביידע ביים „איסט ריווער“
האַט מיר געשוידערט! האָב איך נישט געוואָלט גיין אין די שטאַטישע
לאַדזשינג־הייזער פאַר היימלאָזע. איך האָב אָבער געמוזט גיין... דער אַוונט
איז שוין געקומען — וואָס האָב איך געקענט טאָן אויסער גיין צוריק אַהין?
בין איך צוריקגעגאַנגען. ס'איז געווען זייער קאַלט. וואָס נענטער
איך בין געקומען צום איסט ריווער, אַלץ שטאַרקער איז געוואָרן דער
הייזעריקער ווינט. דורך דעם טאָג האָב איך אויסגעבעטן אַ פאַר סענט
און באַשלאָסן צו כאַפן אַ טרונק שנאַפס און זיך אַביסל אַנוואַרעמען. איך
האַב געוואוסט, אַז די נאַכט וועט זיין זייער אַ לאַנגע פאַר מיר, און אַז
דזשאָזעף וועט אַרויסקריכן פון איסט ריווער און דאָס שמוציק געל וואַסער
וועט טריפן ווי טרערן פון אים ער וועט קומען אין דער זעלבער קאַמער
און וועט זיך לייגן לעבן מיר און איך וועל הערן זיין כריפענדיקן אַטעמען....
קיין סך מענטשן זיינען אין סאַלון נישט געווען. אַן אַרעמע געגנט.
די הייזער אַפגעקראַכענע, מיט פענצטער פאַרשוטיבטע און צאַנקענדיקע
ליכט. אַזוי זיינען געווען די מענטשן. אַרעמע, אַפגעלאָזענע און פאַרהוּגערטע.
אַזוי די מענטשן אין סאַלון. עס איז נישט געווען וואָס צו טאָן און וואו
צו גיין. איך האָב אויסגעטרינקען אַ גלעזל ראָם און געטראַכט, ווי גוט

עס וואָלט געווען צו פאַרברענגען אַזוי די נאַכט, שלאַפּן זיצנדיק אין וואַרעמען סאַלון ביז דאָס ליכט פון טאָג וועט אַריינדרינגען דורך די פאַרשטויבטע שוויבן.

איך בין אַנטדרימלט געוואָרן. דער אייגנטימער פון סאַלון איז ניט געווען ביזוי אויף מיר ווען ער האָט מיך אויפגעוועקט מיט זיין שווערער האַנט אויף מיין אַקסל, און שטיל אַ זאָג געטאָן: „דאָ איז ניט קיין פּלאַץ צו שלאַפּן. פאַרוואָס גייסטו ניט אין אַ שטאַטישן אַנשטאַלט? דו ביסט אַזוי יונג, זיי וועלן געפינען פאַר דיר אַ פּלאַץ“. דערנאָך האָט ער זיך ביזו צעשריען: „די כאַליערע זאָל כאַפּן די 'גרעפטערס'. ניטאָ קיין פּלאַץ אַפילו פאַר קינדער: אַלץ נעמען זיי פאַר זיך, אַ קראַמף זיי אין די ביינער!“ און ווי ער וואָלט זיך פאַרשעמט, איז ער שנעל אַוועק פון מיר.

איך בין ווידער געווען אין גאַס. דער ווינט האָט אַביסל אָפּגעלאָזן. קען זיין, אַז דער ראָם האָט מיך געוואַרעמט. איך האָב געזוכט אַ קאַרידאָר וואו איך וועל קענען איבערשלאַפּן די נאַכט. מיך האָט ניט געאַרט אויב איך זאָל אינשלאַפּן אויף אייביק. זאָל פאַסירן דאָס ערגסטע! — איך האָב ניט געוואָלט מער לעבן.

גיי איך איבער די גאַסן אָן אַ ציל, ווייס אַפילו ניט וואו איך געפין זיך. אַ שטילע גאַס מיט שיינע, ליכטיקע הייזער. די וואַרעמקייט שמעקט אַרויס פון זיי. פרוביר איך עפענען די טירן. אַלץ איז פאַרשלאָסן. כאַטש גיי און ווער פאַרפריירן. בין אָבער געווען צו ווייט פון דער געביידע לעבן איסט ריווער. אין דעם צושטאַנד וועל איך שוין אַהין ניט דערגיין. האָב איך זיך אַוועקגעזעצט אויף די דרויסנדיקע שטיגן פון אַ פּריוואַטן הויז. פּלוצלינג האָב איך אָנגעהויבן פילן וואַרעמער. דערנאָך — אַ העלע ליכטיקייט אין קאַפּ. אַ מיליאָן ליכט שטראַלן האָבן געטאַנצט פאַר מיינע אויגן. דערנאָך — אַ זיסע באַוואוסטלאַזיגקייט.

איך האָב פאַמעלעך געעפנט די אויגן און דערזען: אַ גרויסער צימער באַלויכטן מיט בלוי ליכט. אין די ווינקלען טראַפישע פּלאַנצן, רייכע בילדער אויף די ווענט. ווייכע טעפּיכער אונטער די פּיס, אַ האַלבע וואַנט מיט ביכער פּאַליצעס... איך זיך אין אַ ווייכן שטול מיט אַ בענקעלע אונטער די פּיס/ צוגעדעקט מיט אַ וואַרעמער קאַלדרע.

עס מוז שוין זיין שפעט ביינאַכט. דורך דעם גרויסן פענצטער זעט מען נאָר איין צאַנקענדיק ליכט. איך שרעק זיך אַ ריר צו טאָן! איך

טראכט. אז דאס אלץ וועט באלד פארשווינדן ווי א מיראזש. און אפשר איז שוין נאך אלעמען? אפשר איז מיין לעבן פארענדיקט און דאס אלץ איז די לעצטע האליצינאציע פון טויט.

* * *

זי איז אריין אין צימער מיט דריבע טריט. זי איז געווען א יאר פערציק. אפשר אביסל יינגער. מיט גלייכע, שווארצע האר, פארקעמט אויף ארויף און פארבונדן אויף הינטן מיט א רויטער סטענגע. א לאנג טונקל געזיכט. אירע ליפן ווי א בלוטיקער שפאלט. וועלפישע קליינע ציינער, ווייס ווי שניי. זי האט אויסגעקוקט העכער ווי זי איז. א פלאכע ברוסט, מיט לאנגע, דינע ארעמס. איר גאנצע פיזיאנאמיע האט אויסגע- דריקט עפעס אומבאשטימטעס. עפעס א מורא האט מיך ארומגעכאפט קוקנדיק אויף איר.

זי האט געגעבן א פראסטיקן שמייכל. די ליפן האבן זיך ניט געעפנט. נאר די קאנטור פון איר געזיכט האט זיך געענדערט. ווען זי האט גערעדט. האסט געפילט, אז זי רעדט ניט צו דיר, נאר צו עמעצן, וועלכער ליגט באהאלטן אין ערגעץ: „וואונדערסט זיך וואס דו טוסט אין מיין הויז?...“ זי האט א קאלטן לאך געטאן: „איך האב דיך געפונען א האלב-פאר- פרויענעם ביי מיין שוועל. ס'שווארץ יאר ווייסט פארוואס כ'האב דיך אריינגענומען אין הויז! גוט וואס יאהאן האט מיר געהאלפן, אָניט וואָלט איך דיר געלאָזן פאַרפּרירן ווערן...“

איר שטימע איז געווען אן געפיל. עס איז ניט געווען קיין לעבעדיקער אטעם אין אירע ווערטער. איך האב פארמאכט די אויגן און זיי פאמעלעך צוריק געעפנט. זי איז געשטאנען א באוועגלאזע און געקוקט אויף מיר. עס איז ניט געווען קיין אויסדרוק אויף איר געזיכט. א מאמענט שפעטער איז זי ארויס פון צימער ניט-וואגנדיק קיין ווארט. זי איז צוריק געקומען מיט א טאץ שפיין, צוויי גלעזלעך סקאטש, דאס אוועקגעשטעלט אויף א קליין טישל און זיך אוועקגעזעצט אויף דעם טעפיך לעבן מיר. זי האט אויסגעקוקט ווי א קליין קינד, וואס זיצט לעבן די פיס פון איר טאטן. איך בין געווען שמוציק. ספעציעל אין קעגנווארט פון איר. זי איז געווען אזוי זויבער און ארומגעוואשן. איך האב געבעטן, זי זאל מיך לאזן צוערשט זיך ארומוואשן. איך בין צוריקגעקומען און זי איז נאך אלץ געזעסן אין דער זעלבער פאזע, ווי זי וואלט זיך פון ארט ניט געריירט.

כ'האָב געגעסן אַן אַפעטיט, און זי האָט געשוויגן. זי האָט אַוועקגענומען די טאַץ מיט די איבערגעבליבענע שפייז און איז צוריקגעקומען מיט פרישע וועש און זיידענע נאַכט-קליידער. זי האָט מיט דער זעלבער געפיללאָזער שטימע אַ זאָג געטאָן: „דאָס אַלץ איז מיין מאַנס. ער איז דערהרגעט געוואָרן אין לעצטן קריג. ער וועט שוין ניט קומען צוריק; דו קענסט האָב אַ טייל פון זיינע קליידער און אַ וואַרעמען מאַנטל — דו וועסט ביי מיר איבערשלאָפן די נאַכט און מאַרגן וועלן מיר זען.“

עס איז געווען די פיינסטע בעט, וואָס איך האָב געהאַט אין מיין לעבן. די ציכן האָבן געבלענדט מיט וויסקייט. אַ זיידענע קאַלדרע, וואַרעם און גלעטנדיק, די לאַמפּן מיט בלויען ליכט. די ווענט דעקאַרירט מיט טאַנצנ-דיקע פיגורן. אויף די ווענט דעקאַראַטיווע לאַנדשאַפטן פון ווייטע לענדער. די שטילקייט איז געווען ווי ווייכע מוזיק אין מיינע אויערן און האָט מיך איינגעוויגט. איך בין געווען טויזנט מייל פון דער ערד.

איך בין געלעגן מיט אַן אומרויאיקער דערוואַרטונג. זי איז אַריין אין בעט, זיך ניט צוגעדעקט מיט דער קאַלדרע. ניט געמאַכט קיין באַוועגונג זיך צו דערנענטערן צו מיר. אַ שטיקל פון איר נאַכט-קלייד האָט זיך פאַרקאַטשעט און איר נאַקעטע פּוס האָט אַרויסגעשטעקט. זי איז געלעגן אויף דער זייט מיט איר געזיכט צו מיר. זי האָט זיך ניט באַוועגט. נאָר אירע אויגן האָבן געלויכטן און זיך געטונקלט אין אַ גרינעם פּלאַם. עפעס אומנאַטירלעכעס איז געווען אין איר בליק, וואָס האָט מיך אַנגעפילט מיט שרעק. איך האָב אַ רגע פאַרמאַכט די אויגן, אָבער עס האָט ניט געהאַלפּן: ווען איך האָב זיי נאָך אַ מאָל געעפּנט, איז זי געלעגן אין דער זעלבער פּאָזע און געקוקט אויף מיר.

אין אַ פאַר מינוט אַרום האָט זי פאַרמאַכט די אויגן, און איך האָב געוואָגט זי אַנצורירן מיט דער האַנט. זי האָט זיך ניט גערירט. זי איז געווען קאַלט און פאַרגליווערט ווי דער טויט. איך האָב ניט געהערט איר אַטעמען און אַ גרויל האָט מיר אַרומגעכאַפט: איך האָב געוואַלט אַנטלויפּן. נאָר די שרעק האָט מיך פאַראַלזירט און איך האָב זיך ניט געקאַנט רירן. געדאַנקען וועגן דזשאָזעפּן אין דער געביידע לעבן איסט ריווער זיינען מיר געשטאַנען פאַר די אויגן.

* * *

פלוצלינג האָט זי געעפּנט די אויגן און געקוקט אויף מיר ווי זי וואַלט

מיד קיינמאל ניט געזען. איר געזיכט איז געוואָרן אויסגעקרימט. פון די ווינקלען פון די ליפן האָט אַ סלינע גערונען: „גיי אין דער ערד אַרײַן, דו לויז! ריר מײך ניט אָן מיט דיינע שמוציגע הענט! נעם די קליידער און גיי צום שוואַרץ יאָר! איך וועל באַלד רופן די פּאַליציי און זיי זאָגן אַז דו האָסט זיך אַרײַנגעבראַכן אין מיין הויז און דו האָסט מײך פּאַרגוואַלטיקט! גיי צו אַלע קלאַגן, דו באַסטאַרד!“ נאָך דעם האָט זי אינגאַנצן צוזאַמען געבראַכן און האָט אָנגעהויבן כליפען.

איך בין שנעל אַרויס פון בעט און אָנגעהויבן זיך אַנטאָן. זי האָט געקוקט אויף מיר און האָט געהיט מיין יעדע באַוועגונג. אירע אויגן זיינען געווען ווי קוילן פּייער. זי האָט געהאַלטן אין איין עפּענען און פּאַרמאַכן אירע ליפן. האַלב אָנגעטאָן, ניט פּאַרשנורעוועט די שיד, בין איך שנעל אַרויסגעלאָפּן. איך האָב אָפּילו די טיר ניט פּאַרמאַכט, און הינטער מיר האָב איך געהערט אַ היסטעריש געלעכטער.

איך האָב דערגרייכט גרעמערסי פּאַרק און זיך אָפּגעשטעלט צו כאַפּן מיין אָטעם. איך האָב פּאַרשפּילעט מיינע קליידער, פּאַרשנורעוועט די שיד און באַטאַפט זיי — אַלץ איז געווען פון דעם פּיינסטן שטאָף! דער מאַנטל איז געווען אויסערגעוויינלעך. אַ רגע האָב איך זיך געפּילט זייער געהויבן; אָפּגעווישט דעם קאַלטן שווייס פון פנים, אָפּגעכאַפט דעם אָטעם און דער־נאָך באַשלאָסן, אַז איך מוז פטור ווערן פון די קליידער, ווייל דער שוואַרץ־יאָר ווייס וואָס זי קען טאָן... זי קען נאָך אינפּאַרמירן דער פּאַליציי, אַז איך האָב זי באַרויבט.

בין איך אַרויגעגאַנגען אין די גאַסן ביז עס איז טאָג געוואָרן. דערנאָך אַוועק צו אַן אַלטן קליידער־הענדלער און אויסגעביטן די פּיינע קליידער אויף שמאַטעס. יעדנפאַלס זיינען זיי געווען בעסער, ווי די זאַכן וואָס איך האָב איבערגעלאָזט אין איר הויז. די הויפט זאַך: איך האָב באַקומען פּינף דאלער. אַזאַ סומע געלט האָב איך שוין לאַנג ניט געהאַט. איך בין אַוועק אין אַ קאַפע לעבן דער אַכטער גאַס. באַשטעלט עפעס עסן און הייסע קאַווע. ס'איז מיר געוואָרן וואַרעם. מיין גאַנצע שטימונג האָט זיך געביטן. און דער קאַשמאַר פון דער פּרערידיקער נאַכט איז פּאַרשוואַנדען. די זון האָט אַרײַנגעשיינט דורכן גרויסן פענצטער און אָנגעזאָגט אַ נייעם טאָג.

פ ע פ י

פעפי האָט אויפגעמאַכט די אויגן און געזען, אַז די גאָס איז באַדעקט מיט שניי. פון האַרדסאַן האָט געבלאַזן אַ שטאַרקער ווינט. עס איז נאָך געווען נאַכט און די שטערן האָבן באַלויכטן די וויסקייט. ער האָט זיך צוגעהערט צו דעם שרייען פון די שיפן און צום געקלאַפּ פון די כוואַליעס אָן די הילצערנע פירס.

פעפי איז געווען אַרומגערינגלט מיט אַ סך צייטונגס־פאַפיר. ער איז געלעגן אונטער אַ בריקל פון אַן אַלטער געביידע און געפילט וואַרעם און באַקוועם. עס איז געווען ווי אַ באַזונדער חדר מיט ווענט פון דריי זייטן און מיט אַ גרויסער עפענונג אין דער פערטער זייט. זעלטן ווען דער ווינט אָדער דער שניי האָט דערגרייכט די עפענונג. חוץ דעם האָט אַ הייסע פאַרע פון אַ גרויסער רער פאַרשפרייט אַ געמיטלעכע וואַרעמקייט. אַמאָל פלעגט אַ היימלאַזער הונט זיך צוטאָליען צו אים, און פעפי האָט דעמאָלט געפילט אַזוי גוט ווי ער וואָלט געשלאָפן ביים פייער פון זיין אייגענער היים.

פעפיס נעכט זיינען געווען גוטע. דורך די נעכט האָט ער געקענט שפינען זיינע חלומות אומגעשטערט. אונטערן בריקל האָט ער אויס־געחלומט זיינע האַפענונגען, געטראַכט וועגן דער צוקונפט. ער האָט געש־פונען פאַנטאַזיעס וועגן ליכטיקע, זינגענדיקע מאַרגנס. אין יעדן זון־אויפ־גאַנג האָט ער געהערט פריידיקע טריט, דערשפירט גרויסע דערוואַרטונגען — פעפי האָט געוואוסט, אַז גאָט וואַכט איבער אים, ער דאַרף נאָר שטאַרק גלויבן, ער דאַרף גיין אין גערעכטע וועגן און זיי וועלן אים פירן צו ליכט און גליק.

פעפי איז אַלט געווען אַ יאָר זעכצן. יעדנפאַלס אַזוי האָט ער גע־טראַכט. באַשטימט האָט ער גאַרניט געוואוסט: אַזוי פיל האָט שוין פאַ־סירט אין זיין לעבן, זינט ער איז געקומען אויף דער וועלט. „ער האָט

געמוזט געבארן ווערן פון א שטיין, טראכט פעפי. ער געדענקט ניט קיין טאטן אדער מאמען. ער געדענקט עפעס יא א הויכן מאן מיט א שווארץ, גלאנציק געשטופלט פנים, מיט פעכיקע געקרויזלטע האר און פאררויכערטע אויגן. ער געדענקט ווי דער מאן האט געהאלטן פעפין ביים הענטל און זיך געשלעפט מיט אים איבער פרעמדע גאסן. ער געדענקט ווי ער פלעגט זיך אלע מאל אויסבאהאלטן, זיך געשראקן ווייזן פאר מענטשן. ער ווייס ניט אויף זיכער, ווער יענער איז געווען. ער האט קיינמאל ניט געוואוסט. ווער ער איז געווען!... אפשר געווען זיין טאטע? ... גאט ווייס.

דערנאך איז געווען מאלינדע. זי איז געווען אזא פייניקע. ער איז געשלעפט אין קארידאר און זי איז געקומען שפעט אהיים. ער איז געלעגן הינטער די טרעפ און זיך געשראקן אנטשלאפן צו ווערן. די מיין האבן ניט געלאזן פארמאכן די אויגן. ווען זי איז אָנגעקומען האט ער זיך שטארקער צוזאמענגעקנייטשט און מורא געהאט צו אטעמען. זי וואלט קיינמאל אים ניט געווען געפונען. אבער זיין כריפענדיקער הוסט האט געריסן זיינע קישקעס. וויפיל ער האט פרובירט ניט צו הוסטן, האט אים ניט געהאלפן. האט זי זיך אָפגעשטעלט און געקוקט אויף אים. גענומען אים אין אירע אַרעמס און אַרויפגעבראכט אין איר חדר. ער איז דעמאלט געווען דאר ווי א שפענדל און צעשראקן ווי א מויז. ער געדענקט ניט, ווי אַלט ער איז דעמאלט געווען.

מאלינדע איז געווען ניט יונג — ניט אַלט. דערצו איז זי געווען א ווייסע, ביזן היינטיקן טאָג קען ער זיך ניט אָפּוואונדערן, ווי אַזוי עס האט געקענט פאסירן... אָבער זי האט אים אַריינגענומען צו זיך אין הויז און זיך גאַרניט וויסנדיק געמאַכט, אַז ער איז א שוואַרץ-הויטיקער. זי האט אים אַרומגעוואָשן און די נאַכט איז ער געשלעפט מיט איר אין איין בעט. ער האט זיך איינגעגורעט אין איר ווייסן וואַרימען קערפער.

בייטאָג איז מאלינדע געווען אין הויז. ביינאַכט אין די גאַסן. זי פלעגט יעדע נאַכט ברענגען א סך מענער אין הויז. זיך פאַרמאַכן אין איר חדר. אַרויסקומען אויסגעמוטשעט, זיך וואָשן און שפּייען, ווי עס וואַלט איר עפעס ניט גוט געווען. פעפי האט געהאַט א ווינקל אין קיך, ער פלעגט ליגן מיט א פאַרכאַפטן אַטעם און זיך וואונדערן וועגן דעם אַלעס. א סך מאל האט ער געהערט ווי מאלינדע כליפעט און בעט זיך ביי עמיצן. וואָס — האט ער ניט געוואוסט.

אזוי איז אנגעגאנגען א שטיק צייט, ביז איין טאג איז זי מער אהיים
 ניט געקומען. פעפי האָט אויף איר געוואָרט אַ גאַנצן טאָג און אַ גאַנצע
 נאַכט. ער איז געוועסן אין דער פינצטער און זיך איינגעהערט צו יעדן
 שאַרף. ער האָט מורא געהאַט צו אַנצינדן דאָס ליכט, זיך געשראַקן צו
 אַנטשלאָפֿן ווערן. ער איז געלעגן איינגענורעט אין וויג־שטול און געוואָרט,
 און געוואָרט.

מאַלינדע איז צוריק ניט געקומען. עס איז געוואָרן אומהיימלעך אין
 חדר און שרעק האָט געגריזשעט זיינע ביינער. איז ער אַוועק אין גאַס. זיך
 געוואַלגערט אַ פאַר טעג אין די קאַרידאָרן. דערנאָך באַשלאָסן גיין צוריק
 און זען, וואָס עס האָט פאַסירט מיט איר. די טיר איז געווען אָפֿן. דער ווינט
 האָט געבלאַזן פֿון אַ צעבראַכענעם פענצטער. אַלץ איז געווען ווי ער האָט
 עס איבערגעלאָזט. מאַלינדע איז מער אַהיים צוריק ניט געקומען.

נאַכדעם האָט ער זיך אַרומגעדרייט ווי אַ פרעמדער אויף דער וועלט:
 זיך אויסגעלערנט ווי זיך אויסדרייען פֿון דער פּאַליציי. געוואוסט ווי צו
 האַנדלען אז קיינער זאָל גאַרניט פאַרדעכטיקן. אַמאָל בעסער, אַמאָל ערגער.
 טעג זיינען געקומען. טעג זיינען אַוועק. איז ניט געווען גענוג וואָס צו
 עסן? איז אויך גוט. ער האָט זיך שוין איינגעוואוינט מיט דעם אויך. יעדער
 האָט זיך זיין לעבן! גאָט באַשטימט אזוי. ער האָט אַלע מאָל פאַרשטאַנען,
 אז ער מוז אַכטונג געבן אויף זיך אַליין, זיין כיטרע און קריגן זיין שפייז
 וואו עס לאָזט זיך.

און אז מען איז אַמאָל הונגעריק, איז וואָס?... ווי שלעכט עס זאָל
 ניט זיין, וועט שוין עפעס פאַסירן און אַלץ וועט זיין נאָך אַמאָל גוט.
 הינטער יעדן וואַלקן איז דאָ די זון! — גאָט פאַרלאָזט קיינעם ניט. ניטאָ
 זיך וואָס צו זאָרגן. מען דאַרף לעבן ווי אַ פּויגל. ברעקלעך קען מען
 אומעטום געפּינען. אזוי פיל מענטשן זיינען דאָ אויף דער וועלט. איז ער
 אויך דאָ! ער וועט זיין אזוי לאַנג ביז גאָט וועט אים נעמען אין זיינע
 אַרעמס ווי אַ קינד און ברענגען אַהיים.

פעפי פילט, אַז ער איז שוין זייער אַלט. ער איז שוין באַלד זיבעצן.
 און ער פילט, אַז דאָס איז שוין אַ סך יאָרן. חוץ דעם איז ער שוין אַן
 אויסגעוואקסענער. ניט זייער הויך, אָבער שטאַרק, פלינק ווי אַ האַז, קלוג
 ווי אַ פּוקס. אַמאָל אַרבעט ער, פאַרדינט אַ פאַר דאלער, און פילט זיך ווי
 אַ פּרינץ. ער גייט אַריין אין רעסטאָראַן און גיט אַ זאָג שטאַלץ: „גיט

מיר אַ העם סענדוויטש! ער עסט פאַמעלעך ווי אַ גראַף, טרינקט שוואַרצע קאַווע און האָט גרויס פאַרגעניגן: „אַ באַי, עס איז גוט צו זיין אויף דער וועלט!“ און ווען ער באַצאַלט דעם קאַסיר איז ער זיכער, אַז אַלע קוקן אויף אים און באַוואַנדערן אים.

פעפי פאַדערט זייער ווינציק פון לעבן. ער האָט צו קיינעם קיין טענות ניט. זיכער קען זיין בעסער. אָבער אויב ניט איז אויך גוט. מען דאַרף דאַנקען גאָט פאַר דעם לעבן וואָס ער האָט אים געגעבן! וואָס די אויגן קענען קוקן אויף דעם הימל און די שטערן און דער גרינלייט פון די בויער, די קאַלירן פון בלומען, די וואַנדערלעכע וואַסערן, וועלכע ווערן פאַרלירן אין דער ווייטקייט. ער האָט ליב צו באַטראַכטן די טויבן אין פאַרק, זוכנדיק שפייז. עס גיט אים אַ פריידיקן געפיל, אַז אַלע אויף דער וועלט זיינען גאַטס קינדער, אַז פון זיין אַטעם זיינען מיר געבוירן געוואָרן, אַז אין האַרצן טראַגן מיר אַ טייל פֿון אים, אַ טייל פון זיין פרייד. מאַדנע: פעפי האָט קיינמאַל ניט געטראַכט וועגן זיין שוואַרצער הויט. עס איז ניט מער ווי איינער פון די קאַלירן אין דער נאַטור. בלומען, בוי-מער, וואַסער, שניי, רויט, געל, שוואַרץ. אַלץ איז אַ טייל פון זיין באַ-שאַפונג. גאָט האָט באַשאַפן אַ סך פרייד פאַרן אויג. פרייד און טרויער אין האַרצן. אַ בענקעניש נאָך ווייטע האַריוואַנטן. לעבן און טויט. געלעכטער און געוויין. טרויער און ווירקלעכקייט. אַ וואַנדערלעכע גרויסע וועלט! עס איז אַזוי גוט צו לעבן.

פעפי טראַכט, אַז ער האָט שוין לאַנג קיין גאַנצן טאָג ניט געאַרבעט. שוין צייט עפעס צו טאָן. ער וועט גיין אין דער פרי צום פרוכט-מאַרק און זען צי ער קען פאַרדינען געלט. ער מוז עפעס אָנפאַנגען טאָן. עס בענקט זיך אים נאָך אַ דאָך איבערן קאַפּ. ער וויל זיך אַרומוואַשן מיט הייס וואַסער, אָנטאָן פרישע וועש, זיך אוועקלייגן אין אַ בעט מיט אַ צודעק און עס זאָל זיין וואַרעם און באַקוועם. ער האָט שוין לאַנג ניט געהאַט אַזעלכע געדאַנקען. ער טראַכט, אַז עס איז מאַדנע אַזוי צו פילן, וואָס איז אַזוי שלעכט צו ליגן אונטערן בריקל? חלומען קען מען אומעטום. אָבער נאָך דעמזעלבן טאָג האָט פעפי געקראַגן אַרבעט אין פרוכט-מאַרק. עס איז געווען שווערע האַרעוואַניע. אַ גאַנצן טאָג געשלעפט קאַסטנס פרוכט. געקראַגן באַצאַלט, איז ער אַוועק צו דער „אירי סטעיַשאַן“ און זיך אַרומגעוואַשן. דערנאָך געקויפט אַ פאַר וועש און אַ ביליק העמער.

באצאלט א דאלער פאר א חדר אין מילס האטעל. שפעטער פאמעלעך שפאצירט איבער די גאסן און זיך געפילט זייער דעהויבן — וואס פאר א וואילע וועלט!

עס איז געווען א מילדער אונט פון סוף מערץ. פעפי האט געפילט, אז באלד קומט אן דער פרילינג. גאר אין גיכן וועט אלץ זיך ענדערן. די בויער אין בעטערי פארק וועלן זיך צעבליען. די בלומען וועלן זיך אויס-פוצן מיט א סך קאלירן. אויך דער גערוד פון דעם וואסער וועט זיך בייטן. די שלעפ-שיפלעך וועלן זיך לייכט וויגן איבער דער בוכטע. די מעוועס וועלן פליען אין א קרייז און קראקען.

דער צימער אין מילס האטעל איז געווען ווארעם און באקוועם. ער האט אריינגעקוקט אין שפיגל און זיך געפילט זייער געהויבן. ער איז געווען ריין, די האר לייטיש פארקעמט און די אויגן האבן געשיינט. ער האט זיך באטראכט און זיך אליין געפעלן געווארן. „פעפי“ האט ער גערעדט אין שפיגל אריין, „פעפי, דו ביסט א היפשער יונג! שוין צייט צו טראכטן וועגן ווערן א לייט. לעבן ווי אנדערע מענטשן. און אפשר נעמען א ווייב און האבן א קינד.“ ער האט זיך אליין צעלאכט פון זיינע געדאנקען. ער איז אריינגעקראכן אין דער ווארעמער בעט. זיך איינגעדעקט מיט דער קאלדרע און איז געלעגן א וויילע אין דער פינצטערניש מיט אפענע אויגן. א פאר מינוט שפעטער איז ער אנטשלאפן געווארן און זיך אויפגעכאפט ווען די זון האט שוין אריינגעשיינט אין די פענצטער.

ער איז געלעגן א פאר מינוט און זיך ניט געאיילט אויפצושטיין. פעפי האט אבער געוואוסט, אז לאנג ליגן אין בעט וועט ער ניט קענען. „דעם צימער מוז מען אפליידיקן ארום ניין אזייגער אין דער פריי“, האט ער געטראכט. „מען דארף אויפשטיין“. ער האט נאך געהאט א פאר סענט, און נאענט דערביי איז געווען די אויטאמאט-קאפעטעריע, וואו די קאפע איז געשמאק און הייס. ער וועט נעמען א בולקע מיט פוטער, זיצן אביסל און דערנאך זיך ארויסלאזן אויף גאטס וועלט. עס איז גוט וואס פרילינג איז שוין אויף דער וועלט. באלד וועט די גאנצע ערד זיך צעבליען. מילדע ווינטן וועלן בלאזן פון דעם וואסער און די זון וועט ווארעמען אפילו די קאלטע שטיינער, און עס וועט זיין פריילעכער אויפן הארצן.

פעפי האט דעם טאג ניט געזוכט קיין ארבעט. ער האט הויפטזעכלעך פארבראכט ארום סאט פערי, געשטאנען אנגעשפארט און פארענטשל און

געקוקט אויפן וואסער, וואָס איז געווען באַזילבערט פון דער זון. ער איז געזעסן אין בעטערי פאַרק און געדרימלט.

אַז דער טאָג איז אַוועק, איז געוואָרן קילער. דער אָונט האָט זיך אָנגעהויבן רייסן פון וואָסער. קיין געלט האָט ער מער ניט געהאַט. געגעסן האָט ער מער ניט ווי אין דער פרי. שלאָפן וועט ער שוין מוזן אונטערן בריקל אויף דער נאַקעטער ערד. צום ערשטן מאָל אין אַ לאַנגער צייט האָט פעפי געפילט, אַז דער אומעט רייסט זיך אַריין אין זיין האַרצן. אַ שווערער געפיל פון טרויער האָט אים אַרומגעכאַפט און אים גערירט ביז טרערן. „איך, פעפי, דער שוואַרצער ממזר, בין אַליין אין אַ פרעמדער פיינטלעכער וועלט. פרעמד פון גאָט, פרעמד פון מענטשן. ער האָט פאַרמאַכט די אויגן, אַרונטערגעלאָזט דעם קאַפּ און געוויינט אַן טרערן.

פעפי איז, ווייזט אויס, איינגעשלאָפן. ער ווייס ניט ווי אַזוי דאָס האָט פאַסירט. ווען ער האָט זיך אויפגעכאַפט איז שוין געווען שפעט ביינאַכט. אַ קאַלטער ווינט האָט זיך געטראָגן פון וואָסער. ער האָט זיך קוים געקענט באַוועגן. זיינע גלידער זיינען געווען שטייף און פאַרפרוירן. דער הימל איז געווען פאַרכמאַרעט און די וואַלקנס, ווי ים־פויגלען, האָבן געשוועבט און פאַרשטעלט די שטערן. ער איז געגאַנגען פאַמעלעך. די פיס האָבן זיך קוים גערירט. עס איז אים געווען קאַלט און געטראַכט האָט ער, אַז ער מוז זיך צואַיילן צו דערגרייכן דאָס בריקל, זיך איינזויקלען אין צייטונגס־פאַפיר, זיך צושטופן צו דער וואַרעמער רער און געמיטלעך איבערשלאָפן די נאַכט. אין דער פרי וועט די זון שיינען נאָך אַמאָל און ער וועט זיך פילן פריש און פריילעך.

אַבער ווען פעפי האָט זיך אַרומגעוויקלט אין דעם צייטונגס־פאַפיר און זיך אַוועקגעלייגט ביי דער וואַרעמער רער, האָבן זיך מאַדנע געדאַנקען געשפאַרט אין קאַפּ און קיין שלאָף איז ניט געקומען. די ביינער האָבן אים ווי געטאָן און דער גאַנצער קערפער איז געווען פיבערדיק. די אויגן האָבן געברענט און זיך געשפאַרט פון קאַפּ, און אַ גרויליקע שרעק האָט אים אַרומגענומען. עפעס איז ניט ווי עס דאַרף צו זיין! ער האָט זיך קיינמאָל אַזוי ניט געפילט. דעם ערשטן מאָל אין זיין יונג לעבן פילט ער זיך פאַר־לאָזן, עלבט און צעשראַקן. ער ווייס אַליין ניט וואָס דאָס איז. זיינע געדאַנקען זיינען שאַרפע, שפּיזיקע. אַליץ איז אַזוי ליכטיק און קלאַר. פעפי האָט געפילט הייסע און קאַלטע כוואַליעס באַדעקן זיין קערפער.

די אויגן האָבן געברענגט מיט פיבער. זיינע אויערן זיינען געוואָרן אַזוי סענסיטיוו, אַז יעדער שאַרף האָט געדונערט. ער האָט געפילט, אַז אין זיין קאָפּ פאָרן אַרום אַ הונדערט קאַרעטעס. אים האָט זיך געדאַכט, אַז ער איז מער ניט אונטערן בריקל, נאָר ערגעץ אַנדערש וואו. אַ ווייסע בעט, אַ גרויסער פענצטער, אַ קראַנקען־שוועסטער מיט אַ גרויסן צלם אויפן האַרצן שטייט לעבן זיין בעט. האַלט זיין האַנט אין אירער. אירע ליפן באַוועגן זיך און אירע אויגן זיינען פאַרמאַכט. דורך דעם פענצטער זעט ער אַ הימל מיט שטערן. דערנאָך דערפילט ער די באַוועגונג פון חדר, ווי שטילע כוואַליעס וואַלטן אים געוויגט, ווי גרויסע פליגלען וואַלטן געפאַכעט אין דער ליפטן און אים געטראָגן צו די שטערן.

אים האָט זיך אויסגעדאַכט, אַז ער שלאָפט שוין זייער לאַנג. אָבער ווען ער האָט געעפנט די אויגן האָט ער געזען אַז עס איז נאָך טיפע נאַכט. ער איז נאָך איינגעוויקלט אין דעם צייטונגס־פאַפּיר, און דער זשומען פון דער פאַרע דורך דעם רער האָט אויפגעהערט. ער האָט מער ניט געפילט דעם פיבער, נאָר די ליכטיגקייט אין קאָפּ איז געבליבן. בילדער איינס נאָך דאָס אַנדערע זיינען געקומען אן אַוועק. ער האָט ניט געוואוסט צי זיי זיינען ווירקלעכקייטן אָדער פאַנטאַזיעס! אָבער אים האָט ניט געאַרט וואָס עס זאַל ניט זיין. עס איז געווען אַזוי גוט צו טראַכטן, אַז אַמאָל איז אַזוי געווען.

עס איז געווען אַמאָל אַ הויז ביים ים. אַ הויז פון ברעטער און קליינע פענצטער. דער דאָך אַביסל אַ צעלעכערטער. ווען עס איז געווען אַ גרויסער רעגן, פלעגן טראַפנס וואַסער אַראָפּקאָפען פון סטעליע. די ווענט פלעגן ווערן פייכט און דאָס וואַסער, ווי טרערן־טראַפנס, האָט זיך אַראָפּגעגליטשט פון די ווענט. אין הויז זיינען געווען אַ סך קינדער. זיי האָבן זיך גע־וואַלגערט האַלב־נאַקעטע זומער און ווינטער. ער געדענקט ניט זייערע נעמען. דער טויט איז געווען אַן אַפטער גאַסט אין הויז: געבאָרן גע־וואָרן — געשטאַרבן, איינס איז אַוועק — אַ צווייטס איז געקומען.

עלינאָר! אפשר איז דאָס געווען זיין מאַמע וואָס האָט אַלע מאָל געטראָגן אַ לעבן אין בויך. און אַלע מאָל געטראָגן די זעלבע שוואַרצע קלייד, ווען אַ קינד איז געשטאַרבן. ער געדענקט איר קיילעכדיק פנים, איר שוואַרצע גלאַנציקע הויט, אין די אויגן אַן אַפּגרונט. ער קען זיך

ניט דערמאָנען ווער עס איז געווען דער מאַן אין הויז. מענער זיינען געקומען און אַוועק. עס איז קיינמאָל ניט געווען קיין ענדע.

פעפּי קען זיך ניט דערמאָנען ווי אַזוי עס איז געשען. איין נאַכט האָט עלינאָר געקראָגן גוואַלדיקע ווייטיקן. אין הויז איז קיינער ניט געווען אויסער די קינדער. פון אירע געשרייען האָבן זיך אַלע אויפגעכאַפט און צעשראַקענע געשטאַנען אַרום איר און געוויינט. עס האָט געבושעוועט אין דרויסן. עלינאָר איז געלעגן אויף דער פייסטער פּאַדלאַגע און געריסן מיט אירע פינגער דעם בויך. ווייסער שוים האָט זיך געשפּאַרט פון אירע ליפּן. אירע אויגן זיינען געווען ווי בלינדע פענצטער, וועלכע קוקן אין ערגעץ ניט. מיטאַמאָל האָט זי אָנגעהויבן וואַרפן מיט די הענט און פיס. איר קערפּער האָט אַ ציטער געטאָן. דערנאָך זיינען אירע אויגן געוואָרן גרעסער, פול מיט שרעק, און צום סוף איז זי געבליבן אַ פאַרגליווערטע.

פעפּי איז אַרויסגעלאָפּן פון הויז און זיך באַהאַלטן פון רעגן הינטער אַ שיפל. ער איז מער צום הויז ניט געגאַנגען. ער ווייס ניט וואָס עס איז געוואָרן פון די קינדער. ער ווייס ניט, צי זיי זיינען געווען זיינע שוועסטער און ברידער. איצט טראַכט ער, אַז עס איז שוין מער ניט וויכטיק: זיין לעבן איז ניט מער ווי אויסגעריסענע בלעטלעך פון אַ בוך, אַ צעברעקלט לעבן — ער ווייס ניט וואָס עס איז דער זין פון דעם אַלעם. — פון וואָנען ער קומט? ... וואָס מאַכט עס אויס?! זיכער האָט ער געהאַט טאַטע־מאַמע; געהאַט חלומות און די חלומות זיינען צערונגען.

פעפּי פרובירט זיך אויפהויבן און קען ניט. עפעס איז פאַראַליזירט געוואָרן אין זיין קערפּער. ער קען זיך ניט רירן פון אַרט, פונקט ווי די ערד וואָלט אים געהאַלטן געפאַנגען. זיין קערפּער איז קאַלט, נאָר די אויגן ברענען מיט פיבער. ער ווייס, אַז עס מוז שוין זיין טאָג, אָבער ער זעט ניט קיין ליכט. געדיכטער נעפל וויקלט אים אַרום. ער האָט דעם געפיל, אַז ער שוועבט אין וואַלקנס, אַז ער רייסט זיך אַוועק פון דער ערד, וואָס ער האָט אַזוי ליב. ער פילט זיך אַזוי הילפלאָז און אַליין! שטילקייט און שרעק פאַרפירן זיין ליב. ער פילט נאָר די הייסע טרערן, וואָס ברענען זיינע באַקן. ער וויגט זיך אין דער לופטן, אין דער אייביקייט...

אין אפגרונט

דער צימער איז געווען גרויס און פייכט. די פענצטער זיינען געווען פארמאכט און פארשטויבט. דער ווינט האט אריינגעבלאזן דורך די ווענט. דער גרויסער אויוון, געהיצט מיט שטיקער האַלץ, וואָס מיר האָבן אויפֿגעקליבן ביים האַפּן, האָט זייער ווייניק געוואָרעמט. פרענק האָט זיך צעשריען אויף די היימלאָזע זיי זאָלן זיך אַפּרוקן פון אויוון. יענע האָבן באַטראַכט זיין ריזיקן קערפּער און די שווערע אַרעמס, וואָס האָבן אַראַפּגעהאַנגען, ווי שטיקער שטאַל, אין זיי זיינען, איינער נאָכן אַנדערן, שטילערהייט אַוועק פון אויוון. „זעץ זיך אַוועק, סאַקראַטעס“, — האָט פרענק אַ זאָג געטאָן צו מיר. ער איז געווען פול מיט ביטערן הומאָר, וואָס פלעגט מיך אַלע מאָל אויפֿרעגן. דאָס איז געווען זיין שטייגער ווי אַפּצושפּאַטן פון מיין שרייבן. איך האָב זיך ווייניק וואָס געשראַקן פאַר אים. איך בין געווען אַ סך יינגער פון אים און שטאַרק ווי אַ בער. איך האָב געהאַט חשק צו געבן אים אַ זעץ אין מאַרדע, און אין האַרצן האָב איך זיך פאַרשוואַרן אַז ביי דער ערשטער געלעגנהייט זאָל איך אים איבערשניידן דעם האַלדז.

* * *

פרענק האָט געהאַט אַ פעקל מיט שפּייז. די היימלאָזע האָבן זיך אָנגעהויבן באַוועגן. אַבער קיינער האָט זיך ניט גערירט פון פּלאַץ. די שרעק פאַר פרענקן האָט די היימלאָזע ווי פאַראַליזירט. זיין קוטשמע רייטע האָר, זיין ריזיק פנים, די גרויסע שיינענדיקע אויגן, האָבן אָנגעוואָרפּן אַ מורא אויף אַלעמען. איך האָב געטראַכט: אַך און וויי וועט זיין צו אים, אויב זיי וועלן קריגן די אויבערהאַנט. איך בין געווען זיכער, אַז זיי וואַלטן אים צעשניטן אויף שטיקלעך.

פרענק האָט מיר געגעבן אַ טייל פון דעם עסן. איך בין געווען צו הונגעריק צו זען וואָס עס טוט זיך אַרום מיר. איך האָב נאָר אין זיינען

געהאט זיך אַנצושטאַפן מיט וויפל איך קען נאָר. אַביסל שפּעטער האָב איך דערזען אַ יינגל, וואָס איז געשטאַנען ביי דער וואַנט און האָט גע- קוקט אויף אונדז מיט הונגעריקע אויגן. ער איז געווען הויך און דין, מיט לאַנגע אַרעמס. די קליידער — צו גרויס אויף אים, און זיינע ליפן — פאַרטריקנט און שוואַרץ. עס האָט מיר פאַרקלעמט ביים האַרצן.

פרענק האָט אים אויך באַמערקט און ער האָט אויפגעהערט צו עסן. ער האָט אַ קוק געטאָן אויף אים מיט אַ געצוואונגענעם שמייכל: „קום אַהער, הערקולעס, דו צעברעכסט מיר מיין האַרץ!“ מיט שאַרפּדיקע טריט איז דאָס יינגל צוגעגאַנגען צו אים. דעם יינגלס אַרעמס האָבן אַראַפּגע- האַנגען ווי פאַרדאַרטע צווייגן. עס איז ניט געווען קיין שום לעבן אין זיינע הענט.

— נעם דאָס ברויט און די ווארשט, נאָר דערוואַרג זיך ניט מיט דעם! דו ביסט צו יונג צו שטאַרבן! כאַטש דו וועסט קיינעם ניט אויספעלן. קיינער וועט אויף דיין קבר ניט וויינען.

דאָס יינגל האָט גענומען אַ פאַר ביסן און געבליבן שטיין. זיין קערפּער האָט געציטערט. ער איז אַוועק מיטן עסן אין אַ וויקנקל פון צימער, אין דער טונקלקייט איז ער געבליבן שטיין האַרט ביי דער וואַנט און אָנגעהויבן וויינען. מיט די טרערן אין די אויגן האָט ער ווידער גענומען עסן. מיר אַלע האָבן געשוויגן און זיך באַמיט ניט צו קוקן אויף אים.

פרענק האָט אַ שפיי געטאָן. אַן אַלטער בעגער מיט אַ געקרייזלט בערדל האָט אָנגעהויבן צו זינגען אַן אומעטיק ליד. עס איז געווען ווי אַ געשריי אין דער ווילדערניש; ווי דער געוויין פון פאַרבלאַנדזשעטע קינדער טיף אין וואַלד. דאָס זינגען האָט זיך אַריינגעריסן טיף אין האַרצן.

— פאַרמאָך דיין פּיסק, אַלטע כאַליערע! — האָט זיך פרענק צעשריגן. דאָס זינגען האָט געהאַט אויף אים אַ שוידערלעכע ווירקונג. זיין פנים האָט זיך אויסגעקרימט. די אויגן האָבן אומהיימלעך געשיינט. ער האָט געהאַלטן אין איין עפענען און פאַרמאַכן זיינע הענט. דערנאָך איז געוואָרן אַזאַ טויטע שטילקייט אין צימער, אַז עס איז געווען פייגליך צו אַטעמען. — אַ פאַסקודנע לעבן! — האָט פרענק אַ שפיי געטאָן.

אַן אַלטער מאַן, אַן איין צאָן אין מויל, אַ געזיכט מיט רויטע פלעקן, אַ האַלדז אויף וועלכן די אַדערן זיינען געווען אָנגעבלאַזן ביז צום פלאַצן, האָט גערעדט הויך מיט אַ הייזעריק שטימעלע: „אַלע פרויען זיינען זונות!

צו וועלכע שווארצע יאָר האָבן זיי אונדז געבראַכט אויף דער וועלט? צו וואָס לעבן מיר?..."

אַן אַנדערער, אַ רויט־האַריקער מיט אַ פאַרשוואַלענעם פנים און מיידע אויסגעלאָשענע אויגן, האָט אָנגעהויבן דערציילן פון זיין לעבן. «איך בין געבוירן געוואָרן אויף אַ פאַרם אין ווערמאַנט. מיר האָבן געהאַט הינדער, פערד און צוויי גרויסע הינט. מיין זיידע און אויך מיין טאַטע זיינען געשטאַרבן ביים אַקערן די ערד. זייערע קברים געפינען זיך אויף אַ באַרג, אַרומגערינגלט מיט בערעזע־ביימער. די פראַצע, דאָס אַקערן, איז געווען אומזיסט! די מאַמע האָט ניט געקענט באַצאָלן דעם, מאַרטגעדזש". מיר, די קינדער, האָבן געמוזט אַלץ איבערלאָזן און אַוועקוואַנדערן. איך בין פאַרלוירן געוואָרן אויפן וועג און קיינמאַל זיי מער ניט געזען..."

אַ באַסאָווע שטימע האָט אַרויסגעדונערט פון דער טונקלעניש: «איך האָב געאַרבעט אין שיקאַגע אין אַ "סטאַק־אַרד". אַ גאַנצן טאַג בין איך געשטאַנען מיט אַ שפיז און געקוילעט חזירים. מיין פאַטער האָט געטאַן דיזעלבע מלאכה, נאָך איידער איך בין געבוירן געוואָרן. חזירים שרייען ווי קינדער, זיי ווילן ניט שטאַרבן, אַ זעץ דעם שפיז אָהער, אַ זעץ אַהין — און בלוט שפריצט אויף דיר. דו קענסט מער ניט לעבן אָן דעם גערוך. איך האָב ניט געקאַנט שלאָפן, ווען איך האָב פאַרלוירן מיין דזשאַב. איך האָב ניט געטויגט צו עפעס אַנדערש. די גאַנצע וועלט איז שטיל געוואָרן. אַזוי אויסגעבלייכט איז געוואָרן מיין לעבן».

פון יענער זייט צימער האָט זיך געהערט אַ געשריי, און דערנאָך — אַ פאַרפרוירענע שטילקייט. עס האָט געקלונגען ווי דער לעצטער געשריי פון אַ מענטש אין שרעק פאַרן טויט. די שטילקייט, וואָס האָט נאָכגעפאַלגט, איז געווען שרעקלעכער ווי דער געשריי גופא. עפעס האָט וויברירט אין דער לופט און ווי אַ שווערד זיך געוויגט איבער אונדזערע קעפּ. איך האָב געפילט ווי דער טויט שוועבט צווישן די ווענט און קריכט מיט די פינגער אין מיין האַרצן.

און פלוצים האָבן אַלע גערעדט אויף איין מאָל. ווי דאָס וואָסער פון אַ טייך, וואָס האָט אויפגעוואַכט, ווען דער ווינט הויבט אָן בלאָזן. אַלע האָבן געפלאַפלט און די ווערטער זיינען געווען פוסטע. די רייד האָבן בלויז געהאַט אַ משוגענעם געמיש פון קלאַנגען. מעצעער האָט געשריגן, אַז ער איז קריסטוס, אַז ער איז געקומען

אויסלייזן די וועלט. א צווייטער האָט געשאַלטן, גלאַט אַזוי זיך. איינער האָט אַ זעץ געטאַן אין פּיסק אַ צווייטן. אין לויף פונם גאַנצן טומל האָט זיך געהערט אַ הייזעריקע שטימע, וואָס האָט געקלאַגט: „גאַט, פאַרוואָס האָסטו מיך פאַרלאָזן? איך זוך דייך אין די בערג און קען דייך ניט געפינען, וואו ביסטו, גאַט? וואו ביסטו?“ — דער דאָזיקער מאַן האָט זיך געראַנגלט מיטן כריפּענדיקן הוסט, וואָס האָט אים געפיניקט. און מיטאַמאַל, ווידער אַ שרעקלעך געוויין: „גאַט, מיין גאַט, איך ווער דערשטיקט!“...

איך האָב פאַרמאַכט די אויגן און פרובירט זיך צוהערן צום וואַיען פון ווינט. איך האָב געשאַלטן דעם טאַג פון מיין געבוירן, געשאַלטן דעם גאַנצן מענטשלעכן מין: איך האָב מער ניט געוואַלט לעבן, און ווידער זען דעם הימל מיט די שטערן. איך האָב געבעטן גאַט, אַז ער זאָל מיר שיקן דעם טויט.

איך בין געווען מיד און דורכגעפרוירן פון קעלט, און דער קאַפּ איז מיר געווען שווער. כ'בין געווען ווי אין אַ הינערפלעט. אַלץ אין מיר איז געווען פאַרשטיינערט. איך האָב געהערט שטימען, איך האָב פאַרשטאַנען די ווערטער, אָבער זיי האָבן מער גאַרניט געמיינט. עמעצער האָט הויך גערעדט: „דער טאַג וועט קומען, און גאַט וועט פאַרניכטן די ערד. עס וועט זיין אייביקע פינצטערניש. דער מענטשלעכער מין וועט מער ניט זיין. דעם מענטשנס נאָמען וועט אויף אייביק אָפּגעווישט ווערן פון געדעכעניש. גאַט וועט זיך פרייען מיטן מענטשנס פאַרניכטונג, פיל מער ווי אין יענעם טאַג, ווען ער האָט דעם מענטשן באַשאַפּן...“

ווידער דער כריפּענדיקער אַטעם, ווידער אַ געשריי, אַז ער ווערט דערשטיקט. און ווידער אַ שטילקייט, וואָס שרייט מיט די העכסטע קילות. איך האָב געפילט אַ דראַנג צו אַנטלויפן, אָבער זיך ניט גערירט פון אַרט. איך האָב ניט געהאַט וואו צו גיין, און וואו צו אַנטלויפן.

אין אַ ווינקל האָט אַ יינגל געוויינט, אַז ער ווערט פאַרפרוירן. פּרענק האָט דעם יינגל אויפּגעהויבן און אים אַוועקגעלייגט לעבן אויוון אויף דער פּאַדלאַגע. דערנאָך האָט ער אַרונטערגענומען זיין צעריסענעם מאַנטל און דעם יינגל צוגעדעקט. די גאַנצע צייט האָט פּרענק געבורטשעט ווי פאַר זיך און אַוועקגעקערט די אויגן פון מיר.

די דונערדיקע באַסאָווע שטימע האָט זיך ווידער געלאָזט הערן: „גאַט וועט שיקן אַ רעגן פון שטיינער, וואָס וועט פאַרניכטן יעדע באַשעפעניש

אויף דער ערד. א פייער וועט קומען פון די הימלען און וועט פארברענען יעדעס פיצל גראָן, יעדן בוים און אַלץ, וואָס בליט. די ערד וועט ווערן שוואַרץ און פאַרטריקנט.

און אַט הער איך דאָס קול פון דעם מאַן מיט די צעריסענע לונגען:
 „גאַט זיי מיר מוחל, איך האָב מורא צו שטאַרבן, — איך ווער דערשטיקט!
 איך ווער דערשטיקט!“...

עמעצער האָט זיך צעלאַכט. ווי אַ משוגעת האָט דאָס געלעכטער זיך אַריינגעריסן צווישן אונדז. אַלע האָבן מיר איצט געלאַכט מיט אַ ווילד, אידיאָטיש געלעכטער. האָ! האָ! און האַ-האַ-האַ! ווי אַ קאַשמאַר האָבן זיך די קולות געטראָגן צווישן די ווענט. און מיטאַמאַל — שטילקייט.
 „באַגראָב מיך ניט ווען איך וועל שטאַרבן, באַהאַלט מייע בייער אין אַ פּלאַש אַלקאהאָל.“ אַ באַסאָווע שטים האָט געזונגען דאָס ליד, און אַט האָט עמעצער זיך צעשריען מיט אַ קוויטשיק קול: „אַ ווייב וויל איך! אַ ווייב וויל איך!“ פּלוצים האָט דער חזירים-קוילער גענומען שרייען סתם אַזוי, אָן אַ זין, אַז קיינער האָט ניט געוואוסט וואָס ער וויל. און באַלד האָט ער זיך אַ שטעל געטאַן און גענומען ווילד, אַין אַ קאַראַהאַד טאַנצן. דאָס פנים זיינס איז געווען רויט ווי פייער. און אַ שווייס איז גערונען פון זיין שטערן. זיינע אויגן זיינען געווען איבערגעקערט און די סלינע איז גערונען פון די ווינקלען פון זיין מויל. דערנאָך איז ער געבליבן שטיין, זיך אַ וויג געטאַן, און ווי אַן אונטערגעהאַקטער בוים אַוועקגעפאַלן אויף דעם קאַלטן דיל.

שטילקייט. און טריט, קוים הערבאַרע, אין אַ ווינקל פון צימער. עמעצער איז אַריינגעקומען, אַדער ס'איז ווער אַרויס פון צימער. די טונקל-קייט פון צימער האָט ניט געלאָזט זען ווייטער פון אַ פאַר טריט. אַלע אויגן האָבן איצט געקוקט צו דער טיר. מיטאַמאַל איז די לופט אין חדר געוואָרן ווי עלעקטריזירט. אַ פרוי איז אַריינגעקומען, ווי פאַראַליזירטע זיינען אַלע געבליבן זיצן. די לופט איז אַנגעפילט געוואָרן מיט כוואַליעס פון אומרו. זי איז געווען ניט יונג און ניט אַלט. קיינער וואַלט באַשטימט ניט געקאַנט זאָגן אירע יאָרן. זי איז געווען אין אַ פּראַצעס פון צעפאַלנקייט. מען האָט געקאַנט זען, אַז זי איז קראַנק. די קליידער אויף איר זיינען געווען שמוציקע, אַבער עפעס שטאַלצעס און מענטשלעכס איז געווען אין איר. אַ שטורעם האָט זיך דורכגעטראָגן אין צימער. אַ ליידנשאַפט, וואָס

גרענעצט זיך מיט משוגעת, האָט אַלעמען אַרומגעכאַפּט. ניט געווען מער קיין מענטשלעכע ווירדע. אַ ווילדע וואַקאַנאַליע האָט אויסגעפלאַצט. די גאַנצע ברוטאַליטעט פון מענטשלעכן מין האָט זיך אַרויסגעריסן פונעם תהום. שטראַמען פון שמוץ און געפאַלנקייט האָט פאַרטרונקען דאָס צימער. עטלעכע יונגען האָבן אָנגעהויבן אַרונטעררייסן אירע קליידער. די שטאַר-קערע האָבן געשלאָגן די שוואַכערע. באַלד האָבן זיך באַוויזן בלוטיקע פנימער און ווילדע געשרייען האָבן זיך געטראָגן אין דער לופט.

דער חזירים-קוילער איז צו איר צוגעלאָפן. געשלאָגן יעדן מיט זיינע פויסטן. זיינע אויגן זיינען געווען רויט און בלינד, דאָס מויל אָפן. ער האָט אויסגעקוקט ווי אַן אויטאָמאַט, אַן ווילן און אַן פאַרשטאַנד.

אַן אַלטער מאַן האָט דעם חזירים-קוילער אויפגעוויבן און אים אַ וואַרף געטאָן, אַז יענער האָט זיך מער ניט געקענט באַוועגן. מען האָט אַנגעהויבן אַנטלויפן פון אים! אַלע האָבן דערפילט, אַז דער טויט באַוועגט זיך דאָ צווישן אונדז. דער קוילער איז געלאָפן צו פּרענקן מיט דעם שאַרפן שפיז אין זיינע הענט און איך האָב גאַרניט געקענט טאָן!

פרענק איז געשטאַנען און באַטראַכט וואָס עס קומט דאָ פאַר. מיר האָט זיך געדאַכט, אַז ער איז פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ שטיין און ער וועט זיך שוין קיינמאַל מער ניט רירן. ער האָט געזען ווי דער חזירים-שעכטער מיט דעם שפיז אין דער האַנט שטייט לעבן אים, אָבער פרענק האָט זיך ניט גערירט פון אַרט. איך האָב נאָך קיינמאַל ניט געזען עמעצן וואַרטן אויפן טויט מיט אַזאַ רואיקייט.

דער חזירים-קוילער האָט זיך אַ ריר געטאָן נענטער צו פּרענקן. מיט אַ מאַל, ווי אַ בליץ, האָט פּרענקס אַרעם זיך אַ באַוועג געטאָן. זיין פויסט האָט דעם קוילער אַ זעץ געטאָן אין פנים מיט אַזאַ מאַכט, אַז עס האָט אָפגעקלונגען אין גאַנצן צימער. דער קוילער האָט זיך אַ וויג געטאָן, דאָס פנים זיינס איז געוואָרן אַ מאַסקע פון בלוט.

אַ סך האָבן געשרייען צום חזירים-קוילער: „האַרגע אים, רוק אים אַריין די שפיז אין בויד! דו ביסט שטאַרקער פון אים! נעם זיינע קישקעס אַרויס!“ איך ווייס ניט צי דער קוילער האָט געוואוסט, וואָס ער טוט. ער האָט הויך אויפגעוויבן די שפיז. פּרענק האָט זיך אַ וויג געטאָן.

איך האָב פאַרמאַכט די אויגן, ווען איך האָב זיי צוריק געעפנט האָב איך געזען ווי פּרענק האַלט דעם חזירים-קוילער ביים האַלדז. איך האָב

געוואוסט, אז דאָס איז דער סוף. אַ פאַר מאַל נאָך האָט דעם קוילערס
 קערפּער אויפגעצייטערט. ווידער האָט דער טויט באַזוכט דעם אָפּגרונוט.
 איך בין אַרויסגעלאָפּן פון דער פאַרלאָזענער געביידע. מיך האָט נישט
 געאַרט וואו די פּיס וועלן מיך טראַגן. אַ קאַלטער ווינט פון איסט ריווער
 האָט אַ בלאַז געטאַן מיר אין פנים. איך האָב נישט געפילט די קעלט און
 נישט געוואוסט וואָס איך טו. איך בין געלאָפּן פונעם טויט...

גאט וועט אונדז פארגעבן

א רויט, צוויי־שטאקיק הויז, אפגעקראַכן פון אַלטקייט, מיט קליינע פענצטער, וואָס קוקן אומעטיק צו דער גאַס. דריי באַזונדערע אַריינגאַנגען מיט טונקעלע קאַרידאָרן, ווי אַ שמאַלער טונעל מיט אַ סך טירן, און היל־צערנע טרעפּ, וואָס קרעכצן אונטער די פּיס. די טונקלקייט איז אַ געדיכטע, פּאַל איז געשטאַנען ביי דער טיר און געהערט דאָס קלינגען פון גלעקל, אַבער קיינער האָט די טיר ניט געעפּנט. דאָס הויז איז געווען פאַרגליווערט אין שווייגן ווי די שטילקייט אין אַ קבר. עפעס איז געווען זייער אומהיימלעך צווישן די טונקעלע ווענט און די שטומע טירן. פּאַל האָט שוין געהאַלטן ביים אַוועקגיין, ווען די טיר האָט זיך פּלוצים געעפּנט. אַ הויכער מאַן מיט רויטע צעשוּבערטע האָר האָט זיך באַוויזן און מיט אַ היזעריקער שטימע אַ פרעג געטאָן:

— פאַרוואָס, צו אַלע קלאַנגן, רייסט איר דעם גלאַק?... איך בין ניט טויט, מיסטער!

— ערגעץ אין דער מויזן־לאַך געפינט זיך מיינער אַ פריינט, זיין נאָמען איז ניק האַטקין. ער מוז דאָ זיין, אויב ער איז ניט פאַרפוילט געוואָרן אין דער נאַרע. פּאַל האָט אַרויסגעשפיגן די ווערטער ווי פון אַ מאַשין־ביקס.

דער מאַן ביי דער טיר האָט אים אָנגעקוקט, געזען פאַר זיך אַ זעקס־פּוסיקן ריז, מיט אַ בלאַנדן קאַפּ האָר און שפיזיקע, גרויע אַויגן. זיינע שוואַרצע ברעמען האָבן אויסגעקוקט ווי צוגעקלעפטע. זיין בלויער מאַטראַסן־ראַק צעקנייטשט, ווי ער וואַלט תמיד געשלאָפּן אין אים.

— ניק האַטקין?... יא, ער וואוינט אויף דעם צווייטן גאַרן, ביים סוף פון קאַרידאָר. דער דור איז נומער צוועלף. ער וועט שוין דאָ לאַנג ניט פאַרבלייבן. שוין דריי חדשים קיין דיר־געלט ניט געצאָלט! זאָל ער גיין ערגעץ אַנדערש. ווען ניט מערי וואַלטן שוין זיינע שמאַטעס געלעגן אין דרויסן...

פאל האָט אַ שפיי געטאָן אויף דער פאָדלאָגע און ניט געענטפערט. איז אַרויף אויף די הילצערנע שטיגן, געגאַנגען דורך דעם פינצטערן קאַרי-דאַר, ביז ער האָט געפונען דעם נומער פון דעם חדר. ער האָט שטיל אַנגעקלאַפט אין דער טיר. געהערט אַ שוואַכע שטים רופנדיק אים אַרייַן צוקומען, און ווען ער האָט געעפנט די טיר, האָט ער געפונען ניקן זיצנדיק אין אַ וויג-שטול, איינגעוויקלט אין שמאַטעס. זיינע אויגן זיינען געווען האַלב פאַרמאַכט, און ער האָט זיך אַנגעשטרענגט זיי צו האַלטן אַביסל אָפן. זיין געזיכט איז געווען ביינערדיק און די ליפן בלוטלאַז.

— ניק! גאָט מיינער! וואָס האָט פאַסירט מיט דיר?

אַ רגע איז געווען אַן אימהדיקע שטילקייט. ניק האָט אַ קראַנקן שמויכל געטאָן.

— זעץ זיך, פאל, שוין אַזוי לאַנג דיך ניט געזען. וואו ביסטו געווען,

ברודער? פון וואָנען קומסטו?

פאל האָט זיך אַרומגעקוקט אין דעם צימער און געפילט אַ שטיקעניש אין האַרצן. ער האָט אַוועקגעדרייט דעם קאַפּ פון ניקן און איז געווען צופרידן פון מעצענט אַנקלאַפן אין טיר.

— דאָס איז מסתמא מערי — האָט ניק געזאָגט, — זי לאַזט מיך ניט

שטאַרבן.

ווען מערי איז אַרייַנגעקומען און דערנען פאַל, האָט זי זיך אַביסל פאַררויטלט. זי איז געווען אַ טונקעלע, מיט שוואַרצע אויגן און מיט אַ מויל פערלדיקע, קליינע ציין.

— דאָס איז מיין פריינט פאַל, מערי. זיי פאַרויכטיק מיט אים. אויב

ניט, וועט דיין כאַליערעדיקער מאַן בלייבן אַן אַ ווייב. פרויען קלעפן זיך צו אים. אַבער ער איז אַ פיינער בחור און אַ ליבער פריינט.

פאל האָט אַ שמויכל געטאָן.

— הער זיך ניט צו צו אים, מערי. זאָל ער פלאַפלען. איד אין זיינע

יאָרן בין געווען אַ ברען. איצט בין איך דרייסיק יאָר, און שוין צו אַלט פאַר די נאַרישקייטן. זאָג מיר בעסער, מערי, קענסט מיר העלפן אויפראַמען דעם חדר? עס שמעקט דאָ מיט שימל! און לאַמיר געפינען דאָס פענצטער און אַרייַנלאַזן אַ ביסל לופט. מען קען דאָ ניט אַטעמען!

מערי האָט אַרױפגעבראַכט איר מאַן און זיי האָבן ביידע גערייניקט

און געוואָשן דאָס חדר. דער מאַן איז נאָך אַלץ געווען ביי און ניט פאַר-
קעמט. ער האָט געהאַלטן אין איין בורטשן:
— אַרבעט פאַר דעם שוואַרציאָר! צאָלט ניט קיין רענט און וויל
נאָך אַ ריינעם חדר.

מערי האָט אַ בייזן קוק געטאָן אויף איר מאַן און ער איז פאַרשטומט
געוואָרן. ווען זיי זיינען אַוועק, איז דער חדר געווען היפשלעך ריין. ניק
איז געווען אַרומגעוואָשן. די בעט פאַרשפרייט מיט אַ וויסן ליילעך. פרישע
מאַיאָווע לופט, מיט דעם גערוד פון די וואַסערן פון האַדסאָן, האָבן זיך
אויסגעמישט. דורך די פאַרשטויבטע פענצטער האָט דער אַונט אַרונטער-
גענידערט. ניק איז געלעגן אין בעט מיט פאַרמאַכטע אויגן און האָט קוים
געאַטעמט. אַביסל שפעטער איז ער פאַרזונקען אין אַ טיפן שלאָף.

פאַל האָט שטיל פאַרמאַכט די טיר און אַרונטער די הילצערנע שטיגן.
אונטן האָט געוואַרט אויף אים מערי. זי איז געווען אַנגעטאָן אין אַ ציצן
קליידל און אַ רויט דזשאַקעטל האָט זי געהאַלטן אויף איר אַרעם. זי האָט
אויסגעקוקט אַ סך יינגער פון איר עלטער און נאָך געהאַט אַ סך מיידלשעס
אין זיך. זי האָט אים גענומען אונטערן אַרעם ווי אַן אַלטן באַקאַנטן. פאַל
האַט ניט געפרעגט קיין פראַגעס און איז אַרויס מיט איר אין דרויסן.

אַ קיל ווינטל האָט געבלאַזן פון האַדסאָן. עס איז שוין געווען שפעט
אין אַונט און קיין סך טראַקס זיינען מער ניט געפאַרן צום האַפן. שבת-
נאַכט שטאַרבט דאָ אַפּ דער טומל און די גאַסן בלייבן ליידיק, אומעטיק און
צעפראַלט. דאָ און דאָרט אַרבעט נאָך אַ גרופע אַרבעטער ביי אַ שיף. אַבער
קיין גרויסער טומל איז ניטאָ. פאַרלאָזן איז דער האַפן און אַ שטילקייט
וויגט זיך אין דער לופטן.

זיי האָבן אַ פאַר מינוט ניט גערעדט. מערי האָט אַפּגעלאָזן פאַלס
אַרעם און איז געגאַנגען ביי זיין זייט. שפעטער אַביסל האָט זי אַ זאַג
געטאָן:

— ניק איז זייער קראַנק. מען דאַרף אים אַריינלייגן אין אַ שפיטאַל.
מען קען אים ניט לאָזן אַזוי.

פאַל האָט זי אַנגענומען פאַרן אַרעם:

— זאַג מיר, מערי, וואָס איז מיט אים? ער איז דאָך נאָך אַזוי יונג,
קוים צוויי און צוואַנציק יאָר. אין סאַמע לעבנס-בלי.

— ער קוקט אויס אַ סך עלטער. קען זיין, אַז די קראַנקהייט איז

שולדיק. אַ טראַפישע קראַנקהייט, זאָגן זיי, די דאָקטוירים, מען ווייס זייער ווייניק וועגן איר, און ער וועט שטאַרבן! זיי קענען גאַרניט טאָן אים צו ראַטעווען. ווי לאַנג האַסטו אים ניט געזען?

— באַלד צוויי יאָר. מיר האָבן געאַרבעט צוזאַמען אויף אַ שיף. איך האָב אים ליב געהאַט ווי אַ יינגערן ברודער. דאָס לעצטע מאָל האָב איך אים געזען אין סינגאַפור. ער האָט זיך געזענגט מיט מיר, געזאָגט ער פאַרט צוריק אין די שטאַטן. ער וויל מער ניט אַרומפאַרן, זיך וואַלגערן איבער דער וועלט.

— ער וואוינט מיט אונדז שוין אַ לאַנגע צייט. ער האָט געאַרבעט ביים האַפן. האָט מיר געזאָגט, אַז ער וויל אַפּשפּאַרן אַביסל געלט און קויפן אַ פאַרם, האָבן אַ פאַמיליע און לעבן פון דער ערד. אָבער שפעטער איז ער קראַנק געוואָרן. דאָס פנים געוואָרן פאַרגעלט, די אויגן שטענדיק מיט פיבער. ער האָט נאָך אַלץ געאַרבעט, ביז איין טאָג האָט ער מער פון בעט ניט געקענט אַראַפּגיין.

מערי איז נאָך אַ דראַמאַטישער פּויע אַוועק אַהיים! זי האָט ניט געוואָלט, אַז איר מאַן זאָל זיי זען צוזאַמען — איר מאַן איז אַ ווילדער מענטש. טרינקט אַ סך. טים איז אַמאָל ווי אַ קינד, און אַמאָל קען ער באַגיין אַ מאַרד. ער איז זייער אייפערזיכטיק אויף איר: האָט מורא אַז זי וועט אַוועק מיט אַן אַנדער מאַן. אַמאָל שרעקט זי זיך פאַר אים...

פאַל איז געבליבן אַליין. זיך אַרומגעשלעפט ביי די ברעגן פון האַדסאָן און געטראַכט וועגן ניקן און זייער מאַדנער פריינטשאַפט פון דעם ערשטן טאָג וואָס זיי האָבן זיך געטראַפן. ניק איז אַ יינגל מיט אַן אַלטן קאַפּ. ניק האָט געשפּילט גיטאַר און געזונגען גריכישע לידער. ער האָט ערגעץ וואו געהאַט אַ טאַטן, וואָס האָט זיך אַרומגעשלעפט איבער דער וועלט. ניקס מאַמע האָט איבערגעלאָזן זייער היים, ווען ער איז נאָך געווען אין די וויקעלעך. זי איז אַנטלאָפן מיט אַן אַנדער מאַטראַס. דאָן האָט זיין טאַטע אים אַריינגעגעבן אין אַ קינדער־היים און איז אַליין אַוועק זוכן דאָס ווייב. ניק האָט שוין קיין מאָל ניט אויסגעפונען וואָס מיט זיין פאַטער און מוטער האָט פאַסירט.

און אַלע מאָל האָט ניק גערעדט וועגן אַ ווייב און אַ היים. אַלע מאָל האָט ער געהאַט אַ בענקעניש אין האַרצן נאָך אַן אייגענעם שטול, אַן אייגענער בעט און אַ ווייב. ער האָט געחלומט וועגן קינדער. געטראַכט

ווי עס וואלט גוט געווען צו האָבן אַ שטיקל אייגענע ערד, ביימער, ווילדע בלומען, אַ הויז אויף אַ בערגל, וואָס באַדט זיך אין זון. ער האָט געטרוימט פון אַרבעטן אין דרויסן מיט דעם הימל איבערן קאָפּ און פילן די רויע ערד צווישן זיינע פינגער.

זיינע פּאַרלאַנגען זיינען געווען פשוטע, מענטשלעכע. זיין הונגער נאָך אַ היים איז געוואָרן שטאַרקער מיט יעדן טאָג. ער איז געווען זייער רעליגיעז. געגלויבט אַז גאָט וועט מיט דער צייט דערפילן זיין פּאַרלאַנג. און ווען ער האָט באַשלאָסן זיך צו באַזעצן אין ניו-יאָרק, איז ער געווען זיכער אַז ער וועט דאָרטן אָנהייבן אַ ניי לעבן און וועט זיין מיט מענטשן גלייך.

פּאַל איז שטילערהייט אַריין אין ניקס הדר. ער איז געשטאַנען אַ מינוט ביי דער טיר, אַ געריטרער ביז טרערן. ניק איז געשטאַנען אויף די קני, די אויגן פּאַרמאַכט, דער קאָפּ אַרונטערגעלאָזן. זיינע ליפּן האָבן זיך ניט באַוועגט, נאָר טרערן האָבן גערונען איבער זיין פּאַרגעלט פנים. פּאַל האָט שטיל פּאַרמאַכט הינטער זיך די טיר, געבליבן שטיין אין טונקעלן קאָרידאָר און ניט געוואוסט וואָס צו טאָן. ער האָט פּלוצים דערהערט רופן זיין נאָמען און פּאַרוואונדערט זיך אומגעקוקט. מערי איז ווי אויסגעוואקסן לעבן אים און שטיל אַ זאָג געטאָן:

— איך בין פרייער געווען אין זיין צימער. איך האָב גערופן אַ דאָקטאָר. מיר שרעקט זייער דאָס האַרץ: איך האָב דאָס געפיל אַז ס'איז זיין לעצטע נאַכט. פּאַרגיב מיר, פּאַל, פאַר מיינע ביטערע געדאַנקען. די זעלבע נאַכט האָט מען ניקן אַוועקגענומען אין אַ שפיטאַל. אַ פּאַר טעג שפעטער האָט דער דאָקטאָר גערופן פּאַלן און אים געזאָגט, אַז ער זאָל ניקן בעסער נעמען אַהיים — ער וועט לאַנג ניט אָנהאַלטן. נעם אים אַהיים און זאָל דער אייבערשטער אים העלפן.

פּאַל האָט אים צוריק געבראַכט אין רייטן הויז. ער האָט איינגעצאָלט פאַר אים דירה-געלט אַ חודש אין פּאַראַויס. טים איז געווען צופרידן: — נו, וועט ער שטאַרבן דאָ. דער טויט איז דאָ ניט קיין גאַסט... זאָל ער אויסהויכן זיין אַטעם אין זיין אייגן בעט... זאָל ער — האָט מערי צו-געשאַקלט מיטן קאָפּ און האָט טימען אַ גלעט געטאָן איבער זיין ניט-פּאַרקאַמטן קאָפּ.

זיי האָבן אַריינגעשטעלט נאָך אַ בעט אין ניקס צימער, און פּאַל

האָט זיך אַרײַנגעקליבן אַהײן. נײַק איז געווען אײַן אַ הײַנער־פּלעט. פּוֹן צײַט צו צײַט פּלעגט ער עפּענען די אױגן און דערקענען פּאָלן. אײַן אײַן מאָל האָט ער אײַם געזאָגט :

— פּאַרוואָס פּאַרנעמסטו זיך מיט מיר? ... אײַך וועל אײַן גײַכן שטאַרבן. קענסט מיר גאַרנײַט העלפּן... גאַרנײַט העלפּן.

נײַק האָט שוײַן אױסגעזען ווי אַ סקעלעט, זײַן פּנים איז געוואָרן ווי אַ קײַנדס. אַ בלײַכער שײַכל אױף די אױסגעטריקנטע לײַפּן. נאָך די אױגן זײַנען געווען אַנטצונדן פּוֹן הײַץ. פּאָל פּלעגט זיך אַרויסכאַפּן אױף אַ פּאַר שעה אַרבעט און שײַנעל קומען צורײַק. ער פּלעגט נײַקן צערטלען ווי אַ קלײַן קײַנד. ער פּלעגט זעלטן אַוועקגײַן פּוֹן אײַם אױף לאַנג. ער האָט געוואָלט אַז נײַק זאָל אײַם זאָגן עפּעס וועגן זײַן פּאַמיליע, אָבער ער האָט פּוֹן אײַם קײַן וואָרט נײַט געקענט אַרויסקריגן וועגן דעם. מערי איז געווען זײַער גוט צו בײַדן, אַ סך מאָלצײַטן פּאַר זײַ אָפּגעקאַכט אָן באַצאָלט. ווען נײַט זײַ וואָלט אױך פּאָל געווען אַ פּאַרלאָרענער.

ווען פּאָל איז אַמאָל געקומען אַהײַם, האָט מערי געוואָרט אױף אײַם לעבן דער שוועל. זײַ האָט נײַט געדאַרפט זאָגן קײַן וואָרט. פּאָל האָט שוײַן פּאַרשטאַנען, וואָס ס׳האָט פּאַסירט. זײַ איז אַרויף מיט אײַם די שטיגן, געעפּנט פּאַר אײַם די טיר. זײַ זײַנען בײַדע געבליבן שטיין בײַ נײַקס בעט און געקוקט אױף אײַם שוײַנגנדיק. פּאָל איז געווען צערודערט, האָט נײַט געהאַט קײַן אײַן גאַנצן געדאַנק אײַן קאַפּ. מערי האָט שטילערהײַט געוויינט און זיך אַנגעהאַלטן אָן פּאָלס אַרעם.

דעם קומענדיקן פּרימאַרגן האָט מען נײַקן אַוועקגענומען אײַן מאָרגן. מען האָט אײַם באַגראָבן אײַן „פּאַטערס פעלד“ צווישן אַלע הײַמלאָזע. פּאָל האָט נײַקס קבר קײַנמאָל נײַט געזען. ער האָט זיך פּאַרשלאָסן אײַן חדר און געזעסן אײַן דער פּינצטער ביז עס איז טאַג געוואָרן.

ער איז אַרויס אײַן דרויסן, ווען דער פּרימאַרגן האָט נאָך געגרויט, און האָט זיך אַרומגעשעלעפט אײַבער די גאַסן. ער האָט געטרויערט, ווי זײַן אײַגן קײַנד וואָלט אײַם געשטאַרבן. נײַק איז געווען מער ווי אַ פּרײַנט. ער איז געווען ווי אַ חלק פּוֹן זײַן בלוט און פּלײַש און ער האָט געפּילט ווי עפּעס פּוֹן זײַן גוף איז פּאַרלאָרן געוואָרן אױף אײַביק... ער האָט נײַט געוואוסט וואָס צו טאָן. נאָך אַמאָל פּאַרן אױף שײַפּן? אַרבעטן אײַן „אײַנדזשן רום“? הערן דעם אַטעם און דעם פּולס פּוֹן די רײַזיקע מאַשינען.

ווערן איינס מיט זיי, אָדער זיך וואַלגערן ווי אַ שאַטן אין שטאַט און ווערן דערשטיקט אין רויטן אָפגעלאָזענעם הויז וואו ביק איז געשטאַרבן ? די טיר פון מעריס צימער איז געווען אָפן. זי האָט געוואַרט אויף פּאַלן. זי איז אים שטיל נאַכגעגאַנגען אויף די הילצערנע שטיגן און פּלוצים אַ נעם געטאָן אונטערן אַרעם :

— טים איז אָנגעטרונקען — האָט זי געשמייכלט — ער וועט שלאָפן די נאַכט ווי אַ טויטער וואון מיר איז אומעטיק ביז משוגע ווערן... דו ביסט אַזאַ צאַרטער, און אַזאַ גרויסער...

ער האָט געעפנט די טיר. די פינצטערניש איז געווען אַזאַ געמיט-לעכע, אַז ער האָט זיך ניט געאיילט צו מאַכן ליכטיק. ער האָט געטראַכט, אַז ביק מוז נאָך זיצן אין דעם זעלבן שטול, אַרומגעוויקלט מיט שמאַטעס. ער זיצט און חלומט פון אייביקייט... עס איז ניט געווען קיין געפיל פון טויט. פון דעם אָפענעם פענצטער האָט פרישע לופט אַריינגעשטראָמט. און פון ערגעץ האָט זיך דערטראָגן דער געביל פון אַ הונט. עס האָט פּאַלן דערמאַנט עפעס פון זיינע קינדער-יאָרן. ביימער, קליינע היזקעס, גערטנער און בלומען. ער האָט זיך ניט געקענט פּאַנאָדערקלייבן אין זיינע געדאַנקען. „אַלץ איז געווען... יא, געווען, ניט געווען! נעכטן, היינט און מאָרגן... פאַרן שיפן אין 'ערגעץ לאַנד'. באַרנעאַ, סינגאַפּאָר, קאַפּייען און מיידלעך מיט צעצונדענע ברוסטן. רעגנס און דער גערוד פון פּאַרפּוילטקייט. ימען שונאַפּס און צעפּאַלנקייט. טראַפּישע לענדער, פּאַלמען-ביימער און טויט..."

ער האָט דערפילט מעריס אַטעם, געפילט אירע ליפן אויף זיינע. נאָר ער איז געשטאַנען אין מיטן חדר און געאַטעמט די נאַכט. ער האָט געהערט איר שטים ווי זי וואַלט געקומען פון זייער ווייט :

— פּאַל, איך האָב דיך ליב. טים וועט ניט וויסן, און גאַט וועט פּאַרגעבן...

א נײער באַגײנען

א פרעמדע שטאַט, פרעמדע מענטשן, דער הונגער האָט געגריזשעט מײנע בײנער און פאַראורזאַכט קראַמפּן אין מײן בויך. יונג בין איך געווען, קוים דערגרייכט נײנצן, כאַטש איך האָב אײסגעקוקט עלטער.

בין איך געזעסן אויף אַ באַנק, געלאָזן דעם ווינט רײסן מײנע קלײדער און קריכן מיט קאַלטע פינגער איבער מײן לײב. עס איז געווען שפּעט אין האַרבסט. די בױמער האָבן נאָך געהאַט אויף זיך די געלע פאַרטריקנטע בלעטער. גרינע לאַנקעס פון גראַז האָבן זיך נאָך געטוליעט צו דער ערד. אַ פאַרוואַלקנטער הימל איז נאָך טונקעלער געוואָרן מיט דעם אַנקומען פון דעם אָונט.

איך בין געזעסן מיט פאַרמאַכטע אויגן. אַ פאַרגלױוערטע מײדיקייט האָט מיך צוגעשמײדט צו דער באַנק. איך האָב געהערט די כוואַליעס קלאַפּן אין דעם הילצערנעם האַפּן און האָב געפילט דעם גערוך פון געזאַלצענעם וואַסער פון האַדסאָן. ווען איך האָב מיט אַנשטרענגונג אויפגעעפנט די אויגן, איז דער מאַנהעטן אינדזל געווען באַלויכטן מיט מיליאָנען ליכט. ווי אַ צױבער האָבן זײ אַראַפּגעשײנט פון די פענצטער און טורעמט.

אפילו דער הונגער האָט מיך נישט געקאַנט האַלטן וואָך. איך בין געווען צו מײד נישט אײנצודרימלען. כ׳האַב קוים מיט צרות געעפנט די אויגן, ווען איך האָב געהערט אַ שטימע, וואָס האָט געהאַלטן אין אײן איבערזאָגן: „שטיי אויף, יונגערמאַן, עס הױבט אָן רעגענען! דו וועסט זיך פאַרקילן ביז טױט, אויב דו וועסט נישט אַוועק פון וואַסער! שטיי־אויף!“

עס איז געווען צו נעפלדיק איך זאָל זען זײן געזיכט. איך האָב אַ צײטער געטאַן. די נאַסקײט און די קעלט האָבן זיך אײנגעגעסן אין לײב. איך האָב זיך אויפגעשטעלט און אָנגעהױבן גײן וואו די אויגן וועלן טראָגן. — וואוהין גײסטו?... דו ביסט דאָך אַ פרעמדער אין שטאַט, און אַזוי יונג! דו וועסט אַרבעט אין אַ שטאַט־הײם נישט קריגן. נישטאַ גענוג פאַר אַלעמען אין אַזאַ שווערער צײט.

— וואָס אַרט עס אייך? ווער זייט איר? לאַזט מיך צורו!

עס איז מיר געווען ביטער אויפן האַרצן, זיך שיר ניט צעוויינט.

— דו בריקעסט זיך ווי אַ יונג לאַשעקל. קום מיט מיר. מיר וועלן עפעס עסן און זיך אַנוואַרעמען. דערנאָך וועסטו באַשליסן וואָס צו טאָן. איך האָב אַן חרפה געוויינט. הייסע טרערן האָבן זיך געגליטשט אויף מיין קאַלטן געזיכט. איך האָב ניט געקענט גיין ווייטער, זיך אַנגעשפּאַרט אַן אַ בוים און געכליפעט. ער איז געשטאַנען לעבן מיר און געשוויגן. ער האָט אויסגעקוקט ווי אַ שאַטן. ער האָט מיך גענומען ביי דער האַנט און איך האָב אים נאָכגעפּאַלגט ווי אַ בלינדער. מיך האָט ניט געאַרט וואוהין ער פירט מיך.

איך האָב אויסגעטרונקען מיין קאַפע און ער איז געזעסן לעבן מיר, מיך באַטראַכט. ער איז געווען קורץ, מיט אַ קיילעכדיק פנים, די האַר פעד־שוואַרץ. די אויגן בלויע און ערנסטע, זיינע קליידער שוואַרצע, פון די שיד ביזן ברייטן קראַוואַט. זיין געזיכט איז געווען אַמאָל יונג, אַמאָל אַלט. עס האָט זיך געווענדט ווי אַזוי דאָס ליכט איז אויף אים געפּאַלן. איך אַלגעמיין איז געווען אין זיין אויסזען עפעס אויסטערלישעס.

— איך האָב אַ צימער ניט ווייט פון דאַנען. קום, דו וועסט ביי מיר איבערשלאָפן די נאַכט. דערנאָך וועלן מיר זען וואָס צו טאָן מיט דיר.

איך בין אים נאָכגעגאַנגען. איך בין געווען צו מיד אפילו ריידן.

ביי דער צענטער עוועניו און פּערצנטער גאַס האָט ער אַ זאָג געטאָן:

— דאָס איז דאָס הויז, דו וועסט קענען אַפרוען דיינע אַלטע ביינער.

ער האָט געעפנט די טיר און מיר זיינען אַריין אין אַ טונקעלן קאַרידאַר. ער האָט געהאַט צוויי צימערן. לאַנגע, שמאַלע, מיט אַ גערוך פון שטויב און אַלטע ביכער. איך האָב געהאַט דעם געפּיל, אַז די פענצטער זיינען פאַרהאַקט און זיינען קיינמאָל ניט אָפן. אפילו דאָס עלעקטרישע ליכט האָט ניט געקענט פאַרטרייבן די שאַטנס. ער האָט מיך געלאָזט שטיין ביים פענצטער און האָט אויסגעבעט די בעט פאַר מיר. ער האָט געבראַכט פרישע וועש, זיכער זיינע, ווייל זיי זיינען געווען קורץ און ברייט, און איך בין געווען לאַנג און דין.

— דו קענסט נעמען אַ באַד, אויב דו ווילסט? — האָט ער געזאָגט.

— עס איז איצט דאָ וואַרעם וואָסער. שפעטער וועט ניט זיין.

איך בין געלעגן אין בעט און אויסגעוואַשענער, אַ פרישער, צוגעדעקט

וואַרעם, און די פינצטערניש האָט זיך געטוילעט צו מיר. איד האָב זיך צוגעהערט צו זיינע טריט אין צווייטן צימער, האָב פרובירט טראַכטן און ניט געקענט. ענדלעך האָט אַ הערבסט־רעגן אָנגעהויבן קלאָפן ריטמיש אין די שוויבן און מיך פאַרוויגט אין אַ טרוימלאָזן שלאָף.

* * *

עס איז געווען אַ כמאַרנער פרימאָרגן. איד בין געלעגן אין בעט און זיך געפּוילט אויפצושטיין. עס איז געווען אַזוי וואַרעם און באַקוועם צו ליגן אונטער דער קאָלדער מיט האַלב־פאַרמאַכטע אויגן און גאַרניט טראַכטן. דער צימער איז געווען אָנגעפּילט מיט רעליגיעזע ביכער. אַ גרויס בילד פון יעזוסן איז געהאַנגען איבער דער בעט. עס איז געווען אַ בילד פון קריסטוסן מיט אַ קינדעריש פנים, אַ קראַנץ דערנער אויפן קאַפּ, די בלויע אויגן אָנגעפּילט מיט טרערן, און די טראַפּנס גליטשן זיך פּיינלעך איבער זיינע באַקן.

אויף דער אַנטקעגנדיקער וואַנט איז געהאַנגען אַ בילד פון אַ פרוי אין די פּערציקער מיט אַ מאַדאַנישן אויסזען, מיט צאַרטע אויגן. פּולע ליפּן און אַן אומעטיקן שמייכל.

אין אַ ווינקל איז געשטאַנען אַ שאַפּע מיט גלעזערנע טירן אָנגעפּילט מיט קינדערשע זאַכן. אַ געפּיל פון גרויס רחמנות האָט אָנגעפּילט מיין האַרץ. עס איז געווען אַזוי שטיל ווי דער לעבעדיקער אַטעם וואַלט געווען פאַרפּראַךן. ער איז אין הויז ניט געווען. איד האָב זיך אָפּגעראַזירט, זיך אָפּגעוואַשן, געוואַרט אַ שטיקל צייט, אַבער ער איז צוריק ניט געקומען. איד האָב פאַרמאַכט די טיר און בין אַרונטערגעגאַנגען די הילצערנע שטיגן. אונטן, ביי די שטיגן, איז געשטאַנען אַ פרוי מיט אַ שמאַלציקן געזיכט און קליינע פאַרזשמורעטע אויגן. זי האָט מיר געגעבן איר בעסטן שמייכל און אַ זאָג געטאַן: „דושים האָט מיר אָנגעזאָגט אַכטונג צו געבן אויף דיר. ער וועט זיין צוריק שפּעטער. איד וועל זיין גוט צו דיר, ברודער, אויב דו וועסט זיין גוט צו מיר!“ זי האָט זיך צעלאַכט. איר פּעטער בויך און אירע ברוסטן האָבן אויסגעטאַנצט אירע ווערטער.

איד האָב אַ פאַרשייטן שמייכל געטאַן. פאַר מיינע יונגע יאָרן האָב איד שוין געוואוסט צו פּיל. אַן אַלטער קאַפּ מיט אַ יונגן קערפּער. איד האָב שוין געהאַט אויסגעשפּאַנט אַ וועלט, אַלץ געזען און געוואָרן ציניש.

— וואָס איז דיין נאָמען?

איך האָב אַ זאָג געטאָן מיט צאָרן : — מיין נאָמען איז מייק, צו וואָס דאַרפסטו דאָס אַלץ וויסן ?

— פּראַווע ניט קיין שטיק, מייק! איך מיין ניט קיין שלעכטס. אויב דו בלייבסט מיט אונדז דאַרף מען דיך אויספאַשען. איך וויל ניט, אַז יעדעס מאָל, וואָס איך וועל דיך אַנרירן, זאָלן דיינע ביינער צעפאַלן. איך האָב ליב האַרטע ביינער און אַ ווייך לייב.

איך האָב זיך געמאַכט ניט וויסנדיק.

— וואָס נאָך ווילסטו וויסן, איידער איך גיי אַרויס אין גאַס? —

האָב איך אַ זאָג-געטאָן סאַרקאַסטיש. זי איז ניט געוואָרן ברוגז.

אַבער אין גאַס בין איך ניט געגאַנגען. זי האָט מיך גענומען פאַר דער האַנט, אַרונטערגעפירט אַ פאַר שטיגן צו אַ האַלב-טונקעלן צימער. די רייניקייט האָט ממש געשמעקט. טישלעך זיינען געשטאַנען אַרום די ווענט. עטלעכע מענטשן זיינען געזעסן, געשמעסט און גערויכערט. דער אַראַ-מאַט פון פּרישע קאַווע האָט אָנגעפילט דעם צימער. מען האָט געקאַנט זען די קיך דורך אַ גרויסן אָפּענעם פענצטער. געווען וואַרעם, געמיטלעך. זי האָט מיך געפירט פון טיש צו טיש און מיך פאַרגעשטעלט. דערנאָך האָב איך זיך אַוועקגעזעצט ביי אַ טישל און זי לעבן מיר.

— וואָס ווילסטו עסן, מייק? זאָרג זיך ניט וועגן באַצאַלן. דזשים וועט שוין אַלץ באַזאָרגן. — זי האָט ניט געווארט אויף מיין ענטפער. זי האָט זיך אויפגעהויבן און איז אין אַ פאַר מינוט אַרום צוריקגעקומען מיט אַ טעצל אָנגעפילט מיט עסנוואַרג.

זי איז ניט אָפּגעטראָטן פון מיר, געקוקט אויף מיר מיט אירע גרינע אויגן און אָנגעקוואַלן. דערנאָך האָט זי מיר געגעבן אַ סיגאַרעט, גענומען איינעם פאַר זיך, אַ זאָג געטאָן גלאַט אַזוי זיך : „עס איז גוט צו לעבן אויף דער וועלט! יעזוס פאַרלאָזט ניט אַפילו אַ וואַרעם אונטער דער ערד.“

— איך בין אַ ייד. — האָב איך אַ זאָג געטאָן, ניט וויסנדיק פאַרוואָס.

— איז וואָס? מיר זיינען אַלע גאַטס קינדער!

פון קיך האָט זי עמעצער גערופן : „גרעיס, גרעיס!“ זי האָט זיך

אויפגעהויבן און איז דורך אַ הינטער-טיר אַוועק אין קיך.

אַ פאַר מינוט בין איך געזעסן אַליין. דערנאָך איז איינע אַריינגעקומען פון גאַס, אַרומגעקוקט דעם צימער און באַשלאָסן זיך זעצן לעבן מיר. אין אַנהויב האָט זי מיך אינגאַרירט. ניט גערעדט קיין וואָרט. זי איז צוגע-

גאנגען צום אפענעם פענצטער פון קיך, צוריקגעקומען מיט היסער קאפע און זיך אוועקגעזעצט. האלטנדיק דאס טעפעלע קאווע מיט ביידע הענט, ווי זי וואלט וועלן איינזאפן אין זיך די ווארעמקייט. האט זי געגעבן א זופ און א זאג געטאן גלאט אזוי זיך: «ס'איז לויזיק אין דרויסן!» נאכדעם גער-קוקט אויף מיר און געשוויגן.

זי איז ניט געווען קיין שיינע, אבער יונג און פריש. איר קערפער האט געהאט אלץ וואס א מאן זוכט אין א פרוי. קיין זאך ניט צו וויגיג, קיין זאך ניט צופיל. אויך געהאט בלויזע אויגן, פולע ליפן און שארפע ווייסע ציין. איך האב געקוקט אויף איר אן בושע. מיט א מאל גיט זי א זאג צו מיר: «הער אויף מיך אויסטאן נאקעט מיט דיינע אויגן! וואס דענקסטו, דו ביסט א מאן? דו קוקסט דאך אויס ווי אן אויסגעווייקטער הערינג». זי האט פאררויכערט א סיגארעט, און אויסשטרעקנדיק איר האנט מיך געפרעגט, אויב איך וויל אויך איינעם. דערנאך האט זי מיט א שמייכל א זאג געטאן: — איך האב דיך פריער ניט געזען דא? ווען האט דו זשים דיך גע-בראכט אהער? ... נאך א נשמה צו ראטעווען? ... גאט, וואס דארף ער אזויפיל? איך האב א ווילע געשוויגן: «ווער איז דו זשים? איז דאס זיין הויז? און ווער איז גרעיס? ...» האב איך געוואלט וויסן.

«דו זשים?» אירע אויגן האבן אויפגעלויכטן. «ווער ער זאל ניט זיין, געבענטשט זאל זיין זיין נאמען. ער זאמלט אויף די שטויבעלעך פון דער ערד און מאכט פון דעם גאלד. וואס מאכט עס אויס, אויב ער טוט עס אין נאמען פון גאט: ער נערט די הונגעריגע, הויבט אויף די געפאלענע, זאל יעזוס אים געבן פרידן און אים באפרייען פון זיין פיין».

«איז עס זיין הויז? וואו נעמט ער געלט פאר דעם אלעמען? ...»
 «דו ביסט ערשט געקומען און ווילסט שוין אלץ וויסן. דאס לעבן איז פול מיט רעטענישן, ווער קען דערגיין א טאלק אין אלץ וואס עס פאסירט? גאט גיט, גאט נעמט. ווער קען פארשטיין זיינע וועגן?»
 «וואס איז דיין נאמען, מיידל? מיינער איז מייק».

«פרענסיס... וואס נאך ווילסטו וויסן? מאך עס שנעל, וויל איך דארף אוועקגיין. איך וועל זיין צוריק אין אונט. דו קענסט עסן מיט מיר אין מיין צימער, אויב דו ווילסט».

«א דאנק, פרענסיס. עס איז פיין פון דיר מיך איינצולאדן. איך וועל דיך דא טרעפן ווען דו ווילסט».

איך בין ארויס מיט איר אין גאס. ניט געוואוסט וואס צו זאגן מער, האב איך געשוויגן.

„ווי אלט ביסטו, מייק? דו ביסט א מאדנער בחור. וואו איז דיין פאמיליע? דו קוקסט אויס ווי די ערד וואלט געווען צו קליין פאר דיר.“

„קען זיין אז דו ביסט גערעכט. איך לויף ארום ווי משוגע, וואוהין מיין וועג וועט פירן? גאט ווייסט!“

זי האט געגעבן א דריק מיין האנט, א שמיכל געטאן און געזאגט: „איך וועל דיר זען שפעטער. איך וועל דיר זיכער זען.“

* * *

איך בין געגאנגען איבער די גאסן אן א ציל. שטיקלעך געדאנקען האבן זיך געפלאנטערט אין מוח. זיך אויסגעמישט און געשאפן א טשאד אין קאפ. איך האב פרובירט טראכטן וועגן מיין אייגן לעבן און ניט געקענט. וואס וועט איצט זיין מיט מיר, האב איך ניט געוואוסט. איך האב זיך דערמאנט אן א מאטראסן-ליד און האב שטילערהייט געזונגען:

„וואס זיך איך?

א דאך איבערן קאפ, א ווארעמע בעט.

פון צארטע פינגער מיינע האר א גלעט.

ווער בין איך? ...

..איך טראכט און טראכט, און קען ניט פארשטיין

פון וואנען איך קום, וואוהין איך וועל גיין.“

ווען איך בין צוריקגעקומען, איז שוין געווען טונקל אין דרויסן. איך בין געשטאנען ביי דער שוועל און ניט געוואלט צוריק אריין אין הויז. עס איז מיר געווען אומהיימלעך און שווער אויפן הארצן. איך האב געטראכט וועגן דער שמאלציקער גרעיס, וועגן דושימען. זיין געזיכט איז שוין אויסגעבלייבט געווארן פון מיין געדעכעניש. איך האב געטראכט וועגן פרענסיס און געוואלט, אז זי זאל צוריק קומען. ווער איז זי? .. איך האב געהאפט, אז זי וועט זיך ניט פארפלאנטערן אין מיין פינצטער לעבן.

די טישלעך זיינען געווען היפשלעך פארפילט. מיינע אויגן האבן גע-וואנדערט ארום צימער און פרענסיס איז ערגעץ ניט געווען. איך האב זיך געפילט, ווי א פרעמדער, אן איבעריקער. איך האב ניט געוואוסט וואס צו טאן מיט זיך. איך בין געווען הונגעריק, אבער קיין געלט האב איך ניט געהאט. דושים איז נאך ניט געקומען. אפילו די שמאלציקע גרעיס איז

פאַרשוואונדן. איך וועל מוזן בעכטיקן אין גאס, אַרומאונדערן, אַדער זיצן און דרימלען ערגעץ אין אַ שמוציקן קאָרידאָר. איך בין געווען גרייט צו גיין, ווען דזשים איז אַריינגעקומען און זיך אַוועקגעזעצט ביי מיין טיש. ער איז געווען בלייך און אויסגעמוטשעט. ער האָט מיט אַ שמיכל אַלעמען באַגריסט. פון דער העלער הויט האָט זיך באַווזן גרעסי, אַן אויסגעפּוצטע, אַן אויסגעפּוצטע
 „וואו ביסטו געווען, דזשים? פאַרוואָס האָסטו מיך ניט אָפּגערופּן?
 זאָג מיר וואָס האָט פאַסירט“.

זי איז פאַרשוואונדן אין קיך און צוריקגעקומען מיט אַלדאָס גוטס. דזשים האָט צו אַלעם קוים זיך צוגערירט מיט די ליפּן. ער איז געווען פאַרטראַכט, זיין געזיכט אויסגעמוטשעט און דער שטערן פאַרקנייטשט. איך האָב זיך געשעמט אַ סך צו עסן. האָב איך געגעסן פאַמעלעך. גרעסי האָט זיך אַוועקגעזעצט ביי אונדזער טיש און האָט געשוויגן. איך האָב ניט געוואוסט וואָס צו זאָגן. אין מיטן האָט זיך דזשים אויפּגעהויבן און שטיל אַ זאָג געטאָן: „איך בין אַזוי מיד, אַזוי מיד. קום אַרויף צו מיר אין צימער, ווען דו וועסט פאַרטיק ווערן. קענסט שלאָפּן אין דער זעלבער בעט. מאַרגן וועלן מיר באַשליסן וואָס מען קען טאָן פאַר דיר.“ מיט ליימיקע פיס איז ער אַרויס און גרעסי האָט אים נאָכגעפּאַלגט.

פּרענסיס איז אַריינגעקומען אַ מינוט שפּעטער. זי האָט זיך באַלד אַוועקגעזעצט ביים טישל לעבן מיר און אַ מידן שמיכל געטאָן. עס איז מיר געוואָרן וואַרעם אין האַרצן, קוקנדיק אויף איר. „וואָס האָסטו געטאָן אַ גאַנצן טאָג? איך האָב געטראַכט אז דו וועסט שוין קיינמאָל ניט קומען!“ זי האָט זיך צעלאַכט: „דו האָסט טאַקע מיך געוואַלט נאָך אַ מאָל זען?...“
 „הער אויך שפּאַסן מיט מיר, פּרענסיס, מיר דאַכט אַז איך בין פאַר-
 ליבט אין דיר.“

„איך אויך, מייק. איך האָב נאָך אַ כּחור ווי דו ניט באַגעגנט.“ זי האָט אַנגענומען מיין האַנט און זי געגלעט.
 מיר האָבן זיך אַ וויללע אַנגעקוקט שווייגנדיק, און דערנאָך האָט זי אַ זאָג געטאָן „דו דערמאָנסט מיר אַן עמעצן אין מיין שטעטל אין ווערמאָנט. ווען איך בין געווען אַ יונג מיידל, בין איך געווען פאַרליבט אין אים. דאָס איז שוין געווען אַזוי לאַנג צוריק. געהאַט אַזעלכע טרוימען!
 „און איך בין געבאַרן געוואָרן ווייט, ווייט פון דאַנען, אַ קליין שטעטל

מיט גרויסע וועלדער און טייכן. ווייסע זאַמדיקע וועגן און אַ סך קאַשטאַנען־
בויםער. געהאַט אַ טאַטן, אַ מאַמען, ברידער און שוועסטער, און איצט
ווייס איך מער ניט וואו זיי זיינען, האָב איך געזאָגט.

„דו ביסט אַ ייד — ביסטו ?

„צו וואָס פּרענסטו דאָס, פּרענסיס ? — יע, איך בין א ייד“.

„פאַרגיב מיר, מייק, דיינע אויגן האָבן מיר עפעס דערמאַנט. מיין
ערשטע ליבע, ווען איך בין געווען אַ קינד. עס איז געווען אַ יידיש יינגל
און איך האָב אים ליב געהאַט. אָבער דעם טאַטן איז ניט אָנגעשטאַנען. ער
האַט מיך פאַרבאַטן אים צו זען, איך האָב דאָס קיינמאַל ניט פאַרגעסן“
זי האָט מיר דערציילט וועגן איר לעבן :

„איך בין געראַטן אין מיין מאַמען. קיינמאַל ניט געווען צופרידן מיט
די זאַכן ווי זיי זיינען. אַן אומרואַיקע איז זי געווען און גרינג אויף
טרערן. זייער רעליגיעז, אָבער האָט קיינמאַל ניט באַזוכט אַ געבעט־הויז.
גאַט בעטן, — פלעגט זי זאָגן — דארף מען אין איינזאַמקייט, קיינער זאל
ניט זיין דערביי. מיט דעם וואָס עס איז ביי דיר אויפן האַרצן, קען מען נאָר
זיך טיילן מיט גאַט. דער טאַטע איז שוין געווען אַנדערש. ער האָט געלעבט
מיט דער ערד. ער האָט געדאַרפט פילן זאַכן, זיי צו פאַרשטיין. ער האָט ניט
געהאַט קיין טרוימען. ניט דערוואָרט צופיל, און איז געווען צופרידן מיט
וואָס ער האָט. איך האָב אַ סך מאָל געטראַכט וואָס פאַר אַ קראַפט האַלט
דער מאַמען מיט דעם טאַטן צוזאַמען ? האָב דאָס קיינמאַל ניט פאַרשטאַנען.
„ווען איך בין נאָך געווען זייער יונג, האָב איך שוין געהאַט באַשלאָסן
צו פאַרלאָזן מיין היים. איך האָב געוואוסט, אַז איך וועל מוזן אַוועק וואו
די אויגן וועלן מיר טראָגן : איצט בין איך דאָ. אַרבעט אַלס קראַנקען־
שוועסטער אין אַ שפיטאַל. האָב אַ צימער אין דעם רויט אָפּגעבליאַקע־
וועט הויז. דזשים האָט מיך באַפריינדעט, ווען איך האָב זייער געדאַרפט
האַבן אַ פריינט. ער האָט מיר געהאַלפן שטודירן אַלס גוירס. איך האָב
אַ צימער אין שפיטאַל, און קום אַהער ווען איך קען נאָר. אַזוי איז דאָס,
מייק, אַזוי איז דאָס“.

איך האָב פרובירט איר דערציילן פון מיין אייגן לעבן : „אַ היים, אַ
כאַטע אין פּאַלעסיע. אַרעמקייט און הונגער זיינען אַלע מאָל געווען מיט
אונדו. פון צען זיינען מיר דריי געבליבן, זיבן זיינען געשטאַרבן אין
זייער קינדהייט. שוועסטער, ברידער, ווער קען זיי אפילו געדענקען ? ...
אַ טאַטע — אַ פרומער ייד — אַ בלייכער, מיט צעטראַגענע אויגן. די מאַמע

א וויינענדיקע, א פארזארגטע, הויט און ביינער, איז געשטארבן אין איר שלאף, אזוי אויסגעגאנגען. שפעטער איז דער טאטע קראנק געווארן און אויס... זיינען דריי קינדער געבליבן ניט אהער ניט אהין. איצט זיינען צוויי אין אמעריקע, איינער אין בראזיל, איך בין דער יינגסטער.

איך בין ארויף צו דזשימין אין צימער. איך האב אפגעמאכט מיט פרענסיס זי צו זען שפעט אין אונט. פרייטיק וועט זי ניט ארבעטן — עס איז געווען איר פרייער טאג — און מיר וועלן האבן גענוג צייט צו זיין צוזאמען. איך האב געפילט, אז איך מוז דזשימין זען. פרענסיס האט מיר געזאגט אז ער האלט אויס דאס גאנצע הויז, העלפט אלעמען מיט וואס ער קען. „געלט“, האט זי געזאגט. „קריגט ער פון דער לופט! קיינער ווייס ניט ווער ער איז, און פון וואנען ער קומט. עפעס האט געמוזט פאסירן אין זיין לעבן, נאר קיינער ווייס ניט וואס“.

איך האב געעפנט שטיל די טיר, געבליבן שטיין ביי דער שוועל און זיך ניט גערירט. דזשים האט ניט געהערט מיין אריינקומען. ער איז געשטאנען אויף די קני לעבן אלטאר. איבער אים איז געהאנגען דער געקרייציקטער גאט, וואס טראפנס בלוט האבן געטריפט פון זיינע הענט און פיס. דזשים האט געהאלטן דעם קאפ אנגעבויגן איבער זיין ברוסט. די אויגן פארמאכט. דאס געזיכט איז געווען פארטרערט. נאר די ליפן האבן זיך באוועגט און די שאטנס האבן זיך באהעפט מיט אים. איך האב זיך שטילערהייט ארויסגעשארט פון צימער און פארמאכט די טיר.

איך בין געשטאנען א ווילע אין דעם טונקעלן קארידאר. מיינע פיס זיינען געווען ווי פון ליים, מיין קאפ שווער. דערנאך האב איך זיך אויטאָ-מאטיש ארויפגעשלעפט די שטיגן א שטאק העכער. איך האב אנגעקלאפט אין פרענסיס טיר. איך האב טאפנדיק ווי א בלינדער געפילט מיין וועג און ניט געוואוסט וואוהין עס פירט. איך האב געהערט אירע שארנדיקע טריט. מיר זיינען ביידע געשטאנען ביי דער פארמאכטער טיר אין טונקעלן צימער. פרענסיס האט מיך גענומען ביי דער האנט און מיך צוגעפירט צום אפענעם פענצטער. מיר האבן ארויסגעקוקט צום באלויכטענעם האפן. דאס געזאלצענע וואסער פון טייך האט אנגעפילט די לופט. אלץ האט געזונגען פון ווייטער ווייט, פון אן ערגעץ-לאנד, פון א נייעם באגינען.